

แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา

A DEVELOPMENT OF LANNA HOUSING

อรรถพล นิลiskanนท์
ATTAPON NINYAKANONT

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2546

ISBN 974-324-379-8

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา

A DEVELOPMENT OF LANNA HOUSING

อรรถพล นิลยกานนท์
ATTAPON NINYAKANONT

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน 47836
วัน, เดือน, ปี 26 ส.ค. 2546

.b.....
.i.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิตสาขาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ.2546

ISBN 974-324-379-8

A DEVELOPMENT OF LANNA HOUSING

ATTAPON NINYAKANONT

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR DEGREE OF MASTER OF
INDUSTRIAL EDUCATION IN ARCHITECTURE
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG
2003

COPYRIGHT 2003

SCHOOL OF GRADUAT STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา
A DEVELOPMENT OF LANNA HOUSING

ชื่อนักศึกษา นายอรรถพล นิลยกานนท์

รหัสประจำตัว 41064010

ปริญญา ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.สมพล ดำรงเสถียร

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์		ลายมือชื่อ
ผศ.สมพล	ดำรงเสถียร	
ผศ.ดร.เลิศลักษณ์	กลิ่นหอม	
รศ.ดร.ปรีชาพร	วงศ์อนุตร โรจน์	
อาจารย์สุรศักดิ์	กังขาว	
อาจารย์สุทัศน์	จุฬามณี	

วัน/เดือน/ปี ที่สอบ 13 มีนาคม 2546 เวลา 11.00 น. เป็นต้นไป
สถานที่สอบ ณ ห้องเรียนปริญญาเอก คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม

วันที่.....13.....เดือน.....พ.ค.....พ.ศ.....๒546.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา
นักศึกษา	นายอรรถพล นิลยกานนท์
รหัสประจำตัว	41064010
ปริญญา	ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
พ.ศ.	2546
ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.สมพล ดำรงเสถียร
ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม	รศ.ดร.ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา ประเภทเรือนไม้ และศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือน ตามสถาปัตยกรรมล้านนา ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมตลอดมาจนทุกยุคทุกสมัย และการอยู่อาศัยที่ต่อเนื่องในบ้านเดิมนั้น ได้มีการปรับปรุง รูปแบบของสถาปัตยกรรมและศิลปะลายลักษณะการใช้สอย และประเพณีความเชื่อของวัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนาให้เหมาะสมในแต่ละยุคแต่ละสมัยเช่นกัน ดังนั้นสภาพทางกายภาพของเรือนล้านนาที่ยังมีปรากฏและดำรงอยู่ และสามารถแสดงให้เห็นได้ในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่จะบอกถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีการใช้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนาในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเป็นวิธีที่จะแสดงหาเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบหนึ่ง

วิธีการทำการศึกษา โดยเริ่มต้นจากการศึกษาจากข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรือนล้านนา และวัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนา ในลักษณะการอยู่อาศัยของผู้คน และสภาพสังคมในอดีต โดยเป็นข้อมูลเบื้องต้น ที่ใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการเดินทางสำรวจเรือนล้านนา ประเภทเรือนไม้ในเขตคูเมืองและพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือน ตามลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาในสภาพการปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง

จากการนำลักษณะของที่อยู่อาศัยในอดีตและปัจจุบัน นำมาเปรียบเทียบโดยใช้ตัวอย่างของบ้านที่ได้จากการสำรวจจำนวน 10 หลัง ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 50 ปี ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มลักษณะของบ้านเป็น 2 รูปแบบ คือแบบประเพณีนิยม และแบบประยุกต์ร่วมสมัย โดยลักษณะของผู้อยู่อาศัย มี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่เป็นเจ้าของเดิมที่ได้อยู่อาศัยมาไม่น้อยกว่า 50 ปี

ทราบถึงความเป็นไปในบ้านมาโดยตลอด และอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นกลุ่มลูกหลานของเจ้าของบ้านเดิม หรือเป็นเจ้าของใหม่ และได้ศึกษาถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยตามลักษณะการใช้งาน 3 ลักษณะคือ ที่อยู่อาศัยแบบเดิม เปลี่ยนแปลงน้อย เพราะผู้ใช้เป็นผู้สูงอายุที่อยู่กันตามลำพังเป็นแบบที่ 1 และในรูปแบบที่ 2 ลักษณะของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยได้อย่างเต็มที่ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและต่อเติมมาก และในบ้านบางหลังที่อยู่ในยุคหลังๆ มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างที่แตกต่างจากของเดิมอยู่มากพอสมควร บ้านลักษณะนี้ได้แสดงถึงการพัฒนากิจการของการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน ส่วนแบบที่ 3 คือ บ้านที่มีลักษณะการจัดที่อยู่อาศัยต่างๆ ไป เนื่องจากลักษณะการใช้สอยเป็นเรือนชั่วคราวที่มีการใช้งานในระยะเวลาอันสั้นๆ ของกลุ่มผู้ใช้ที่เปลี่ยนไป

ผลของการศึกษาในลักษณะของเรือนล้านนาที่ตอบสนองการอยู่อาศัยของเจ้าของเดิมที่เป็นผู้สูงอายุ จะมีลักษณะได้ถูกลงไปบ้าง ใช้ประโยชน์เฉพาะที่ชั้นบน ส่วนพื้นที่ของบ้านเปิดโล่งหายไป ปัจจุบันจะมีสวนหลังคาคลุม พื้นที่ของเดิมเป็นบริเวณเอนกประสงค์ มีขนาดกว้างขึ้น และระดับพื้นเรือนจะเท่ากันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภายนอก บริเวณลานบ้านปอน้ำจะหายไป และห้องน้ำจะย้ายเข้าไปอยู่ในตัวเรือนด้านหลังติดกับครัว ซึ่งมีการนำเครื่องใช้สอยและเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาใช้ร่วมกันกับของเดิม และผลของการศึกษาอีกลักษณะหนึ่งที่มีผู้อาศัยเป็นคนรุ่นหลังซึ่งบ้างก็อยู่ร่วมกันกับผู้สูงอายุ จะมีการต่อเติมห้องนอนเพิ่มในส่วนของหลังบ้าน หรือนำได้ถูกลงมาเป็นห้อง ทำเป็นส่วนพื้นที่ใช้สอยเพิ่มเติม และครัวของบ้านจะอยู่ชั้นล่าง ด้านหลังเรือนมีบันไดขึ้น - ลง ติดต่อกับบ้านด้านนอก โดยบ้านทั้ง 2 ประเภทนี้ยังมีรูปแบบ และลักษณะหลักๆ ของเรือนแบบประเพณีอยู่ ที่จะเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวัสดุก่อสร้างที่ส่งผลต่อรูปแบบของตัวเรือนที่ต้องปรับตามระบบของการก่อสร้างอยู่บ้างบางส่วน

การศึกษานี้ ได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรมเรือนล้านนาที่มีลักษณะของวัฒนธรรมในอดีตให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน และเป็นแนวทางในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยได้วิธีหนึ่ง

Thesis Title	A Development Of Lanna Housing
Student	Mr.Attapon Ninyakanont
Student Id.	41064010
Degree	Master of Industrial Education
Programme	Architecture
Year	2003
Thesis Advisor	Assist.sompol Dumrongstean
Thesis Co – Advisor	Assoc.Prof.Dr.Preyaporn Wonganutrohd Assist.Prof.Dr.Leadlux Krinhom

ABSTRACT

The purposes of the research were to study the physical character and human behaviors and changes of the present interior planning Lanna housing. The type of the Lanna housing was the wood Lanna house and study about behavior of the owner and culture about the construction houses and follow the Lanna construction that from the social physical economy and cultural since the past until now for suit of age so the abstract of the physical of the Lanna housing that still appeared and exists and they can show now and they can tell you about local culture that continue from the past. We will use these for the way to develop and design the Lanna housing at present and in the future how to finding are construction.

The method of study starts from the historical data of Lanna house. Result the following survey of living Lanna housing Type wood houses in a moat in Chiangmai Province. For study about the characteristic of the house and behavior of the owner and believe about construction houses follows the Lanna architectural at present, for research about how to change from the owner's characteristic from the past until now. The data has been compared by use the example of 10 houses that has been surveyed no more 50 years old. The differences between 2 types of the study Lanna housing are concluded as follows.

And the last character of this type was about the house that all over measure from the owner's uses in short time. First the houses owned by original owners, who became old, usually keep the first floor open the larger multipurpose area called "TERN"

and additional bathroom in the house. Most of kitchen has been modernized by bringing in more convenient appliances such as microwave, a gas stove, refrigerator etc. Second, the houses owned by young generation or new owners, who sometimes have elder people living together. The bigger family needs more space for more different uses, such as extended bedrooms, additional first floor kitchen and the second floor out door washing area these houses has been developed through time.

The result of the study the characteristic of Lanna housing that response the owner that become old usually keep the first floor open, additional bathroom in the house. Most of kitchen has been modernized by bringing in more convenient appliances. Second, the houses owned by young generation, the bigger family needs more space for more different uses. The second floor out door washing area this house has been developed through time.

The result of the study, the purposed interior space planning for the present living is finally recommended. In consequences, any further study shall be focused on not only how to develop the interior space planing in relation to new needs of proper living behavior and environment, but also a design concept of contemporary architectural style.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยได้รับความกรุณาจาก ผศ.สมพล ดำรงเสถียร รศ.ดร.ปรีชาพร วงศอนุตรโรจน์ และ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม ที่ให้การแนะนำในการให้คำปรึกษาและข้อมูลจากบทความทางวิชาการต่างๆ ที่เป็นแรงใจในการทำวิทยานิพนธ์

รวมถึงขอบคุณคณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ อาจารย์สุทัศน์ จุฬามานี และ ผศ.สุรศักดิ์ กังขาว ที่กรุณาแนะนำและให้ความรู้ด้วยดีเสมอมา

ตลอดจนเพื่อน ๆ และพี่ ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ขอขอบคุณท่านเจ้าของบ้านทุกหลังที่อนุญาตให้ข้อมูลและบันทึกภาพ ขอขอบคุณคุณพ่อ คุณแม่และน้องที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณนายศักดิ์สิทธิ์ ศิริมงคล ซึ่งเสียชีวิตหลังจากช่วยเหลือข้าพเจ้าจนทำงานลุล่วงได้เพียง 2 วัน ข้าพเจ้าขออุทิศวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้แก่เพื่อนด้วย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษาประจำคณะ และบัณฑิตวิทยาลัยที่ช่วยการจัดทำงานวิทยานิพนธ์

อรรณพ นิลยกานนท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	IX
สารบัญภาพ.....	XII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 สภาพแวดล้อมและสังคมจังหวัดเชียงใหม่.....	9
2.2 ความหมายของเรือนล้านนา.....	14
2.3 สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและลักษณะหมู่บ้าน.....	14
2.4 ประเภทของเรือนล้านนา.....	15
2.5 ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา.....	28
2.5.1 ลักษณะเชิงรูปธรรม.....	28
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.....	28
2.5.2 เอกลักษณ์เชิงนามธรรม.....	34
ลักษณะเบาลอยตัว.....	34
คติสัญลักษณ์.....	36
2.6 แนวความคิดคติความเชื่อ ประเพณีการปลูกเรือนของวัฒนธรรมล้านนา.....	44
2.6.1 ลักษณะการเลือกที่ตั้ง.....	44
2.6.2 การโอบกเสาเรือน.....	48

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.6.3 การวางผัง.....	50
2.6.4 การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่และพญานาค.....	50
2.6.5 การทำพิธีขุดหลุมเสาเรือน.....	50
2.6.6 การเสกน้ำและทรายรองตีนเสา.....	51
2.6.7 การปลุกเรือน.....	52
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	53
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	58
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	59
3.2.1 การสร้างเครื่องมือ.....	60
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	61
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	65
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	66
4.1 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	66
4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจ.....	67
4.3 การวิเคราะห์ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในเรือน ล้านนาที่ทำการศึกษา.....	119
4.3.1 ลักษณะของครอบครัวที่อยู่อาศัยในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	120
4.3.2 วิเคราะห์ผู้อยู่อาศัยภายในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	121
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	129
5.1 การวิเคราะห์ทางกายภาพของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	129
5.2 สรุปการวิเคราะห์ทางกายภาพของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	132
5.3 สรุปการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนล้านนาที่ ทำการศึกษา.....	134

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.4 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะการใช้สอยพื้นที่แต่ละส่วนภายในเรือนที่ ที่ทำการศึกษา.....	138
5.4.1 สรุปลักษณะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.....	139
5.5 สรุปลักษณะแผนผังเรือนล้านนาพร้อมสมัยในปัจจุบัน จากผลการวิเคราะห์ พื้นที่ใช้สอยของบ้านที่ทำการศึกษา.....	141
5.6 สรุปผลการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยแบ่งตามลักษณะของผู้อยู่อาศัย.....	143
5.7 สรุปผลการวิเคราะห์.....	154
5.8 ข้อเสนอแนะ.....	
5.8.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	154
5.9 การนำเสนอแนวความคิดในการออกแบบ.....	155
บรรณานุกรม.....	168
ภาคผนวก.....	169
ภาคผนวก ก ตารางแสดงการติดต่อ – สัมผัส ภายในเรือนล้านนาที่ ทำการศึกษา.....	169
ภาคผนวก ข แผนที่แสดงตำแหน่งเรือนล้านนาที่จดทะเบียนการอนุรักษ์ จาก กรมศิลปากร ในเขตคูเมือง จ.เชียงใหม่.....	181
ภาคผนวก ค คำศัพท์เรียกชื่อส่วนต่างๆของโครงสร้างเรือนล้านนา.....	185
ภาคผนวก ง แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์.....	189
ประวัติผู้เขียน.....	201

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของบ้านแต่ละหลังที่ทำการสำรวจ.....	159
4.2 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณ์เชิงรูปธรรมของเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษา.....	113
4.3 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณ์เชิงนามธรรมของเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษา (จำนวน 10 หลัง).....	114
4.4 แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา	115
4.5 สรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา	116
4.6 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์.....	117
4.7 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูง (อายุประมาณ 60 - 80 ปี)	121
4.8 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นวัยกลางคน (อายุประมาณ 30 – 45 ปี).....	126
4.9 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนรุ่นหลัง (อายุประมาณ 5 – 20 ปี).....	127
4.10 แสดงผลการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเรื่องของวัฒนธรรมการปลูก เรือนล้านนา.....	128
5.1 เปรียบเทียบขนาดต่าง ๆ ของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	137
5.2 แสดงเปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆของเรือนล้านนาประเพณีนิยมยุคอดีตกับเรือน ล้านนาที่ทำการศึกษากับเรือนประเพณีนิยมในอดีต.....	143
5.3 แสดงเปรียบเทียบการใช้สอยพื้นที่เรือนล้านนาประเพณีนิยมยุคอดีตกับเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษาเรือนประเพณีนิยมในอดีต.....	146
5.4 แสดงพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่ทำการออกแบบ.....	158
5.5 สรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่ทำการศึกษา.....	159
ก.1 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 1.....	171
ก.2 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 2.....	171
ก.3 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 3.....	173
ก.4 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 4.....	174

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.11 แสดงการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของบ้านแต่ละหลังที่ทำการสำรวจ.....	159
4.12 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณ์เชิงรูปธรรมของเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษา.....	113
4.13 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณ์เชิงนามธรรมของเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษา (จำนวน 10 หลัง).....	114
4.14 แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา	115
4.15 สรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา	116
4.16 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์.....	117
4.17 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูง (อายุประมาณ 60 - 80 ปี)	121
4.18 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นวัยกลางคน (อายุประมาณ 30 - 45 ปี).....	126
4.19 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนรุ่นหลัง (อายุประมาณ 5 - 20 ปี).....	127
4.20 แสดงผลการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเรื่องของวัฒนธรรมการปลูก เรือนล้านนา.....	128
5.6 เปรียบเทียบขนาดต่าง ๆ ของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา.....	137
5.7 แสดงเปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆของเรือนล้านนาประเพณีนิยมยุคอดีตกับเรือน ล้านนาที่ทำการศึกษากับเรือนประเพณีนิยมในอดีต.....	143
5.8 แสดงเปรียบเทียบการใช้สอยพื้นที่เรือนล้านนาประเพณีนิยมยุคอดีตกับเรือนล้านนา ที่ทำการศึกษาเรือนประเพณีนิยมในอดีต.....	146
5.9 แสดงพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่ทำการออกแบบ.....	158
5.10 สรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่ทำการศึกษา.....	159
ก.1 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 1.....	171
ก.2 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 2.....	171
ก.3 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 3.....	173
ก.4 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 4.....	174

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
ก.5 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 5.....	175
ก.6 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 6.....	176
ก.7 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 7.....	177
ก.8 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 8.....	178
ก.9 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 9.....	179
ก.10 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 10.....	180
ง.1 ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา.....	192
ง.2 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยเรือนล้านนา.....	196
ง.3 แสดงลักษณะของเครื่องใช้และเครื่องเรือนที่ใช้สอยอยู่ในเรือนล้านนา.....	198

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 สภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน.....	9
2.2 แสดงลักษณะเรือนชนบท.....	16
2.3 แสดงลักษณะเรือนไม้.....	17
2.4 แสดงลักษณะเรือนกาแล.....	17
2.5 แผนผังเรือนล้านนาประเภทต่าง ๆ	18
2.6 ลักษณะเรือนกาแล “เรือนซ้อหงส์”	19
2.7 ลักษณะเรือนกาแล เรือนอนุสรณ์สุนทร”	20
2.8 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนล้านนา.....	29
2.9 เรือนล้านนาขนาดธรรมดา.....	31
2.10 เรือนล้านนาขนาดธรรมดา.....	32
2.11 เรือนล้านนาขนาดใหญ่.....	32
2.12 แสดงส่วนประกอบบริเวณเรือนล้านนา.....	33
2.13 ลักษณะกาแล.....	38
2.14 ลวดลายการแกะสลักกาแล ลายกระหนกสามตัว.....	39
2.15 ลวดลายการแกะสลักกาแล.....	40
2.16 ลักษณะการแกะสลัก หัมยนต์แบบต่าง ๆ	41
2.17 ลักษณะหลังคา “เรือนซ้อหงส์”	42
2.18 ลักษณะระวางน้ำฝน “เรือนอนุสรณ์สุนทร”	42
2.19 แสดงส่วนประกอบตกแต่งเรือนล้านนา.....	43
2.20 การทำพิธีขึ้นเสาเอก (เสามงคล).....	48
2.21 ของสำหรับบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์.....	49
3.1 แผนผังบริเวณคูเมือง จ.เชียงใหม่.....	64
4.1 ภาพแผนผังภายในเรือนหลังที่ 1.....	73
4.2 ภาพภายในบ้านคุณวิษุทธ พุทธิรินโน.....	74
4.3 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 2.....	78
4.4 ภาพภายในบ้านคุณจำรัส ไชยทอง.....	79
4.5 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 3.....	83

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.6 ภาพภายในบ้านคุณแหวน ณ บางช้าง.....	84
4.7 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 4.....	86
4.8 ภาพภายในบ้านคุณอึ้ง ศรีประพันธ์.....	87
4.9 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 5.....	89
4.10 ภาพภายในบ้านคุณศรีเรียง ชาญสงาน.....	90
4.11 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 6.....	93
4.12 ภาพภายในบ้านคุณกิ่งแก้ว จ่างศรี.....	94
4.13 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 7.....	97
4.14 ภาพภายในบ้านคุณบุญชู ใจจิตร.....	98
4.15 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 8.....	102
4.16 ภาพภายในบ้านคุณศรีนวล สุมาตรา.....	103
4.17 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 9.....	106
4.18 ภาพภายในสำนักงานยาสูบ จ. เชียงใหม่.....	107
4.19 ภาพแผนผัง เรือนหลังที่ 10.....	111
4.20 ภาพภายในบ้านคุณ คำเที่ยง คุณรังสี.....	112
5.1 ภาพสรุปแผนผังเรือนล้านนาพร้อมสมัยในปัจจุบันจากการวิเคราะห์บ้านที่ ทำการศึกษา.....	142
5.2 แสดงทางสัญจรของบ้านที่ทำการออกแบบ.....	160
5.3 แผนผังชั้นล่างเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	161
5.4 แผนผังชั้นบนเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	162
5.5 รูปด้านเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	163
5.6 รูปด้านเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	164
5.7 รูปตัดแสดงโครงสร้างเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	165
5.8 ทรรศนียภาพเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	166
5.9 ทรรศนียภาพเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ.....	167
ข.1 แผนที่แสดงที่ตั้งเรือนล้านนาที่จะทะเบียนอนุรักษ์.....	182

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และโบราณคดี เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวล้านนา มรดกทางสถาปัตยกรรมยังเปรียบเสมือนบันทึกทางปัญญา และประวัติศาสตร์ของสังคม เพราะแสดงให้เห็นความยาวนานของวัฒนธรรมของล้านนา ตลอดจนความนึกคิด ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิต และวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีตได้ ดังที่ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2527 : 44 – 45) กล่าวว่า งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน เป็นเสมือนหนึ่งรากแก้วดั้งเดิม ส่วนหนึ่งทางภูมิปัญญาและประเพณีทางสถาปัตยกรรมของชุมชน และวัฒนธรรมพื้นบ้านของล้านนา เช่น ประเพณีการปลูกเรือน หรือการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งได้ก่อตัว และดำรงอยู่ในกระบวนการของแนวความคิดในโลก หรือห้วงมิติของปริมปรา คติท้องถิ่นของการเล่าขาน พิธีกรรมของวัฒนธรรม เกษตรกรรม การนับถือผี ฯลฯ ซึ่งคติ ความเชื่อเหล่านี้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ (2524 : 30 – 54)

ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีคุณค่า ทั้งในทางศิลปะ และทางศาสตร์ เป็นต้นค้ำแห่งศิลปะชั้นสูง และช่วยให้การศึกษาในสาขาวิชาการอื่น ๆ กว้างขวาง ลึกซึ้งยิ่งขึ้นทำให้ชาวบ้านเกิดความนิยามภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นสภาพของตนว่า คล้ายคลึงกับที่อื่นๆ ทั่วโลก ความคิดเช่นนี้จะไม่สร้างความรู้สึกรังเกียจ และขณะเดียวกันก็สร้างความภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อยหรือผิดแปลกไปจากที่ใดในโลก

มรดกที่สำคัญของวัฒนธรรมล้านนาประการหนึ่ง ได้แก่ งานสถาปัตยกรรม เพราะนอกจากคุณค่าในงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และโบราณคดีแล้ว มรดกดังกล่าวเปรียบเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ทางสังคม เพราะสิ่งนี้แสดงให้เห็นความเป็นมายาวนานของสังคม ตลอดจนแสดงถึงความนึกคิด ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม ตลอดจนการดำรงชีวิต และวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีตได้อีกทางหนึ่ง (สามารถ สิริเวชพันธ์. 2535 : 8 – 10)

จังหวัดเชียงใหม่ถือว่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในสมัยของพระเจ้าแสนภู (สุรพล ดำริกุล. 2539 : 29 – 3) ดังนั้นจึงเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมล้านนา แต่ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นในแง่เศรษฐกิจ การลงทุน ธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งทัศนียภาพที่สวยงาม ส่งผลให้อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะไปเป็นแบบสไตล์ตะวันตก สิ่งเหล่านี้เองที่ส่งผลให้เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของ

เรือนล้านนา และพิธีกรรมการปลูกเรือน ซึ่งเป็นคติความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษค่อย ๆ ถูกกลืนและเลือนหายไปจากความทรงจำของชาวเชียงใหม่ที่ละน้อย

ดังนั้นจึงส่งผลให้วัฒนธรรมล้านนาที่มีการสืบทอดกันมาในอดีต มีการคลี่คลายและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ทั้งโดยการปรับเปลี่ยนภายในสังคมเอง หรือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมกับกลุ่มคนภายนอก ลักษณะของสถาปัตยกรรมและความคิดคำนึงของชาวล้านนาที่มีต่อตัวอาคารในวัฒนธรรมเดดก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไป ยกตัวอย่าง เช่น ลักษณะการเลือกที่ตั้งของเรือน โดยในอดีตการจะปลูกเรือนแต่ละหลังนั้นต้องมีการทำพิธีประกอบกับการเลือกสถานที่ตั้งของเรือน แต่ในปัจจุบันไม่สามารถทำได้เพราะความหนาแน่นของประชากรและที่ดินมีราคาสูง หรือการทำพิธีเสกน้ำ และทรายรองดินเสา รวมถึงพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องปัจจุบันหาได้มีการทำพิธีดังกล่าว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและความเป็นอยู่ของห้องที่ ซึ่งทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษปฏิบัติกันมาเลือนหายไป แต่พิธีกรรมบางอย่างควรรักษาไว้ดั้งเดิม บ้างก็ต้องปรับปรุงวิถีชีวิตแบบใหม่ หรือบ้างก็ต้องการรื้อทิ้งเพื่อสร้างใหม่

จากเหตุผลดังกล่าวส่งผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาแนวคิดคติความเชื่อพิธีกรรมการปลูกเรือนวัฒนธรรมล้านนา โดยทำการศึกษาจากเอกสารและสถาปนิกพื้นถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และบุคคลทั่วไปที่มีความรู้ในเรื่องประเพณีการปลูกเรือนยอมทำให้ทราบถึงคติความเชื่อ พิธีกรรมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนล้านนา ซึ่งผลสรุปการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบเรือนล้านนา เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ของสถาปัตยกรรมล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนาตามสถาปัตยกรรมล้านนาประเภทเรือนไม้ จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาในการออกแบบสถาปัตยกรรมเรือนล้านนาที่มีลักษณะของวัฒนธรรมล้านนาในอดีตให้สอดคล้องความต้องการในปัจจุบัน

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

นิจ หิณูชีระนันท์ (ม.ป.ป. : 51 – 52) ได้กล่าวว่าแนวทางในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก คือ

1. เอกลักษณ์เชิงรูปธรรม คือ การนำรูปแบบเดิม หรือรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้ อีกอาจใช้ตามแบบเดิม โดยเฉพาะในรูปแบบไทยประเพณี หรือมีการดัดแปลงปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมากหรือน้อย

2. เอกลักษณ์เชิงนามธรรม คือ การสร้างสรรค์เอกลักษณ์บางประการที่เส้นโครง (essence หรือ silhouette) ของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต

วิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2541 : 3 – 7) ได้กล่าวไว้ว่า เรือนพักอาศัยท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาคในแต่ละสังคมนั้น ย่อมมีลักษณะเฉพาะตัว เพราะเป็นผลจากกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม และวิถีชีวิตในด้านการกินอยู่หลับนอนที่ต่างวัฒนธรรมกัน การศึกษาเรือนที่พักอาศัยย่อมทำให้ทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ผู้อยู่อาศัย และถือว่าเรือนที่พักอาศัยนั้นเป็นศูนย์รวมของชีวิตในสังคมทุก ๆ สังคม ซึ่งนักมานุษยวิทยา และนักสังคมวิทยา ถือว่าเป็นแหล่งศูนย์กลางที่สะท้อนถึงภาพวัฒนธรรมในแต่ละสังคมได้เป็นอย่างดี รูปแบบเรือนพักอาศัยของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่เป็นงานที่มีรูปร่าง ขนาด วัสดุ และระเบียบวิธีการก่อสร้างเหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น เพราะไม่ได้เป็นงานที่ออกแบบเฉพาะตัวของสถาปนิก แต่เป็นงานที่มีลักษณะร่วมของสังคมที่เรียกว่า “Communal Architecture”

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2541 : 127 – 128) ได้กล่าวว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์ทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งที่มนุษย์เรียนรู้ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับกายภาพตามความต้องการในการประกอบกิจกรรม มนุษย์ย่อมเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อม สิ่งที่เราเรียนรู้จะเป็นลักษณะต่าง ๆ ทางกายภาพ และตำแหน่ง ดังนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจึงเกิดขึ้นตามความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและตามความรู้สึกที่เกิดขึ้น

จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาแนวความคิดตามประเพณีการปลูกเรือนแบบวัฒนธรรมล้านนา ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพของการปลูกเรือนล้านนา

1.1 เอกลักษณ์เชิงรูปธรรม

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ บันได และเสาแหล่งหมา เต็น ราน้ำ ห้องนอน ระเบียงทางเดิน และชานเรือน ห้องครัว

2. กลุ่มอาคาร ได้แก่ การจัดกลุ่มอาคาร การวางผังอาคาร

3. ภูมิทัศน์ ได้แก่ การจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณพื้นที่ตั้งของเรือนล้านนา ประกอบด้วย ด้วนบ่อน้ำ ครัวกระเดื่อง ยุ้งข้าว ครัวไฟ

1.2 เอกลักษณะเชิงนามธรรม

1. ลักษณะเบาลอยตัว ได้แก่ การจัดพื้นที่ รูปทรง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและการก่อสร้าง
2. คติสัญลักษณ์ ได้แก่ การวางตำแหน่งเสา ตำแหน่งการวางหิ้งบูชา ห้ายนต์ กาล

2. แนวความคิดคติความเชื่อ ประเพณีของการปลูกเรือนแบบวัฒนธรรมล้านนาในอดีต

ซึ่งประกอบด้วย

1. ลักษณะที่ตั้งเรือน
2. วิธีเลือกเสาเรือน
3. การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่และพญานาค
4. พิธีขุดหลุมเสาเรือน
5. พิธีเสกน้ำ และทรายรองดินเสา
6. การปลูกเรือน

3. พฤติกรรมการดำเนินชีวิต และความเชื่อที่เปลี่ยนไปจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ย่อมส่งผลกระทบต่องานสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษาเฉพาะเรือนล้านนาชนิดเรือนไม้ หรือเรือนตลาด ในเขตเมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่ ในเรื่องการปลูกเรือนแบบวัฒนธรรมล้านนา

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. เรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ หรือเรือนตลาด จังหวัดเชียงใหม่
2. สถาปนิกพื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่
3. บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ หรือเรือนตลาด ในจังหวัดเชียงใหม่
4. ผู้ที่อาศัยเรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ หรือเรือนตลาด ในจังหวัดเชียงใหม่

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1. เรือล้านนา จำนวน 10 หลัง ในจังหวัดเชียงใหม่ คัดเลือกอย่างเจาะจง จากเรือที่อยู่ในเขตคูเมือง และมีอายุระหว่าง 50 – 100 ปี
2. สถาปนิกพื้นถิ่นของผู้ทรงคุณวุฒิ ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน
3. ผู้ที่อาศัยเรือล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 40 คน

2. ตัวแปรที่ทำการศึกษา ประกอบด้วย

2.1 เลือกทำการศึกษาเฉพาะเรือล้านนาชนิดเรือไม้ หรือเรือตลาด จังหวัดเชียงใหม่ ในเรื่องลักษณะทางกายภาพของเรือล้านนา ประกอบด้วย

2.1.1 เอกลักษณะเชิงรูปธรรม

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ บ้านโด และเสาแหลงหมา เดิน รั้วน้ำ ห้องนอน ระเบียงทางเดิน และชานเรือ ห้องครัว
2. กลุ่มอาคาร ได้แก่ การจัดกลุ่มอาคาร การวางผังอาคาร
3. ภูมิทัศน์ ได้แก่ การจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณพื้นที่ตั้งของเรือล้านนา ประกอบด้วย บ่อน้ำ ครกกระเดื่อง ยุงข้าว ครัวไฟ

2.1.2 เอกลักษณะเชิงนามธรรม

1. ลักษณะเบาลอยตัว ได้แก่ การจัดพื้นที่ รูปทรง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและการก่อสร้าง
2. คติสัญลักษณ์ ได้แก่ การวางตำแหน่งเสา ตำแหน่งการวางหิ้งบูชา ห้ายนต์ กาแล

2.2 เลือกทำการศึกษาวัฒนธรรมการปลูกเรือ โดยเฉพาะเรือล้านนาประเภทเรือไม้ หรือเรือตลาด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

1. ลักษณะที่ตั้งเรือ
2. วิธีเลือกเสาเรือ
3. การวางผัง
4. การทำพิธีเช่นสรงเจ้าที่และพญานาค
5. พิธีชุดหลุมเสาเรือ
6. พิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสา
7. การปลูกเรือ

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. เรือนล้านนา หมายถึง เรือนพักอาศัยประเภทเรือนไม้จริงในจังหวัดเชียงใหม่ที่ยังคงสนองรูปแบบพื้นเพการกินอยู่อาศัยตามแบบวัฒนธรรมล้านนา

2. สถาปัตยกรรมล้านนา หมายถึง สถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมล้านนาอย่างเด่นชัด

3. ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา หมายถึง ส่วนประกอบของเรือนล้านนาที่สามารถสัมผัสได้ ได้แก่

3.1 เอกลักษณะเชิงรูปธรรม หมายถึง การนำรูปแบบเดิม หรือรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้อีก อาจใช้ตามแบบเดิม โดยเฉพาะในรูปแบบไทยประเพณี หรือมีการดัดแปลงปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมากหรือน้อย ซึ่งประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หมายถึง ส่วนประกอบต่าง ๆ ของเรือนล้านนา ซึ่งประกอบด้วย บันได และเสาแหล่หมา เต็น ราน้ำ ห้องนอน ระเบียงทางเดิน และชานเรือน ห้องครัว

2. กลุ่มอาคาร หมายถึง การวางหรือการจัดกลุ่มของเรือนล้านนา

3. ภูมิทัศน์ หมายถึง การจัดสวนบริเวณรอบ ๆ ของเรือนล้านนา

3.2 เอกลักษณะเชิงนามธรรม หมายถึง การสร้างสรรค์เอกลักษณ์บางประการที่เส้นโครง (Essence หรือ Silhouette) ของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ซึ่งประกอบด้วย

1. ลักษณะเบาลอย หมายถึง การออกแบบเรือนล้านนาให้มีลักษณะโปร่งหรือไม่ทึบมากจนเกินไป โดยการใช้เสาลอย การผายออกของผนัง การยกใต้ถุนสูง

2. คติสัญลักษณ์ หมายถึง การใช้สัญลักษณ์เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนา ได้แก่ การวางตำแหน่งเสา ตำแหน่งการวางหิ้งบูชา หำยนต์ กาล

4. ประเพณีวัฒนธรรมล้านนา หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต รูปแบบของพฤติกรรมระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับล้านนา

5. วัฒนธรรมการปลูกเรือน หมายถึง แนวความคิดคติความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีการปลูกเรือนล้านนา ประกอบด้วย

1. ลักษณะที่ตั้งเรือน หมายถึง การหาพื้นที่บริเวณในการปลูกเรือน ด้วยวิธีการเสี่ยงทายตามความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนา

2. วิธีโหลกเสาเรือน หมายถึง การทำพิธีกำหนดความสูงของเสาเรือน

3. การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่และพญานาค หมายถึง การบูชาเจ้าที่ (ผู้ที่ปกป้องคุ้มครองที่ดินที่เสียชีวิตแล้ว) และพญานาคตามความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนา
4. พิธีชูดหลุมเสาเรือน หมายถึง การทำการเสี่ยงทายการที่จะชูดหลุมในระหว่างฝังเสาเรือน
5. พิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสา หมายถึง การทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ตามตำรา และตามความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนาในการเอาน้ำและทรายใส่ลงไปบริเวณกันหลุม
6. การปลุกเรื้อน หมายถึง การหาฤกษ์ยามในการที่จะยกเสาเรือน เพื่อทำการก่อสร้าง
7. การวางผัง หมายถึง กวาดตำแหน่งที่ตั้งของเสาเรือน
6. สถาปนิกพื้นถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น หรือพื้นถิ่นนั้น ๆ
7. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นนักวิชาการหรือผู้สูงอายุในท้องถิ่น

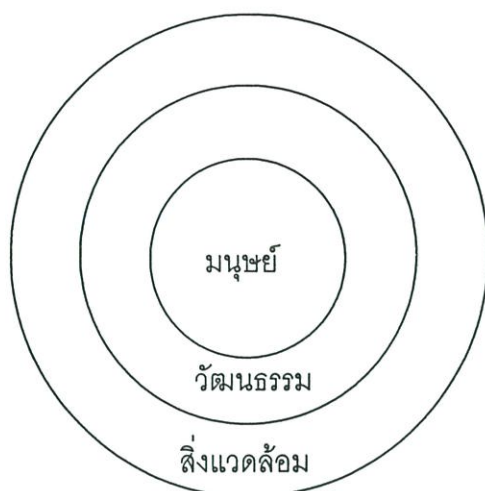
บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวัฒนธรรมการปลูกเรือนของสถาปัตยกรรมล้านนา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสรุปเป็นหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 สภาพแวดล้อมและสังคมของจังหวัดเชียงใหม่
- 2.2 ความหมายของเรือนล้านนา
- 2.3 สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และลักษณะหมู่บ้าน
- 2.4 ประเภทของเรือนล้านนา
- 2.5 ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา
 - 2.5.1 เอกลักษณะเชิงรูปธรรม
 1. องค์ประกอบทางสังคมสถาปัตยกรรม
 2. กลุ่มอาคาร
 3. ภูมิทัศน์
 - 2.5.2 เอกลักษณะเชิงนามธรรม
 1. ลักษณะเบาลอยตัว
 2. คติสัญลักษณ์
- 2.6 แนวความคิดคติความเชื่อ ประเพณีการปลูกเรือนของวัฒนธรรมล้านนา
 - 2.6.1 ลักษณะที่ตั้งเรือน
 1. การดูความสูงต่ำของพื้นที่
 2. การดูจากการเสี่ยงทาย
 - 2.6.2 การโหลกเสาเรือน
 - 2.6.3 การวางผัง
 - 2.6.4 การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่และพญานาค
 - 2.6.5 การทำพิธีขุดหลุมเสาเรือน
 - 2.6.6 พิธีเสกน้ำและทรายรองตีนเสา
 - 2.6.7 การปลูกเรือน
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สภาพแวดล้อมและสังคมของจังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.1 แสดงสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

ที่มา เขต รัตนจรณะ. 2537 : 13

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่ามนุษย์เป็นหน่วยเล็กที่สุดซึ่งประกอบกันขึ้นมาเป็นสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งก็ตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งทั้งต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน หรือมีความสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบต่างๆ มนุษย์นั้นมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม โดยใช้วัฒนธรรมของกลุ่มที่ดำรงอยู่เป็นเครื่องมือ ขณะเดียวกัน สิ่งแวดล้อมก็มีส่วนกำหนดแบบแผนในการตั้งบ้านเรือนในถิ่นที่อยู่อาศัยรวมทั้งแบบแผนในการดำรงชีวิตด้วย (เขต รัตนจรณะ. 2537 : 13) ดังนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ของจังหวัดเชียงใหม่โดยทั่วไปที่มีอิทธิพลต่อลักษณะของการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นเขตเมืองเก่าที่มีความเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในอดีตจนถึงปัจจุบันอยู่มาก

เชียงใหม่เป็นเมืองเก่าแก่และมีประวัติการสร้างอันน่าภาคภูมิใจ กษัตริย์ผู้ทรงสร้างนครเชียงใหม่ คือ “พญาเม็งรายมหาราช” ทรงรวบรวมบ้านเมืองบนแผ่นดินล้านนาไทย ทรงเห็นที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ริมฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณป่าเชิงดอยสุเทพเป็นที่ราบกว้างใหญ่ จึงดำริที่จะสร้างเมืองใหม่ ณ ที่ราบเชิงดอยสุเทพ จึงร่วมกับพญาเจ้าเมือง แห่งเมืองพะเยา พญาร่วงแห่งกรุงสุโขทัย และพญาเม็งราย สร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 1839 ลักษณะการวางผังเมืองสอดคล้องกับชัยภูมิและความเชื่อทางโหราศาสตร์ คือ คัมภีร์มหาทักษา โดยสร้างกำแพงเมืองด้านกว้าง 800 วา ด้านยาว 1,000 วา มาบรรจบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้เวลาการสร้าง 4 เดือน จึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ กษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์ จึงทรงขนานนามเมืองนี้ว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ในปี พ.ศ. 2101 ยุคปลายราชวงศ์เม็งราย พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ของพม่าได้ยกกองทัพมาโจมตี

และยึดเมืองเชียงใหม่ไปเป็นเมืองขึ้นนานร่วม 216 ปี จนถึงสมัยพระเจ้าตากสิน และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงช่วยเหลืออาณาจักรล้านนาไทย โดยให้พระยาภาววิไล และพญาจำบ้าน ทำการขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่ และเชียงใหม่ได้สำเร็จ ทรงสถาปนาพระยาภาววิไลเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ต่อมาปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราช ได้ยกเลิกการมีเมืองประเทศราชในภาคเหนือ จัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เรียกว่า มณฑลพายัพ เป็นจังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนถึงปัจจุบันนี้

1. ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,027 ฟุต (310 เมตร) ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 – 21 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 98 – 99 องศาตะวันออก โดยมีส่วนกว้างที่สุดจากทิศตะวันออกถึงตะวันตก กว้างประมาณ 138 กิโลเมตร และส่วนที่ยาวที่สุด คือจากทิศเหนือถึงทิศใต้ ยาวประมาณ 320 กิโลเมตร (ยาวมากที่สุดของประเทศ) และเป็นจังหวัดที่อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ ประมาณ 750 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ และประมาณ 720 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์

จังหวัดเชียงใหม่มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดประเทศเมียนมา (สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่ง สหภาพพม่า) ซึ่งมีพรมแดนยาวประมาณ 227 กิโลเมตร
ทิศใต้	ติดจังหวัดลำพูน และจังหวัดตาก
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ภูมิประเทศ

จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 20,107.057 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,566,911 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 2 ของประเทศ (ลำดับที่ 1 จังหวัดนครราชสีมา) โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ราบเชิงเขา มีเนื้อที่ประมาณ 16,636 ตารางกิโลเมตร หรือ 10,397,500 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 82.74 พื้นที่ทางเกษตร อยู่ตอนกลางมีเนื้อที่ประมาณ 2,578 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,611,250 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 12.8 นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เป็นที่อาศัยและอื่นๆ อีกประมาณ 893.057 ตารางกิโลเมตร หรือ 558,160 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 4.44 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด นอกจากนี้พื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ยังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำแจ่ม น้ำแม่แตง แม่น้ำฝาง น้ำแม่กลาง น้ำแม่จัด และน้ำแม่ขาน

3. ภูมิอากาศ

ในปี 2543 จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพอากาศเย็นเกือบตลอดปีมีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 15.2 – 34.5 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยระหว่างร้อยละ 49.0 – 90.0 จำนวนวันฝนตกตลอดปี 113 วัน ปริมาณน้ำฝน ประมาณ 1,129.5 มิลลิเมตร และเดือนที่อุณหภูมิสูงสุดในรอบปี คือเดือนเมษายน 2543 วัดได้ 34.5 องศาเซลเซียส เดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุดในรอบปี คือ เดือนมกราคม 2543 วัดได้ 15.2 องศาเซลเซียส

สภาพอากาศของจังหวัดเชียงใหม่แบ่งได้เป็น 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 19.1 – 34.5 องศาเซลเซียส
ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 22.6 – 31.5 องศาเซลเซียส
ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 15.2 – 31.7 องศาเซลเซียส

5. การปกครองและประชากร

ในปี 2543 จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 204 ตำบล 1,942 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอและกิ่งอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอจอมทอง อำเภอเชียงดาว อำเภอไชยปราการ อำเภอดอยเต่า อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอฝาง อำเภอพร้าว อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่แตง อำเภอแมริม อำเภอแม่ค้าย อำเภอเวียงแหง อำเภอสันกำแพง อำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี อำเภอสะเมิง อำเภอหางดง อำเภออมก๋อย อำเภอฮอด อำเภอแม่วาง กิ่งอำเภอแม่ออน และกิ่งอำเภอดอยหล่อ มีการบริหาร 3 ระดับ คือหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง 120 หน่วยงาน มีบุคลากรประมาณ 43,488 คน (ไม่รวมบุคลากรของหน่วยงานทหาร) รัฐวิสาหกิจ 39 หน่วยงาน มีบุคลากรประมาณ 5,272 คน หน่วยงานบริหารราชการส่วนภูมิภาค 36 หน่วยงาน มีบุคลากรประมาณ 11,750 คน และหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น 4 หน่วยงาน คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลตำบล 28 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 184 แห่ง มีบุคลากรประมาณ 1,842 คน (ไม่รวมบุคลากรของสุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล)

ในปี 2543 จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรทั้งสิ้น 1,590,327 คน เป็นชาย 787,784 คน คิดเป็นร้อยละ 49.53 เป็นหญิง 802,543 คน คิดเป็นร้อยละ 50.47 ของประชากรทั้งหมด อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองเชียงใหม่ รองลงมาได้แก่ อำเภอฝาง อำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง ตามลำดับ

ประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยชาวไทยภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ รองลงมาได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม ภาษาที่นิยมใช้กันมากคือ ภาษาไทยภาคเหนือ และภาษาไทยภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ประชากรจังหวัดเชียงใหม่ส่วนหนึ่งยังเป็นชาวนา ซึ่งในปี 2542 จากการสำรวจของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีชาวเขากันทั้งสิ้น 190,774 คน กระจุกกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอที่มีประชากรชาวเขามากที่สุดคือ อำเภออมก๋อย และอำเภอแม่แจ่ม โดยมีประชากรชาวเขา 35,276 คน และ 37,327 คน ตามลำดับ ซึ่งเมื่อรวมประชากรชาวเขาทั้ง 2 อำเภอนี้แล้ว มีจำนวนประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรชาวเขาทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยเผ่าต่างๆ คือ กะเหรี่ยง มูเซอ แม้ว ลีซอ ลัวะ อีเก้อ และเย้า อาชีพหลักของชาวเขา คือ การทำเกษตรกรรม และการรับจ้าง

ความหนาแน่นของประชากร ในปี 2543 จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ 20,107.057 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 79.09 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด ได้แก่ ในเขตเทศบาล โดยมีความหนาแน่นต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด ได้แก่ ในเขตเทศบาล โดยมีความหนาแน่นต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร เท่ากับ 4,789.87 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเมือง 1,546.14 คน อำเภอสารภี 771.19 คน และอำเภอสันป่าตอง 445.49 คน ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อยที่สุด ต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ได้แก่ อำเภอแม่แจ่ม 19.27 คน รองลงมาได้แก่ อำเภออมก๋อย 22.65 คน อำเภอสะเมิง 25.50 คน ตามลำดับ

6. การคมนาคมและขนส่ง

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ เป็นศูนย์กลาง การพาณิชย์ อุตสาหกรรม และการคมนาคม จึงมีเส้นทางคมนาคมหลักทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางอากาศ มีทางหลวงแผ่นดินทาง หลวงจังหวัด และเส้นทางมาตรฐานหลายสาย ทำให้การเดินทางติดต่อภายในจังหวัด การเดินทางสู่จังหวัดใกล้เคียง และกรุงเทพมหานคร เป็นไปโดยสะดวก และนอกจากนี้จังหวัดเชียงใหม่ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนสถาน วัดและอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวที่แวะมาเยี่ยมเยือนท่องเที่ยว ณ จังหวัดเชียงใหม่

7. การสาธารณสุข

ปีงบประมาณ 2543 จังหวัดเชียงใหม่มีการประปา 6 แห่ง มีกำลังผลิตรวมทั้งสิ้น 43.7 ล้านลูกบาศก์เมตร มีปริมาณการใช้น้ำ 17.3 ล้านลูกบาศก์เมตร และปริมาณน้ำที่จ่ายเพื่อ

สาธารณประโยชน์และรั่วไหล 7.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ขณะที่ปริมาณการใช้กระแสไฟฟ้าทั้งปีมีถึง 1,260.006 ล้านยูนิต

8. ด้านการศึกษา

ในปีการศึกษา 2543 จังหวัดเชียงใหม่มีโรงเรียนทั้งสิ้น 1,107 แห่ง ครู 14,742 คน และมีนักเรียน 278,955 คน

9. ด้านการสาธารณสุข

ปีงบประมาณ 2543 มีสถานพยาบาลประเภทบริการทั่วไป 41 แห่ง และประเภทบริการเฉพาะโรค 7 แห่ง ให้บริการทั้งผู้ป่วยในและผู้ป่วยนอกได้ถึง 3,837,552 ราย

10. การท่องเที่ยว

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของจังหวัดภาคเหนือตอนบน ในอดีตได้รับการขนานนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์” หรือ “เวียงพิงค์” ของพ่อขุนเม็งรายมหาราชในอดีต เชียงใหม่ในวันนี้เป็นเมืองที่เปรียบประดุจดังกุหลาบงามของแผ่นดินล้านนาไทย เป็นเมืองที่นับว่าเป็นที่สองรองจากกรุงเทพมหานคร เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว ความงามตามธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมแบบล้านนาไทย ตลอดจนน้ำใจไมตรีของชาวเชียงใหม่ เป็นที่ดึงดูดและประทับใจผู้มาเยือนที่อยากจะลิ้มลิ้ม รุจกิจการท่องเที่ยวทำรายได้ให้เชียงใหม่ถึงปีละไม่น้อยกว่าเก้าพันล้านบาท ลักษณะเด่นของเชียงใหม่สรุปได้ตามคำขวัญของจังหวัดเชียงใหม่ที่ว่า “ดอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา นามล้ำค่า นครพิงค์”

11. งานประเพณี

เวลา 700 กว่าปี นับแต่เมืองเชียงใหม่ถือกำเนิดขึ้น คนเมืองได้สั่งสมวัฒนธรรมสืบทอดจากบรรพบุรุษมายาวนานต่อเนื่อง โดยผูกพันอยู่กับพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิม ประเพณีที่สำคัญคือ

ปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ จัดขึ้นระหว่างวันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปี เป็นประเพณีสำคัญและยิ่งใหญ่ของชาวเชียงใหม่ โดยในวันที่ 13 จะเป็นวันมหาสงกรานต์ มีขบวนแห่พระพุทธรูปศักดิ์ จากวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ไปรอบเมืองเชียงใหม่ แล้วมีพิธีสงฆ์น้ำพระ การก่อพระเจดีย์ทราย พิธีรดน้ำดำหัว และการเล่นสาดน้ำ

ประเพณียี่เป็ง จัดขึ้นในช่วยวันลอยกระทงของทุกปี คือในวันเดือนเพ็ญจิกายัน มีการตกแต่งบ้านเรือน และถนนด้วยโคมชนิดต่างๆ มีการปล่อยโคมลอยเพื่อเป็นการบูชาพระธาตุจุฬามณีบนสวรรค์ มีการประกวดกระทง และนางนพมาศ

ประเพณีเข้าอินทขิล จัดขึ้นช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงมิถุนายน เป็นการบูชาเสาหลักเมืองโดยจะนำดอกไม้ธูปเทียนมาใส่ขันดอกกราบไหว้บูชาอินทขิล

ประเพณีงานร่วมบ่อสร้าง จัดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปี ที่บริเวณศูนย์หัตถกรรมร่วมหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง มีการแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ทำจากกระดาษสา มีการแสดงทางวัฒนธรรม ขบวนแห่ประเพณีพื้นบ้าน

งานมหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ จัดขึ้นในอาทิตย์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี บริเวณสวนหลวงล้านนา ร.9 มีขบวนรถบุปผชาติ และนางงามบุปผชาติ

งานไม้แกะสลักบ้านถวาย จัดขึ้นในราวเดือนมกราคม ที่บริเวณหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง มีการสาธิตการแกะสลักไม้ และจำหน่ายหัตถกรรมพื้นบ้าน

จำนวนผู้มาท่องเที่ยว ในปี 2543 จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนผู้เยี่ยมชมเยือน 3,361,764 คน แยกเป็นนักท่องเที่ยว 3,085,477 คน และนักท่องเที่ยว 276,287 คน

2.2 ความหมายของเรือนล้านนา

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2539 : 5 - 6) ได้กล่าวว่า เรือนล้านนา หมายถึง เรือนพักอาศัยในจังหวัดเชียงใหม่ที่ยังคงรูปแบบสนองพื้นเพการกินอยู่อาศัยตามแบบวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะเรือนไม้และเรือนกาแล ซึ่งเป็นเรือนที่แสดงลักษณะประเพณีถิ่นอย่างชัดเจน

เรือนล้านนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสความทันสมัยในรัชกาลที่ 5 คำนิยมเทคนิควิทยาการที่ก้าวหน้าจากเมืองหลวงได้ทำให้เรือนล้านนาเปลี่ยนรูปแบบไปสองแบบคือ

1. เปลี่ยนรูปร่างนอก เช่น หลังทรงจั่วชายรอบ กลายมาเป็นทรงปั้นหยาตามรสนิยมใหม่ แต่ยังคงรักษาแบบแผนการกินอยู่เดิมไว้ เช่น ผังอาคาร น้ำชา ชานเรือน ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่คงเดิมแบบนี้อาจจะจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม

2. เปลี่ยนแปลงแผนการกินอยู่ภายใน แต่กลับพยายามรักษารูปแบบเดิมไว้ เช่น หลังคาทำเป็นทรงจั่วชายคารอบและยกพื้นเป็นเรือนสองชั้นแบบเดิม แต่โดยที่ได้พยายามเปลี่ยนแบบแผนการเป็นอยู่จากเดิมไปเสียแล้ว ระเบียบการใช้พื้นที่ก็ผันแปรตามไปด้วย ลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการขาดตอนไปจากวัฒนธรรมประเพณีไปแล้ว(สำนักงานสถิติ จ.เชียงใหม่ สรุปรายงานประจำปี 2545 : 9)

2.3 สภาพการตั้งถิ่นฐานชุมชน และลักษณะหมู่บ้าน

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 6 - 9) ได้กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือ เริ่มตั้งแต่เรือนหลังคาเดี่ยวในเนื้อที่หุบเขาแคบจนถึงระดับหมู่บ้านและเมือง อย่างไรก็ตามในลักษณะของเรือนพักอาศัยแบบล้านนาแล้ว จะยึดถือเอาระดับหมู่บ้านเป็นเกณฑ์ เพราะเมืองใหญ่ ๆ ในอดีตเอง เช่นเชียงใหม่ก็ก่อรูปขึ้นมาจากหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านเป็นหลักและหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ยังคงเป็นชุมชนที่ดำเนินประเพณีล้านนาไว้มากที่สุด ลักษณะของหมู่บ้านสามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะใหญ่

1. **หมู่บ้านป่าหรือชนบท** หมู่บ้านในลักษณะนี้อยู่โดดเดี่ยวเกือบจะตัดขาดจากโลกภายนอกอยู่ห่างไกลจากทางสัญจรหลัก การติดต่อกับอารยธรรมภายนอกส่วนใหญ่มักจะต่อกับระดับเมืองตลาด เดิมส่วนใหญ่มีการติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้านเป็นหลัก หมู่บ้านในลักษณะนี้จะพยายามเลี้ยงตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นครัวเรือนต่าง ๆ จึงพยายามสร้างเรือนพักอาศัยจากวัสดุท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น ไม้ไผ่ ใบตองตึง แฝก ฯลฯ

2. **หมู่บ้านภายในและรอบเมืองตลาด** มักจะเกิดขึ้นเป็นแนวยาวระหว่างทางสัญจรหลัก และอยู่ติดกับศูนย์กลางปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแหล่งตัวกลางที่มีการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างเมืองใหญ่กับชนบท หรือในระหว่างชุมชนของเมืองตลาดเอง หมู่บ้านในเมืองตลาดและโดยรอบจึงมีโอกาสได้รับเทคนิควิทยา ความนิยมและค่านิยมตลอดวัสดุก่อสร้างใหม่ ๆ จากเมืองใหญ่เข้าไปใช้ด้วย มีการแบ่งอาชีพผู้เป็นช่างไม่มากกว่าการลงแขกสร้างเรือนกันเองแบบหมู่บ้านป่าหรือชนบท ดังนั้นบ้านเรือนต่าง ๆ จึงดูมีลักษณะเป็นหลักฐาน ฝีมือช่างคมคายประณีต

3. **หมู่บ้านในเขตเมือง** หมายถึง เมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางหลัก (Urban Center) ของจังหวัดหรือภูมิภาค หมู่บ้านเหล่านี้จะอยู่ในตัวศูนย์พาณิชย์กรรมของเมือง หรือรอบนอกในลักษณะชานเมือง ถึงแม้ว่าค่านิยมและระบบสังคมใหม่ ๆ จะทำให้หมู่บ้านในเมืองเริ่มสูญเสียหรือเสียความสัมพันธ์ในลักษณะหมู่บ้านไปแล้วก็ตาม แต่รูปกายภาพที่ดำรงอยู่ยังคงแสดงร่องรอยของหมู่บ้านและมีเรือนจำนวนมากที่แสดงเอกลักษณ์ของตนเองในลักษณะของเรือนแบบเมืองใหญ่

แบบรูปของหมู่บ้านทั้ง 3 ประเภทนี้ จัดได้สองประเภทใหญ่ ๆ คือหนึ่งแบบกระจัดกระจายไปตามทางยาว (Linear Scatter) เกิดขึ้นจากสภาพภูมิศาสตร์และทางสัญจรหลัก และสองแบบกระจัดกระจายเป็นกระจุก (Clustered Scatter) ลักษณะนี้เป็นแบบหมู่บ้านทั่วไปที่สำรวจพบมากในจังหวัดเชียงใหม่เห็นได้ยากในทางราบ

2.4 ประเภทของเรือนล้านนา

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ (2539 : 9 - 12) ได้กล่าวว่าสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ทำให้เกิดเรือนประเภทต่าง ๆ ขึ้นตามสภาพการใช้งาน ถ้าพิจารณาเบื้องต้นในระดับเดียว ก็พอจะแบ่งเรือนพักอาศัยออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. เรือนชนบท เริ่มตั้งแต่ห่างเฝ้าทุ่ง ซึ่งมีประโยชน์ใช้งานตามฤดูกาล มีลักษณะกึ่งถาวร น่าสนใจเป็นพิเศษในลักษณะการออกแบบเนื้อที่ได้สัดส่วนลงตัวค่อนข้างกระชับ รูปทรงงามใช้วัสดุที่หาได้ง่ายโดยรอบบริเวณ เช่น ไม้ไผ่ ไม้จริง หลังคามุงด้วยใบตองตึงหรือแฝก

เรือนพักอาศัยขนาดมาตรฐานของชาวเหนือโดยทั่วไปใช้เรือนชนบทขนาด 1 ห้องนอนเป็นเกณฑ์ เป็นเรือนของชาวไร่ชาวนายกพื้นเหนือดินขึ้นมาประมาณ 60 เซนติเมตร ช่วงเสาแคบประมาณ 2.00 – 2.50 เมตร เสาไม้จริงตัดจากปาละเมาะที่หาได้ง่าย เส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 4 นิ้ว ขึ้นมาโครงสร้างหลังคาใช้ไม้ไผ่รวก มุงด้วยตับใบตองตึง ตับแฝก ส่วนผนังนั้นมักจะใช้แผงไม้รวกสานสำเร็จรูปแบบต่าง ๆ ยกขึ้นตั้งได้ พื้นใช้ฟากไม้ไผ่ทาบ เนื้อที่ใช้งานภายในได้สัดส่วนลงตัว

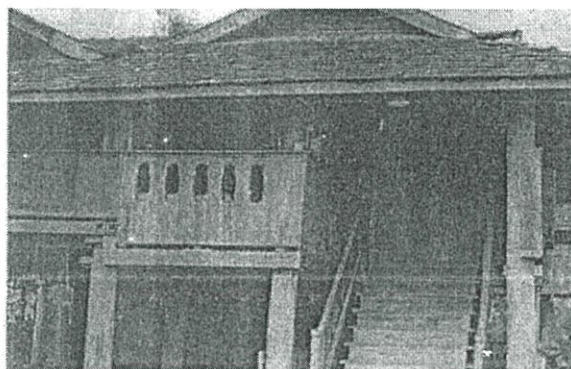
ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงลักษณะเรือนชนบท

ที่มา อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ (2539 : 11)

นอกจากชาวไร่ชาวนาจะใช้เรือนประเภทนี้กันทั่วไปแล้ว โดยที่ก่อสร้างง่าย ราคาถูก ชาวเมืองที่ยากจนในแหล่งเสื่อมโทรมภายในเมืองหรืออพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ก็จะใช้เรือนประเภทนี้ด้วย

2. เรือนไม้ เป็นเรือนที่ใช้ไม้จริงเนื้อดีทั้งอาคาร หลังคามุงกระเบื้องยกใต้ถุนสูง ถึงแม้ว่าแบบแผนการออกแบบเนื้อที่ต่าง ๆ จะสองคล้องตามประเพณีเดิม เช่น เรือนชนบทก็ตาม แต่ขนาดของเนื้อที่ขยายตัวหลวมขึ้น มีตั้งแต่ขนาด 2 ห้องนอนขึ้นไป อีกประการหนึ่งโดยที่มีกำลังทาง

เศรษฐกิจเอื้ออำนวยอยู่พร้อมมูล เจ้าของเรือนจึงมีโอกาสที่จะปรึกษา หรือร่วมพิจารณาการ ออกแบบกับช่างไม้ผู้ชำนาญงานอย่างใกล้ชิด ดังนั้นรูปทรง (Form) และเนื้อที่ (Space) ของเรือน ประเภทนี้แต่ละหลังจึงมักจะมี ความแตกต่างตามรูปการที่ผุดผ่องกันออกไป มีความซับซ้อนทาง สถาปัตยกรรม เรือนประเภทนี้มักจะตั้งอยู่ในระดับหมู่บ้านชุมชนตลาด จนถึงระดับเมืองใหญ่ ทั่วไป

ภาพที่ 2.3 ภาพแสดงลักษณะเรือนไม้

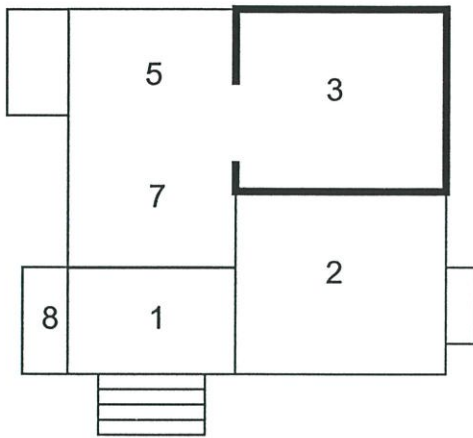
ที่มา อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2539 : 11)

3. เรือนกาแล เป็นเรือนพักอาศัยของผู้ที่มีอันจะกินและผู้นำชุมชน หรือเป็นเรือนของ บุคคลชั้นสูงในสังคม ตั้งแต่ระดับชนบทจนถึงระดับเมือง เรือนประเภทนี้มีลักษณะพิเศษ มียอดจั่ว ประดับกาแลไม้สลักอย่างงดงาม ใช้วัสดุก่อสร้างคุณภาพดีเยี่ยม การช่างฝีมือสูงประณีต แต่มี แบบแผนค่อนข้างตายตัว ส่วนใหญ่เป็นเรือนแฝด มีขนาดตั้งแต่หนึ่งห้องนอนขึ้นไป เรือนกาแลจะมี แผนผังสองแบบใหญ่ๆ คือแบบเอบันไดขึ้นตรงติดชานนอกโถง ๓ กับแบบเอบันไดอิงชิดแนบฝา ใต้ชานคาคูลม แต่ทั้งสองแบบจะใช้ร้านน้ำตั้งเป็นหน่วยโดดๆ มีโครงสร้างของตนเอง ไม่นิยมตีฝ้าเพดาน

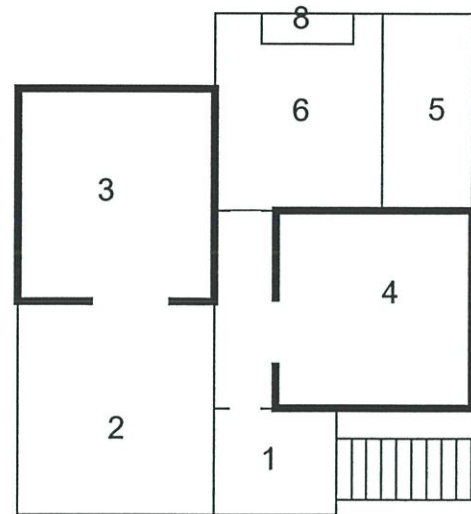

ภาพที่ 2.4 ภาพแสดงลักษณะเรือนกาแล

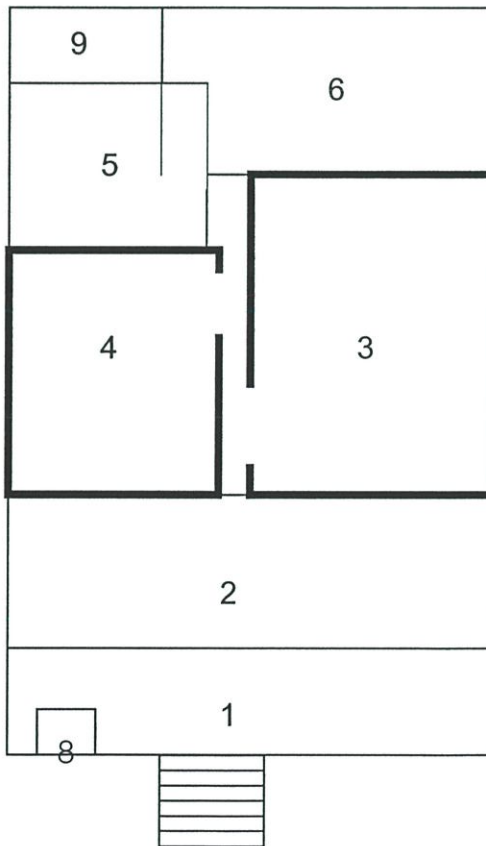
ที่มา อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2539 : 11)

1. เรือนชนบท

2. เรือนไม้

3. เรือนกาแล

ภาพที่ 2.5 แผนผังเรือนล้านนาประเภทต่างๆ

ที่มา วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 9-10)

- 1.ชานบ้านใต้หรือชานระเบียง
- 2.เดิน
- 3.ห้องนอน
- 4.ห้องนอนเล็ก
- 5.ครัว
- 6.ชานหลัง
- 7.ระเบียงทางเดิน
- 8.ร้านน้ำ
- 9.ห้องส้วม
- 10.บ่อน้ำ

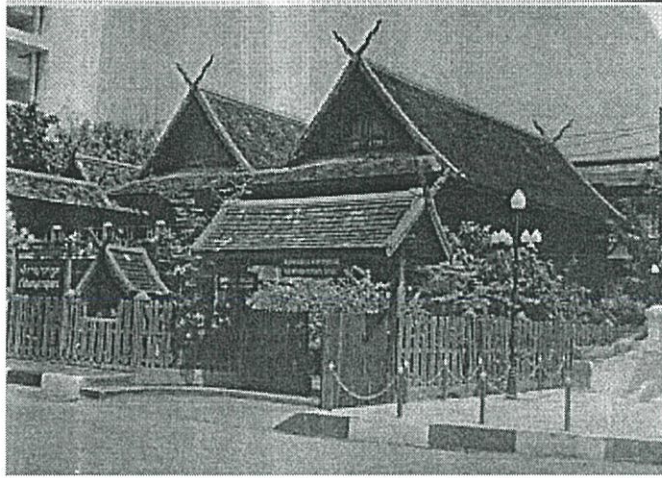
บริเวณด้านหน้าเรือน

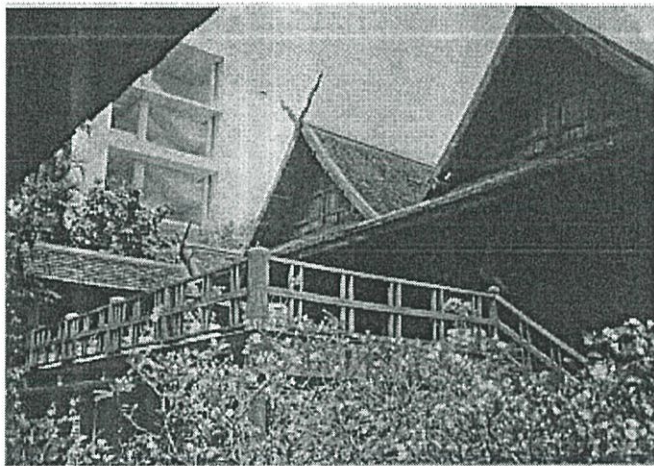
ลักษณะตัวเรือน

ภาพที่ 2.6 ลักษณะเรือนกาแล "เรือนซ้อหงส์"

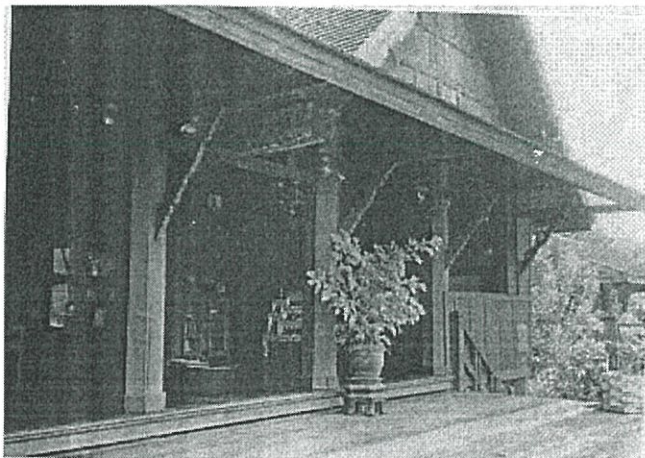
สถานที่ตั้ง ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

บริเวณด้านหน้าเรือน

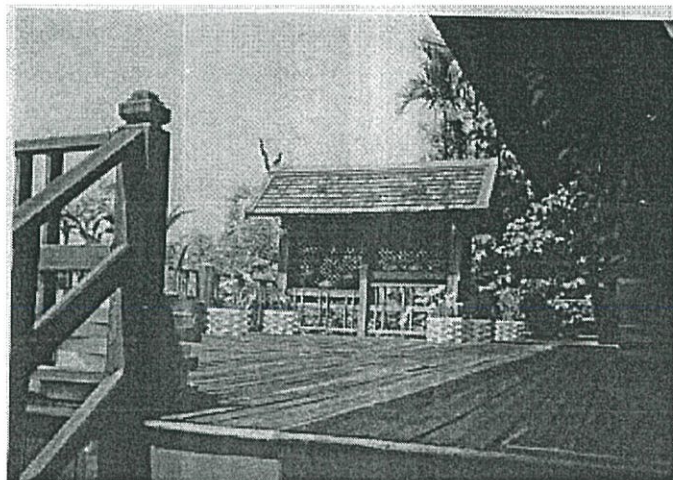
บริเวณข้างเรือน

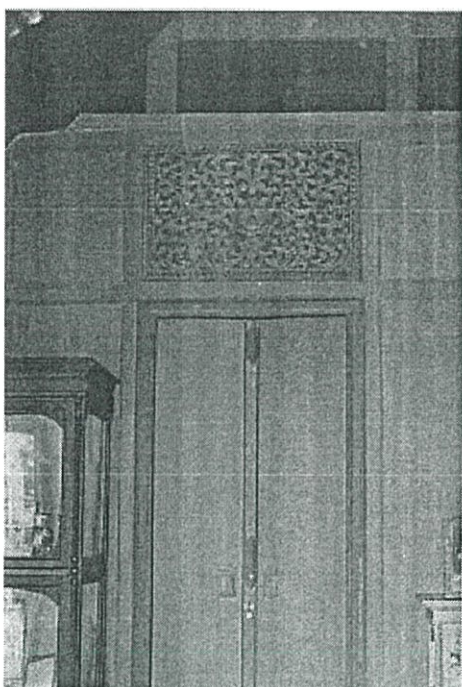
บริเวณเดิน

ภาพที่ 2.7 ลักษณะเรือนกาแล "เรือนอนุสรณ์สุนทร"

สถานที่ตั้ง สถาบันราชภัฏ จังหวัดเชียงใหม่

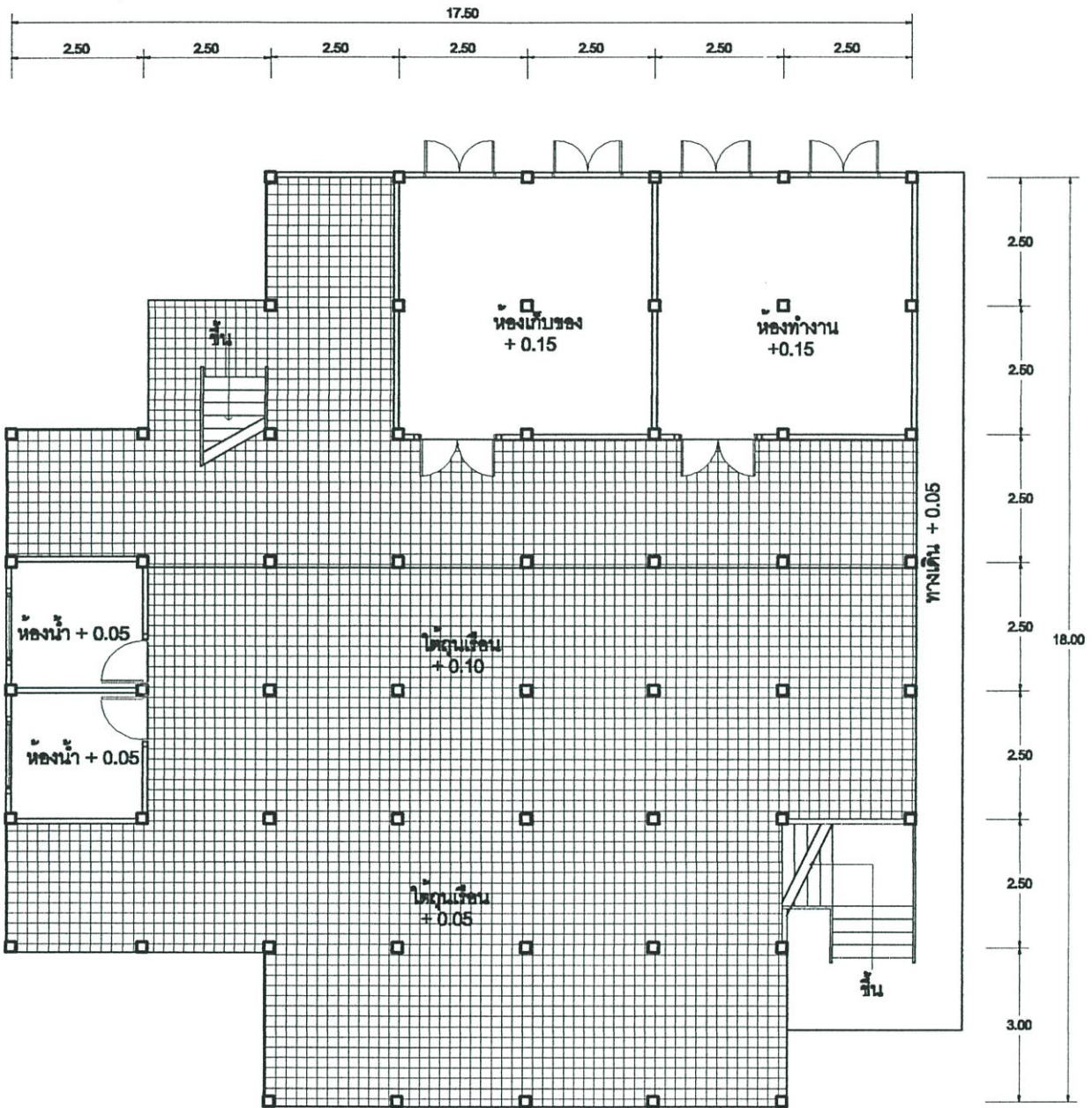

ลักษณะร้านน้ำ

ลักษณะห้มนยนต์

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

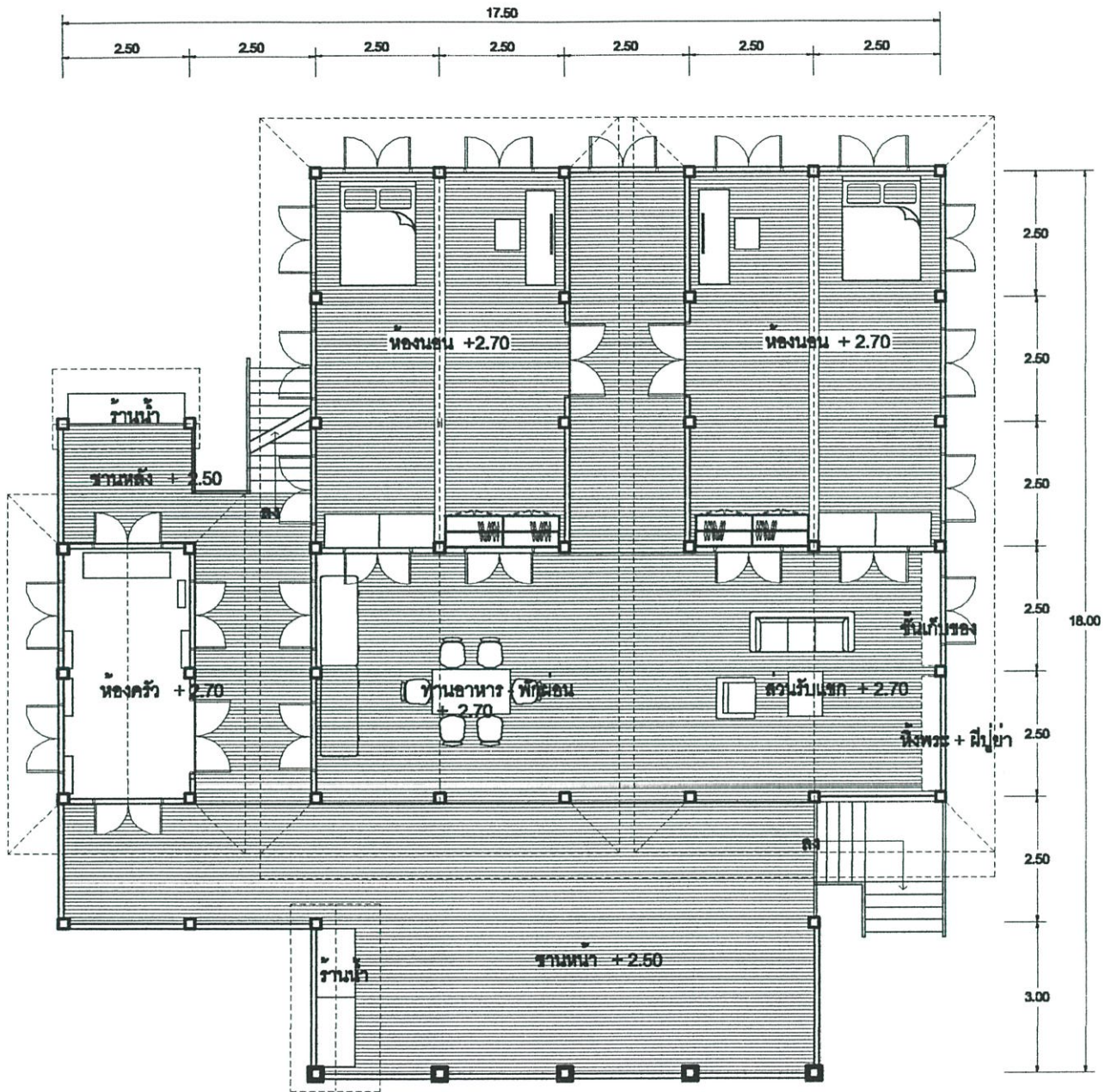

เหนือ

แปลนพื้นที่ชั้นล่าง

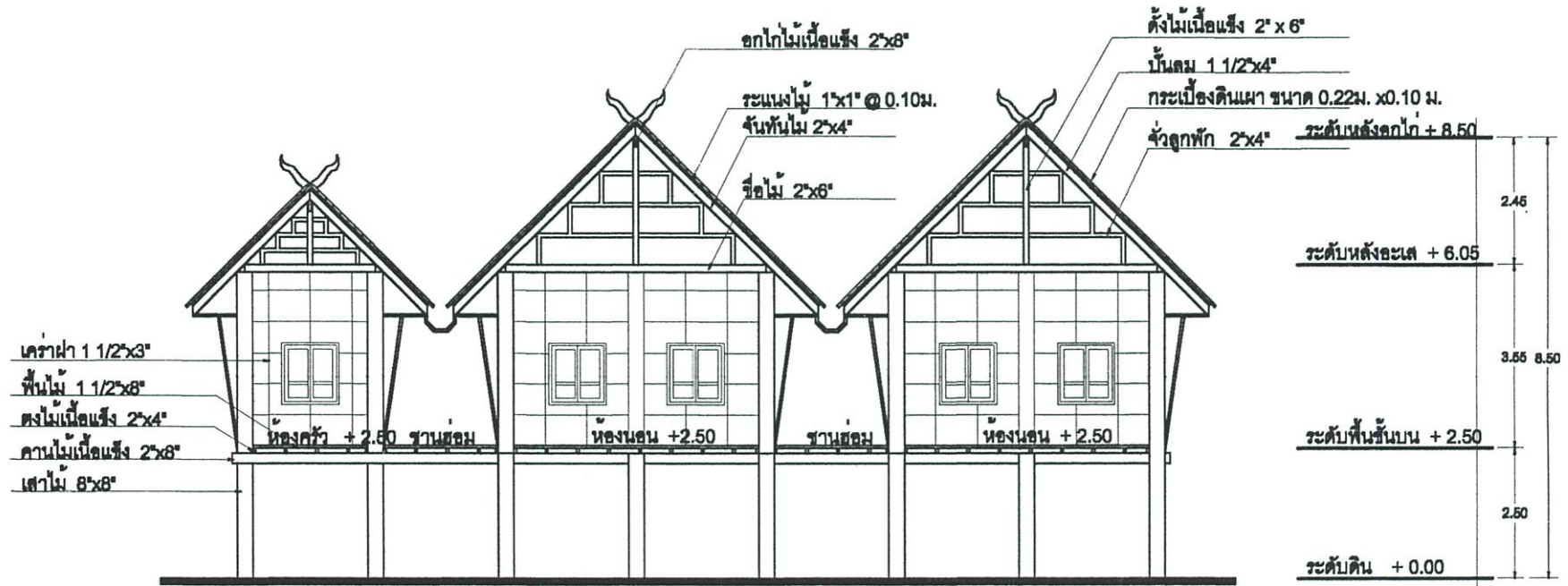
มาตราส่วน 1:125

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

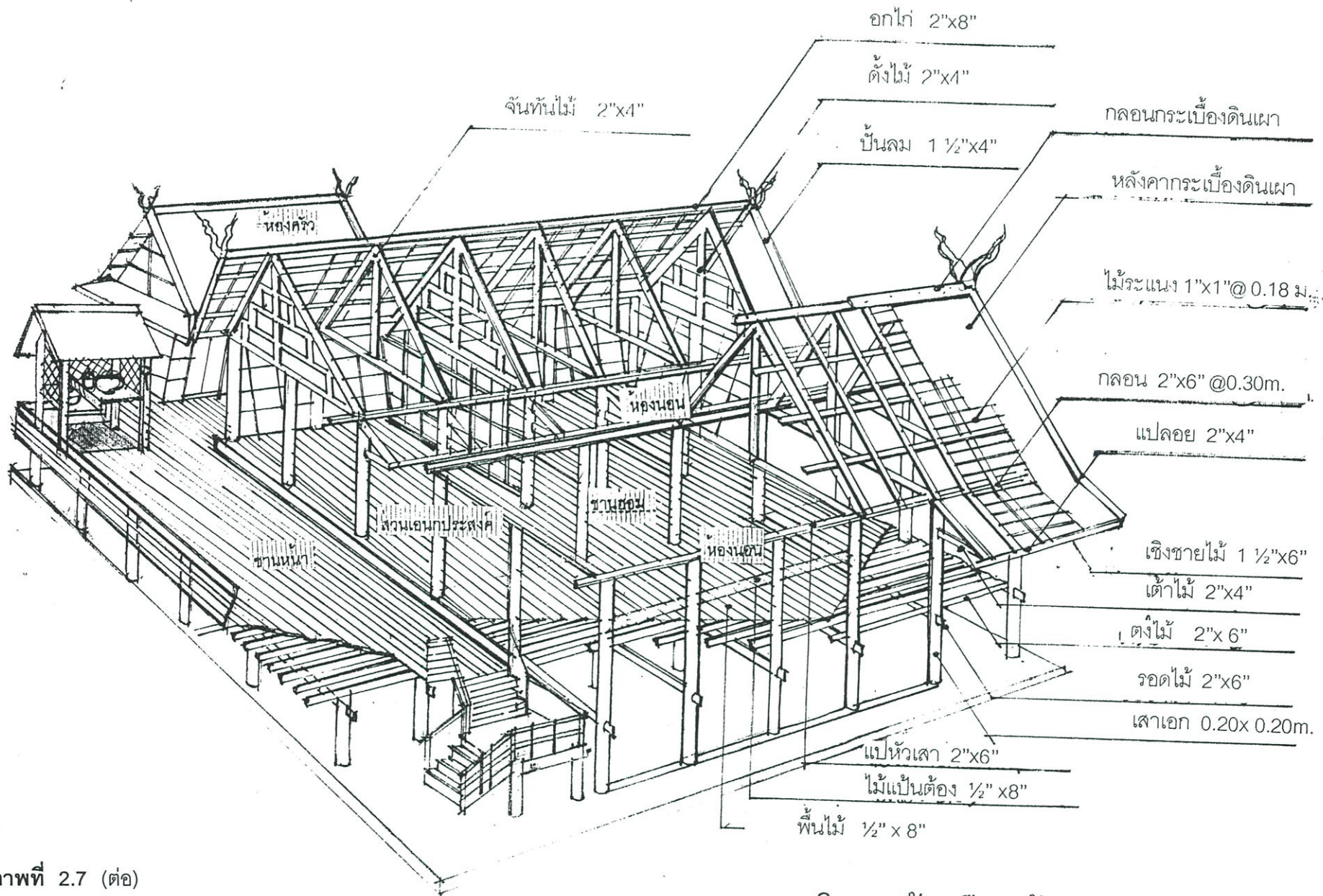
ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

แปลนพื้นที่นอน
มาตราส่วน 1:125

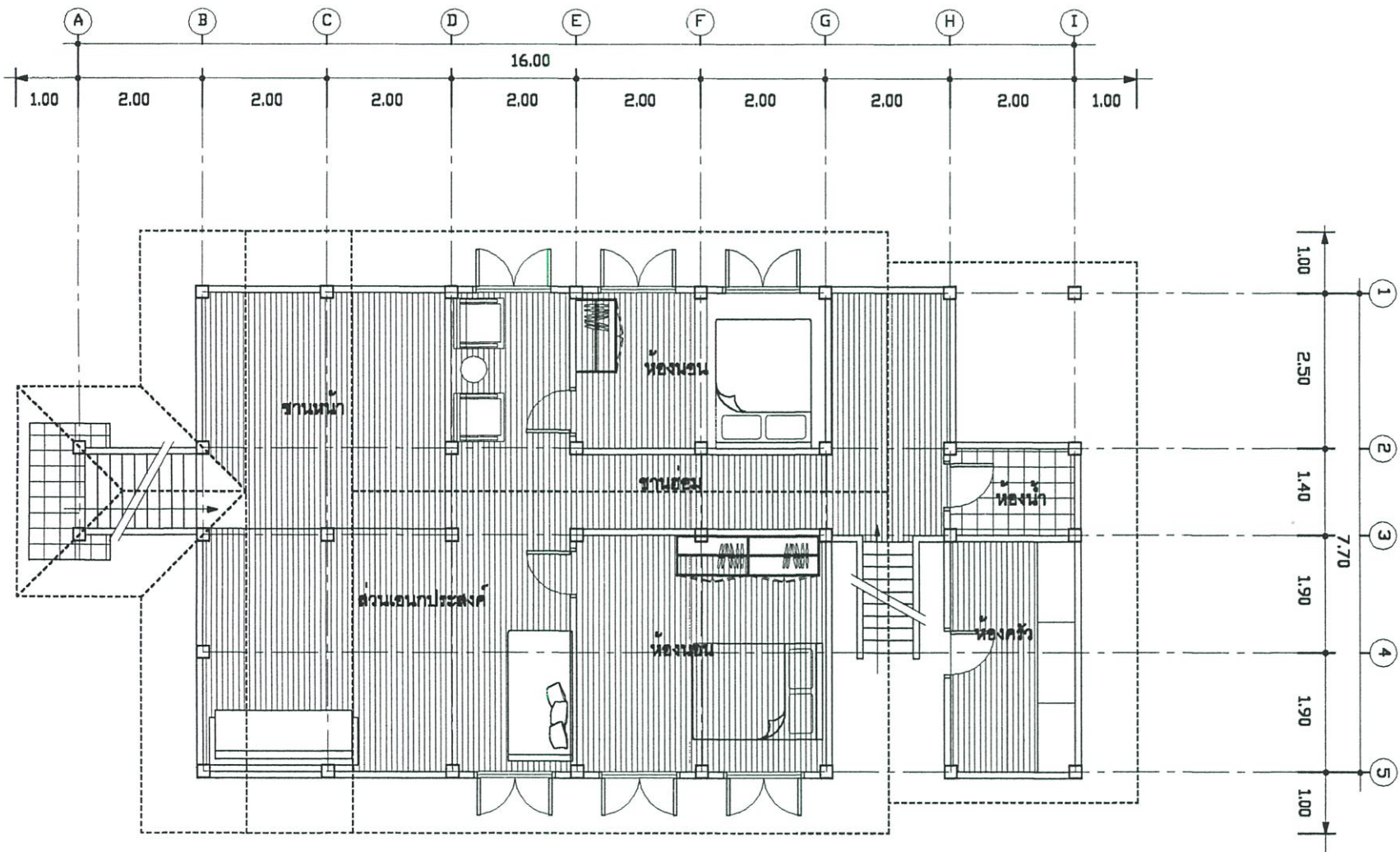
รูปตัดตามขวาง
 มาตรฐาน 1:100

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

โครงสร้างเรือนล้านนา

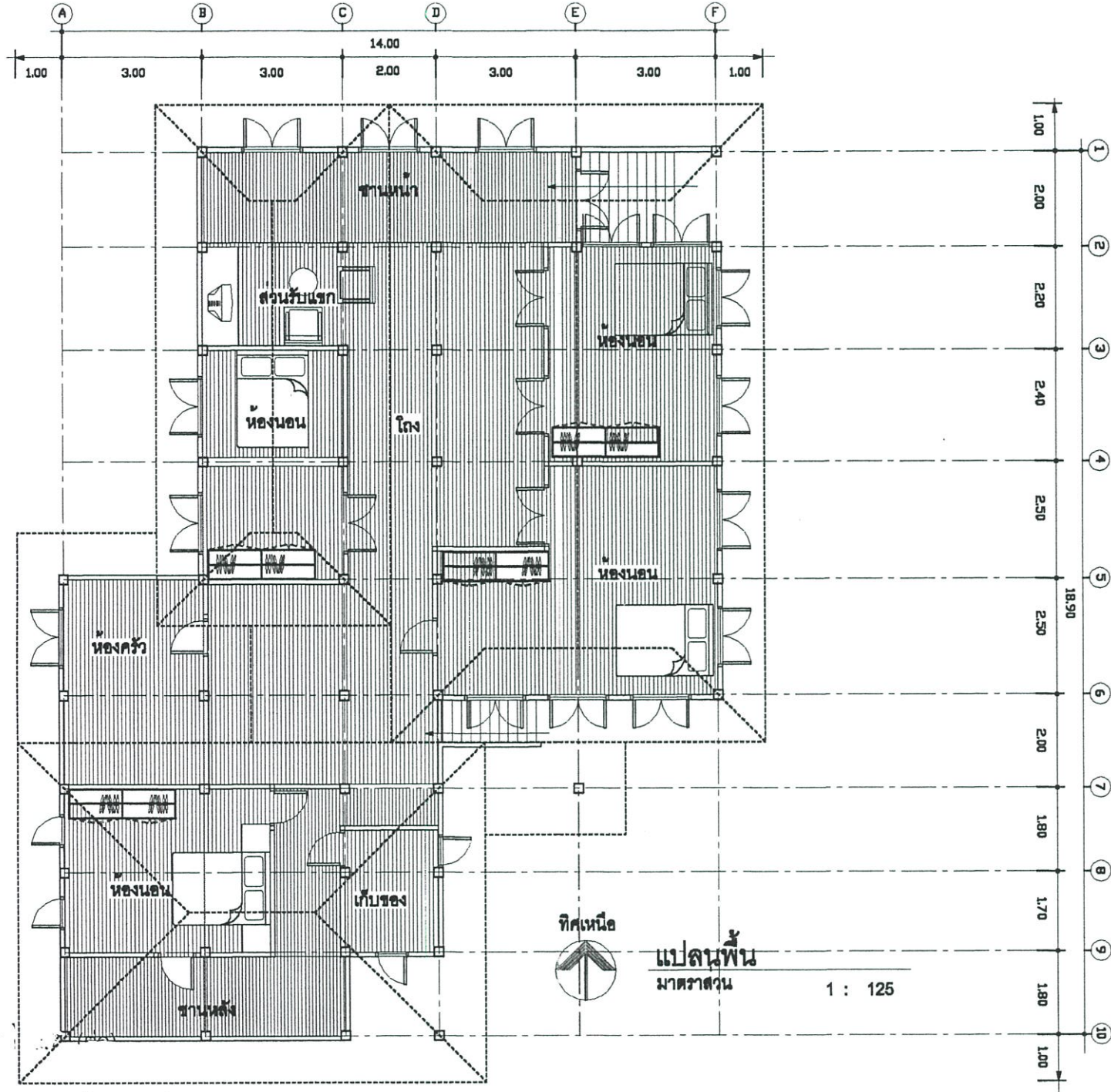

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

ทิศเหนือ **แปลนพื้น**
 มาตรฐาน

1 : 100

ภาพที่ 2.7 (ต่อ)

2.5 ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา

2.5.1 เอกลักษณะเชิงรูปธรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

เรือนล้านนาไทยทั้ง 3 ประเภทแรก ไม่ว่าจะมีความใด ๆ ก็ตาม จะมีองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้ (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีพันธ์, 2539 : 12 - 13)

1. บันไดและเสาแหล่งหมา ตัวบันไดเรือนชนบท จะหลบอยู่ใต้ชายคาบ้าน มุมซ้ายมือเสมอ ดังนั้นจะมีเสาลอยรับโครงสร้างหลังคาเบื้องบนตั้งลอยอยู่ เรือนไม้และเรือนกาแล ก็อยู่ในกรณีเดียวกัน แต่โดยทั่วไปเรือนไม้มักจะยื่นโครงสร้างออกมาอีกส่วนหนึ่ง ทำเป็นชายคาคลุมบันไดหรือเป็นโครงสร้างลอยตัว ส่วนเรือนแฝดประเภทมีชานเปิดหน้าเรือน ไม่หลบบันไดเข้าชายคา ก็จะวางบันไดชนชานโล่งหน้าเรือนอย่างเปิดเผย

2. เติ้น พอก้าวจากบันได มักจะมีชานบันได แล้วจึงถึงเต็น ตัวเต็นเป็นเนื้อที่กึ่งเปิดโล่ง มีขนาดไม่เล็กกว่าห้องนอนเท่าใดนัก ในกรณีของเรือนชนบทเป็นเนื้อที่ใช้งาน ได้แบบเอนกประสงค์ ถ้ามีแขกผู้น้อยมาหาเจ้าของบ้านจะนั่งบนเต็น แขกนั่งบนชานบันไดหรือเนื้อที่ที่มีระดับต่ำกว่า ถ้าแขกมีศักดิ์สูงกว่า เช่น ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ เจ้าของบ้านก็จะนั่งถัดลงมา งานสวดศพก็จะใช้เนื้อที่นี้ประกอบพิธีกรรม ในกรณีที่มีลูกสาว ในเวลาค้าคินพวกหนุ่มก็มาแ้วสาวที่เต็นนี้เอง เรือนที่มีห้องนอนเดียวก็จะใช้เต็นเป็นที่นอนของลูกชาย ลูกผู้หญิงนอนกับพ่อแม่ ลูกชายประเภทแตกเนื้อหนุ่มออกเที่ยวยามค้าคินกลับมาดึกตื่นไม่ต้องปลุกใครเข้านอนได้เลย

ในกรณีที่เป็นเรือนขนาดเล็ก หรือเรือนไม้ มักจะตั้งร้านน้ำในบริเวณเต็นนี้ด้วย บางทีจะสร้างหิ้งบูชาเหนือศีรษะติดผนังห้องนอนไว้อีกส่วนหนึ่ง ในกรณีที่เนื้อที่ระดับพื้นมีขนาดกระชับมาก จึงมีปัญหากการเก็บของ เขาจะทำฝาตะแกรงไม้ไผ่สานโปร่งอยู่เหนือเต็น เอาไว้เก็บภาชนะจิปาตะ ขนาดของช่องตะแกรงมักจะแคบกว่าสัดส่วนของบ้าน้ำต้นดินเผา เวลาเก็บจะคว่ำหัวลงให้ซี่ตะแกรงค้ำบ้าน้ำต้นไว้

3. ร้านน้ำ ร้านน้ำของเรือนล้านนา เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านการกินอยู่อาศัยของชาวล้านนาโดยเฉพาะ ในกรณีที่เป็นเรือนใหญ่มีชานโล่งร้านน้ำจะลอยตัวอยู่ ณ มุมที่ใกล้กับทางบันได หรืออยู่ใกล้ครัว ในบางกรณีช่างล้านนาจะออกแบบรูปทรงและตั้งในตำแหน่งอย่างมีความสำคัญเท่า ๆ กับเรือนนอน และโครงสร้างทางบันไดที่เน้นเป็นทรงของตัวเรือน

4. ห้องนอน ในระดับเรือนชนบท ห้องนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าเนื้อที่ใช้งานอื่น ๆ ฝ้าด้านที่บจะอยู่ชิดเต็น ประตูทางเข้าจะเปิดที่ผนังด้านโถงทางเดินที่ใช้ติดต่อกันทั้งบ้าน ส่วนเรือนไม้และเรือนกาแลที่มีตั้งแต่สองห้องนอนขึ้นไป บางทีรวมเนื้อที่ห้องนอนทั้งหมดแล้ว อาจจะเท่าเต็นหรือเล็กกว่าเล็กน้อย ห้องนอนในเรือนกาแลจะมีขนาดใหญ่ ฝ้าลุ่มออก จะจัดเนื้อที่ห้องนอน

กลุ่มอาคาร

วิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2530 : 570 - 575) ได้กล่าวว่า การจัดกลุ่มหรือวางกลุ่มอาคาร มักจะอาศัยการจัดห้องเล็กและการจัดหมวดหมู่การใช้เนื้อที่ว่างภายในเรือน (Spatial Articulation & Organization)

ระบบการจัดห้องและการจัดหมวดหมู่การใช้เนื้อที่ว่างของเรือนล้านนาไทย จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ “เนื้อที่ว่างที่ใช้งาน” (Master Space) และ “เนื้อที่ว่างบริการ” (Servant Space) อย่างชัดเจนมาก เช่น เติ้น ห้องครัว ห้องนอน ซึ่งจัดอยู่ในประเภทเนื้อที่ใช้งาน จะถูกยกขึ้นมาเสมอในระดับเดียวกัน ส่วนเนื้อที่บริการ เช่นชานเรือน ระเบียง ทางเดิน จะลดระดับลงมาจากเนื้อที่ใช้งานประมาณ 15 ซม. หรือเท่ากับหน้าไม้ขนาด 6 นิ้วขึ้นไปลักษณะการลดระดับ เช่นนี้ แสดงถึงความเข้าใจที่จะแบ่งเนื้อที่สองประเภทออกจากกันโดยเด็ดขาดเป็นรูปการณ 3 มิติ

รูปการที่มีระบบเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นจากการแก้ไขปรับปรุงออกแบบงานสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการกินอยู่ของชาวล้านนาเดิม เพราะประเพณีของชาวไทยนิยมนั่งกับพื้น พวกเนื้อที่ที่ใช้งาน จึงต้องยกระดับให้สูงกว่าเนื้อที่รับใช้ (เนื้อที่บริการ) เช่น เติ้นอยู่สูงกว่าชานเรือน เวลานั้นที่ขอบจะวางเท้าได้สะดวกสบาย บางครั้งจะเอนนอนหลัง เท้าของคนเดินบนชานก็อยู่ต่ำกว่าระดับศีรษะของคนนอน และไม่ทำความรบกวนโดยตรงให้คนนอนภายในด้วยโดยใช้พื้นแยกออกจากกัน

วัฒนธรรมการนั่งกับพื้นที่แสดงออกมาในงานสถาปัตยกรรมอีกแบบหนึ่งก็คือ การเจาะช่องมองจากผนังระเบียงเดินข้างล่าง ความจริงผนังระเบียงเดินมักจะสร้างไม่สูง ประมาณเหนือเอว ขึ้นมาเล็กน้อย เพื่อให้เดินโปร่ง แต่โดยที่ตองนั่งกับพื้นเป็นประจำ จึงต้องเจาะช่องมองที่ผนังระเบียงนี้ในระดับคนนั่ง

คุณค่าของเนื้อที่ว่าง (Spatial Quality) หรือปริมาตรของห้องปิด (ห้องนอน) และห้องเปิด (เติ้น) มักจะสร้าง (Articulate) ให้มีปริมาตรเป็นก้อนแน่นอน เน้นหนักไปในทางแนวราบ แม้แต่ชานเปิดเองก็มีแนวโน้มไปในทางนี้ การต่อเนื่องของเนื้อที่ใช้งานเป็นลักษณะของก้อนต่อกันติดกัน ส่วนเนื้อที่บริการ (ชาน ระเบียงทางเดิน) ทั้งหมดจะต่อเนื่องกันโดยตลอด ทำให้การเดินทางคล่องตัวไม่สะดุด

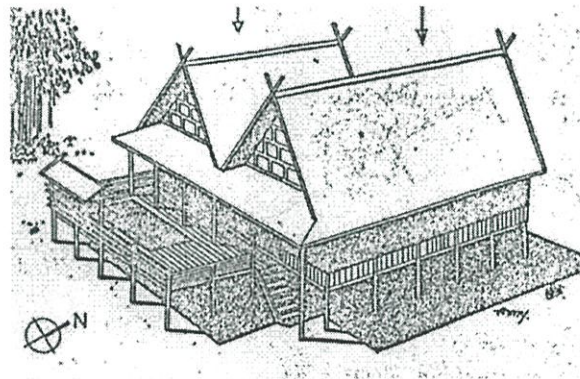
ส่วนการวางกลุ่มอาคารเรือนล้านนาเป็นอาคารพักอาศัยแบบประกอบด้วยหลายหน่วย หรือหลายหลังที่เชื่อมกันอย่างหลวม ๆ เป็นแบบ Dynamic Balance สำหรับเรือนไม้และเรือนกาแล ซึ่งเป็นเรือนพักอาศัยที่ได้พัฒนาการถึงจุดสุดยอดแล้ว จะเห็นการแบ่งพื้นที่ใช้งานออกเป็น 3 ระดับ ทั้งในรูปแบบการใช้งานของเจ้าของเรือนเองและในรูปการที่สัมพันธ์กับสังคมภายนอกคือ ชาน เติ้น และห้องนอน (รวมทั้งครัวไฟ) ถ้ามองจากภายนอกเข้าไป ชานที่มีรั้วน้ำอยู่ด้วยคือ เนื้อที่ที่เชื่อมระหว่างเรือนกับภายนอกจะเรียกว่าเป็นที่ว่างเปิดโล่งก็คงพอได้ ส่วนเติ้นจะมีที่ว่างกึ่งเปิด

โล่งเป็นที่พบปะสังสรรค์ระหว่างคนในหลังคาเรือนเองหรือกับสังคมภายนอก ต่อจากนั้นจึงเป็นห้องนอนอันเป็นสัดส่วนตัวออกไป ห้องนอนเหล่านี้จะถูกกั้นออกเป็นหน่วย ๆ อย่างเด็ดขาด ซึ่งเลื่อนขยับไปตามการเปลี่ยนแปลงของดินและซานได้โดยสะดวกตัวซานจะเป็นเนื้อที่ที่จะเปลี่ยนรูปยืดหยุ่นได้มากที่สุด

องค์ประกอบของแผนผังแสดงความแกนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะวางเนื้อที่รูปขนานตามแนวนอน การเดินมุ่งไปสู่ห้องใดห้องหนึ่ง เดินลัดไม่ได้ต้องผ่านเนื้อที่วางเป็นขั้นตอนไป (Space Sequence)

ลักษณะการจัดวางกลุ่มอาคารของเรือนล้านนาขนาดต่างๆ

อัน นิมมานเหมินทร์ (2512 : 45 - 70) ได้แบ่งลักษณะการจัดวางกลุ่มอาคารของเรือนล้านนาขนาดต่างๆ ไว้ดังนี้

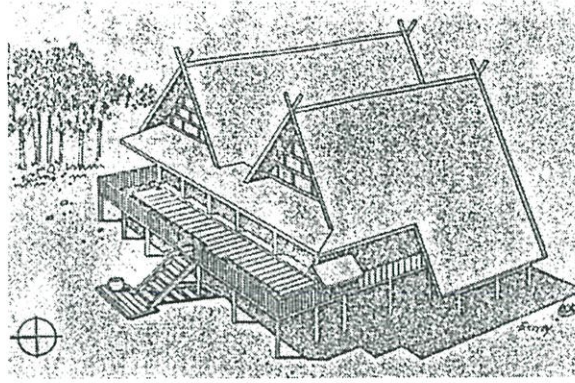

ภาพที่ 2.9 ภาพเรือนล้านนาขนาดธรรมดา

ที่มา อัน นิมมานเหมินทร์(2512 : 57)

เรือนล้านนาขนาดธรรมดา

สร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง ดินฟ้าอากาศภาคเหนือในที่ราบส่วนมากค่อนข้างร้อน ไม่จำเป็นต้องมีเตาไฟสำหรับให้ความอบอุ่นจึงได้มีการแยกเตาไฟออกไปไว้ในเรือนครัว เรือนพักอาศัยจึงประกอบด้วยอาคารอย่างน้อยสองหลัง เริ่มสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น คืออาคารใหญ่ สำหรับพักอาศัย เรือนครัวสำหรับปรุงอาหาร แยกออกจากกันด้วยระเบียงทางเดิน (ซานฮ่อน) การแยกเรือนครัวออกจากอาคารพักอาศัยนับว่าเป็นวิวัฒนาการครั้งสำคัญยิ่ง เป็นการปรับตัวเข้ากับดินฟ้าอากาศ ทำให้บริเวณพักอาศัยปราศจากเขม่าควันไฟและสะอาดสะอ้านดีขึ้น

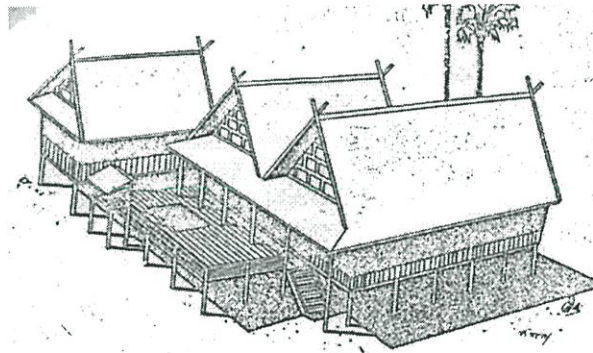

ภาพที่ 2.10 ภาพเรือนล้านนาขนาดธรรมดา

ทีมา อัน นิมมานเหมินทร์ (2512 : 59)

เรือนล้านนาขนาดธรรมดา

ด้านจั่วถือว่าเป็นด้านสำคัญ ส่วนใหญ่หันไปรับลมประจำทิศใต้มีบริเวณที่อยู่อาศัย กลางแจ้งหรือครึ่งกลางแจ้งในลักษณะยื่นระเบียงชานมากยิ่งขึ้น การต่อเติมอาคารเดิมอาจทำได้ โดยสร้างหลังใหม่ขวางทางด้านหน้า (เรือนขวาง) โดยวิธียื่นปีกนกหลังคาลงมา หรือขึ้นหลังคาใหม่ หรือสร้างอีกหลังหนึ่งให้ชายคาชนชายคาเดิม หรือโดยวิธีต่อชายคาลงไป ลดระดับพื้น เช่นการทำ ยุ้งข้าวในกรณีนี้

ภาพที่ 2.11 ภาพเรือนล้านนาขนาดใหญ่

ทีมา อัน นิมมานเหมินทร์ (2512 : 60)

เรือนล้านนาขนาดใหญ่

สร้างด้วยไม้เนื้อแข็งเป็นพื้น ประกอบด้วย เรือนพักอาศัยสองหลังและเรือนครัวอย่าง สลับซับซ้อนเป็นแบบเชื่อมกันอย่างหลวม ๆ การประกอบหน่วยต่าง ๆ (Composition of forms) เป็นแบบ Dynamic balance (ไม่ใช่ Symmetry) มีชายและระเบียงเชื่อมหน่วยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

ภูมิทัศน์

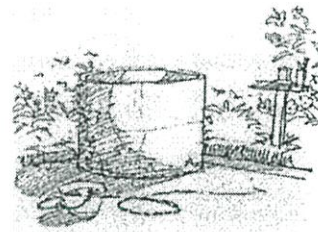
อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2539 : 15) ได้กล่าวว่า บริเวณบ้านของเรือนล้านนา มักจะกันด้วยรั้วไม้ไผ่โปร่ง ๆ เป็นการบอกเขตอย่างหลวม ๆ ด้านที่ติดถนนนั้นถ้ายังเข้าสู่ระดับเมืองมากเท่าไร สภาพของรั้วก็ยิ่งมั่นคงแข็งแรงสูงขึ้นตามลำดับ บางแห่งปลูกต้นชาจัดเป็นรั้วแน่นดูสบายตา ภายในบริเวณบ้านจะประกอบด้วยตัวเรือน ยุ้งข้าว บ่อน้ำ ครกกระเดื่อง ที่อาบน้ำ ลานบ้าน เรือนเก่า ๆ บางหลังก็มีศาลปู่ย่าอยู่ด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบทางกายภาพทางสถาปัตยกรรม แต่ในทางดำรงชีพแล้วคติทางเหนือถือว่า ถ้าเป็นบ้านที่สมบูรณ์แล้วละก็ จะต้องประกอบด้วยหน่วยใช้สอยดังต่อไปนี้ คือ บ่อน้ำ ครกกระเดื่อง (ครกมอ) ยุ้งข้าว (หลองข้าว) และครัวไฟ

ช่วงบ้าน

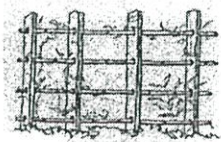
ยุ้งข้าว

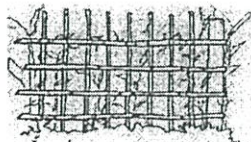
บ่อน้ำ

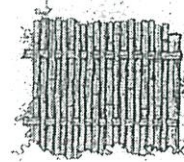
ที่อาบน้ำ(ตอมน้ำ)

รั้วตั้งตอง

รั้วตาแสง

รั้วสะลาบ

ภาพที่ 2.12 ภาพแสดงส่วนประกอบบริเวณเรือนล้านนา

ที่มา สุธนา สารวิวัฒน์. 2541 : 50

2.5.2 เอกลักษณะเชิงนามธรรม

ลักษณะเบาลอยตัว

เรือนล้านนา สามารถแยกประเภทของการแสดงถึงลักษณะเบาลอยตัวออกเป็น 3 ประเภท (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539 : 19 - 22)

1. การจัดพื้นที่

การใช้พื้นที่ในเรือนล้านนามีอยู่สองระดับ ไม่ว่าจะอยู่ในชนบท หรือในเมืองก็ตาม พื้นที่ในระดับแรกจะอยู่บนพื้นที่ระดับที่เรียกว่า ช่าง หรือ ลานบ้าน และพื้นที่ในระดับยกพื้นที่เรียกว่าชานเรือน ช่างนอกจากจะเป็นขอบเขตของบ้านหนึ่ง ๆ แล้วยังเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างที่ว่างของชุมชน ทั้งในลักษณะที่เป็นโครงสร้างที่ว่างหมู่บ้านหรือกลุ่มลาน เป็นข่ายโครงการสัญจร การพบปะสังสรรค์ของชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแบบของลานบ้านที่ใช้สอยใน ลักษณะสารพัดประโยชน์แล้ว ข้อสำคัญที่สุดก็คือเป็นที่ตั้งของหน่วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียกว่าบ้าน ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นพื้นที่พักผ่อนในเวลากลางวันของผู้สูงอายุเป็นพื้นที่เฝ้ารับผู้มาเยือนใน ลักษณะต่าง ๆ กัน

ในเรือนแบบชนบท หรือตูป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นองค์ประกอบของเครื่องผูกนั้น การจัดหน่วยใช้สอยต่าง ๆ จะค่อนข้างกระชับอยู่ภายใต้ชายคาเดียวกัน บางครั้งแม้แต่ยังขึ้นขนาดเล็ก ซึ่งเป็นพ้อมไม้ไผ่ยาดิน ก็ตั้งประชิดติดตัวเรือนเลยทีเดียว รั้วน้ำก็จะจัดในลักษณะของ หิ้ง ยื่นออกมาจากผนังด้านหนึ่งด้านใดที่ใช้งานได้สะดวกก็ได้ บางครั้งอาจจะมีลักษณะของห้อง และหลังคาของตนเอง แต่ก็ประชิดกับห้องนอนมาก

ในแบบเรือนไม้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรือนกาแล โครงสร้างของพื้นที่จะเน้น สุนทรียภาพของที่ว่างกว่าการใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ใช้สอยอย่างเรือนชนบทมากขึ้น การสร้าง สุนทรียภาพในลักษณะนี้จะต้องเน้นทรวดทรงของตัวประกอบ ระยะเวลาของตัวประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางทิศทาง การทอดระยะและการยกระดับของที่ว่างในความสัมพันธ์อย่าง พอเหมาะพอสมมากขึ้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องการรั้วน้ำให้ลอยเป็นโครงสร้าง ตัวหนึ่งของชาน และเป็นตัวถ่วงให้โครงสร้างที่ว่างอันประกอบด้วยชาน เติ้น ตลอดจนจนถึงปริมาตร ของห้องนอนให้มีดุลยภาพในโครงสร้างที่ว่างนั้น และด้วยเหตุนี้เองในแบบเรือนไม้ที่มีการ สร้างสรรค์สูงไม่ว่าจะในจังหวัดเชียงใหม่ แพร่ น่าน ฯลฯ ก็จะมีทรวดทรงของบันไดเป็นโครงสร้าง ในลักษณะของเรือนบันไดเกาะข้างมาติดชานในความสัมพันธ์ของโครงสร้างที่ว่างดังกล่าว

2. รูปทรงและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

รูปทรงของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นตัวเรือนเกิดจากการจัด พื้นที่ใช้งานต่าง ๆ ด้วยผนัง ตั้งแต่ด้านหนึ่งด้านใดจนถึงสี่ด้าน ใช้หลังคาคลุมปกป้องพื้นที่เหล่านั้น ออกเป็นส่วน ๆ ตามลักษณะของการจัดแผนผังหรือในย่านที่มีอากาศหนาวยามค่ำคืนเป็นประจำ

เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน จะจัดให้พื้นที่ห้องนอน ชานใน หรืออาจจะรวมทั้งครัวไว้ภายใต้ชายคาใหญ่เดียวกัน แล้วแบ่งชานนอกและเรือนน้ำให้ไว้ด้านหลังคาอีกส่วนหนึ่งต่างหาก

อย่างไรก็ตามรูปทรงของหลังคาอันเกิดจากความชัน และความหนาของวัสดุเมื่อนั้นจะเป็นผลที่มาจากขนาด ตลอดจนถึงแบบโครงสร้างโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากวัสดุเมื่อนั้นหลังคาด้วย ถ้าใช้ตีบตองตั้งอันเป็นวัสดุธรรมชาติเมื่อนั้นหลังคาขนาดใหญ่ ความลาดชันของเมื่อนั้นหลังคาก็จะเป็นอัตราส่วนตามไปด้วย พื้นผิวของเมื่อนั้นตีบตองก็จะผันแปรไปตามอายุการใช้งานตลอดอายุขัย

ลักษณะอย่างเด่นชัดของรูปทรงตัวเรือนอีกส่วนหนึ่ง จะเป็นการใช้เสายกพื้นเรือนให้ลอยสูงขึ้นจากระดับพื้นดิน ทำให้ตัวเรือนส่วนบนลอยอยู่ในอากาศ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการกำหนดรูปของพื้นที่ส่วนใหญ่ใต้ถุนเรือนไปด้วย รูปทรงในส่วนนี้มีค่าและเนื้อหาเท่ากับที่ว่างในตัวเองมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ซึ่งเป็นลักษณะร่วมกันของเรือนในเอเชียอาคเนย์ทั่วไป

3. โครงสร้างและการก่อสร้าง

โครงสร้างของเรือนล้านนาโดยทั่วไปจะเป็นแบบโครงสร้าง SKELETON มีคุณภาพที่แข็งแรงและมีความยืดหยุ่นกว่าโครงสร้างแบบอื่น ๆ ความยืดหยุ่นดังกล่าวนี้นอกจากจะอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างแล้ว ยังอำนวยความสะดวกด้านการก่อสร้างในพื้นที่ที่มีความชันตามลาดเนินเขา เพราะสามารถปรับความสูงของเสาไปตามระดับของพื้นที่ได้ โดยรักษาพื้นที่บนชานให้มีระดับปกติตามแบบประเพณีไว้ได้

ในขณะที่เดียวกันโครงสร้างแบบนี้ ก็มีความสัมพันธ์กับระบบการจุดพื้นที่ใช้งานทั้งในมิติทางราบ และมิติทางดิ่งอย่างดิ่งลึกซึ้ง มิติทางราบในวัฒนธรรมเรือนล้านนา คือนั่งกับนอน ฉะนั้นการสร้างพื้นที่เพื่อใช้งานในกิจกรรมในมิติทั้งสอง จึงต้องแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองระดับ โดยเฉพาะการยกระดับห้องนอน และเดินให้สูงกว่าระดับชานเรือน และระเบียบทางเดิน (ชานฮ่อน) ระหว่างห้อง การที่ทำได้อย่างจะแจ้งเช่นนี้ เพราะระบบโครงสร้างแบบเสาในแกนดิ่ง และคานกับตงในแกนราบอำนวยให้ปรับโครงสร้างพื้นที่ในรูปดังกล่าวไปได้ง่ายมาก

โครงสร้างแบบเสาคานนี้ สามารถแบ่งพื้นที่ในทางราบโดยไม่ต้องใช้ผนัง อาทิ ห้องนอนที่มีห้องกว้างมาก ก็จะตั้งเสาตอหม้อในระหว่างเสาข้างผนัง แล้วใช้ไม้แป้นต้องวางราบพาดหัวเสา ตอหม้อในระดับพื้นไว้ ทำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใช้เก็บของ อีกส่วนหนึ่งใช้นอน

นอกจากโครงสร้างไม้ดังกล่าว จะเอื้อต่อการจัดพื้นที่ในทางราบข้างต้นแล้ว ในทางดิ่งก็จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเสากับฝา และโครงสร้างหลังคา ฝาที่เป็นระบบการช่างสูงสุดของวัฒนธรรมล้านนา จะเป็นฝาลอยตัวประกอบสำเร็จ ยกขึ้นตั้งเป็นฝาเรือน โดยมี

รายละเอียดที่ยึดติดกับเสา ตั้งแต่ระดับฝ้าผางตั้งที่ประกอบด้วยตะแกรงดอกไม้ไฟสาน จนถึงระดับเทคนิคสูงแบบฝาปะกลูกผักแบบเหนือ ระบบเช่นนี้ทำให้การก่อสร้างสะดวก ปรับความเอียงลาดของฝายออกมาจากองศาของเสาได้ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งฉากปกติ หรือฝายออกจากแกนตั้งอย่างฝายเรือนกาแล

สิ่งสำคัญในระบบการช่างโครงสร้าง และการก่อสร้างอีกประการหนึ่งคือ ระบบฝาและจั่วปลูกผัก เป็นระบบที่ดีที่สุดที่ใช้ร่วมกันระหว่างกันในกระบวนการช่างไทย (ที่ราบภาคกลาง) การที่โครงผนังเป็นการเข้ากรอบ แล้วใช้ไม้แผ่นเล็กเป็นลูกผักใส่ในระหว่างช่องว่างของโครงกรอบจะเป็นระบบที่สร้างโครงฝาให้แข็งแรง ไม่บิดงอ ขนง่าย ก่อสร้างง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะสิ้นเปลืองวัสดุเท่าที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

หลังคาของเรือนล้านนาจะเป็นโครงจั่วสูงชันอย่างง่าย ๆ แปะจะรับวัสดุมุงต่าง ๆ ที่เป็นดับ เช่น ดับตองดี หรือวัสดุชิ้นเล็ก ๆ ทับซ้อนกัน อาทิเช่น กระเบื้องไม้ กระเบื้องดินเผา วัสดุมุงอย่างหลังนี้ฝนรั่วได้ง่าย จะต้องซ่อมบำรุงหรือในระหว่างการมุงก็จะต้องใช้เวลามาก ฉะนั้นในระหว่างตั้งของโครงจั่ว ช่างล้านนาจะทำราวพาด (ชั่วย่าน) ด้วยไม้เล็ก ๆ หรือไม้รวก

ณ ที่จั่วหลังคาจะใช้แผงไม้ในวิธีเดียวกันกับการติดตั้งฝายเรือนอุดช่องจั่วไว้ หน้าจั่วอาจจะแต่งเป็นรูปต่าง ๆ ตามความนิยมหรือสัญลักษณ์ที่มีมาแต่เดิมช่างก็ต้องออกแบบให้องค์ประกอบเหล่านั้นให้มีรูปแบบเหมาะสมกับตำแหน่งที่ตั้ง และเป็นส่วนประกอบของรูปทรงหรือโครงใหญ่ทั้งหมด

คติสัญลักษณ์

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 24 - 25) ได้กล่าวว่าเรือนล้านนาจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เนื่องในปรัมปราคติ (Myth) และพุทธศาสนาพื้นเมือง ตั้งแต่ระดับสังคมหมู่บ้านจนถึงครอบครัว ในระดับครัวเรือนนั้นจะประกอบด้วยอาณาเขตอยู่สองเขต คือ บริเวณบ้านและตัวเรือน

1. บริเวณบ้าน

อาณาเขตพื้นที่บริเวณบ้านจะอยู่ที่ชวง หรือลานบ้านหนึ่ง ๆ ซึ่งมีตัวเรือนเป็นศูนย์กลาง ผู้ที่อยู่อาศัยในชวงและหรือเรือนเดียวกันทั้งหมด จะได้รับการปกป้องพิทักษ์จากผีปู่ย่าประจำตระกูลประจำบ้านนั้น หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ ชวง ๆ หนึ่ง ก็จะมีผีปู่ย่าประจำตระกูลดูแลอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่จะเข้ามาร่วมชายคาอยู่ในชวงเดียวกันจึงต้องทำพิธีขออนุญาตจากผีก่อน การละเมิดจารีตประเพณีปฏิบัติใดๆ ที่ผิดกับผี ผู้นั้นหรือบ้านนั้นก็จะมีเหตุเภทภัยอย่างแน่นอน ในทางตรงกันข้าม ถ้าประพุดอย่างถูกต้องกับผี ผีก็จะอำนวยประโยชน์สุขในการสืบทอดเผ่าพันธุ์ สุขภาพ อนามัย ตลอดจนถึงความเจริญงอกงามในการกระทำเกษตรกรรมอีกด้วย

2. ตัวเรือน

คติความเชื่อส่วนของตัวเรือนจะต้องมีองค์ประกอบอยู่สองส่วน คือ ส่วนที่เป็นพิธีกรรม อาทิเช่น ประเพณีการปลูกบ้านสร้างเรือน และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นรูปสัญลักษณ์ โดยใช้ระเบียบการจัดพื้นที่ใช้งานทั้งในแนวระนาบกับห้วงมิติในรูปสัญลักษณ์ (image) รวมเป็นโครงใหญ่แล้วแยกเป็นเครื่องหมายต่างๆ ในรูปส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม ในตำแหน่งที่จะครอบคลุมความหมายต่อพื้นที่และหรือห้วงมิตินั้น

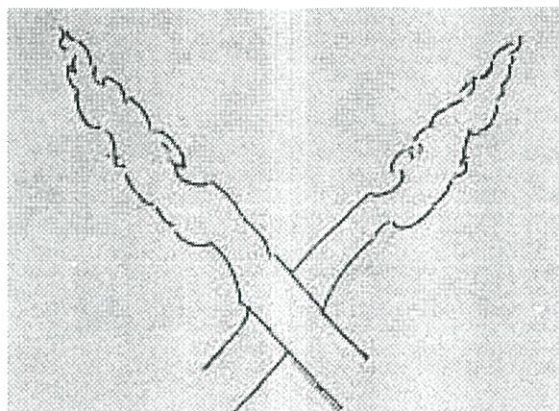
3. เสา

คติความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ในชาติแรกเริ่มขึ้นมาจนถึงระดับอารยะแล้ว ดินกับแกนจะเป็นแกนของคติสัญลักษณ์ในระดับสูงมาตลอด ในตัวเรือนก็เช่นกันเสาเรือนจะเป็นสัญลักษณ์เบื้องต้นที่สำคัญที่สุดของตัวเรือน ในเรือนหนึ่ง ๆ จะมีเสาหลักที่สำคัญอยู่สองเสา คือ เสามงคลและเสานาง เสาทั้งคู่จะต้องตั้งอยู่ในห้องนอนหลัก ในหลุมเสาทั้งสองตลอดจนถึงหลุมเสาอื่น ๆ จะใส่ของมีค่าและพืชพันธุ์ (ใบและดอก) ที่มีความหมายของการเจริญงอกงามถาวรไว้ในหลุมเสาทุกต้น

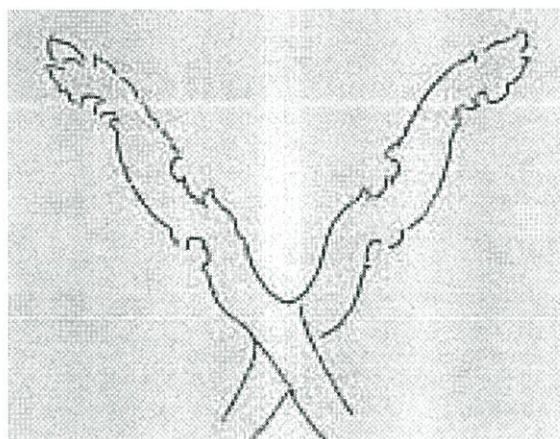
4. กากแล

กากแลเป็นองค์ประกอบในตำแหน่งยอดจั่วเรือน เป็นตัวไม้ไขว้ทแยงรูปกากบาท ที่แปลงมาจากเขาควายคู่ที่นำมาเสียบที่ยอดจั่วเรือนในสมัยบรรพกาลเพื่อความเป็นสิริมงคล แก้อาถรรพ์ตามคติไสยศาสตร์ มีขนาดยาวประมาณ 70-100 ซม. ขนาดหนาประมาณ 2-3 ซม.และกว้างประมาณ 15-20 ซม. และโดยที่องค์ประกอบนี้จะเป็นส่วนที่ช่วยเชิดชูให้อาคารมีความสง่างาม มีศักดิ์ศรีตามแนวสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรมจึงได้สลักลวดลายแบบไหลลู่ฟ้าฟิวรี่งามต่อ ๆ กันมา กากแล สามารถแบ่งตามรูปทรงได้ 3 ประเภท

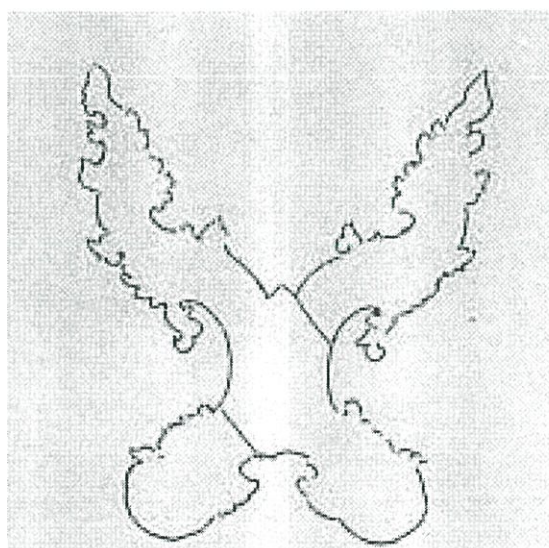
1. ทรงตรง มีลักษณะตรงต่อเนื่องเป็นแนวเดียวกับส่วนอื่นของบันลมนไม่มีอ่อนโค้งที่เห็นชัด เป็นการช่วยนำสายตาของหลังคาสูงแหลมขึ้น
2. ทรงอ่อนโค้งคล้ายเขาควาย มีลักษณะสำคัญคือ ส่วนโคนของกากแลจะโค้งออกเล็กน้อยทั้งสองข้างและวกเข้าในเล็กน้อย โดยปลายบนกับโค้งออกไปด้านนอกอีก
3. ทรงคล้ายกากบาท มีความยาวน้อยกว่าสองชนิดข้างต้น ปลายบนมีลักษณะของเคียนราศผงดหน้าเข้าหากัน ส่วนปลายล่างมนลู่โปร่ง กากแลชนิดนี้เป็นกากแลที่นำมาทาบติดบันลมนเสมอ

1. ทรงตรง

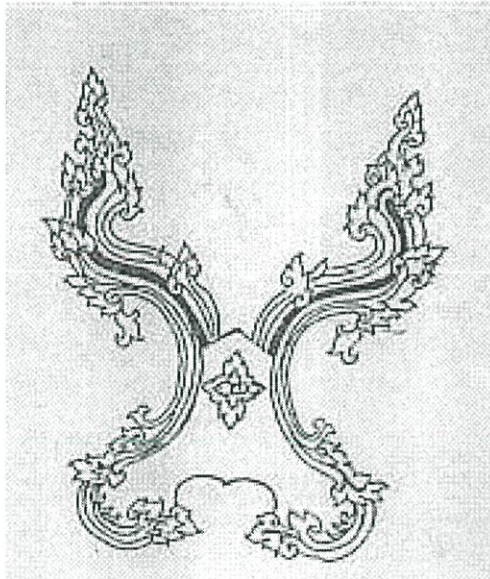
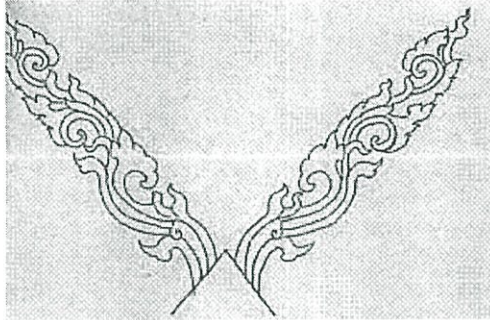
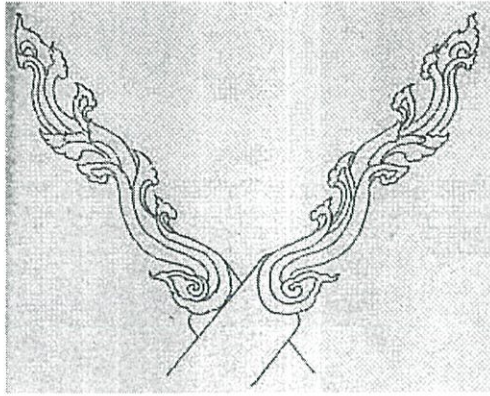
2. ทรงอ่อนโค้งคล้ายเขาควาง

3. ทรงคล้ายกากระบาด

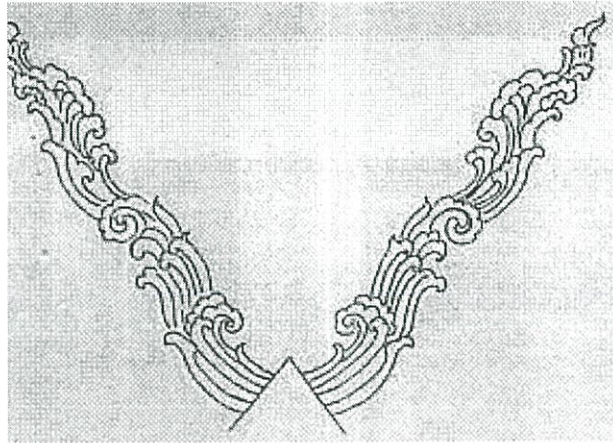
ภาพที่ 2.13 ลักษณะกาแล

ที่มา ลมูล จันทรหอม (2537 : 112)

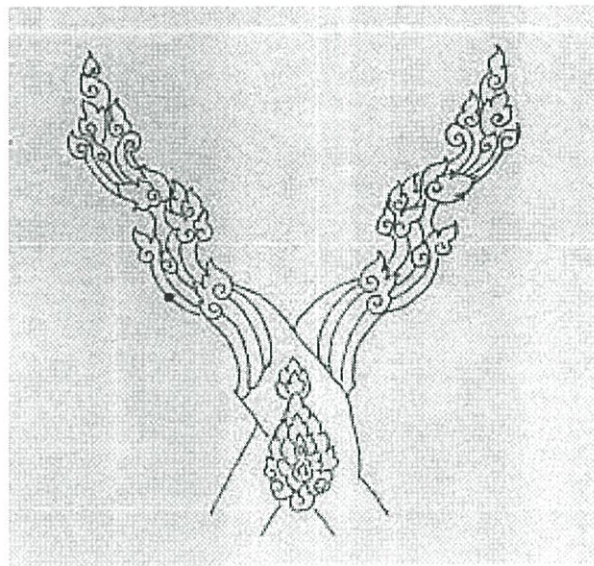

ภาพที่ 2.14 ลักษณะลวดลายการแกะสลักกาแล ลายกระหนกสามตัว

ที่มา ลมูล จันทรหอม (2537 : 114)

ลักษณะลวดลายเถาไม้หรือลายเครือเถา ลายผักกูด

ลักษณะลวดลายเมฆไหล เป็นลายเฉพาะของล้านนา

ภาพที่ 2.15 ลักษณะลวดลายการแกะสลักกาแล

ที่มา ลมูล จันทรหอม (2537 : 114)

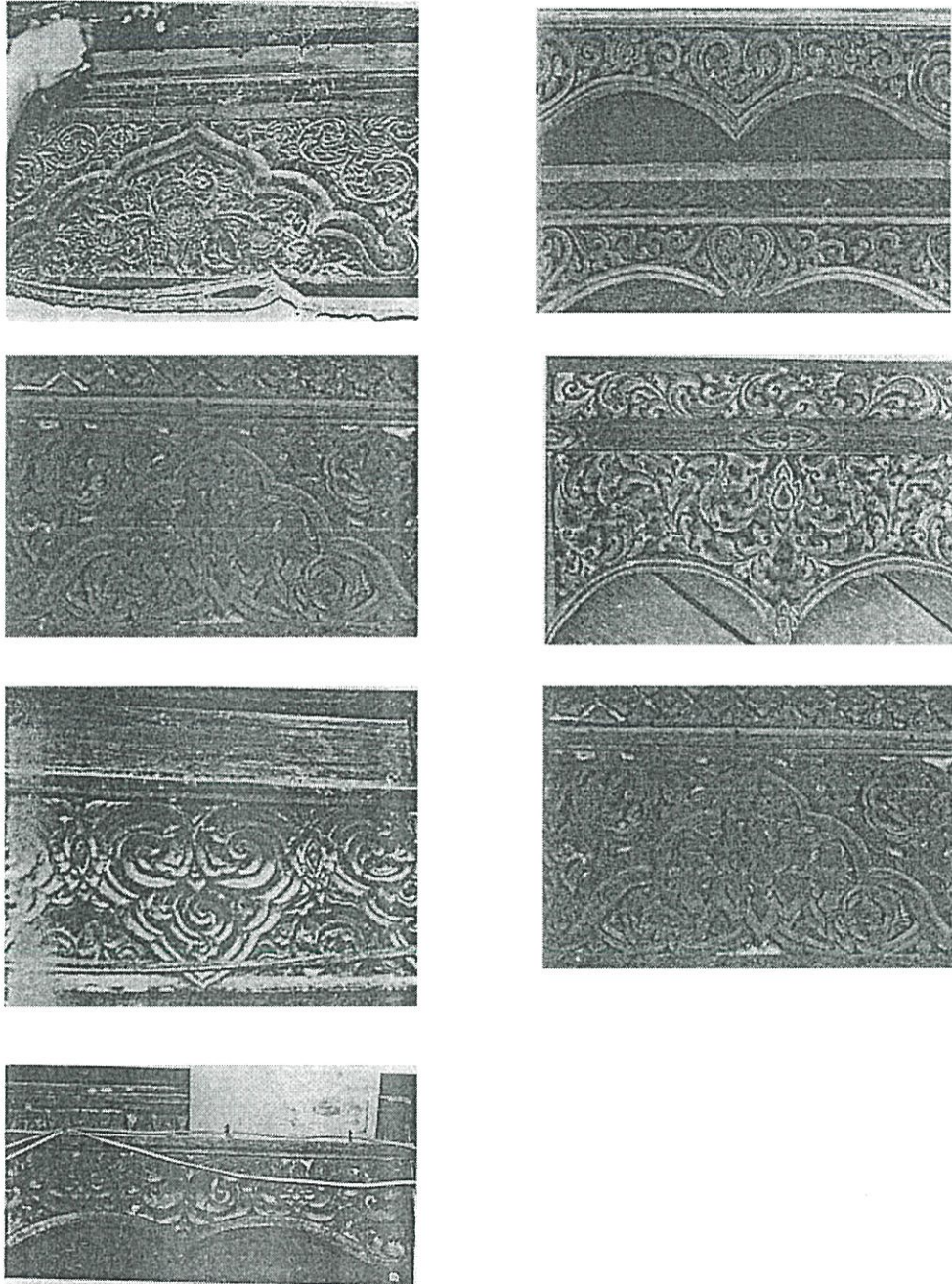
5. ห้ายนต์

ห้ายนต์เป็นแผ่นไม้แกะสลัก ลายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ติดอยู่ในเหนือประตูทางเข้าห้องนอนที่สำคัญในเรือนไม้และเรือนกาแล การสลักลายอย่างวิจิตรบรรจงตลอดจนถึงตำแหน่งที่ตั้งดังกล่าวย่อมแสดงถึงความสำคัญขององค์ประกอบชิ้นนี้เป็นอย่างดี

ถ้าแปรตามตัวอักษร คำว่าห้าก็คือ อวัยวะเพศชายในภาษาพื้นเมือง ยนต์ก็คือยันต์ ในวัฒนธรรมสายอินเดีย ซึ่งหมายถึงเครื่องหมายหรือภาพลายเรขาคณิตของสัญลักษณ์ ฉะนั้น ห้ายนต์ก็

คือยันต์ของอวัยวะเพศชาย ในตำแหน่งเดียวกันที่เข้าใจว่าเป็นอวัยวะเพศของควายตัวผู้ อัน
 หมายถึงการสืบเผ่าพันธุ์ ความเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ของครอบครัวและวงศ์ตระกูล

ลักษณะการแกะสลักห้ายนต์แบบต่างๆ

ภาพที่ 2.16 ลักษณะการแกะสลักห้ายนต์แบบต่างๆ

ที่มา ลมูล จันทรหอม (2537 : 125)

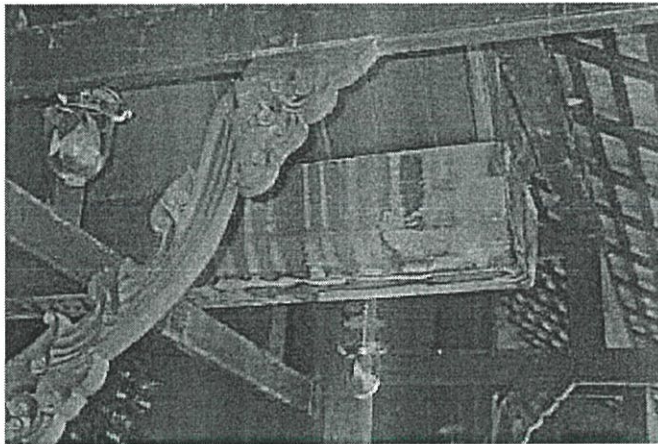
6. หลังคา

หลังเป็นส่วนที่คลุมพื้นที่สำคัญของตัวเรือน ประหนึ่งแผ่นฟ้าคลุมพื้นที่เบื้องล่าง

ภาพที่ 2.17 ลักษณะหลังคา “เรือนอนุสรณ์สุนทร”

สถานที่ตั้ง สถาบันราชภัฏ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.18 ลักษณะรางน้ำฝน “เรือนอนุสรณ์สุนทร”

สถานที่ตั้ง สถาบันราชภัฏ จังหวัดเชียงใหม่

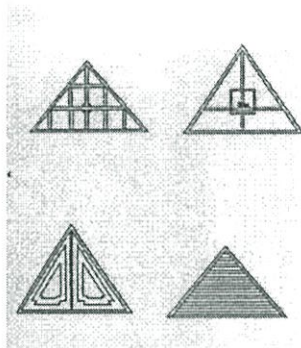
7. การผายออกของฝาเรือนกาแล

ก่อนหน้าจะมีการตีความอยู่บ้างว่าการผายออกของฝาไม้ในเรือนกาแลนั้น เป็นคติอัปมงคลที่พม่าสมัยยึดครองล้านนาสร้างให้เรือนล้านนาเป็นภาพลักษณ์ของโรงศพ แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่เป็นมงคลทั้งหลายอาทิเช่น ตู้พระธรรมของล้านนา ก็เป็นหีบตรงบ้านผายออกเช่นกัน จึงมิใช่ตรรกที่น่าเชื่อถืออย่างจริงจัง

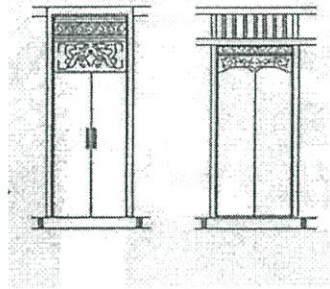
8. หิ้งบูชา

เดิมทีเดียวหิ้งบูชาในเรือนล้านนา จะเป็นหนึ่งประดิษฐานดวงวิญญาณ ของบรรพบุรุษ คือ ผีปู่ย่า ไม่เพียงแต่ปกป้องคุ้มครองสมาชิกของครอบครัวภายใน ชวงบ้านเดียวกัน เท่านั้น แต่องค์ประกอบสำคัญในการรับสมาชิกใหม่ที่จะเข้ามา อยู่เป็นเครือญาติในสายตระกูลเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะเข้ามาเป็นเขยของครอบครัว

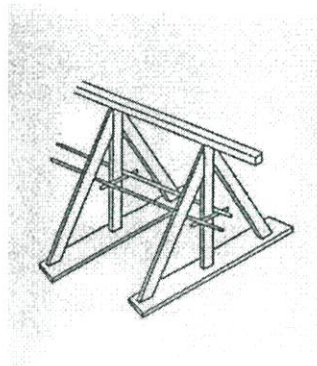
อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาประมาณห้าทศวรรษที่ผ่านมา หิ้งผีปู่ย่าก็ได้แปรสภาพมาเป็นหิ้งพระไปด้วย ซึ่งแต่เดิมพระจะอยู่เฉพาะในวัดเท่านั้น

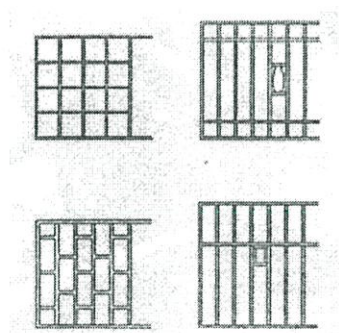
หน้าจั่ว

ประตู

หลังคา

ฝาเรือน

ภาพที่ 2.19 ภาพแสดงส่วนประดับตกแต่งตัวเรือนล้านนา

ที่มา เฉลียว ปิยชน. (2534 : 34)

2.6 แนวความคิด คติความเชื่อ ประเพณีการปลูกเรือนของวัฒนธรรมล้านนา

สภาพทางสังคมทางภาคเหนือในปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะชุมชนในเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป จาก 20 ปี ที่แล้วมาก และกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านกายภาพ และโครงสร้างทางวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมหลายอย่างที่เป็นมรดกของสังคมซึ่งนิยมปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ทั้งมีลักษณะสะท้อนถึงสภาพของท้องถิ่น และสังคมในอดีตนั้นไม่สามารถจะปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ ก็ต้องเสื่อมความนิยมลี้ลับไปในที่สุดโดยเฉพาะทาง เชียงใหม่กำลังเผชิญปัญหาที่ว่านี่อย่างหนักหน่วง เป็นผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อย ๆ หดหายไปโดยปริยาย

ประเพณีการปลูกเรือนของล้านนานั้นก็ประสบปัญหาเช่นว่านี่เช่นกันซึ่งปัจจุบันนี้ได้ เลิกหายไปแล้วเป็นส่วนมาก แม้จะปฏิบัติกันบ้างก็เฉพาะกลุ่มชนเก่าที่ได้รับการอบรมและพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น ซึ่งนับวันจะหาได้ยากและหมดไป เพราะเป็น ชนกลุ่มน้อยเสียแล้ว จะปฏิบัติกันมากในท้องถิ่นที่ระบบการดำเนินชีวิตแผนใหม่ยังไม่ถึง มัก เป็นท้องถิ่นชนบทที่แยกตนเองไปจากตัวเมือง เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวกและอยู่ห่างไกลเป็น ส่วนมาก เช่น ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายหรืออำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น (เวียงป่าเป้าปัจจุบันนี้มีถนนตัดเข้าไปแล้วจากเชียงใหม่ทางอำเภอดอยสะเก็ด เกรงไปว่าอีกไม่ นานแบบแผนและค่านิยมเดิมของชุมชนจะต้องเปลี่ยนไป) (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2539 : 31)

2.6.1 ลักษณะการเลือกที่ตั้งเรือน

ศรีเลา เกษพรหม (2539 : 102 - 106) ได้กล่าวว่า เมื่อมีไม้เครื่องเรือนที่ครุวไว้เรียบร้อยแล้ว ก็ต้องดูพื้นที่ที่จะปลูกเรือนกันก่อน ว่าตรงไหนจะดีมากที่สุดหรือดีน้อยประการใด คนโบราณ ไม่ใช่ว่าจะปลูกก็ปลูกเหมือนกับสมัยปัจจุบัน อีกประการหนึ่งพื้นที่สมัยก่อนก็มีมากกว่าปัจจุบัน จึง มีโอกาสเลือกหาได้ไม่ยากนัก

การดูความสูงต่ำของพื้นที่

ท่านกล่าวไว้ว่า ถ้าพื้นดินบริเวณไหนสูงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ต่ำทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ดี/ต่ำทางทิศเหนือ สูงทางทิศใต้ ดี/ ถ้าสูงทุกด้าน เรียกพื้นที่นั้นว่า สุขาดา ดีมาก / สูงทางทิศตะวันตก เฉียงเหนือ ต่ำทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชื่อว่า ธรณี ดี/ สูงทางทิศใต้ต่ำทางทิศเหนือ ดีมาก/ สูงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ต่ำทางทิศตะวันตก ดี/

ดูจากการเสีงทาย

อีกวิธีหนึ่ง คือดูได้จากการเสีงทายว่าที่ดินตรงไหนจะดีหรือไม่ดี ให้ทำคร่าวใบตอง 3 อัน อัน 1 ใส่ข้าวเหนียวสุก อัน 1 ใส่ข้าวเหนียวที่ทาหรือคลุกด้วยปูนแดงให้มีสีแดงเรียกว่าข้าวแดง อันหนึ่งทาหรือคลุกด้วยมินหม้อให้มีสีดำเรียกว่าข้าวดำ แล้วนำไปวางไว้ในบริเวณที่จะปลูกเรือน แล้วอธิษฐานขอให้สิ่งแสดงบอกเหตุดีหรือไม่ดีตามความปรารถนาด้วยเถิด หรือกล่าวตามคำโหราที่ปรารถนา ทิ้งไว้สักครึ่ง หรือ 1 วัน จึงไปดูที่ควักข้าวทั้ง 3 ถ้าว่ามีสัตว์มากินหรือมาตอมข้าวที่เป็นสีขาว คือข้าวที่ไม่ได้คลุกด้วยสิ่งใดเป็นที่ปลูกเรือนได้ดีมาก ถ้าสัตว์กินหรือตอมข้าวแดง ดีปานกลาง ถ้ากินข้าวสีดำไม่ดี

วิธีหนึ่ง ให้เอาใบฝ้ายมา 8 ใบ ใบ 1 ห่อดิน ใบ 1 ห่อเปลือกไม้ ใบ 1 ห่อ ข้าวเปลือก ใบ 1 ห่อถ่านไฟ ใบ 1 ห่อหิน ใบ 1 ห่อดอกไม้ ใบ 1 ห่อผมยุ่ง เมื่อพร้อมแล้วให้ถือขึ้นข้าวตอกดอกไม้และนำห่อสิ่งต่างๆ ไปสู่บริเวณที่จะปลูกเรือน กล่าวคำอธิษฐาน แล้วจึงจับห่อสิ่งนั้นขึ้นมา 1 ห่อ เปิดดู ถ้าได้ห่อดอกไม้ ห่อข้าวเปลือก ห่อหิน ห่อดิน ดีมาก ควรอยู่ที่นั้น ถ้าจับได้ห่อเปลือกไม้ ห่อผมยุ่ง ห่อปีกไก่ และห่อถ่านไฟ ไม่ดี ไม่ควรอยู่

อีกประการหนึ่ง จะปลูกเรือนอยู่ที่ใด ให้ถางหญ้าตรงกลางบริเวณนั้นกว้างประมาณ 1 คอก แล้วเอาไม้แหลมเป็นหลักยาว 1 ฝ่ามือ นำไปตอกไว้ที่ตรงนั้นให้โผล่พ้นดินประมาณ นิ้วหัวแม่มือ เอาเม็ดข้าวเปลือกมาเรียงกับพื้นดิน เอาหัวเข้าหาหลักนั้นจนรอบ เอาหม้อใหม่มาครอบไว้ แล้วกลบปากหม้อให้มิดชิดไม่ให้แมลงเข้าไปข้างในได้ แล้วเอาควักวงแม่ธรณี อธิษฐานต่อเทวดาและธรณี เมื่อถึงอีกวันหนึ่งก็ให้ไปเปิดหม้อดู ถ้าเม็ดข้าวกระเด็นแตกฟุ้งไป ที่ตรงนั้นไม่ดี อย่าได้อยู่ ถ้าเม็ดข้าวขึ้นอยู่บนปลายหลักก็ยังคงอยู่ ถ้าเม็ดข้าวไม่แตกกระจายให้อยู่ที่นั้น ดีมาก

เมื่อได้บริเวณที่จะปลูกเรือนแล้ว จึงไปหาพระสงฆ์ หรืออาจารย์วัดให้ช่วยดูเดือน ดูวัน ดูยามที่จะลงมือปลูกเรือน พระสงฆ์หรืออาจารย์วัดจะเปิดดูตำราแล้วบอกวันเดือนที่เป็นมงคลให้เรียกว่า การหามื้อจันวันดี แต่การฤกษ์หาวันก็มีตำราหลายตำรา ตรงกันบ้างไม่ตรงกันบ้างในที่นี้ก็จะยังอ้างบางตำราเพื่อเป็นตัวอย่างเท่านั้น เริ่มจากเดือนก่อน

เดือนที่ดีและไม่ดีในการปลูกเรือนใหม่

เดือนเจียง	จักผิดเถียงกัน ไม่ดี
เดือนยี่	จักสมฤทธิ มีข้าวของดี
เดือน 3	จักเสียข้าวของ ไม่ดี
เดือน 4	จักได้ลาภ และมีข้าวของ ดี
เดือน 5	จักเป็นพยาธิ และไฟจักไหม้ ไม่ดี
เดือน 6	จักได้ลาภ มีข้าวของ อยู่ดีมีสุข ดี
เดือน 7	จักได้รับความทุกข์มากนั้ และจักพลันตาย ไม่ดี

เดือน 8	จักเสียข้าวของ หรือเป็นพยาธิ ไม่ดี / บางตำราว่าจักมีข้าวของดี
เดือน 9	จักมีลาภ และอยู่ดีมีสุข ดี
เดือน 10	จักเป็นพยาธิตาย และ จักฉิบหาย ไม่ดี
เดือน 11	จักเป็นโทษ และผิดเถียงกัน ไม่ดี / บางตำราว่าจักสมฤทธิ ดี
เดือน 12	จักเป็นดีมีสุขมากนัก

วันเสียประจำเดือน

เดือนเจียง เดือน 5 เดือน 9 วันอาทิตย์ และวันจันทร์ เสีย

เดือนยี่ เดือน 6 เดือน 10 วันอังคาร เสีย

เดือน 3 เดือน 7 เดือน 11 วันพฤหัสบดี และวันเสาร์ เสีย

เดือน 4 เดือน 8 เดือน 12 วันพุธ และวันศุกร์ เสีย

นอกจากไม่ให้ตรงกับวันเสียแล้ว ยังไม่ให้ตรงกับวันที่จุมอีก ต้องให้ได้วันที่ฟู ไม่ให้ตรงกับวันม้วย ไม่ให้ตรงกับวันใหม่ และยังต้องนับวันข้างขึ้นข้างแรมให้ตรงกับวันที่ดีอีกด้วย เมื่อหาได้เดือนดี วันดีแล้ว ก็ต้องหายามดีอีกครั้งหนึ่ง

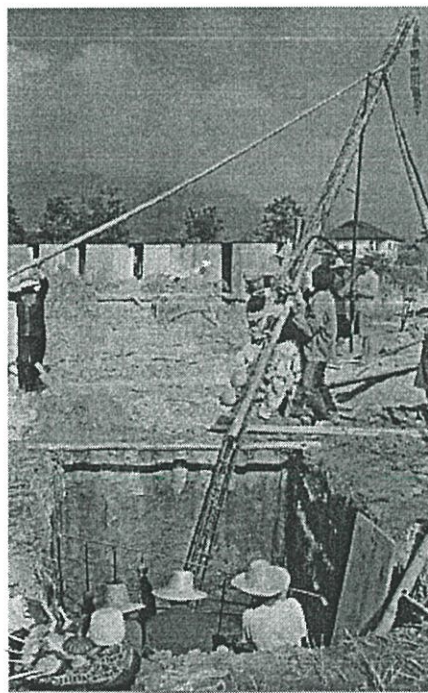
ยามไม่ดี

วันอาทิตย์	ยามรุ่งเช้า หินะ ไม่ดี
	ยามกลางงาย อุทรังราชา ดี
	ยามแตรจักใกล้เที่ยงลาภสะกัง ดี
	ยามเที่ยง หินะ ไม่ดี
	ยามกลางแกลง หินะ ไม่ดี
	ยามแตรจักใกล้ค่ำ อุทรังราชา ดี
	ยามค่ำแท้ ก็ดี
วันจันทร์	ยามเช้า หินะ ไม่ดี
	ยามกลางงาย หินะ ไม่ดี
	ยามเที่ยง อุทรังราชา ดี
	ยามซ่าย (คือเวลาบ่าย) หินะ ไม่ดี
	ยามใกล้ค่ำ หินะ ไม่ดี
	ยามค่ำแท้ หินะ ไม่ดี
วันอังคาร	ยามเช้า อุทรังราชา ดี
	ยามกลางงาย ลาภสะกัง ดี
	ยามใกล้เที่ยง หินะ ไม่ดี

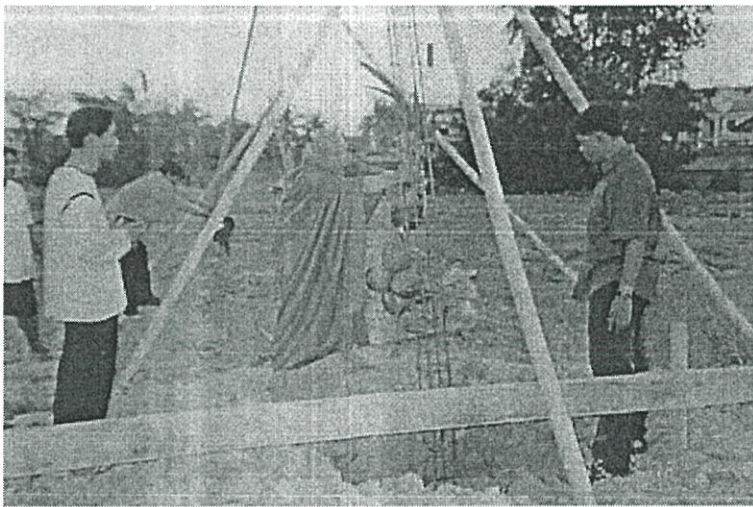
- ยามเที่ยง หินะ ไม่ดี
 ยามกองแลง อุทธังราชา ดี
 ยามใกล้ค่ำ ลามสะกังดี ค่ำแท้หินะ ไม่ดี
- วันพุธ** ยามเช้า หินะ ไม่ดี
 ยามกลองงาย อุทธังราชา ดี
 ยามใกล้เที่ยง หินะ ไม่ดี
 ยามเที่ยง อุทธังราชา ดี
 ยามซ่าย (คือเวลาบ่าย) ลามสะกัง ดี
 ยามค้ำ หินะ ไม่ดี
- วันพฤหัสบดี** ยามเช้า หินะ ไม่ดี
 ยามกลองงาย หินะ ไม่ดี
 ยามใกล้เที่ยง อุทธังราชา ดี
 ยามเที่ยง ลามสะกัง ดี
 ยามแตรค้ำ อุทธังราชา ดี
 ยามค้ำแท้ ก็ดี
- วันศุกร์** ยามเช้า หินะ ไม่ดี
 ยามกลองงาย อุทธังราชา ดี
 ยามใกล้เที่ยง ลามสะกัง ดี
 ยามใกล้เที่ยง หินะ ไม่ดี
 ยามซ่าย (คือเวลาบ่าย) ดี
 ยามใกล้ค่ำ อุทธังราชา ดี
 ยามค้ำแท้ ดี
- วันเสาร์** ยามเช้า อุทธังราชา ดี
 ยามกลองงาย อุทธังราชา ดี
 ยามใกล้เที่ยง หินะ ไม่ดี
 ยามเที่ยง หินะ ไม่ดี
 ยามซ่าย (คือเวลาบ่าย) อุทธังราชา ดี
 ยามเย็น ลามสะกัง ดี
 ยามใกล้ค่ำ หินะ ไม่ดี
 ยามค้ำแท้ ก็ไม่ดี

2.6.2 การโหลกเสาะเรือน

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 37) ได้กล่าวว่า การโหลกเสาะเรือน คือ การปรุเครื่องเรือน เมื่อหาเสาะเรือนได้ครบแล้วต้องทำการตัดตีนเสาก่อน แล้วจึงลื้อรวง (รูด) และปลายเสาะทำให้ลำดับขนาดของเรือนนั้น จะเอาสูงเท่าไรก็เลือกเอาตามใจชอบ แต่ควรทำพิธีโหลกดู ให้ได้คำที่ดี ๆ จะเป็นสิริมงคลแก่ท่าน การทำพิธีโหลกนั้นให้วัดเท่ารวงแล้วเอามาวัดตั้งแต่ตีนเสาขึ้นไปจนถึงท้องรวงนั้น ให้ได้คำโหลกที่ดี ๆ คำโหลกว่าดังนี้ “สิทธิกิจจ้ง สิทธิกัมมัง สิทธิระนัง สิทธิลาภัง สิทธิมัจจุ” มี 5 คำ เมื่อว่าจบปลายแล้วก็ตั้งต้นใหม่ ถ้าได้สิทธิกิจจ้ง มักหามิตรหาเพื่อนมิได้เลยฯ ถ้ามิได้สิทธิกัมมังมักเจ็บไข้ได้พยาธิมิได้ขาด ถ้าได้สิทธิระนัง ดีพอปานกลาง ร้ายดีเสมอกันแลฯ ถ้าได้สิทธิลาภัง ดีนัก จักมีเดชมีศรีมิตรสหายดี ๆ นำลาภมาให้มิได้ขาดแลฯ ถ้าได้สิทธิมัจจุ ไม่ดี พ่อแม่จักได้หนีตายจากไป จักได้แตกแห่งพลัดพรากจากกันแลฯ ควรโหลกเอาให้ได้ “สิทธิลาภัง” ดีนักแลฯ การโหลกนี้ไม่ต้องให้หมดถึงปลายเสาะ โหลกตั้งแต่ตีนเสาขึ้นไปถึงรวงริมล่างเท่านั้น

ภาพที่ 2.20 แสดงการชุดหลุมฝังเสาะเอก

ภาพที่ 2.21 การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์ดีในการฝังเสาเอก

2.6.3 การวางผัง

ศรีเลา เกษพรหม (2539 : 108) ได้กล่าวว่า ก่อนวันที่จะมีการปักเรือ สล่าผู้รับเหมา จะพาลูกมือวางผังของเรือนก่อน สมัยโบราณจะชิงเชือกดูระยะความกว้างยาวของเรือนว่าจะปลูกตรงไหนของที่ เพื่อความเป็นมงคล เชือกที่จะนำมาซึ่งมาวัดก็ต้องเลือกเอาเชือกที่ไม่ต้องห้าม รวมทั้งสีของเชือกก็เป็นสิ่งสำคัญ ประการ 1 ด้วย เชือกสีดำไม่ดี เชือกสีเขียวดีจะมีทรัพย์สินของเกิดขึ้น เชือกที่เป็นด้ายสีแดงไม่ดีไฟจักไหม้เรือน เชือกด้ายสีขาว หรือเชือกจากเปลือกไม้ไม่ดี เชือกเครือเขาไม่ดีจักฉิบหาย เมื่อวัดได้ที่ทางแล้วจึงนำชื่อและแปรมาวางพาดกันตามรูที่จะไว้ในบริเวณที่จะปลูกเรือน หนักทิศทางให้ถูกตามที่เจ้าของเรือนต้องการ แล้วจึงเอาไม้หลักตอกลงดินตรงที่รูชื่อและแปรเพื่อหมายไว้เป็นจุดที่จะขุดหลุมเสา

2.6.4 การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่และพญานาค

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 38 - 39) ได้กล่าวว่า ชาวเหนือที่ถือประเพณีโบราณคร่ำครึจะมีการทำพิธีเช่นการไหว้พญานาค ชาวเหนือมีความเชื่อกันว่าพญานาคเป็นสัตว์มีอิทธิฤทธิ์ เจ้าแผ่นดินสามารถอำนวยสุขสวัสดิ์ หรือภัยพิบัติให้แก่มนุษย์ได้

การทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่หรือพญานาค ก็คือ ให้วัดจากมุมทั้ง 4 ของบริเวณที่จะต้องปลูกเรือนให้ได้จุดศูนย์กลาง เมื่อวัดเนื้อที่ได้แล้ว ให้ขุดหลุมลึก 1 คืบกว้าง 1 คืบ ให้เอาข้าวปั้นกล้วยหน่อและอาหารคาวหวานสิ่งละเล็กละน้อยใส่เข้าไปในหลุมนั้น แล้วอาจารย์หรือพ่อหมอ ก็อ่านโองการสามคาบ แล้วก็อันเชิญพญานาคมารับสิ่งของสังเวยนั้น แล้วก็กลบดินถมเป็นหลุมเป็นเสร็จพิธีเลี้ยงของที่ดินหรือพญานาค

2.6.5 การทำพิธีขุดหลุมเสาเรือน

ศรีเลา เกษพรหม (2539 : 108 - 109) ได้กล่าวว่า ถ้าวันปักเรือนในวันรุ่งขึ้นตรงกับวันอาทิตย์ จะทำการขุดหลุมเสาในวันพรุ่งนี้ไม่ได้ เพราะว่าวันอาทิตย์เกิดตกดิน ห้ามขุดดิน จึงต้องขุดหลุมเสาไว้ล่วงหน้าในวันเสาร์ การขุดหลุมหัวหน้าคือ สล่าเก่าที่เจ้าของบ้านขอไว้จะมาช่วยวัดระดับความลึกต้นของหลุมโดยใช้วิธี "ไม้ปักลูก" เมื่อขุดให้ความลึกเท่ากับไม้ปักลูกแล้ว เมื่อปักเสาระดับปลายเสาจะสูงต่ำเท่ากัน และการขุดหลุมก็ต้องขุดให้ได้ตรงกับตำรา คือวันไหนขุดเอามูลดินไว้ทางทิศใด คือเอามูลดินขึ้นกองไว้ปากหลุมตามทิศที่เป็นมงคล ถ้าวันปักไม่ตรงกับวันอาทิตย์ก็อาจจะขุดในตอนเช้าวันเสาร์ก่อนที่จะปักเสาก็ได้ ตำราการดูเรื่องการขุดหลุมเสา ต้องให้รู้ว่าเดือนใดพญานาคนอนหันหัวไปทางไหน

เดือน 6, 7, 8

พญานาคนอนตะแคงไปทางทิศใต้ หันหัวไปทางทิศตะวันตกให้ชุดหลุมเสารือนทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อน เอมูลดินกองไว้ทางทิศตะวันออกของปากหลุม วางเสาเอาปลายไปทางทิศตะวันตก เวลาปักให้ปักจากทางทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก จักมีข้าวของเงินทอง

เดือน 9, 10, 11

พญานาคนอนตะแคงไปทางเหนือหันหัวไปทางทิศตะวันออก ชุดหลุมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือก่อน เอมูลดินขึ้นกองไว้ทางทิศตะวันตกของปากหลุม วางเสาเอาปลายไปทางทิศตะวันออก เวลาปักเสาปักจากทางทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก

เดือน 12, เกียง, ยี่

พญานาคนอนตะแคงไปทางทิศตะวันตก หันหัวไปทางเหนือชุดหลุมเสาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือก่อน เอมูลดินขึ้นกองไว้ทางทิศใต้ของปากหลุม วางเสาเอาปลายไปทางเหนือเวลาปักเสารือนปักจากทางเหนือไปทางใต้

เดือน 3, 4, 5

พญานาคนอนตะแคงไปทางทิศตะวันออกหันหัวไปทางใต้ ชุดหลุมเสาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อน เอมูลดินขึ้นกองไว้ทางทิศเหนือ วางเสาเอาปลายไปทางทิศใต้ เมื่อปักเสาปักจากทางใต้ไปเหนือ เจ้าเรือนอยู่สุขสบาย

การชุดหลุมเสาให้ชุดทางท้องนาคก่อน แล้วชุดวนไปทางหางนาค อ้อมไปทางหลังนาค ไปจนสุดท้ายที่หัวของนาค ลักษณะของหลุมแต่ละทิศจะไม่เหมือนกัน ทางทิศตะวันออกให้ชุดหลุม 4 เหลี่ยม ทางทิศใต้ชุดหลุมเป็น 3 เหลี่ยม ทางทิศตะวันตกชุดเป็นรูปเดือนบ้าง คือครึ่งวงกลม ทางทิศเหนือชุดหลุมกลม

2.6.6 พิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสา

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2529 : 39 - 40) ได้กล่าวว่า การทำพิธีทำโดยการหาน้ำใส ๆ และทรายกลางน้ำมาใส่คนละสลุง (ขันเงิน) เอาอาคมคาถาเสก 7 ที แล้วเอาน้ำและทรายนั่นลงในหลุมเสาให้ทั่วทุก ๆ หลุมเถิด อยู่สุขสบายนักแลฯ เมื่อเสกน้ำและทรายสำหรับรองดินเสาแล้ว ก็ถึงพิธี “รองดินเสารือนใหม่” เพื่อให้เป็นสิริมงคล ให้เอาสิ่งที่เป็นมงคลตามวันนั้น ๆ วันอาทิตย์ ไปไผ่บง หรือไผ่ซาง เป็นพญา

วันจันทร์ ไปเตือเกลี้ยง

วันอังคาร ไปไม้กุ่ม

วันพุธที่ ไปไม้แจะ

วันพฤหัสบดี ไปไม้ม่วง

วันศุกร์ ไบทัน (พุทรา)

วันเสาร์ ไบฝาแปง

เมื่อผูกเครื่องครัวเสามงคลแล้ว อาจารย์กล่าวคำสวดและคำที่เป็นมงคล ส่วนเสานางก็ผูกด้วยเครื่องอย่างกับเสามงคล แต่เลือกใช้สีของผู้หญิงที่เป็นเจ้าของเรือนนั้น เมื่อผูกแล้วนำเอาไบไม้มงคลประจำวันมารองไว้กั้นหลุมเสามงคล และเสานาง และรองเสาทุกต้นด้วย

วันอาทิตย์ ไบไผ่ไล่ รองหลุมเสา

วันจันทร์ ไบหมากพิน (มะตูม)

วันอังคาร ไบกุ่ม

วันพุธ ไบเปล้า

วันพฤหัสบดี ไบมะม่วงคำ

วันศุกร์ ไบจ้าว

วันเสาร์ ไบแคขาว

(ศรีเลา เกษพรหม. 2539 : 110 - 111)

2.6.7 การปลุกเรือน

ก่อนที่จะทำการปลุกเรือน จะต้องไปให้หมอดูเลือก “ฤกษ์ยาม” ให้ก่อนซึ่งมีตำราวันดีวันเสียสำหรับกระทำการมงคลไว้ดังนี้

เดือนเกียง (เดือนอ้าย), 5, 9

เสียวันอาทิตย์กับวันจันทร์

เดือนยี่, 6, 10

เสียวันอังคาร

เดือน 3, 7, 11

เสียวันเสาร์ กับวันพฤหัสบดี

เดือน 8, 4, 12

เสียวันศุกร์ กับวันพุธ

ก่อนที่จะทำพิธียกเสามงคลและเสานางตลอดเสาอื่นๆ ที่ได้วางเตรียมไว้ตรงปากหลุมแล้วช่างหรืออาจารย์จะต้องทำพิธี “ขึ้นท้าวทั้งสี่” เสียก่อนพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่จะต้องทำกันตอนเริ่มงานก่อนทำพิธีอื่น ๆ เพราะต้องบอกกล่าวเทวดาผู้รักษาทิศทั้งสี่ทราบเสียก่อน การประกอบพิธีก็จะเลือกมุมใดมุมหนึ่งของบ้าน ส่วนมากมักจะเป็นทางทิศตะวันออกหรือทางด้านหัวนอน เมื่อเลือกสถานที่ได้แล้ว ให้ทำสะดวง (กระทง) หยวกกล้วย 6 อัน มีเครื่องครัว 4 พร้อมมีช่อ (ธงกระดาดขนาดเล็ก) 5 สะดวงกลางมีฉัตร 1 อัน พร้อมแล้วนำไปวางไว้ที่แทนที่ทำได้ โดยเอาไม้หรือท่อนกล้วยมาทำเป็นเสาต้นสูงเลยเอว มีไม้ไข้วทำเป็นรูปกากบาทมีฐานสำหรับวางกระทงไปวางไว้บนฐานทั้งสี่ทิศ และวางบนยอดกลางสูงกว่าของท้าวทั้ง 4 ประมาณ 1 คืบเศษ ๆ ตรงยอดเสากลางนี้เป็นที่สำหรับวางกระทงหรือสะดวงพระอินทร์ฐานตรงโคนเสาเบื้องล่างสำหรับแม่ธรณี แล้วอาจารย์ก็จุดธูปเทียนบอกกล่าวอันเชิญเทวดา และอาจารย์ก็จะเอาบั้งหนึ่งสา (สมุดข่อย ซึ่งเป็น

ตำราคำอ่านโองการ) มากางต่อหน้าชั้นครู ซึ่งมีข้าวตอกดอกไม้และเงินค่าครูจำนวนหนึ่งแล้วก็อ่านโองการด้วยเสียงอันดังพอสมควร เมื่ออาจารย์อ่านโองการเสร็จก็เป็นเสร็จพิธี เมื่อทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงมีการทำขวัญเสามงคฺล ตามตำราโบราณท่านถือว่า เสามงคฺลเป็นพญาของเสาทั้งปวง เสามงคฺลเป็นเสาพ่อ เสานางเป็นแม่อยู่คู่กัน เหตุนี้ท่านจึงมีพิธีเรียกร้องขวัญไว้สำหรับเครื่องครุฑที่ทำพิธีเรียกขวัญนั้นก็มีมะพร้าว 1 คะเนง กัล้วย 1 เครือ ต้นกุ่ม ต้นกล้วย ต้นอ้อย ห่อหมาก พ้อพลู มีด้ายขาว 108 เส้น ก่อนทำพิธีหมัดก็จัดหามาที่พร้อมแล้ว ก็ให้พ่อแม่ลูกหลานเจ้าของบ้านมานั่งประทุมพร้อม ๆ กัน แล้วอาจารย์หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เชิญมาทำพิธีเรียกขวัญ ครั้นอาจารย์ทำขวัญเสาเรียบร้อยแล้ว ก็จะเอาสิ่งของที่เตรียมไว้มัดติดกับเสามงคฺล เอาน้ำขมิ้นส้มป่อยประพรมเสาและเจ้าของเรือนทุก ๆ คน คนก็เป็นเสร็จพิธี

การปลุกเรือน

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2539 : 41 - 42) ได้กล่าวว่า การปลุกเรือนจะยกเสามงคฺลก่อนเสาอื่น และยกเสานางเป็นเสาที่สอง โดยถือว่าเสามงคฺลเป็นเหมือนเสาพ่อส่วนเสานางนั้นเป็นเหมือนเสาแม่ ในการทำพิธีฝังเสามงคฺลหรือเสานางในสมัยก่อนเขาจะต้องหาชาวบ้านที่มีชื่อ แก้ว คำ เงิน ทอง มั่น แก่นมาเป็นคนช่วยหามเสาและยกเสาลงหลุม เพื่อจะได้เป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน ก่อนที่จะฝังจะต้องหาใบเต้า ใบหนูน (ใบขนุน) ใบดอกแก้ว ใบตัน (ใบพุทท) มารองกันหลุมจะได้ช่วยค้ำหนุนจนเจือ ให้บ้านเรือนหลังนั้น มีความเจริญรุ่งเรืองร่ำรวยขึ้น เสาทั้งสองนั้นต้องฝังตรงแนวกัน คือเสามงคฺลฝังด้านหัวนอน (เสาที่ 2 นับจากเสาด้านหัวนอนในห้องนอน) เสานางอยู่ทางด้านปลายตีนตรงกันข้าม เสาทุกต้นมักจะมีแผงกันแดดที่ปลายเสา แผงยันต์มักจะทำด้วยผ้าขาว ผ้าแดง สังกะสีหรือแผ่นเงิน เพื่อป้องกันเสนียดจัญไร ที่จะเกิดมีขึ้น และเมื่อฝังเสาเสร็จแล้วเขาจะผูกด้วยสายสิญจน์ไว้โดยรอบ เมื่อเสร็จพิธีแล้วสัก 3 วัน หรือ 7 วัน จึงจะเอาสิ่งของที่ผูกติดเสานั้นออกได้ ครั้นยกเสาเสร็จแล้วก็ยกกรอดสอดตามรูแวง (รูรอด) ยกฝาขึ้นตั้งวางชื่อจันจันทันวางพื้น ยึดเข้ากับจันทัน แล้วจึงมุงกระเบื้อง งานหนัก ๆ นั้นเป็นหน้าที่ของช่างและแขก ส่วนงานแปลส่วนปลุกย่อยตลอดจนการมุงหลังคานั้นก็เป็นหน้าที่ของช่างปลุกสร้างต่อไปจนเสร็จเรียบร้อย

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2529 : 1) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบและองค์ประกอบของบ้านชนบทในภาคเหนือตอนบน พ.ศ. 2528 นี้ มีจุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการจะแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของบ้านชนบท พ.ศ.2528 กับบ้านชนบทในแบบล้านนาแท้ ๆ ว่า ได้มีความ

เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาในเรื่องนี้ ได้นำผลการศึกษาไปใช้ในการศึกษาระดับลึกต่อไป

ในการศึกษาคั้งนี้ได้นำข้อมูลเรื่องเรือนล้านนาของอนุวิทย์ เจริญศุภกุล และคณะ มาเป็นข้อมูลหลักเพื่อที่จะใช้เปรียบเทียบ ส่วนข้อมูลที่น่ามาเปรียบเทียบเป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบ้าน ที่สถาบันวิจัยสังคม ได้ทำการศึกษาไว้ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2523 - 2528 การรวบรวมข้อมูลนี้ สถาบันวิจัยสังคมได้มอบหมายให้นางสาวเพ็ญพรรณ บุญญานุพงศ์ เป็นผู้รวบรวมและประมวลผลจากข้อมูลที่ทำการศึกษาประมวลผลแล้วนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่รองศาสตราจารย์ อนุวิทย์ ศึกษาไว้ จะวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

เพื่อที่จะให้ง่ายในการเข้าใจได้แบ่งเนื้อหาของรายงานออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นรายละเอียดการศึกษาเรื่อง เรือนล้านนาไทยของอนุวิทย์ เจริญศุภกุล พร้อมรูปประกอบ ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลเรื่องบ้านชนบทที่สถาบันวิจัยสังคมได้รวบรวม และทำการประมวลผลข้อมูลแล้ว ส่วนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะ

สุธนา สารวิวัฒน์ (2541 : ง) ได้ทำการศึกษารื่องการศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้านไทยล้านนาในเขตเมืองเก่าจังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นการศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้านไทยล้านนา ในเขตเมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาลักษณะของการอยู่อาศัยและการใช้พื้นที่ภายในบ้านไทยล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมตลอดมาจนทุกยุคทุกสมัยและการอยู่อาศัยที่ต่อเนื่องในบ้านเดิมนี้ได้มีการปรับปรุงและคลี่คลายลักษณะการใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้านให้เหมาะสมในแต่ละยุคแต่ละสมัยเช่นกัน ดังนั้นสภาพการของการใช้สอยพื้นที่ในบ้านดั้งเดิมที่ยังมีปรากฏและดำรงอยู่ และสามารถแสดงให้เห็นได้ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่บอถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีการใช้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ใช้สอย ของบ้านไทยล้านนาในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเป็นวิธีที่จะแสวงหาเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบหนึ่ง

วิธีการทำการศึกษา โดยเริ่มต้นจากการศึกษาถึงจากข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องบ้านไทยล้านนาในลักษณะการอยู่อาศัยของผู้คน และสภาพสังคมในอดีต โดยเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ใช้เปรียบเทียบกับข้อมูล ที่ได้มาจากการเดินทางสำรวจบ้านไทยล้านนาในเขตเมืองเก่าของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเข้าไปศึกษาถึงรูปแบบของบ้านลักษณะของผู้อยู่อาศัยและการใช้พื้นที่ใช้สอยในสภาพกาลปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง

ปรากฏผลของการศึกษาที่สนับสนุนสมมติฐานของการศึกษาดังนี้ จากการนำลักษณะของที่อยู่อาศัยในอดีตและปัจจุบันนำมาเปรียบเทียบโดยใช้ตัวอย่างของบ้านที่ได้จากการสำรวจจำนวน 12 หลัง ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 50 ปี ซึ่งสามารถที่จะแบ่งกลุ่มลักษณะของบ้าน เป็น 3

รูปแบบ คือ แบบประเพณีนิยม แบบประยุกต์และแบบที่มีการพัฒนาพร้อมสมัย โดยลักษณะของผู้อยู่อาศัยมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่เป็นเจ้าของเดิมที่ได้อยู่อาศัยบ้านมาไม่น้อยกว่า 50 ปี ทราบถึงความเป็นไปของบ้านมาโดยตลอด และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนรุ่นหลังที่เป็นลูกหลานของเจ้าของบ้านเดิมหรือเป็นเจ้าของใหม่ และได้ศึกษาถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยตามลักษณะการใช้งาน 3 ลักษณะคือ ที่อยู่อาศัยแบบเดิม เปลี่ยนแปลงน้อย เพราะผู้ใช้เป็นผู้สูงอายุที่อยู่กันตามลำพังเป็นแบบที่ 1 และในแบบที่ 2 ลักษณะของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยได้อย่างเต็มที่ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และต่อเติมมาก และในบ้านบางหลังที่อยู่ในยุคหลัง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างที่แตกต่างจากของเดิมอยู่มากพอสมควร บ้านในลักษณะนี้ได้แสดงถึงการพัฒนาการของลักษณะที่อยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน ส่วนแบบที่ 3 คือ บ้านที่มีลักษณะการจัดที่อยู่อาศัยทั่ว ๆ ไป เนื่องจากและลักษณะการใช้สอยในลักษณะเป็นเรือนรับรองที่มีการใช้ในงานระยะเวลาสั้น ๆ ของกลุ่มผู้ใช้ที่เปลี่ยนไป

ผลของการศึกษาในลักษณะของบ้านไทยล้านนาที่ตอบสนองการอยู่อาศัยของเจ้าของเดิมที่เป็นผู้สูงอายุ จะมีลักษณะได้ถูกปรับปรุงใช้ประโยชน์เฉพาะพื้นที่ชั้นบน ซึ่งพื้นที่ของชานเปิดโล่งหายไป ปัจจุบันจะอยู่ในส่วนที่มีหลังคาคลุม พื้นที่ของเดินมีความสำคัญเป็นบริเวณเอกประสงค์ จะมีขนาดกว้างขึ้นและระดับพื้นเรือนจะเท่ากันเป็นส่วนใหญ่ ห้องนอนเป็นส่วนที่ใช้งานน้อยลง แต่เจาะจงผู้ใช้ที่เป็นเจ้าของห้องและมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น มีการสร้างห้องน้ำในบ้านด้านหลังติดกับครัว ซึ่งมีการนำเครื่องใช้สอยและเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาใช้ร่วมกันกับของเดิม และผลของการศึกษาอีกลักษณะหนึ่งที่มีผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนรุ่นหลัง ซึ่งมีการอยู่ร่วมกันกับผู้สูงอายุก็จะมีมีการต่อเติมห้องนอนเพิ่มในส่วนของชานหลังบ้าน หรือนำได้ถูกมากันห้องทำเป็นส่วนพื้นที่ใช้สอยเพิ่มเติม และครัวของบ้านจะอยู่ในชั้นล่าง ด้านหลังเรือนมีบันไดชั้นลงและติดต่อกับลานชั้นล่างด้านนอก โดยบ้านทั้ง 2 ประเภทนี้ยังมีรูปแบบและลักษณะหลัก ๆ ของเรือนแบบประเพณีอยู่ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวัสดุก่อสร้างที่ส่งผลต่อรูปแบบของตัวเรือนที่ต้องปรับตามระบบของงานก่อสร้างที่อยู่บางส่วน

การศึกษานี้ ได้เสนอแนะลักษณะของการจัดพื้นที่ใช้สอยสำหรับผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจที่จะศึกษาต่อเพื่อพัฒนาพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับความต้องการและเป็นแนวทางในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยได้วิธีหนึ่ง

เฉลียว ปิยะชน (2532 : 191) ได้ทำการวิจัยเรื่องเรือนกาแล โดยทำการศึกษารือน กาแล ทั้งหมด 18 หลังพบว่ามิอยู่ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ 9 แห่งนอกนั้นอยู่นอกเมือง เรือนเหล่านี้มีอายุประมาณ 80 - 120 ปี หรือมากกว่าอาจถึง 200 ปี เรือนกาแลเป็นเรือนไม้ได้ถูกสูง หลังคาทรงจั่วคลุมต่ำ มีบันลมซึ่งปลายไขว้กันแกะสลักลายที่เรียกกันว่ากาแล ตัวเรือนมีขนาดต่าง ๆ กัน

แต่จะความยาว 5 ห้องเป็นส่วนใหญ่ที่เป็น 3 ห้องเป็นส่วนน้อย หน้าเรือนอยู่ด้านสกัดและปลูกขนาดกันเป็นเรือนแฝด หน้าเรือนส่วนใหญ่หันไปทางทิศใต้

โครงสร้างที่สำคัญของเรือนกาแลคล้ายกับเรือนไทยเดิมของภาคกลาง แต่พบว่ามีเสาค้ำที่กว่าเรือนมีขนาดกว้างและยาวมากกว่าใช้โครงสร้างที่สำคัญคือ เสา ตง รอด ซื่อ แป จั่ว ออกไถ่ กลอน ระแนง เครื่องไม้ช่วงล่างมีขนาดเล็กกว่าแต่เครื่องบนมีขนาดใหญ่กว่าเรือนฝาปะกน แปหัวเสาวางบนซื่อตรงส่วนกลางของเสาต่างจากเรือนฝาปะกน ซึ่งแปหัวเสาวางบนซื่อนอกศูนย์ของเสา เสาเรือนกาแลไม่ล้มน้อยด้านบนเหมือนเรือนไทยเดิมภาคกลาง

เรือนกาแลไม่มีหลังคาทึบอีกชั้น เช่นเรือนฝาปะกน ค้ำยันสั้นกว่าและยึดระดับกลางฝา ส่วนหน้าเรือนปล่อยโล่ง 2 ช่วง ห้องใช้เป็นเดินคือ ห้องรับแขกพักผ่อน ส่วนหลัง 3 ห้องเป็นห้องนอนยกเว้นเรือนขนาดเล็กห้องนอนมีขนาด 2 ห้อง เดินมีขนาด 1 ห้องรวมพะไลอีก 1 ห้อง กลุ่มเรือนมีหลายขนาดและอาจมีหลายหลัง ได้แบ่งเรือนเป็น 4 ประเภทตามลักษณะการจัดวางแปลนและขนาดเรือนคือ ขนาดเล็ก ธรรมดา ขนาดใหญ่และขนาดใหญ่ร่วมสมัย ถ้าเป็นเรือนขนาดใหญ่ขึ้นไปช่วงหลัง 3 ห้องของแต่ละหลังจะใช้เป็นห้องนอน เรือนกาแลเกือบทั้งหมดหน้าเรือนอยู่ทางทิศใต้ ด้านจั่วหรือด้านสกัดเป็นหน้าเรือนเสมอ

ฝาเรือนกาแลมีลักษณะเฉพาะแบ่งได้ 2 ชนิด ฝาไม้แป้น (ฝาไม้จริง) และฝาไม้บัว (ไม้ไผ่) ซึ่งพบใช้เป็นฝาเรือนด้านในเพียง 1 หลัง สำหรับฝาไม้แป้นมีลักษณะใหญ่ ๆ คือแบ่งเป็นช่องต่าง ๆ มีลักษณะหลายแบบ เรียกชื่อฝาไม้แป้นเป็นฝาตาผ้า ฝาตั้งและฝาหลัง ลักษณะฝาที่อีกอย่างหนึ่งคือฝาที่ตั้งในส่วนล่างเรียกฝาทากนับเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของเรือนกาแลแต่ไม่ได้มีทุกหลัง แท้ที่จริงพบได้ไม่มากเท่าที่เข้าใจกัน

ห้ายนต์เป็นส่วนสำคัญของเรือนกาแลพบได้เกือบทุกหลัง เป็นไม้แกะสลักติดไว้ส่วนบนภายในกรอบประตูแกะสลักสวยงามตามรูปแบบต่าง ๆ

ลักษณะที่นับได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของเรือนกาแล หรือเรือนทรงเชียงแสนสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเรือนไม้หลังคาทรงจั่วได้ทึบสูงมักปลูกคู่เป็นเรือนแฝดขนาดกันส่วนใหญ่มีความยาว 5 ห้อง ด้านจั่ว (ด้านสกัด) เป็นหน้าบ้าน และนิยมหันหน้าไปทางทิศใต้
2. ลักษณะภายนอกดูป้อมเตี้ย หลังคาลาดตรงไม่มีหลังคาทึบอีกชั้น
3. มีเรือนกาแลไม้แกะสลักต่อบนบันลุ่มหรือทาบต่อบนบันลุ่มหรือทาบติดบันลุ่ม
4. มีจำนวนหน้าต่างน้อยหรือไม่มีเลย ช่องหน้าต่างมีขนาดเล็ก
5. ฝาทำเป็นแผงยาวตลอดความยาวหรือความกว้างของเรือน
6. ส่วนใหญ่ฝาทำด้วยไม้สักเป็นลักษณะตาผ้าวางฝาเป็น 2 ชนิดคือ ตั้งตรงและฝาเต็ก (ตาก) คือส่วนบนผายออก
7. ภายในกรอบประตูส่วนบนมีไม้แกะสลักเรียกว่า ห้ายนต์

8. โครงสร้างใช้ไม้ยาวตลอด ตงใช้ไม้ขนาดเล็กกว้างราบ ส่วนแปห้วเสาะและซื่อใช้ไม้ขนาดใหญ่
9. มีลักษณะต่างจากเรือนไทยเดิมภาคกลางมาก
10. การจัดส่วนใช้สอยส่วนหน้าของเรือนเรียกว่าเต็น กั้นแยกจากห้องนอนด้วยฝาไม้ชนหน้าเรือนและชานระหว่างเรือนเรียกว่าฮ่อม
11. มีร้านน้ำที่นอกชาน
12. ประตูเข้าห้องนอนใช้บานเปิดเดียวเปิดเข้าใน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการออกแบบเรือนล้านนาตามวัฒนธรรมการปลูกเรือนของสถาปัตยกรรมล้านนา ซึ่งการวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีแบบการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) โดยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 3.1.1.1 เรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ หรือเรือนตลาดในจังหวัดเชียงใหม่
- 3.1.1.2 สถาปนิกพื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่
- 3.1.1.3 บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือนล้านนาประเภทเรือนไม้หรือเรือนตลาดในจังหวัดเชียงใหม่
- 3.1.1.4 ผู้ที่อาศัยเรือนล้านนาประเภทเรือนไม้ หรือเรือนตลาดในจังหวัดเชียงใหม่

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

3.1.2.1 เรือนล้านนาจำนวน 10 หลัง ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยคัดเลือกอย่างเจาะจง จากเรือนที่อยู่ในเขตคูเมือง และมีอายุระหว่าง 50 – 100 ปี

เรือนหลังที่ 1	- บ้านคุณ วิชยุทธ พุทธิรินโน อายุ 36 ปี
	- ตั้งอยู่บน ถนนศรีภูมิ ซอย 6
	- เป็นเรือนที่มีอายุประมาณ 80 ปี มีการปรับปรุงใช้อาศัยอยู่ต่อมา
เรือนหลังที่ 2	- บ้านคุณ จำรัส ไชยทอง อายุ 70 ปี
	- ตั้งอยู่ที่ ถนนราชมรรคา ซอย 7 แต่อำเภอเมือง
	- เป็นเรือนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ได้ย้ายมาจากแจ่งหัวริน และก่อสร้างในลักษณะเดิม

- เรือนหลังที่ 3 - บ้านคุณ แหวน ณ. บางช้าง อายุ 88 ปี
 - ตั้งอยู่ที่ ถนนราชวิถี ใกล้กับเรือนจำ จ.เชียงใหม่
 - อายุเรือน ประมาณ 100 ปี
- เรือนหลังที่ 4 - บ้านคุณ อึ้ง ศรีประพันธ์ อายุ 114 ปี
 - ตั้งอยู่ที่ ถนนราชภาคินัย ใกล้กับวัดเชียงใหม่
 - อายุเรือนประมาณ 80 ปี
- เรือนหลังที่ 5 - บ้านคุณ ศรีเรียง ชาญสงวน อายุ 78 ปี
 - ตั้งอยู่ที่ ถนนมูลเมือง บริเวณใกล้กับวัดเชียงใหม่
 - อายุเรือนประมาณ 70 ปี
- เรือนหลังที่ 6 - บ้านคุณ กิ่งแก้ว จ่างศรี อายุ 72 ปี
 - ตั้งอยู่บน ถนนมูลเมือง บริเวณใกล้กับวัดเชียงใหม่
 - อายุเรือนประมาณ 80 ปี
- เรือนหลังที่ 7 - บ้านคุณบุญชู ใจจิต อายุ 70 ปี
 - ตั้งอยู่ที่ ถนนวัวลาย ใกล้กับประตูเชียงใหม่
 - อายุเรือนประมาณ 100 ปี
- เรือนหลังที่ 8 - บ้านคุณศรีนวล สุมาตรา อายุ 72 ปี
 - ตั้งอยู่ที่ ถนนอินทวิโรต มีการเปลี่ยนแปลงเรือนบ่อยครั้ง
 - อายุเรือนประมาณ 80 ปี
- เรือนหลังที่ 9 - สำนักงานยาสูบ จ.เชียงใหม่
 - อายุเรือน 83 ปี ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑ์ยาสูบ
- เรือนหลังที่ 10 - บ้านคุณ คำเที่ยง คุณรังษี
 - อายุเรือน 57 ปี บริเวณใกล้กับวัดเชียงใหม่
 - ตั้งอยู่บนถนนมูลเมือง

3.1.2.2 สถาปนิกพื้นถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน

3.1.2.3 ผู้ที่อาศัยเรือนล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 40 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาแนวทางการออกแบบเรือนล้านนาตามวัฒนธรรมการปลูกเรือนของสถาปัตยกรรมล้านนา ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสอบถามลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา สำหรับผู้อาศัยในเรือนล้านนา
2. แบบสำรวจการหาความสัมพันธ์พื้นที่ใช้สอยภายในของเรือนล้านนา
3. แบบสัมภาษณ์สถาปนิกพื้นถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 ชุด
4. สังเกตโดยการบันทึกจากกล้องถ่ายรูป

3.2.1 การสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้ง
2. การทำแบบสำรวจและ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจที่มีลักษณะตรวจสอบลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา ประกอบด้วย

1. เอกลักษณะเชิงรูปธรรม
 - 1.1 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
 - 1.2 การจัดกลุ่มอาคาร
 - 1.3 ภูมิทัศน์
2. เอกลักษณะเชิงนามธรรม
 - 2.1 ลักษณะเบาลอยตัว
 - 2.2 คติสัญลักษณ์
3. การสร้างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างแน่นอน (Unstructured Interview) สำหรับสถาปนิกพื้นถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลลักษณะคำถามเป็นการแสดงความคิดเห็น โดยการวิเคราะห์ของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 6 ข้อ

4. การสำรวจ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจ มีลักษณะวิเคราะห์ความสัมพันธ์พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนล้านนา
5. นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจให้อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วมตรวจสอบความถูกต้อง ก่อนนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบอีกครั้ง

โดยมีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ดังต่อไปนี้

1. อาจารย์อิศรา กันแดง อาจารย์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่
2. อาจารย์สุพล ปาวราจารย์ อาจารย์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่
3. อาจารย์ดวงจันทร์ เจริญเมือง อาจารย์สำนักวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

6. นำข้อมูลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรึกษาอาจารย์ที่ควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ที่ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.3.1 ผู้วิจัยติดต่อทำหนังสือจากคณะกรรมการอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ทำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยไปยังสถาบันกึ่งพื้นที่ คณะสถาปัตยกรรมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจ

สำรวจพฤติกรรมต่างๆ ของคนที่อยู่อาศัยในเรือนว่ามีใครบ้างใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในส่วนต่างๆ ของเรือนอย่างไร มีปัจจัยอะไรทำให้การใช้พื้นที่ใช้สอยของเรือน และรวมถึงรูปลักษณะของเรือน ทางด้านกายภาพเปลี่ยนแปลง ไปอย่างไร

3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัย และนักวิชาการ สถาปนิก และผู้ที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร

มีการกำหนดแบบสัมภาษณ์ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เพื่อช่วยในการเก็บข้อมูล สมบูรณ์ยิ่งขึ้นถึงแม้ว่าการเก็บข้อมูล ต้องใช้วิธีพูดคุยถามความเห็นในเหตุการณ์ต่างๆ แล้วสังเกตจับเนื้อหาประกอบกับข้อมูลด้านอื่นๆ อีก

3.3.4 การบันทึกลักษณะกายภาพของเรือนล้านนาด้วยกล้องถ่ายรูป

เป้าหมายของการออกสำรวจมุ่งเน้นที่จะศึกษาด้านกายภาพของเรือน และพื้นที่ใช้สอย ลักษณะของการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้าน ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลต่างๆ อย่างไรบ้าง มากกว่าการจะทำการเก็บข้อมูลด้านโครงสร้างเรือนอย่างละเอียด

หลังจากที่ได้มีการศึกษาบริเวณที่เป็นที่ตั้งของชุมชนล้านนาดั้งเดิม และยังมีหลักฐานเรือนที่ยังหลงเหลืออยู่ให้ศึกษาได้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านี้มาใช้แนวทางในการออกสำรวจ ตามบ้านเรือนต่างๆ ของเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้นำสมุดบันทึกและแผนที่สำหรับศึกษาเส้นทาง และบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ได้พบเห็น หลังจากนั้นเมื่อได้เตรียมเอกสารและวางแผนการสำรวจ ได้แก่เส้นทางต่างๆ ที่จะออกสำรวจไปยังเรือนล้านนา ที่ได้รับข้อมูลเบื้องต้นไว้ เอกสารที่ใช้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเตรียมแผนการกับผู้ร่วมทำการสำรวจถึงความต้องการของเรือนแต่ละหลังว่าต้องการข้อมูลอะไรบ้าง ตลอดจนอุปกรณ์จดบันทึก กล้องถ่ายรูป และการวัดขนาดสิ่งจำเป็นอื่นๆ

3.3.5 รายละเอียดของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา

รายละเอียดของเรือนในแต่ละหลังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอ ต่อไปนี้ในแต่ละหลังนอกจากจะมีแผนผังและภาพของเรือนแล้ว จะมีการแสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านนำเสนอไปพร้อมกันในแต่ละหลังโดยมีการจัดลำดับของรายละเอียดของข้อมูลในแต่ละหลังดังนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของเจ้าของบ้าน และผู้อาศัยเป็นข้อสรุปจากกาสัมภาษณ์ และสำรวจ
2. ทศนิยมภาพภายนอกของเรือน
3. ภาพถ่ายรูปด้านของตัวเรือน
4. แผนผังภายในเรือน
5. ภาพถ่ายของตัวบ้านภายใน และภายนอก
6. ตารางแสดงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในองค์ประกอบของเรือน
7. ตารางแสดงค่าความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ
8. แผนผังแสดงการติดต่อ และความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย

3.3.6 บริเวณที่เข้าทำการสำรวจ

จากข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ได้ทำการศึกษา ทำให้พอทราบถึงแหล่งชุมชนของชาวไทยเชื้อสายต่างๆ ดังนี้

1. ชุมชนในเขตกำแพงเมืองชั้นใน ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไทยยวน เป็นคนพื้นเมือง

2. ชุมชนที่อยู่ระหว่างกำแพงเมืองชั้นในและชั้นนอก ค่อนไปทางลุ่มแม่น้ำปิง เป็นพวกเฉลยชั้นดี ที่มีฝีมือแรงงาน เช่น พวกไทยจีน จะตั้งถิ่นฐานอยู่แถบถนนวัวลาย และในเขตอำเภอสันกำแพง มีชาวจีน ชาวไทยลื้อ และไทยยอง ที่อำเภอดอยสะเก็ด มีชาวไทยลื้อ และลัวะ ส่วนอำเภอสันทรายจะมีชาวไทยใหญ่ ไทยจีน และที่อำเภอสันป่าตองจะมีชาวไทยจีน จะเห็นว่ามีชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่รวมกันกระจายไม่มีท้องที่ใดจะอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ๆ

3. เขตรอบใกล้เคียงตัวเมืองเชียงใหม่ และอำเภอสารภี อำเภอหางดง เป็นชาวไทยยวนทั้งหมด

ดังนั้นทำให้ทราบถึงบริเวณที่เป็นชุมชนเก่าแก่ มีผู้คนอาศัยอยู่ต่อเนื่อง ได้แก่ บริเวณกำแพงเมืองชั้นใน (ในแนวคูเมือง) รอบๆ กำแพงเมืองชั้นนอก และบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิง และบางพื้นที่ของ จังหวัดลำพูน ที่มีการอพยพเข้ามาอยู่ในสมัยเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้มีการสำรวจถึงย่านชุมชนเก่าที่ยังมีเรือนแบบล้านนาที่เห็นได้ชัดคือ บริเวณในเขตคูเมืองชั้นใน ซึ่งประกอบด้วย ถนนที่เข้าไปสำรวจดังต่อไปนี้

- ถนนราชดำเนิน
- ถนนมูลเมือง
- ถนนราชภัฏคิโนย
- ถนนศรีภูมิ
- ถนนสิงหราช
- ถนนพระปกเกล้า
- ถนนราชมรรคา
- ถนนราชครรรคา

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการสังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และการสอบถามมาสรุปเป็นข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางการออกแบบเรือนล้านนาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา” นี้เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ และพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรม การปลูกเรือนล้านนา และนำผลที่ได้จากการศึกษา มาเป็นแนวทางการพัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบัน

โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และสัมภาษณ์ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย มารวมกับข้อมูลและนำผลที่ได้เป็นแนวคิดส่วนหนึ่งประกอบกับหลักทฤษฎีสถาปัตยกรรม เพื่อนำเสนอเป็นแนวคิดในการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาในปัจจุบัน

4.1 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เสนอตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 แบบสำรวจ เป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา ซึ่งประกอบด้วย

1. เอกลักษณะเชิงรูปธรรม

1.1 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ บ้านโต และเสาแหลงหมา เติน ราน้ำห้องนอน ระเบียงทางเดิน และชานเรือน ห้องครัว

1.2 กลุ่มอาคาร ได้แก่ การจัดกลุ่มอาคาร การวางผังอาคาร

1.3 ภูมิทัศน์ ได้แก่ การจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณพื้นที่ตั้งของเรือนล้านนา ประกอบด้วย บ่อน้ำ ครกกระเดื่อง ยุงข้าว ครัวไฟ

2. เอกลักษณะเชิงนามธรรม

2.1 ลักษณะเบาลอยตัว ได้แก่ การจัดพื้นที่ รูปทรง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและการก่อสร้าง

2.2 คติสัญลักษณ์ ได้แก่ การวางตำแหน่งเสา ตำแหน่งการวางหิ้งบูชา ห้ายนต์กาแล

4.1.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย และความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมการปลูกเรือน ล้านนา ประเภทเรือนไม้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
2. เป็นข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ใช้
3. เป็นข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อวัฒนธรรมการปลูกเรือน

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจ

4.2.1 สภาพแวดล้อมของบ้านที่ทำการศึกษา

บ้านที่ได้พบเห็นในการสำรวจโดยมากแล้วจะเป็นบ้านที่มีบริเวณมากบ้างน้อยบ้าง ตามแหล่งที่ตั้งและฐานะของเจ้าบ้าน รั้วบ้านถูกเปลี่ยนแปลงไปให้แข็งแรงขึ้นเป็นรั้วระแนงไม้บ้าง รั้วก่ออิฐฉาบปูนบ้าง แต่ยังคงรักษาสภาพทางธรรมชาติไว้มาก มีการปลูกต้นไม้มากมายหลายพันธุ์ไม้ยืนต้น จำพวกลำไย มะม่วง ยังได้รับความนิยมอยู่ นอกจากนี้ยังนิยมปลูกไม้ดอกไม้ใบ และ ผักสวนครัว พืชคลุมดินต่างๆ ลดหล่นกันไป และมีต้นไม้แปลกใหม่ที่เข้าไปเผยแพร่ก็นิยมปลูก เช่น ซองออฟอินเดีย ปาล์ม เฟิร์น พิไลเดนครอนต์ และไม้เมืองหนาวอื่นๆ ที่สามารถปลูกได้

ถ้าเป็นบ้านเก่าแก่จะยังมีบ่อน้ำ ซึ่งไม่ได้ใช้แล้วเพราะมีระบบประปาเข้ามาทดแทน แต่บางหลังยังรักษารูปแบบของบ่อน้ำไว้ พื้นจะมีอิฐปูนสลับกรวดรอบๆ จะปลูกไม้ใบคลุมดิน บ่อน้ำยังมีหลังคาคลุมกันไม้ปลิวตกไป กันน้ำเน่า บางบ้านยังมีขุ่ยข้าวให้เห็นแต่มักจะไม่ได้อาศัยแล้ว หรือปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยไปบ้างก็มี

ลักษณะเด่นบริเวณบ้านแบบล้านนา ตามที่สำรวจได้นั้น นิยมปลูกต้นไม้ต่างๆ มากให้ปกคลุมชิดกับตัวบ้าน โดยรอบเน้นตกแต่งหน้าบ้านด้วยไม้ดอกไม้ใบ ไม้คลุมดินชนิดต่างๆ ปลูกลงดิน และใส่กระถางเรียงรายลดหลั่นกันไป ไม่ปล่อยให้บ้านแยกอยู่โดดเด่นกับสวนเหมือนบ้านภาคกลาง คิดว่าต้นไม้ที่ปลูกนั้นนอกจากให้ความสวยงามเขียวชอุ่มสดชื่น แล้วยังใช้เป็นคล้ายฉากธรรมชาติ กันแดดกันลม (หนาว) และบังสายตาจากคนภายนอก นอกจากนี้บางบ้านนิยมเลี้ยงนกเขาโดยแขวนกรงไว้ตามระเบียงหน้าบ้าน ฟังเสียงนกร้องเมื่อนั่งเล่นหน้าบ้าน ใต้ถุนบริเวณหน้าบ้านจะเป็นลานโล่งไว้ทำกิจกรรมต่างๆ และที่เล่นของเด็กๆ จะมีบางเรือนที่มีครอบครัวเพิ่มมากขึ้นก็จะต่อเติมใต้ถุนเป็นที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4.1 แสดงการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมบริเวณเรือนแต่ละหลังที่ทำการสำรวจ

บ้าน	ที่ตั้ง		จำนวน ตารางวา	ลักษณะของ บริเวณที่ตั้งของ เรือน	จำนวนเรือนใน บริเวณเดียวกัน		สภาพแวดล้อมใน บริเวณบ้าน
	ติดถนน ใหญ่	อยู่ในเขต ชอยแยก			หลัง เดียว	มากกว่า 1 หลัง	
		✓	200	ตั้งอยู่บริเวณถนน ศรีภูมิเป็นย่านที่ ยังมีเรือนล้านนา หลายหลังและ อายุไล่เลี่ยกัน	✓		ปัจจุบันได้ก่อสร้าง หอพักขวางด้าน หน้าของตัวเรือน เพราะว่ามีการตัด ถนนใหม่ด้านข้าง ของตัวเรือน
หลังที่ 2		✓	265	ตั้งอยู่บริเวณ ถ.ราชมรรคา อาคารบริเวณ บ้านเรือนเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็น บ้านที่มีพื้นที่ พอสมควร และมี อายุที่แตกต่างกัน บ้านแต่ละหลังมี รั้วสูงทั้งรั้วก่ออิฐ ฉาบปูน และไม้ ระแนง มีต้นไม้ ใหญ่ปกคลุม อย่างต่อเนื่อง		✓	มียุ่งข้าว บ่อน้ำ ทางเข้าด้านหน้าที่ ลานโล่งกว้าง และมีการประดับ ด้วยกระถางต้นไม้
หลังที่ 3	✓		200	ติดถนนข้าง เรือนจำและข้าง เดียวเป็นบ้านพัก อาศัยที่อายุ ใกล้เคียงกันเป็น ย่านที่มีสถานที่ ราชการสำคัญ สมัยก่อน	✓		มีบริเวณไม่กว้าง นัก ค่อนข้างที่จะ ทรุดโทรมบันได ห่างชั้นค่อนข้างจะ ติดรั้วหน้าบ้าน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

บ้าน	ที่ตั้ง		จำนวน ตารางวา	ลักษณะของ บริเวณที่ตั้งของ เรือน	จำนวนเรือนใน บริเวณเดียวกัน		สภาพแวดล้อมใน บริเวณบ้าน
	ติดถนน ใหญ่	อยู่ในเขต ชอยแยก			หลัง เดียว	มากกว่า 1 หลัง	
หลังที่ 4	✓		100	ตั้งอยู่ถนนราช ภาคินาย ใกล้กับ วัดเชียงมั่นเป็น ย่านการศึกษา มี สถาบันการศึกษา หลายสถาบัน	✓		บริเวณชานแคบ มากหรือแทบจะไม่มี ตัวเรือนค่อนข้าง เก่าแก่ และไม่ได้ รับการดูแลเท่าที่ ควรทำให้สภาพ เรือนทรุดโทรม
หลังที่ 5		✓	600	ตั้งอยู่บน ถนนมูล เมืองเป็นชุมชนที่มี เรือนล้านนาเก่าแก่ หลายหลัง และ ภายในชอยมีการ ปลูกต้นไม้ตลอด แนวถนนทำให้ดู แล้วรู้สึกร่มรื่น		✓	บริเวณชานมีความ กว้างขวางใช้เป็นที่ รับรองแขกทำให้มี การจัดระเบียบการ วางตัวของคูแล้ว เป็นระเบียบภายใน บริเวณประกอบด้วย น้ำบ่อ , ทุ่งข้าว
หลังที่ 6		✓	800	ตั้งอยู่บน ถ.มูล เมือง ด้านข้างของ ตัวเรือนมีการสร้าง อาคารหอพักชั้น เดียว	✓		บริเวณชานกว้าง พอสมควร มีต้นไม้ ใหญ่ล้อมรอบ ชั้น ล่างบริเวณโถงได้ ทำเป็นห้องพัก สำหรับเช่า เหลือ แต่ด้าน หลังและชั้น บน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

บ้าน	ที่ตั้ง		จำนวน ตารางวา	ลักษณะของ บริเวณที่ตั้งของ เรือน	จำนวนเรือนใน บริเวณเดียวกัน		สภาพแวดล้อมใน บริเวณบ้าน
	ติดถนน ใหญ่	อยู่ในเขต ชอยแยก			หลัง เดียว	มากกว่า 1 หลัง	
หลังที่ 7		✓	800	ตั้งอยู่บน ถ.วิบูลย์ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ ชุมชนหนึ่งอยู่ บริเวณประตู เชียงใหม่		✓	บริเวณชานได้ ปรับปรุงโดยการ เพิ่มเติมติดตั้งฝา เรือนโดยของเดิม เป็นชานโล่ง พื้นใช้ ไม้ขนาด 3" สีแวน ระยะห่าง 1 ½"
หลังที่ 8	✓		500	ตั้งอยู่บน ถ.อินท โรส อยู่ติดถนน ใหญ่		✓	บริเวณชานได้มี การรื้อถอนออก เนื่องจากการ ขยายถนนของ เทศบาลเมือง เชียงใหม่ ทำให้ ครัวเรือน อยู่ชิดรั้ว
หลังที่ 9	✓		1400	ตั้งอยู่บน ถ.มูลเมือง ปัจจุบัน เป็นพิพิธภัณฑ ยาสูบ ซึ่งอยู่ในช่วง กำลังปรับปรุง	✓		บริเวณชาน กว้างขวางแต่ได้มี การต่อเติมนำ หน้าต่างมาติดเพื่อ ป้องกันฝนสาด
หลังที่ 10		✓	600	ตั้งอยู่บริเวณ ถ.ราชาคิโนย ติดกับวัดเชียงใหม่ ตัวเรือนยังอยู่ใน สภาพดี		✓	บริเวณชานกว้าง มีการแกะสลักราว บันได และระเบียง ไม้สวยงาม

บ้านที่ได้ทำการสำรวจและสัมภาษณ์

บ้านจำนวน 10 หลัง ที่ได้ใช้คัดเลือกทำการศึกษาจะมีลักษณะที่แตกต่างกันทางกายภาพ และสภาพแวดล้อม แต่บ้านเหล่านี้ต่างก็มีลักษณะของเรือนล้านนาในอดีตอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้จัดกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. รูปแบบประเพณีนิยมล้านนาในอดีตเป็นบ้านที่ได้ทำการก่อสร้างและมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 50 ปี โดยที่เจ้าของบ้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบันเป็นผู้ที่ได้รับบ้านหลังนี้เป็นมรดกตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษผู้ปลูกสร้างเรือน ซึ่งบ้านเหล่านี้มีประวัติ และมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการอยู่อาศัยเรื่อยๆ มาเป็นระยะ บ้านลักษณะนี้เมื่อได้ทำการศึกษา ทำให้ทราบถึงลักษณะที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ว่าส่วนใด ส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และส่วนไหนที่ยังสามารถใช้งานได้จนถึงปัจจุบัน

2. รูปแบบที่มีการประยุกต์มาจากเรือนประเพณีนิยมในอดีต เป็นบ้านที่มีการนำเรือนล้านนาแบบประเพณีนิยมมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับการใช้งานของผู้อยู่อาศัย และมีการปรับปรุงส่วนต่างๆ ของบ้านให้ เหมาะสมกับการใช้งานในลักษณะต่างๆ กับปัจจุบัน ซึ่งบ้านในลักษณะนี้เมื่อทำการศึกษาทำให้ทราบถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ และการใช้งานของส่วนต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

จากการที่ได้ทำการสำรวจจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของตัวเมืองมากมายเมื่อเทียบกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านชนบทที่ยังดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายอยู่ และผูกพันกับธรรมชาติ และจารีตประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น แต่สภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในตัวเมือง เช่น วัดอารามต่างๆ กำแพงเมือง ร้านอาหาร ตลอดจนคุ่มเจ้านาย และบ้านเก่าๆ ที่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นร้านอาหาร ก็ทำให้เกิดรู้สึกถึงลักษณะของความเป็นล้านนาได้เป็นอย่างดี

เรือนแบบประเพณีนิยม

เรือนหลังที่ 1	ทำการศึกษามือวันที่ 29 พฤษภาคม 2544
สถานที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 5 ซอย 6 ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้ที่อยู่อาศัย	นายวิษุทธ พุทธิรินโน
ระยะเวลาที่อาศัย	36 ปี (อายุเรือนประมาณ 80 ปี)

ความเป็นมาของบ้าน

ผู้ที่ก่อสร้างคือคุณพ่อของเจ้าของบ้านในปัจจุบัน ซึ่งตอนนั้น นายวิษุทธ พุทธิรินโน ยังไม่เกิด พออายุได้ 2 – 3 ปี ตัวบ้านก็ได้มีการต่อเติม ทางฝั่งขวาของเรือนเพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้สอย

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

โครงสร้างทำด้วยไม้ มีหลังคาที่เชื่อมต่อกันหลายจุด มีบันไดขึ้นหน้าเรือน โดยชิดติดกับตัวเรือน ภายในตัวเรือน ไม่มีการประดับห่มยันตียนต์ไว้ข้างบนประตูห้องนอน แต่จะมีการสร้างระดับไว้หน้าชานทางเข้าประตูหน้าบ้าน ซึ่งเจ้าของเรือนจะเรียกส่วนนี้ว่า “ซิด” มีประโยชน์ในการขจัดสิ่งไม่ดี หรือสิ่งชั่วร้ายหรือคนที่คิดไม่ดี ไม่ให้มาทำร้ายคนในเรือน

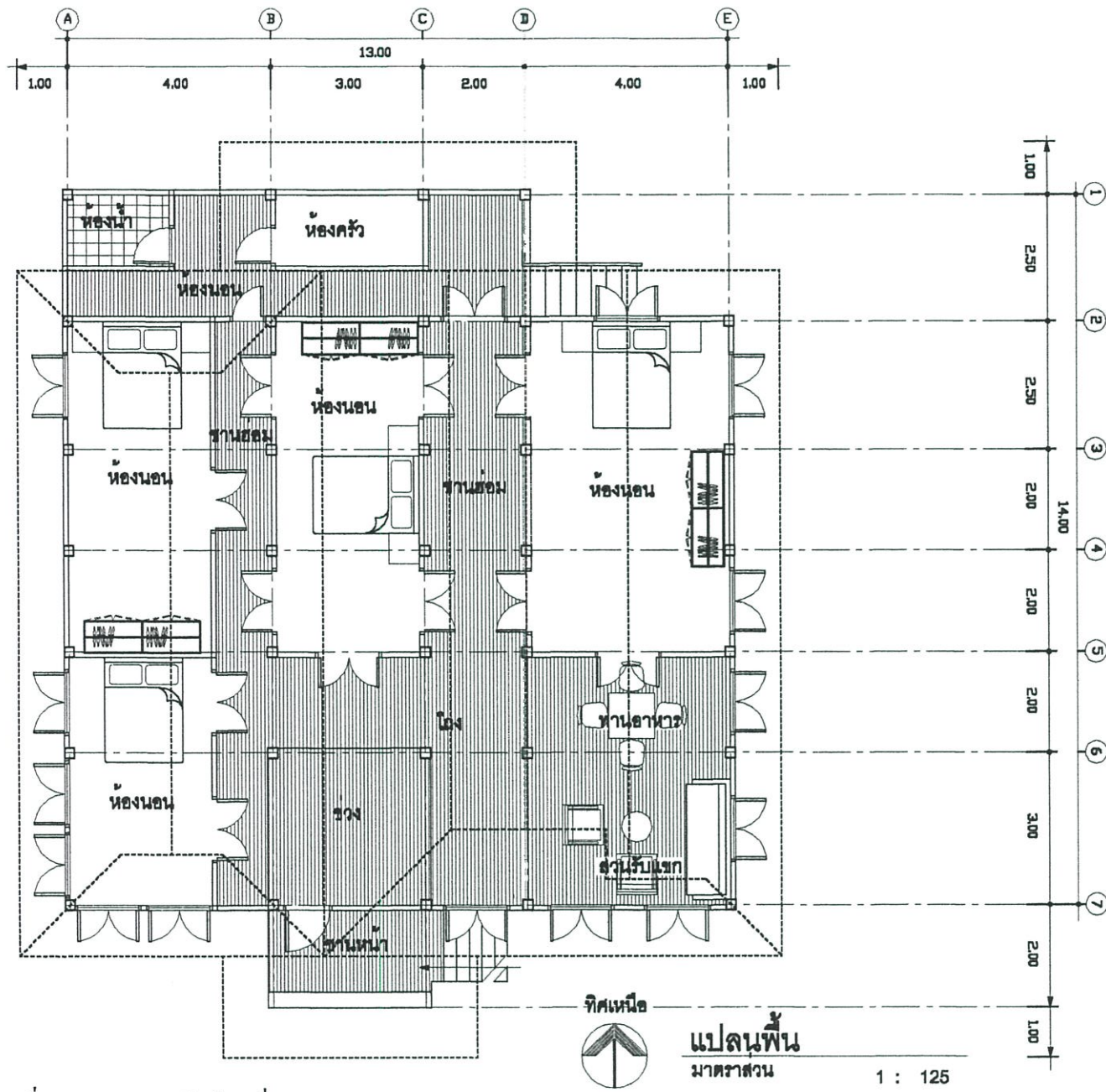
ลักษณะแบบดั้งเดิม

1. บ้านหันหน้าไปทางทิศใต้
2. มีหิ้งบูชาบรรพบุรุษ
3. รูปทรงหลังคา และเครื่องมุงแบบเดิมกระเบื้องดินขอ
4. ใต้ถุนโปร่งเป็นที่เก็บของ มีชานอ้อมที่สามารถเดินทะลุออกสู่อ่างครัวได้

ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมมาเป็นระยะ เพื่อเก็บรักษาเรือน และปรับปรุง ด้านประโยชน์ใช้สอย

- แก้ปัญหารั่วซึมของหลังคา และรอยเชื่อมต่อบริเวณรางน้ำ โดยวิธีการรองด้วยสังกะสี และเปลี่ยนกระเบื้องบ่อยครั้ง

ภาพที่ 4.1 ภาพแผนผังเรือนที่ 1

ลักษณะ-วัสดุหลังคา

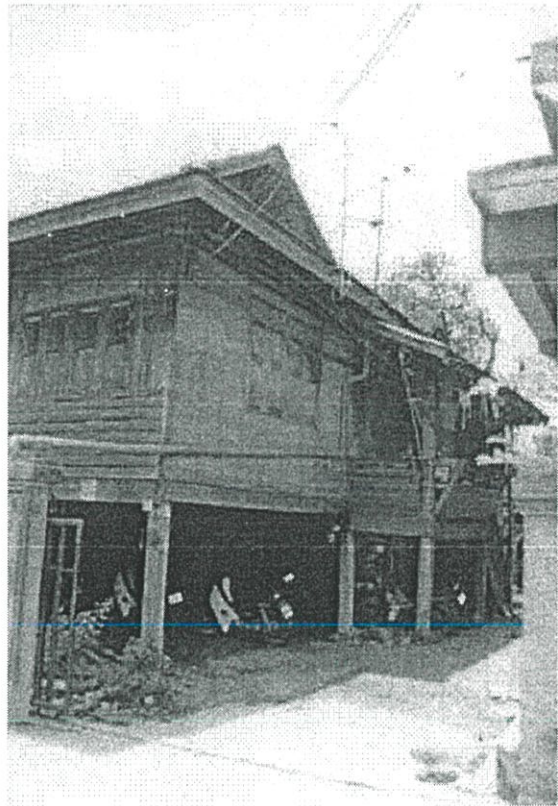
รูปด้านขวา

รูปด้านหลัง

รูปบันไดเสาเหล่งหมา

รูปด้านหน้า

ภาพที่ 4.2 บ้านหลังที่1 คุณ วิษุทธ พุทธิรินโน

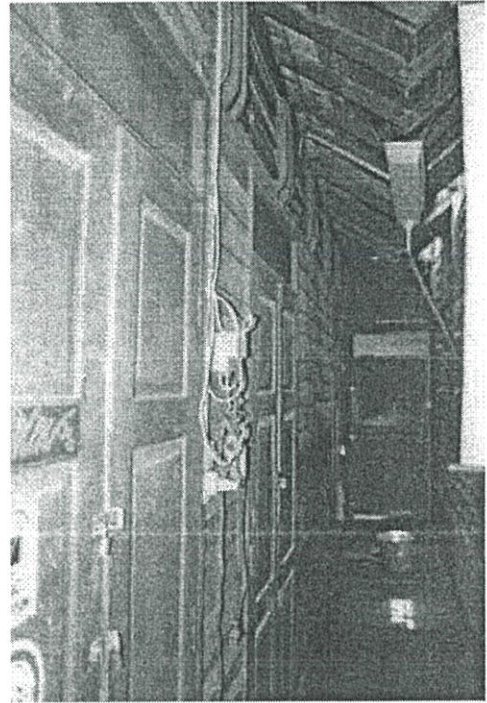
สถานที่ตั้ง ซอย 6 ถ. ศรีภูมิ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ห้องพระ - ห้องผีป๋วย่า

ส่วนรับแขก บริเวณเดิน

ชานฮ่อม

ภาพที่ 4.2 (ต่อ)

เรือนหลังที่ 2 ทำการศึกษา เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2544
 สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 13 ถนนมรรคา ซอย 7 อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ผู้ที่อยู่อาศัย คุณจำรัส ไชยทอง และภรรยา
 ระยะเวลาที่อยู่อาศัย 52 ปี (อายุเรือนประมาณ 100 ปี)

ความเป็นมาของบ้าน

เดิมอยู่ที่แจ้งหัวริน (ป้อมมูมเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) เมื่อคุณจำรัสอายุได้ 13 ปี บิดาได้ซื้อและจำลองมาปลูกในที่อยู่ปัจจุบันนี้ และได้รับการดูแลและปรับปรุงการใช้งานมาจนถึงยุคนี้ได้เป็นอย่างดี และได้รับรางวัล อนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

โครงสร้างเป็นลักษณะทำด้วยไม้เป็นเรือนแฝดลักษณะแบบเรือนกาแล (ปัจจุบันไม่มียอดกาแล) มีบันไดทางขึ้นเรือนตรงกลาง ซิดชานนอก ทำประตูปิดเข้าไปสู่ชานบ้าน ที่อยู่ใต้หลังคาคลุมมีเดินเป็นส่วนใช้งานนอกประสงค์

ลักษณะแบบดั้งเดิม ได้แก่

1. ผังลักษณะเรือน เป็นเรือนแฝด มีบันไดขึ้นลง 2 ทาง
2. บ้านหันหน้าไปทางทิศใต้
3. มีหิ้งบูชาพระ ที่มีร้านน้ำที่ชาน
4. รูปทรงหลังคา และเครื่องมุงแบบเดิมถูกระเบื้องดินขอ
5. ใต้ถุนโปร่งเป็นที่เก็บของและเลี้ยงสัตว์
6. มียั้งข้าวอยู่บริเวณใกล้เคียง

ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ได้มีการปรับปรุง และซ่อมแซมมาเป็นระยะ เพื่อเก็บรักษาเรือน และปรับปรุงด้านประโยชน์ใช้สอยให้ดีขึ้น ดังนี้

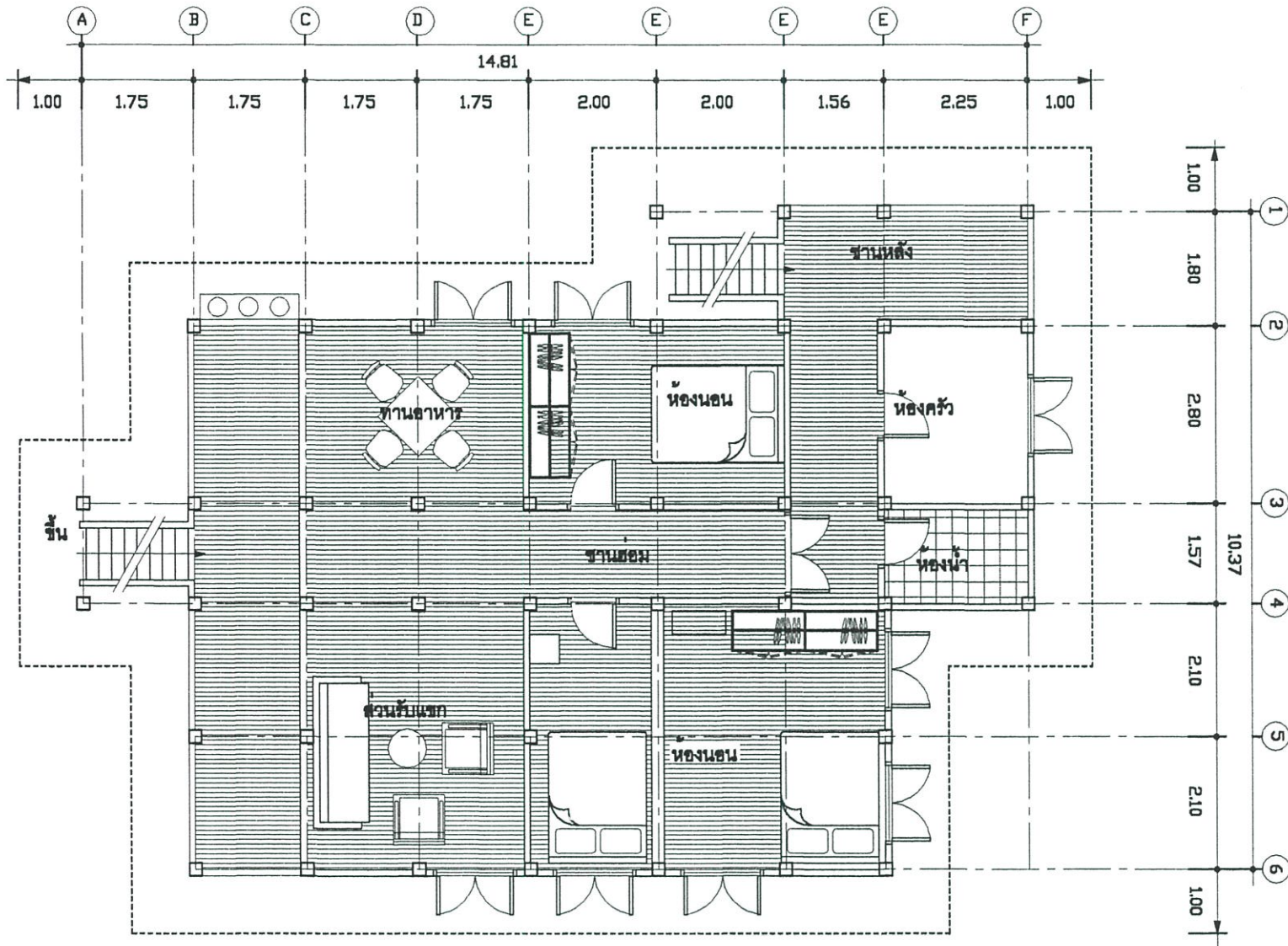
1. ทำตู้เก็บของด้านหน้าห้องนอนประธานที่ติดกับเต็น ซึ่งปิดทับประตูด้านหลัง และใช้ประตูเข้าออก ห้องนอนที่ประตูด้านข้างแทน
2. เสริมแต่ส่วนชานทำเป็นบริเวณทานอาหาร และมีผิงเล็กๆ วางของ
3. แก้ปัญหาหัวซึมในการปรับปรุงวางน้ำรองด้วยสังกะสีหุ้มด้วยแผ่นไม้รับวางระบายน้ำ
4. ทำห้องน้ำแบบสมัยปัจจุบันไว้

ลักษณะพื้นที่ใช้สอย

1. ชาน - พักผ่อน ทานอาหาร
2. เต็น - รับแขก นั่งเล่น อเนกประสงค์
3. ห้องนอน - ใช้พักผ่อนนอนหลับ
4. ครุฑ - ย้ายออกไปทำนอกเรือน
5. มีการต่อเติมห้องน้ำบนบ้าน ด้านหลัง กรุกระเบื้อง พื้น - ผนัง มีโถสุขภัณฑ์ และ

ฝักบัวสะดวกสบาย

6. หลังบ้านใกล้ห้องน้ำ มีเครื่องซักผ้าติดตั้งอยู่

ภาพที่ 4.3 ภาพแผนผังเรือนที่ 2

ทิศเหนือ

แปลนพื้น

มาตราส่วน

1 : 100

ทางเข้าหน้าบ้าน

ด้านข้างบ้าน

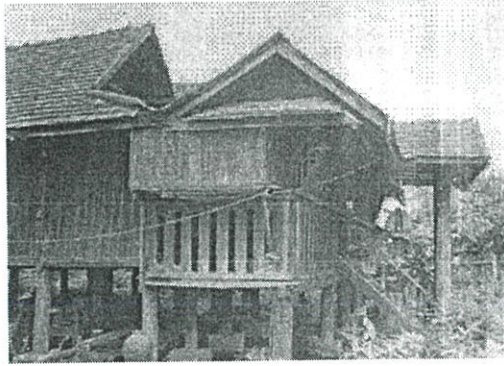
ด้านหลังบ้าน

ด้านหน้าบ้าน

ภาพที่ 4.4 บ้านหลังที่ 2 คุณจำรัส ไชยทอง

สถานที่ตั้ง ซอย 7 ถ. ราชมรรคา อ. เมือง จ. เชียงใหม่

บ้านน้ำ

บ้านไต่ด้านหลัง

ด้านหลังบ้าน

ภาพที่ 4.4 (ต่อ)

เรือนหลังที่ 3 ศึกษาเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2544

สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 85 ถนนราชวิถี อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้ที่อยู่อาศัย คุณแหวน ณ บางช้าง อายุ 85 ปี อยู่กับลูกสาว 2 คน

และหลานสาว 2 คน

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย ปลูกเมื่อ 50 ปีมาแล้ว เป็นบ้านปลูกใหม่

ความเป็นมาของบ้าน

คุณยายแหวน ซึ่งเดิมเป็นชาวจังหวัดลพบุรี ได้ติดตามสามีที่เป็นข้าราชการได้ย้ายเข้ามารับราชการอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 40 ปีก่อน จนถึงเกษียณอายุราชการ และถึงแก่กรรมในเวลาต่อมา คุณยาย และลูกหลานบางส่วนก็ยังอยู่อาศัยที่บ้านนี้ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งคุณวรรณุชใจเอื้อ (ณ บางช้าง) ซึ่งเป็นลูกสาวเป็นผู้ให้ข้อมูล

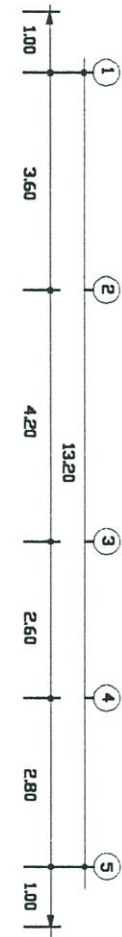
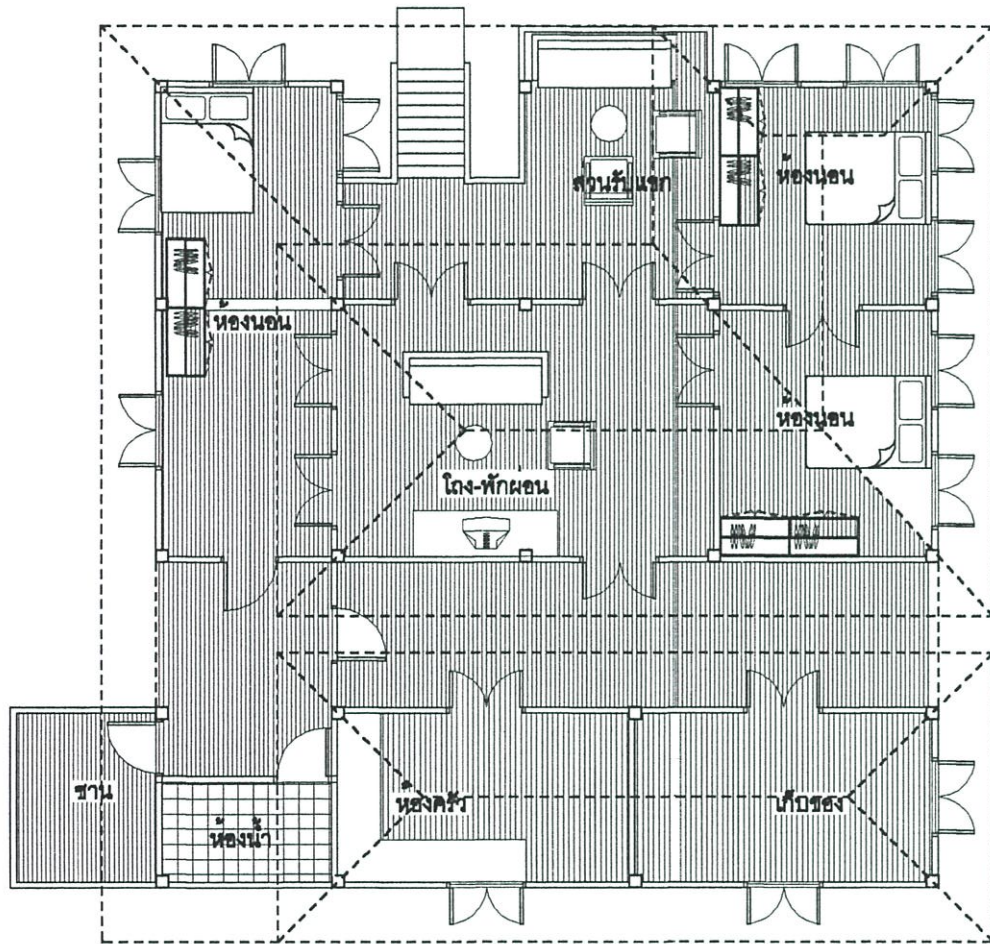
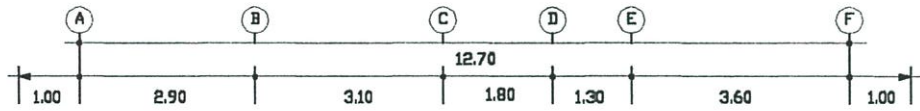
ลักษณะของบ้าน

ได้ลอกเลียนแบบมาจาก บ้านคุณสมบุญ ใจเมียง ซึ่งรู้จักชอบพอกัน ก็ได้จัดหาช่างทำตามแบบให้เหมือนกัน ซึ่งโครงสร้างฐานรากเป็นงานปูน (เสาปูน) และส่วนบนเป็นเครื่องไม้จริง หลังคาเป็นกระเบื้องว่าง ต่อมาได้มีการซ่อมแซมหลังคาเป็นกระเบื้องว่าง ต่อมาได้มีการซ่อมแซมหลังคาเป็นกระเบื้องลอนคู่

ลักษณะโดยทั่วไป

ลักษณะโดยทั่วไปเป็นบ้านที่โครงสร้างไม้จริงเกือบทั้งหมดยกเว้นเสาใต้ถุนเรือนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ฝาเป็นไม้กระดานแนวนอน มีฝ้าเพดานเรียบร้อย หลังคาปูกระเบื้องลอนคู่ ซึ่งลักษณะดังกล่าวทั้งหมดนี้เป็นลักษณะของบ้านในเมืองประมาณ 40 – 50 ปีมาแล้ว คือจะเป็นเรือนที่ได้พัฒนามาจากรือนกาแลแล้ว มาปรับปรุงระบบโครงสร้างและการก่อสร้างใหม่ จากเทคนิค วิธีการใหม่ ที่ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการก่อสร้างในสมัยนั้นแต่ถ้าพิจารณาถึงรูปแบบของการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอย ก็ยังใช้ลักษณะการห้องแบบเรือนล้านนาแบบ ประเพณีเป็นแนวทาง คือชั้นบันไดมาบนชานหน้าบ้าน และด้านซ้ายของชานมีการกั้นเป็นห้องพระ และหิ้งบูชาบรรพบุรุษ (คุณคา) และด้านขวามือเป็นห้องนอนของคุณยายที่เป็นประธานของบ้าน ส่วนด้านหลังมีทางเดินกลางผ่านห้องนอนข้างละ 2 ห้อง สามารถเดินไปยังห้องน้ำ และครัวที่อยู่ชั้นล่าง นอกจากนี้ จะมีชานระหว่างส่วนห้องรับแขกด้านหน้า กับห้องนอน 4 ห้องที่อยู่ด้านหลังจะมีบันไดขึ้นลงด้านข้าง (ซ้าย) ได้อีกบันไดหนึ่งการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นส่วนชานหน้าบ้าน ที่เป็นทั้งที่นั่งพักผ่อน และรับแขกไปด้วย นอกจากนี้ยังเป็นบริเวณที่ใช้นั่งกับพื้นรับประทานอาหารกันด้วย

จากการที่ได้เข้าทำการศึกษา ณ บ้านหลังนั้นสามารถแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง
ของวัสดุก่อสร้าง และเทคนิคต่างๆ ที่ทำให้รูปแบบของลักษณะบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปแต่
ลักษณะของการแบ่งส่วนเนื้อที่ใช้สอยภายใน ยังยึดรูปแบบเรือนประเพณีนิยมเป็นแนวทางการ
ออกแบบที่อยู่อาศัยในยุคต่อมา

ภาพที่ 4.5 ภาพแผนผังเรือนที่ 3

แปลนพื้น
มาตราส่วน 1 : 125

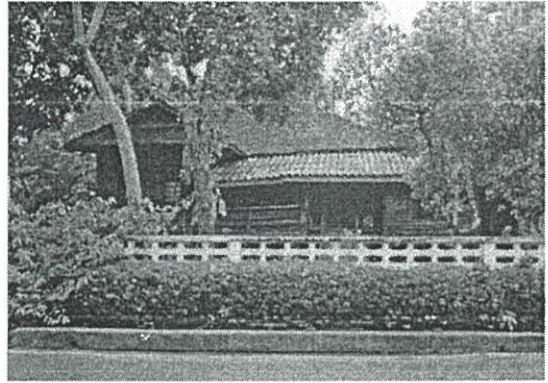
ทางเข้าหน้าบ้าน

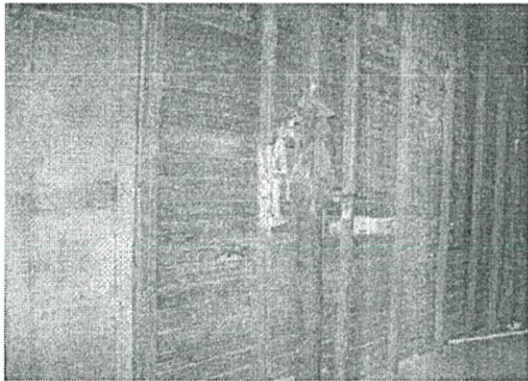
ด้านหลังบ้าน

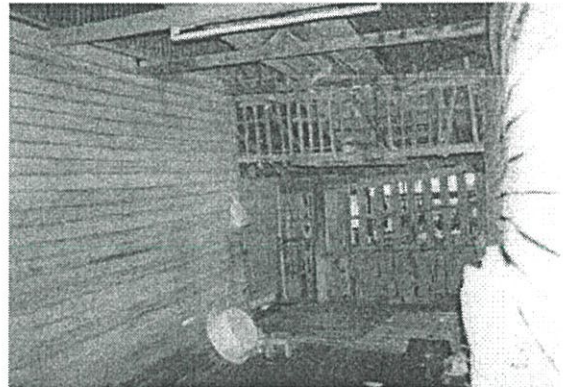
ด้านข้างบ้าน

บริเวณถนนหน้าบ้าน

หิ้งผีปู่ย่า

ชานฮ่อม

ภาพที่ 4.6 บ้านหลังที่ 3 คุณแหวน ณ บางช้าง

สถานที่ตั้ง ซอย 7 ถ. ราชนิติ(ใกล้เรือนจำ) อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เรือนหลังที่ 4 ศึกษาเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2544

สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 173 ถนนราชภาคินัย อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้ที่อยู่อาศัย คุณอึ้ง ศรีประพันธ์ อายุ 114 ปี และภรรยา

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย 65 ปี (อายุเรือน ประมาณ 80 ปี)

ความเป็นมาของเรือน

เจ้าของบ้านเป็นผู้ปลูกเรือนเองในสมัยที่ยังหนุ่ม ต่อมาก็ได้อาศัยอยู่เรื่อยมา โดยที่มีการเวนคืนของที่ดินโดยเทศบาลจังหวัด เพื่อสร้างถนน ทำให้พื้นที่และทางเข้า ออก ของเรือนเปลี่ยนไป ปัจจุบันคุณอึ้งได้เสียชีวิตด้วยโรคชราเมื่อ 3 ปีก่อน แต่ผู้ที่เป็นเจ้าของรุ่นต่อมาก็คือ ลูกสาวคนเล็ก ซึ่งไม่ค่อยได้ดูแล หรือว่าอาศัยมากเท่าใดนัก ทำให้เรือนในสภาพปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม

ลักษณะทั่วไปของเรือน

โครงสร้างเป็นลักษณะของเรือนไม้หรือเรือนตลาด หลังคาจะประดับด้วยกาแลไม้แกะสลัก บันไดจะไม่ขึ้นทางด้านหน้าของเรือน โดยที่จะหลบอยู่บริเวณกลางตัวเรือน ซึ่งเมื่อขึ้นบันไดมาก็จะเจอชานส่อม ซึ่งจะทำหน้าที่แบ่งส่วนห้องครัว กับห้องนอนเลย และได้มีการย้ายยุงเข้ามาไว้บริเวณบันไดทางขึ้นทำให้ไม่เห็นบันไดทางขึ้นเลย หรือเข้ามาดมมองเห็นได้ไม่ชัดส่วนภายในตัวเรือนสามารถแยกได้เป็นข้อๆ ดังนี้

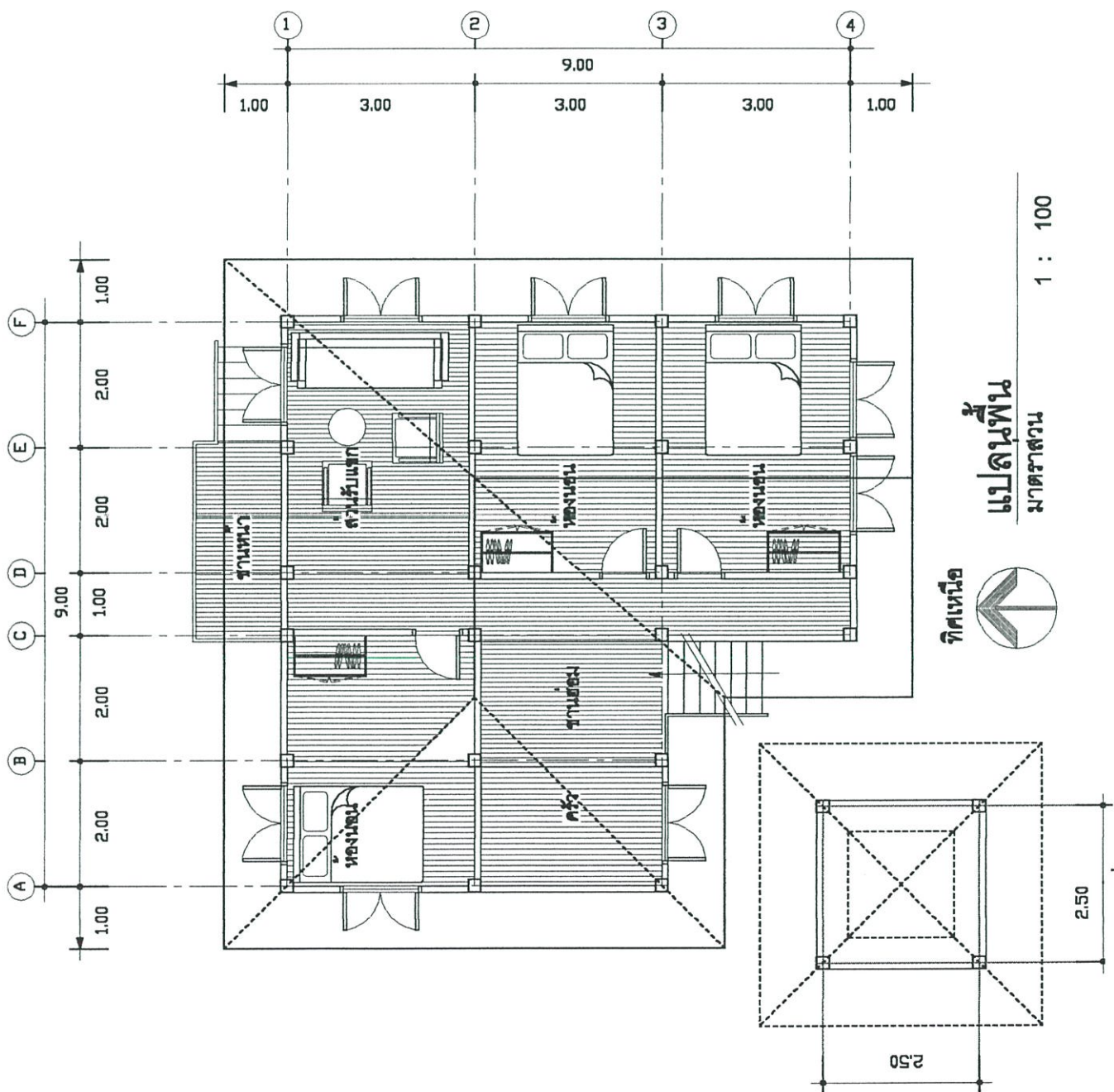
1. ภายในส่วนของเต็นรับแขก ไม่มีเฟอร์นิเจอร์เลย เพราะมักไม่ได้ใช้เป็นที่พักอาศัยถาวร
2. ห้องนอนเป็นส่วนที่ติดกับเต็นรับแขก ประตูไม่มีการประดับหยกนัต
3. มีหิ้งพระอยู่ที่บริเวณเต็น
4. ฝาเรือนบางส่วนจะเป็นฝาประกนเพื่อช่วยในการระบายอากาศ

ลักษณะแบบดั้งเดิม

1. หันเรือนไปทางทิศใต้
2. มีชานส่อมเป็นตัวแยกระหว่างห้องนอนกับครัว
3. ฝาประกนเพื่อช่วยในการระบายอากาศ
4. มีหิ้งบูชาบรรพบุรุษ
5. ใต้ถุนโล่ง

ลักษณะของพื้นที่ใช้สอย

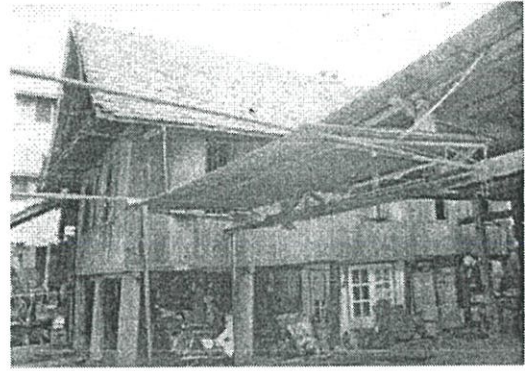
บ้าน	- ใช้เป็นครัวเป็นส่วนย่อยๆ
เต็น	- ใช้เป็นห้องเอนกประสงค์ รับแขก พักผ่อนๆ
ห้องนอน	- เรียบง่าย ใช้มุ้งกางนอน พื้นนอนเป็นฟูก ประตูไม่มีลูกบิดแต่เป็นกลอน
ห้องน้ำ	- อยู่ภายนอกของตัวเรือน
บันได	- อยู่บริเวณด้านข้างของเรือน

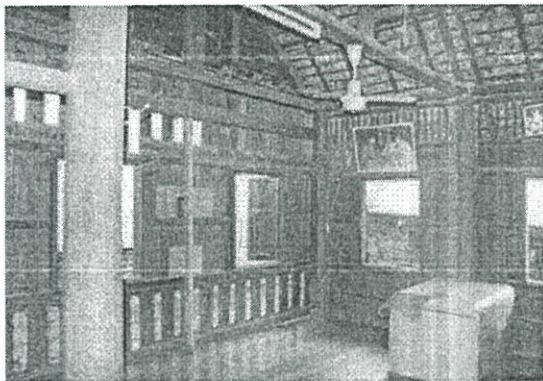
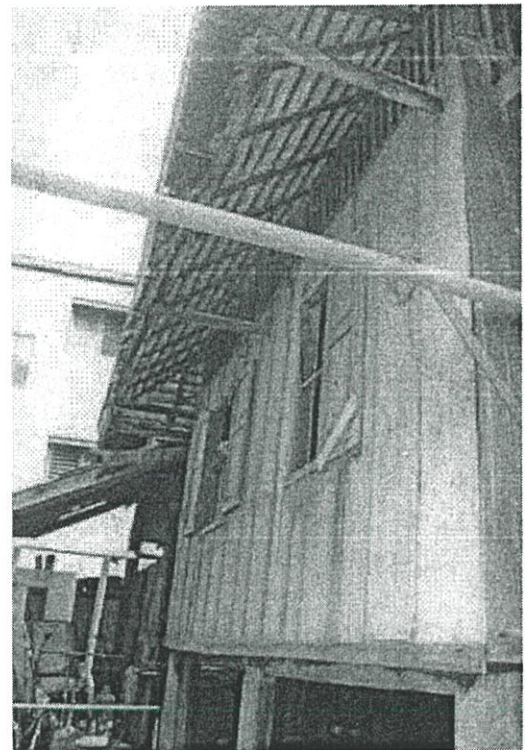
ภาพที่ 4.7 ภาพแผนผังเรือนที่ 4

บันไดหน้าบ้าน

ด้านหน้าบ้าน

บริเวณเดิน^{*}

ด้านข้างเรือน

ห้องนอน

ภาพที่ 4.8 บ้านหลังที่ 4 คุณ อึ้ง ศรีประพันธ์

สถานที่ตั้ง ถ. ราชภาคินัย อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เรือนหลังที่ 5 ศึกษาเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2544
สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 27 ซอย 6 ถนนมูลเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้ที่อยู่อาศัย คุณศรีเรียง ชาญสงวน อายุ 78 ปี
ระยะเวลาที่อยู่อาศัย 50 ปี (อายุเรือนประมาณ 50 ปี)

ความเป็นมาของเรือน

ก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยที่คุณยายศรีเรียงยังเป็นสาว ๆ โดยที่มีพ่อของคุณยายเป็นผู้ก่อสร้างร่วมกับชาวบ้าน โดยการลงแขก เรือนหลังนี้เป็นเรือนที่มีห้องนอนหลายห้องเพราะมีหลายครอบครัวของลูก ๆ หลาน ๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันคุณยายได้อาศัยอยู่กับหลาน ทั้งหมด 4 คน ส่วนลูกบางคนก็สร้างเรือนบริเวณข้างเดียว

ลักษณะทั่วไปของเรือน

ลักษณะเรือนยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ภายในบริเวณพื้นที่เขตที่ดินจะประกอบด้วยเรือน 2 หลัง และยุ้งข้าว บันไดทางขึ้นมีลักษณะอิงชิดฝาใต้หลังคาคลุม ใต้ถุนเรือนมีการต่อเติมเป็นห้องเก็บของ

ลักษณะแบบดั้งเดิม

1. เรือนหันหน้าไปทางทิศใต้
2. เรือนเป็นเรือนแฝด (2หลังร่วมพื้น) มีบันไดขึ้นลง 2 ทาง
3. เครื่องมุงหลังคาเป็นกระเบื้องดินขอ
4. มีหิ้งพระและหิ้งบูชาผีปู่ย่า อยู่ติดกับห้องนอนใหญ่
5. มีส่วนที่เรียกว่าเต็นเป็นส่วนประกอบของเรือน

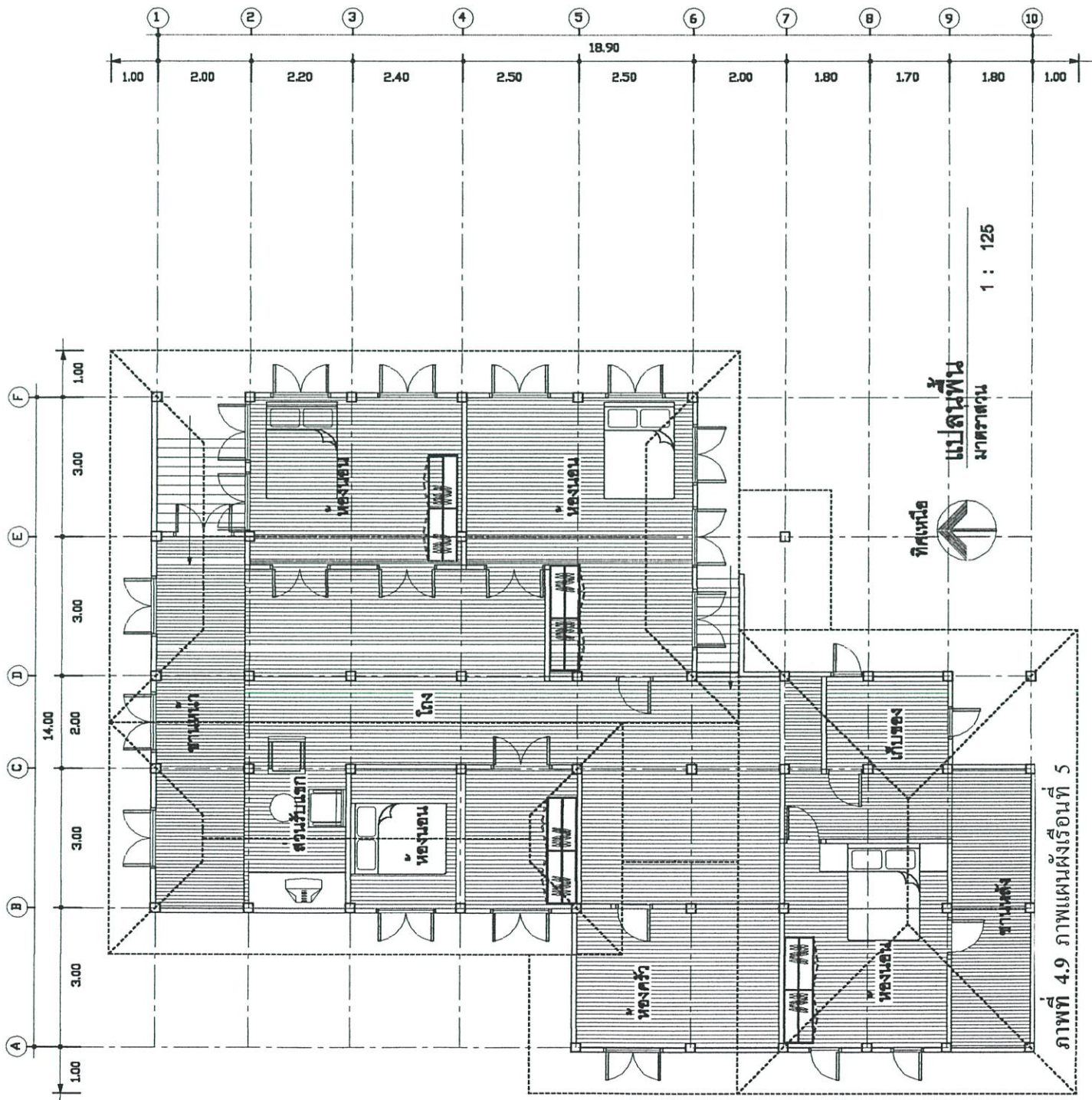
ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ได้มีการต่อเติม ซ่อมแซมพื้นที่ใช้สอยให้ดีขึ้นตามลำดับ

1. ต่อเติมห้องเก็บของบริเวณใต้ถุนเรือน และทำแบ่งพื้นที่เป็นห้องน้ำ
2. แก้ปัญหารั่วซึมในช่วงรอยต่อชายคาเรือน 2 หลัง (บ้านซ่อม) ด้วยสังกะสีเสริมเป็นรางระบายน้ำ
3. ต่อเติมรางระบายเพื่อให้ไหลลงสู่ภาชนะเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น

ลักษณะพื้นที่ใช้สอย

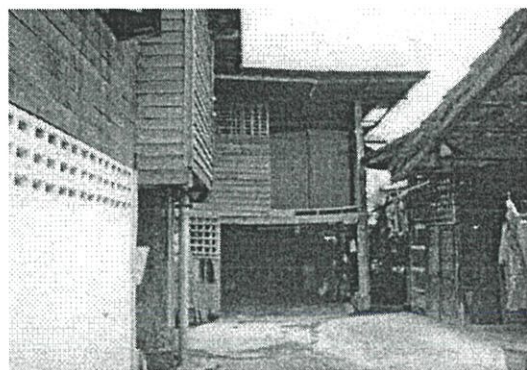
1. ชาน - โถงขึ้นบ้าน
2. เต็น - รับแขกและที่นอนของคุณยาย
3. ห้องนอน - มี 4 ห้องนอน
4. ห้องครัว - อยู่ในสวนด้านหลังของเรือนใหญ่
5. ห้องน้ำ - อยู่ด้านล่างทั้งภายในและภายนอกเรือน

ภาพที่ 4.9 ภาพแผนผังเรือนที่ 5

ด้านหน้าบ้าน

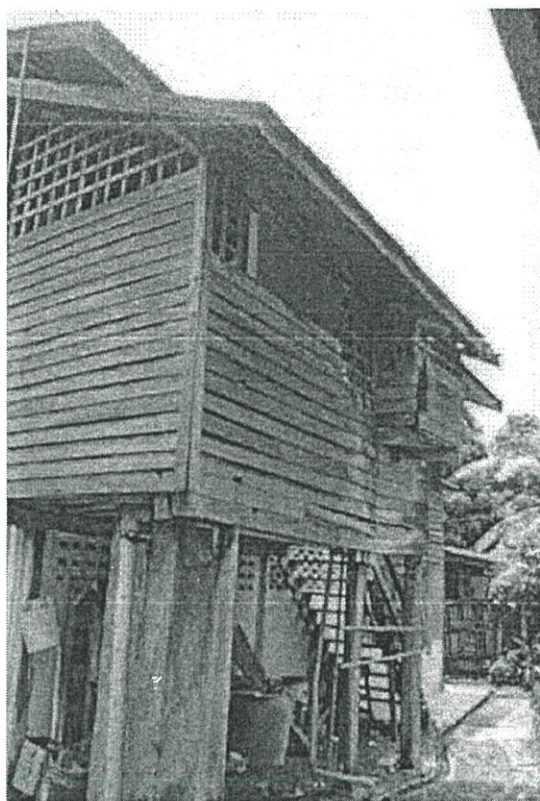
ลานบ้าน(ช่อง)

ด้านข้างบ้าน

เสาเหล່งหมา

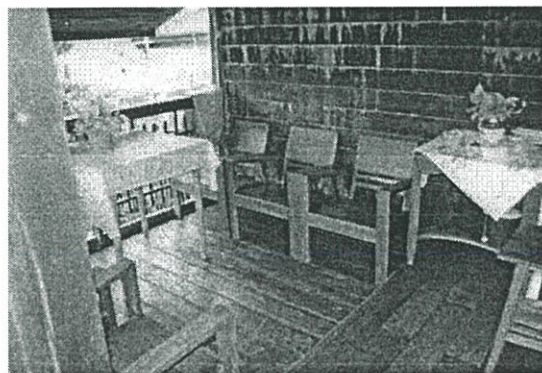
ด้านหลังบ้าน

ภาพที่ 4.10 บ้านหลังที่ 5 คุณ ศรีเรียง ชาญสงาน

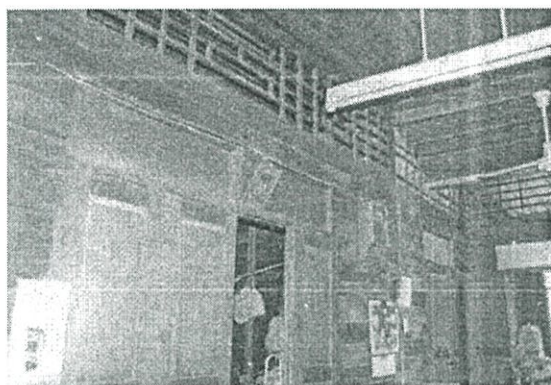
สถานที่ตั้ง ถ. มูลเมือง อ. เมือง จ. เชียงใหม่

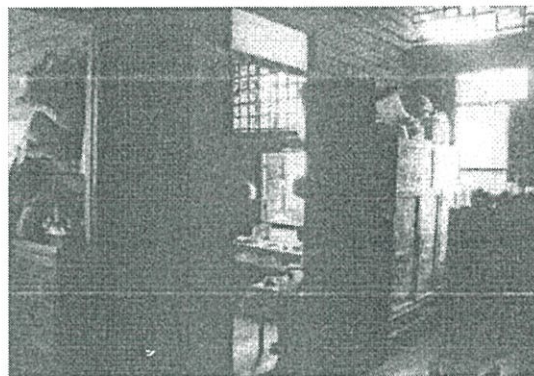
ชานฮ่อม(ทางเดิน)

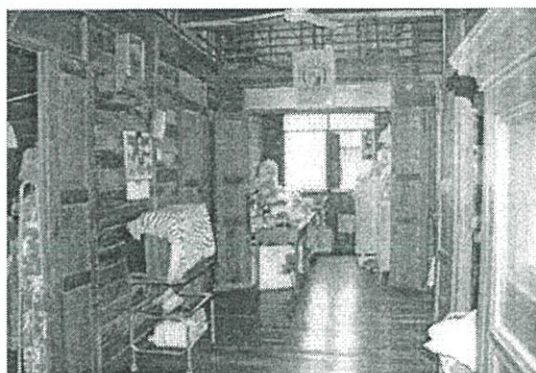
รับแขก(บริเวณเดิน)

ตักต่งเหนือประตู

ภายในบ้าน

ทางเข้าครัวไฟ

ภาพที่ 4.10 (ต่อ)

เรือนหลังที่ 6 ศึกษาเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2544
 สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 30 ซอย 6 ถนนมูลเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ผู้ที่อยู่อาศัย คุณกิ่งแก้ว จ่างศรี อายุ 72 ปี กับหลาน 2 คน
 ระยะเวลาที่อยู่อาศัย 72 ปี (อายุเรือน 80 ปี)

ความเป็นมาของเรือน

เรือนหลังนี้เดิมปลูกอยู่ที่จังหวัดลำพูน เจ้าของเดิมขายให้ ราคาไม่สามารถจำได้เพราะว่าซื้อสมัยตอนที่พ่อของคุณยายกิ่งแก้วยังมีชีวิตอยู่ เรือนหลังนี้ได้ใช้โครงสร้างเก่าเป็นหลักเกือบทั้งหมด ต่อมาก็ได้ต่อเติมก่อนผนังตรงบริเวณใต้ถุนเรือน เพื่อทำเป็นห้องพักสำหรับให้นักศึกษาเช่า แต่พื้นที่ใช้สอยชั้นบนยังคงรักษาไว้ เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ลักษณะทั่วไปของเรือน

โครงสร้างในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนหลักๆ พยายามให้คงเดิม มีการปรับปรุงบางส่วนตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย ได้แก่ หลังคาเปลี่ยนจากดินขอเป็นลอนคู่ ส่วนกาแล่ได้ลื้อถอนออก ตอนเปลี่ยนหลังคา เพราะเกิดการผุกร่อนของไม้ ทำแผงกันแดดไม้ระแนง เพื่อกันแดดบริเวณบันได 4 ตอนด้านล่างก่อนผนังอิฐมอญ และต่อเติมส่วนจอดรถ

ลักษณะแบบดั้งเดิม

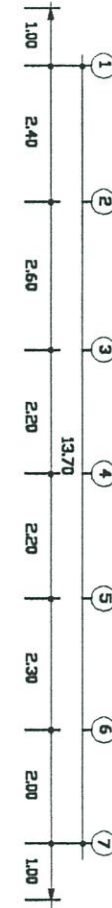
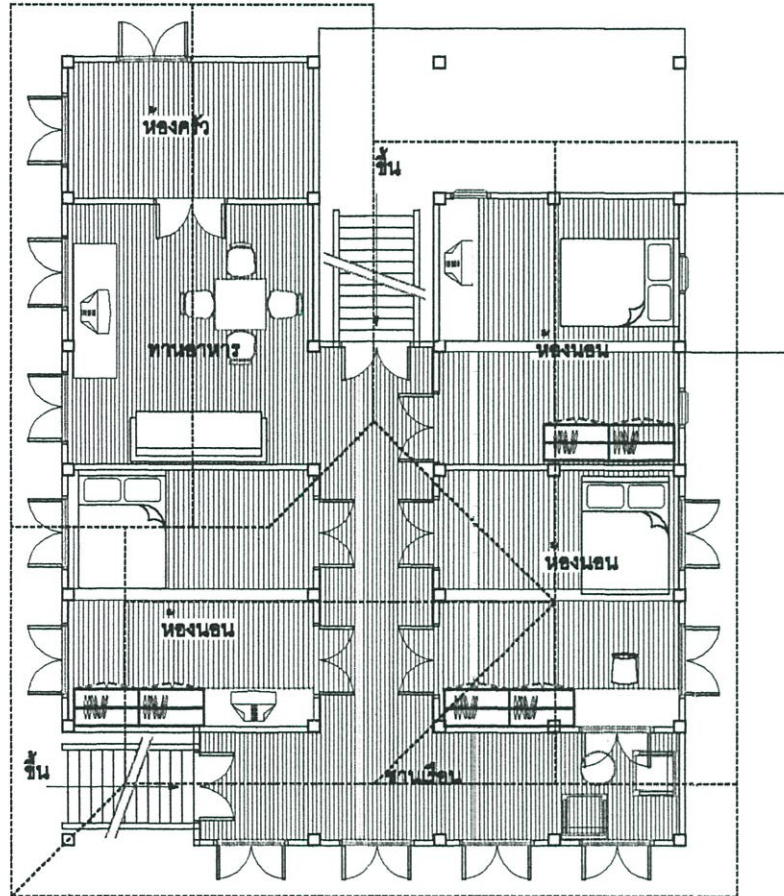
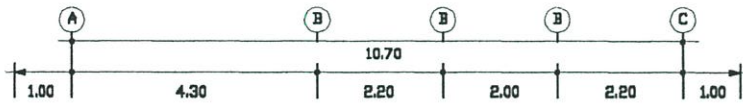
1. การจัดรูปแบบการใช้พื้นที่ใช้สอยหลักๆ ในลักษณะเดิม
2. การทำบันไดทางขึ้นหลักซึ่งมีเสาเหล่งหมาเป็นส่วนประกอบ
3. เรือนหันหน้าไปทางทิศใต้

ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป

1. มีการนำพื้นที่ใต้ถุนมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยการกั้นผนังทำเป็นห้องๆ เพื่อให้นักศึกษาเช่า
2. มีการต่อเติมส่วนจอดรถ
3. มีการต่อเติมแผงกันแดดโดยทำเป็นระแนงไม้

ลักษณะพื้นที่ใช้สอย

1. ชาน - จะเป็นส่วนรับแขกเมื่อขึ้นบันไดหน้ามา
2. เดิน - เป็นโถงทางเดินมีตู้เก็บของเก่าไซ้
3. ห้องนอน - มี 3 ห้องนอน
4. ห้องน้ำ - อยู่ใต้ถุนด้านล่าง และนอกเรือน รวม 2 ห้อง
5. ครัว - อยู่ด้านหลังของเรือนติดสวนทานอาหาร
6. ใต้ถุน - มีการต่อเติมเพื่อทำเป็นห้องพัก สำหรับให้นักศึกษาเช่า

ภาพที่ 4.11 ภาพแผนผังเรือนที่ 6

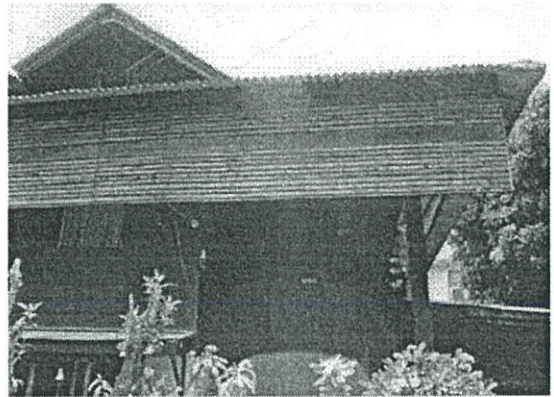
ทิศเหนือ

แปลนพื้นที่
มาตราส่วน

1 : 125

ด้านหน้าบ้าน

การตกแต่งด้วยแผงกันแดดไม้)

ด้านข้างบ้าน

ส่วนรับแขก(เดิน ชั้นล่าง)

รับแขก(บริเวณเดิน)

บริเวณชานฮ่อม

ภาพที่ 4.12 บ้านหลังที่ 6 คุณกิ่งแก้ว จ่างศรี

สถานที่ตั้ง ถ. มูลเมือง อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เรือนหลังที่ 7 ทำการศึกษาวันที่ 29 พฤษภาคม 2544
สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ 30 ถนนวิบูลย์ ซอย 2 อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้ที่อยู่อาศัย คุณบุญชู ใจจิตร อายุ 73 ปี
ระยะเวลาที่อยู่อาศัย 57 ปี อายุเรือนประมาณ 100 ปี

ความเป็นมาของบ้าน

เป็นบ้านที่ปลูกอยู่มาแต่เดิมกว่า 100 ปีมาแล้ว มีการต่อเติม ซ่อมแซมหลายหน และต่อเติมบางส่วน เพื่อให้เหมาะสมการใช้งาน ปัจจุบันเจ้าของมีตึกแถวฝั่งตรงข้ามอยู่ 1 ห้อง และเปิดด้านซ้ายของอยู่บริเวณหน้าบ้านเป็นห้องชั้นเดียว และยังคงอยู่พักอาศัยในบ้านไม้หลังเดิม

ลักษณะโดยทั่วไป

โครงสร้างหลักเป็นไม้จริงของเดิม มีบันไดที่มีหลังคาคลุมขึ้นตรงกลาง ยอดกาแล ได้ผูกพังลงไปนานแล้ว ด้านหลังต่อเติมห้องครัวทำหลังคาชิดเรือนเดิม มีทางเดินบันไดลงไปได้อีกอันหนึ่ง

ลักษณะแบบดั้งเดิมได้แก่

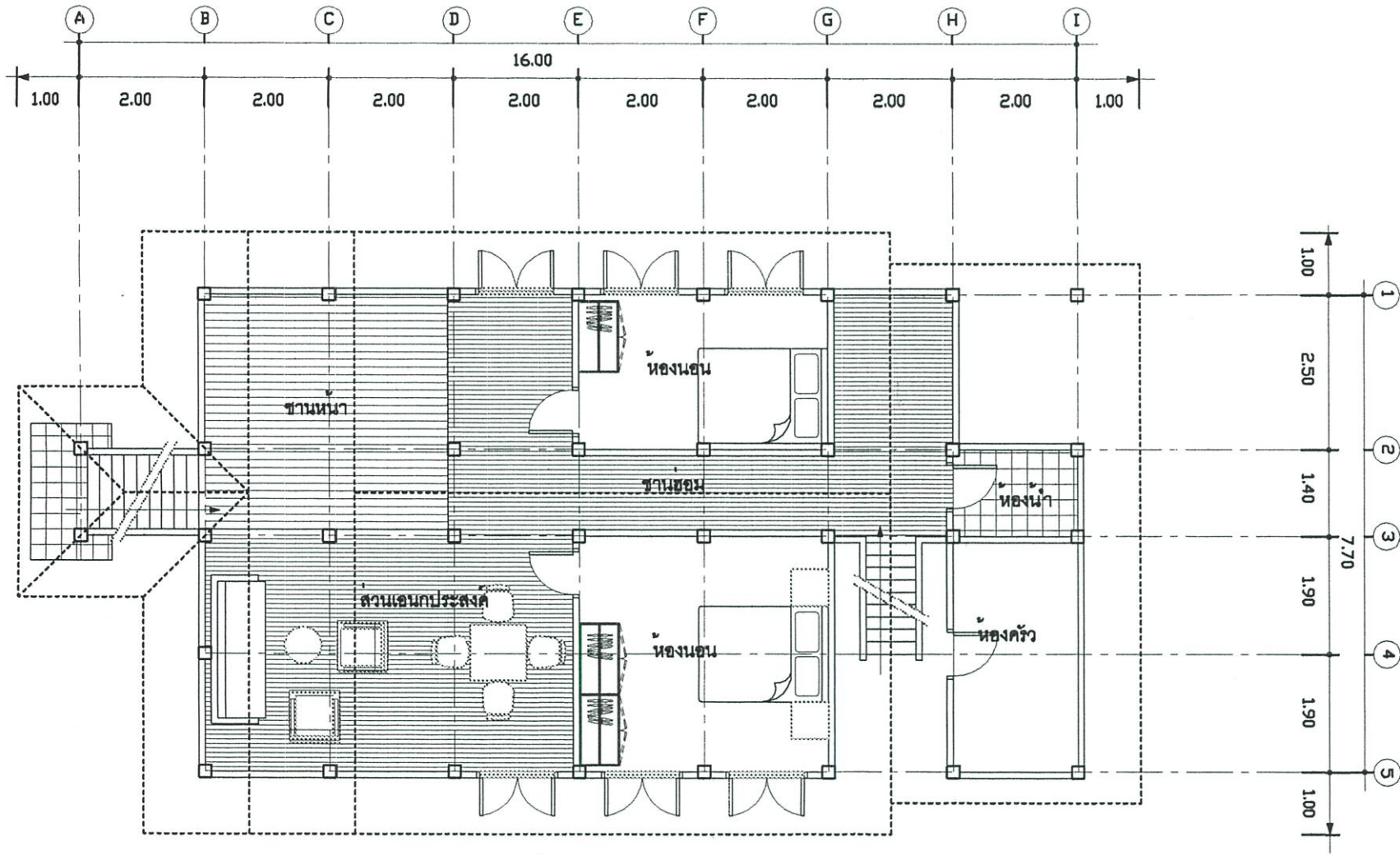
1. ฝาเป็นเรือนแฝด (2 หลังร่วมพื้น) มีบันไดขึ้นลง 2 ทาง
2. หน้าบ้าน หันไปทางทิศใต้
3. มีหิ้งพระที่ผนังด้านตะวันออก (ใกล้ที่นอนคุณยาย) บนเดินหน้าเรือนที่มีขนาดกว้างใหญ่
4. เครื่องมุงหลังคาเป็นกระเบื้องดินขอ
5. ใต้ถุนโปร่งเป็นบริเวณที่นั่งเล่น พักผ่อนของเด็กๆ และเป็นที่พักจรถรยนต์และเก็บของซึ่งเป็นลายดินที่สะอาด
6. ฝาผนังบางส่วนเป็นของเดิม เช่น ฝาไหลด้านหน้าบ้าน

ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1. ต่อเติมเดินให้กว้างใหญ่ขึ้น
2. แก้ปัญหารั่วซึมในช่วงรอยต่อชายคาเรือน 2 หลัง (ฮ่อมริน) ด้วยสังกะสีเสริมเป็นวางระบายน้ำ
3. ต่อเติมครัวใหม่ด้านหลัง ซึ่งลงบันไดลงมาชั้นล่าง แต่ต่อหลังคาสูงในระดับหลังคาชั้นบนคลุมบันได
4. ทำห้องน้ำ อยู่ชั้น 2 ในส่วนต่อหลังครัว ติดกับทางลงบันไดหลัง

ลักษณะของพื้นที่ใช้สอย

1. ชาน - โถงขึ้นบ้าน
2. เติ้น - รับแขก และที่นอนคุณยาย
3. ห้องนอน - เป็นห้องเข้านอนทั้ง 2 ห้อง ห้องใหญ่ 1 ห้อง ห้องเล็ก 1 ห้อง
4. คริว - ทำในส่วนต่อเติมด้านหลังชั้นล่าง
5. ห้องน้ำ - อยู่บนชอยหลังบ้านชั้น 2 หน้า บันไดติดกับมุมเก็บของ

ภาพที่ 4.13 ภาพแผนผังเรือนที่ 7

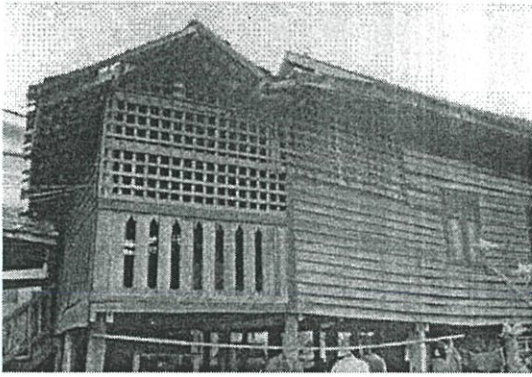

ทิศเหนือ

แปลนพื้น

มาตราส่วน

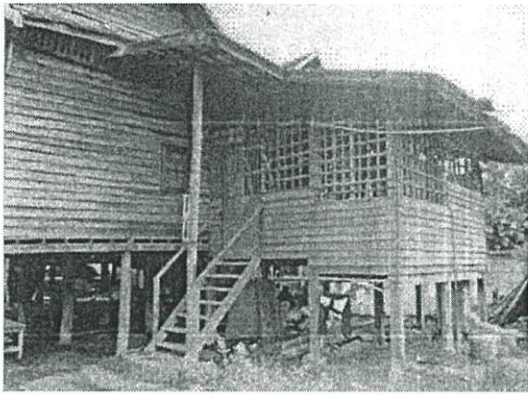
1 : 100

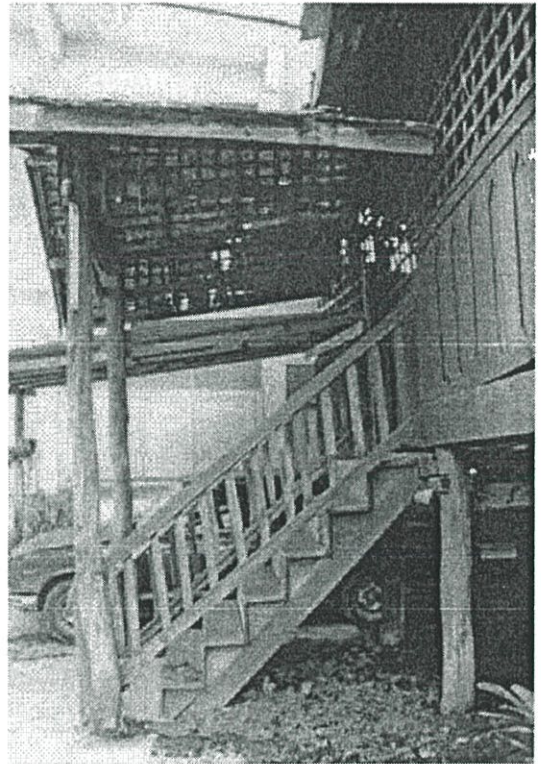
ด้านข้างบ้าน

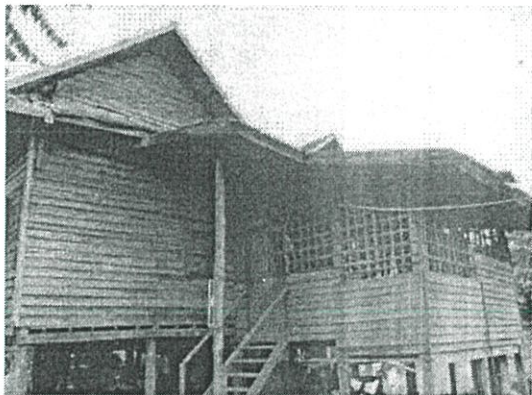
ด้านหน้าบ้าน

ด้านหลังบ้าน

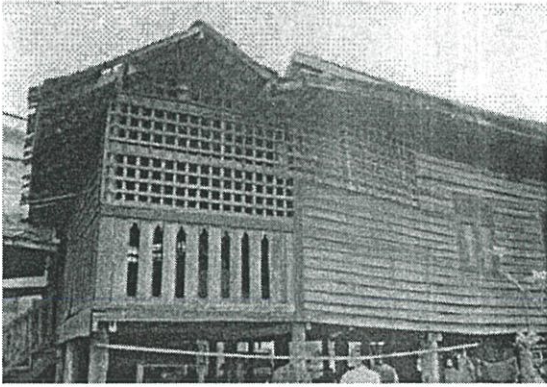
บันไดหน้าบ้าน

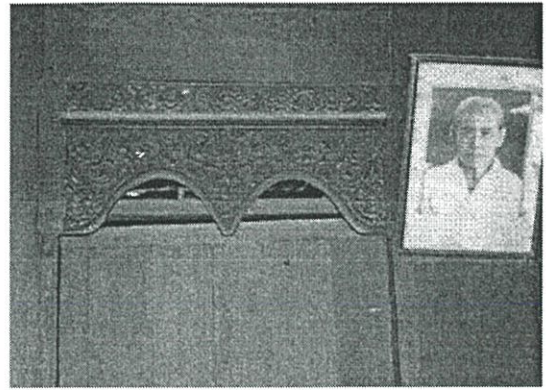
ด้านหลังบ้าน

ภาพที่ 4.14 บ้านหลังที่ 7 คุณบุญชู ใจจิตร

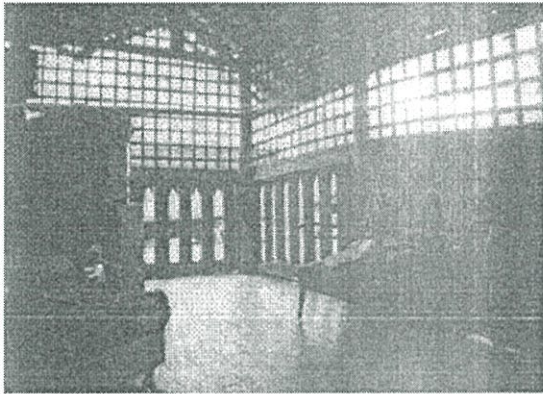
สถานที่ตั้ง ถ. วัวลาย อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ลักษณะฝาไหล

ลักษณะหุ้มยนต์

รับแขก(บริเวณเดิน)

ภาพที่ 1.14 (ต่อ)

เรือนหลังที่ 8	ศึกษาเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2544
สถานที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 69 ถนนอินทวิโรต อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้ที่อยู่อาศัย	คุณศรีนวล สุมาตรา อายุ 72 ปี
ระยะเวลาที่อยู่อาศัย	50 ปี (อายุเรือนไม่ต่ำกว่า 80ปี)

ความเป็นมาของเรือน

เป็นเรือนที่มีการจ้างช่างท้องถิ่น เป็นคนก่อสร้างร่วมกับความต้องการของเจ้าของเดิม ทำให้เรือนดูประณีต และมีแบบแผนในการแสดงออกจากสถาปัตยกรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันเรือนหลังนี้ไม่ค่อยใช้เป็นที่อยู่อาศัยแบบถาวร จะอยู่แบบเป็นครั้งเป็นคราว เพราะลูกชาย คุณยายศรีนวล ปลูกเรือนอีกหลังหนึ่งบริเวณติดด้านข้าง

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

ลักษณะภายนอกของเรือนแสดงออกถึงความเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาได้อย่างค่อนข้างชัดเจน จะเห็นได้จากส่วนของบันได ซึ่งขึ้นสู่จากด้านหน้าโดยตรงและบริเวณเดินที่มีราวระเบียงแกะสลักอย่างสวยงามล้อมรอบ ส่วนการแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่ภายในก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก โดยจะเห็นได้จากชั้นบันไดไปก็มีชานมารับแล้ว ส่วนเดิน ห้องนอน ครัว ตามลำดับห้องน้ำจะอยู่ส่วนด้านหลังของเรือน และได้ถูกล้าง

ลักษณะดั้งเดิมได้แก่

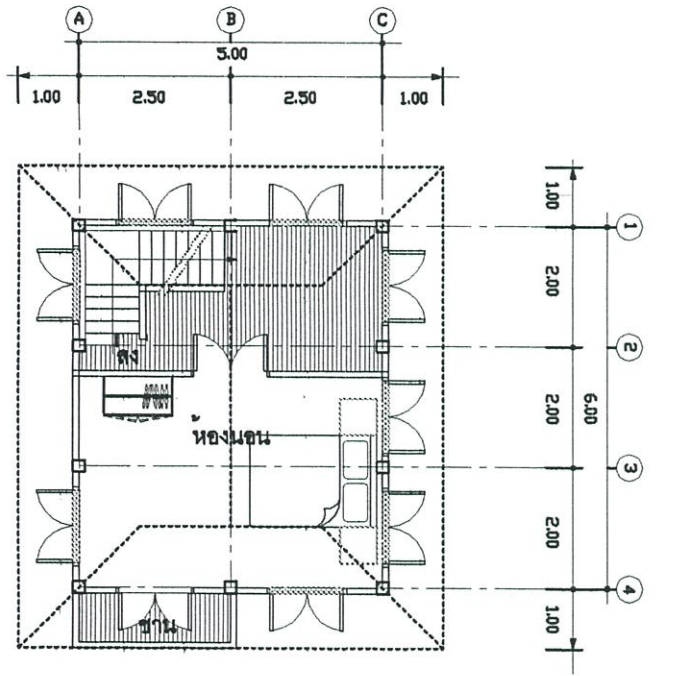
1. โครงสร้างหลัก เสา คาน พื้น หลังคา
2. ใต้ถุนโล่ง
3. บันไดหลักทางเข้าหน้าบ้านมีหลังคาคลุม
4. ลูกกรงระเบียงแกะสลักของเดิม
5. ลักษณะฝาไม้แบบตีซ้อนกลัด
6. มีหิ้งบรรพบุรุษ และผีปู่ย่า อยู่ร่วมกับหิ้งพระภายในเรือนบริเวณติดกับห้องนอน

ลักษณะที่เปลี่ยนแปลง

1. การกั้นนั่งห้องภายในส่วนต่อเติมห้องน้ำ
2. มีการนำลักษณะการใช้สอยแบบใหม่มาจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอย คือ วางชุดรับแขก อาหาร และตู้โชว์ของสะสม
3. มีการต่อเติมรางระบายน้ำฝน

ลักษณะพื้นที่ใช้สอย

1. ซาน - เป็นส่วนเอนกประสงค์ – พักผ่อน
2. ห้องนอน - แบ่งเป็นลัดเป็นส่วน มีความเป็นส่วนตัว
3. ครีว - อยู่ด้านหลังของเรือน
4. บันได - อยู่บริเวณด้านหน้าเรือน

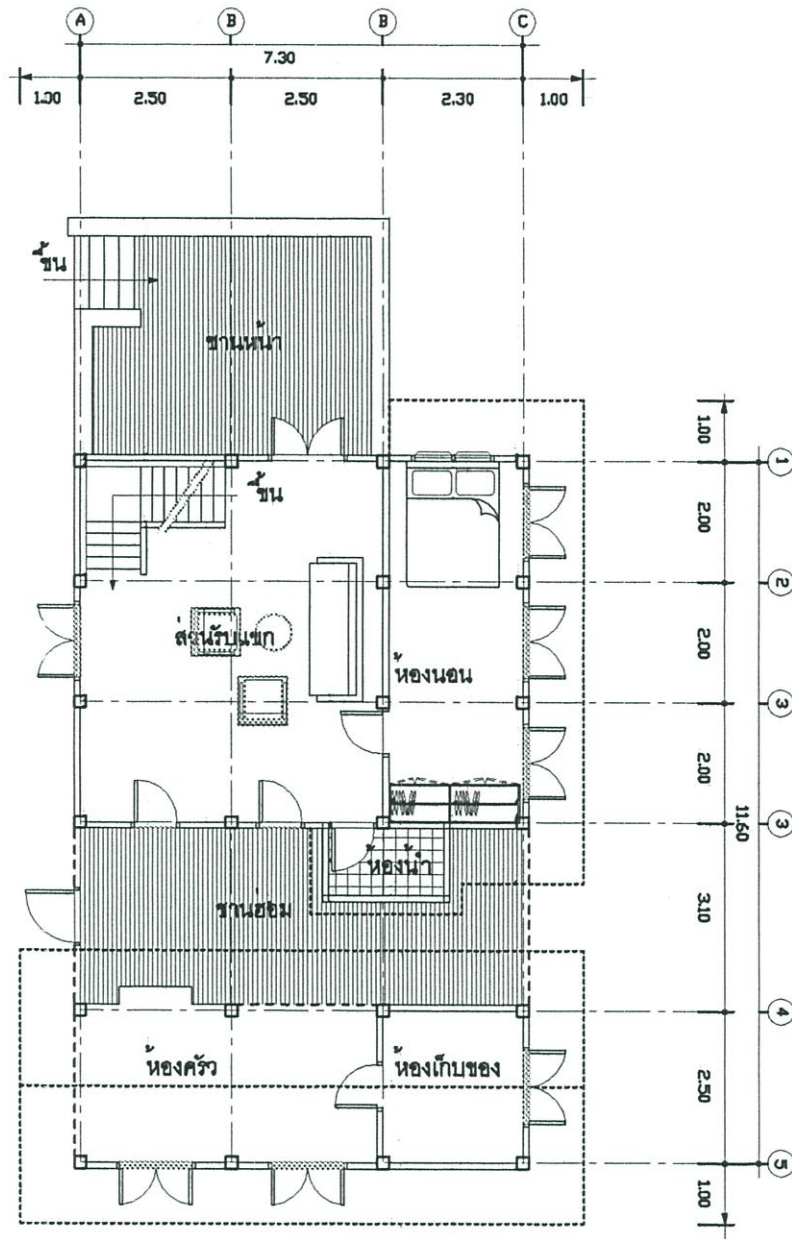
ทิศเหนือ

แปลนพื้นชั้นบน

มาตราส่วน 1 : 125

ภาพที่ 4.15 ภาพแผนผังเรือนที่ 8

ทิศเหนือ

แปลนพื้นชั้นกลาง

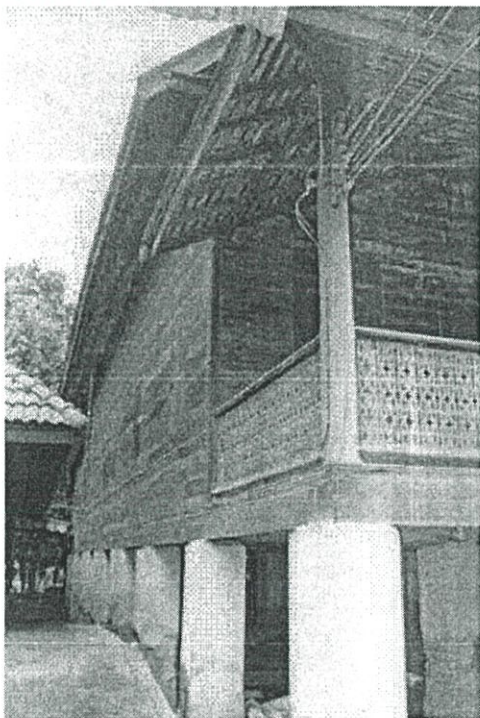
มาตราส่วน 1 : 125

ด้านหน้าบ้าน

ฝั่งซ้าย

ด้านข้างบ้าน

มุมบันไดบ้าน

ด้านข้างบ้าน

ภาพที่ 4.16 บ้านหลังที่ 8 คุณศรีนวล สุมาตรา

สถานที่ตั้ง ถ. อินทวิโรต อ. เมือง จ. เชียงใหม่

เรือนหลังที่ 9	สำนักงานยาสูบ จ.เชียงใหม่
สถานที่ตั้ง	สำนักงานยาสูบ ถนนมูลเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้อยู่อาศัย	ไม่มี (ปัจจุบันปรับปรุงเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ยาสูบ)
อายุของเรือน	ไม่แน่นอน มากกว่า 85 ปี

ความเป็นมาของเรือน

เดิมเป็นคัมเจ้าบุรีรัตน์ แก้วมุงเมือง ซึ่งได้มอบให้สำนักงานยาสูบ เมื่อ พ.ศ. 2461 หลังจากนั้นสำนักงานยาสูบใช้เป็นที่ทำงาน ต่อมาเกิดการทรุดโทรมของเรือน ทางสำนักงานเองจึงของบประมาณสร้างอาคารสำนักงานยาสูบ บริเวณที่ว่างข้างเดียว แล้วย้ายมาทำงานอาคารใหม่ทั้งหมดส่วนอาคารหลังเดิม จากที่ผู้วิจัยได้สอบถามได้ความว่า กำลังจะปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์ยาสูบ และจะปรับปรุงบางส่วนเช่น ห้องนอน ห้องทำงาน ให้มีลักษณะดั้งเดิมของเรือนให้มากที่สุด

ลักษณะโดยทั่วไป

เป็นเรือนที่มีการปรับปรุงรูปแบบและรายละเอียดโดยมีการต่อเติมส่วนต่างๆ ของตัวเรือนค่อนข้างมาก เช่น ทำฝ้าตรงบริเวณระเบียงเพื่อป้องกันน้ำฝนแทนราวระเบียงบริเวณชาน มีการต่อเติมห้องน้ำส่วนด้านหลังของพื้นที่ชั้นล่าง และกันผนังบริเวณโถงด้านล่าง โดยมีการเสริมเสาเหล็กบริเวณโถง เพื่อช่วยรับน้ำหนักของเรือน สภาพแวดล้อม ภายนอกอาคารยังมีการดูแลอยู่เสมอ

ลักษณะดั้งเดิมของเรือน

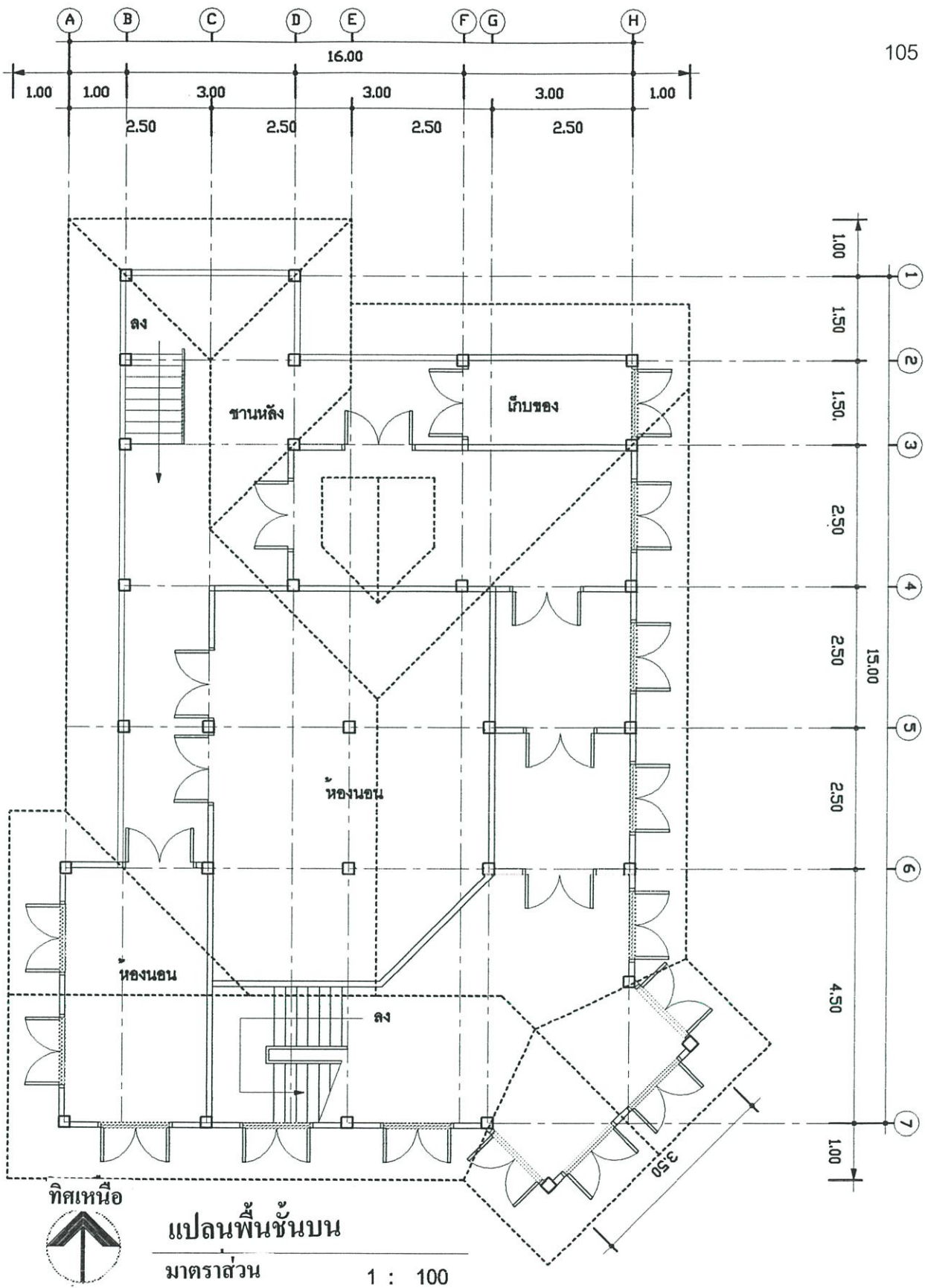
ปัจจุบันส่วนชั้นบนของเรือนได้มีการปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ ให้เหมือนกับในอดีต โดยได้รื้อถอนผนังบางส่วนตออกบริเวณโถง และชานส่วนราวระเบียงมีการแกะสลักที่สวยงามในส่วนด้านหลังอาคาร ส่วนราวระเบียงด้านหน้ามีกันฝ้าไม้เพื่อกันฝนนั้นคงไม่มีการรื้อถอนออก เพราะกลัวว่าน้ำฝนจะไหลไปสู่ชั้นล่างของเรือน

ชั้นล่างของเรือนได้มีการรื้อถอนบริเวณต่อเติมในช่วงที่เป็นสำนักงานยาสูบออก และรื้อถอนผนังบริเวณโถงหน้าบ้านได้ออกทำให้ห้องดูกว้างขวางโล่งมากยิ่งขึ้น หลังคายังอยู่ในสภาพที่ดี ไม่ได้เปลี่ยนดินขอ หรือโครงสร้างอะไรมาก หลังคาจะประดับจันทน์กาแล

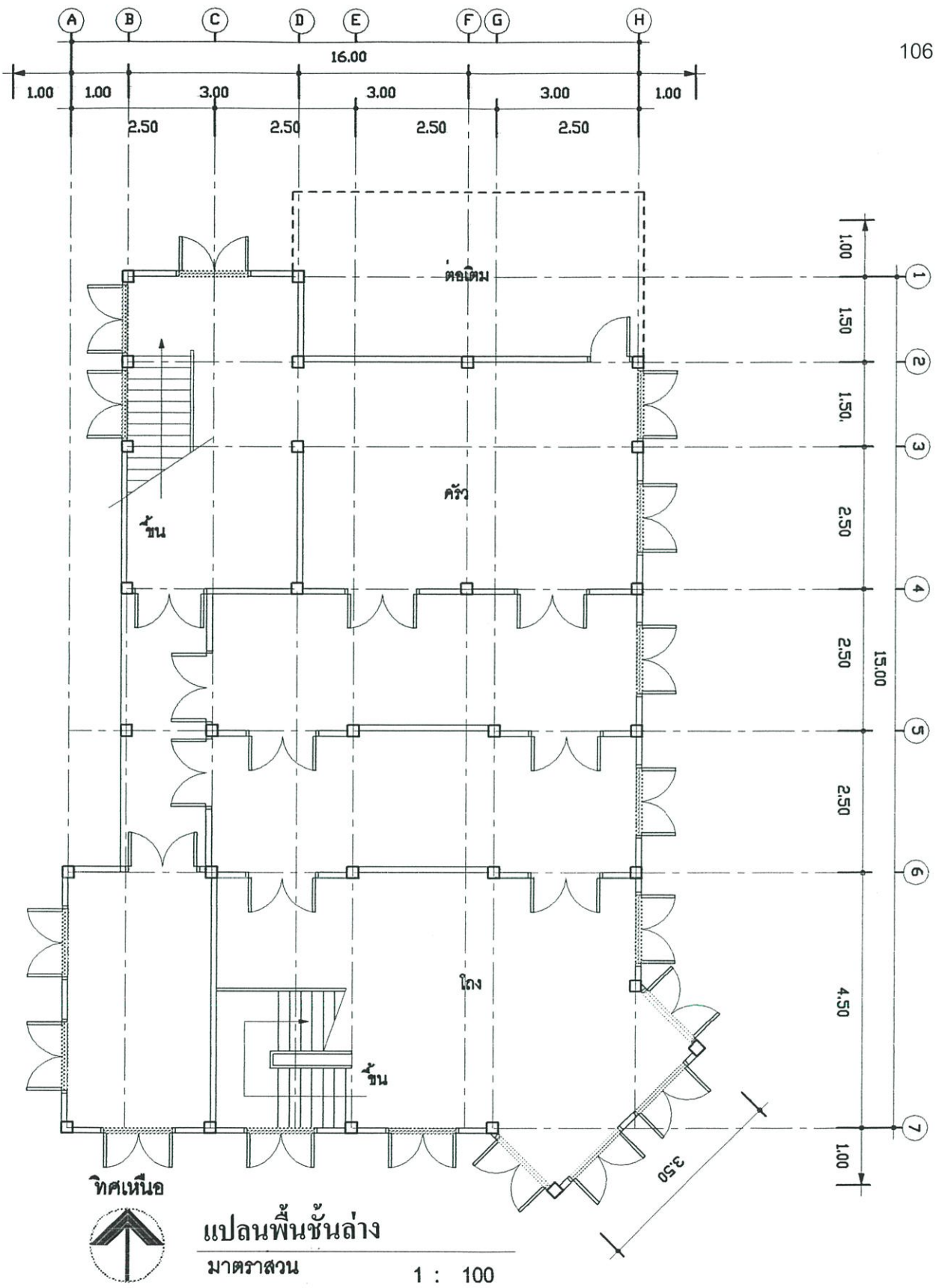
ส่วนที่เปลี่ยนแปลงของเรือน

เปลี่ยนจากที่ทำงานสำนักงานยาสูบมาเป็นพิพิธภัณฑ์ และพื้นที่ใช้สอยภายในลักษณะการใช้พื้นที่

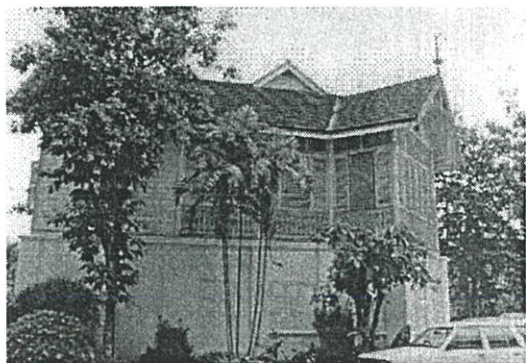
1. ชาน - มีหลังคาและฝ้าผนังไม้ ใช้เป็นที่พักผ่อน
2. โถง - ทำหน้าที่คล้ายเต็นท์ ใช้เป็นส่วนโชว์ชนิดของยาสูบชนิดต่างๆ
3. ห้องนอน - มี 2 ห้องนอน , ห้องเล็ก และใหญ่ ให้แสดงการวางเฟอร์นิเจอร์ของเรือนในสมัยก่อนที่จะมาเป็นสำนักงานยาสูบ ปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงปรับปรุง

ภาพที่ 4.17 ภาพแผนผังเรือนที่ 9

ภาพที่ 4.17 (ต่อ)

ด้านหน้าบ้าน

ส่วนระเบียง

ส่วนรับแขก(เดิน ชั้นล่าง)

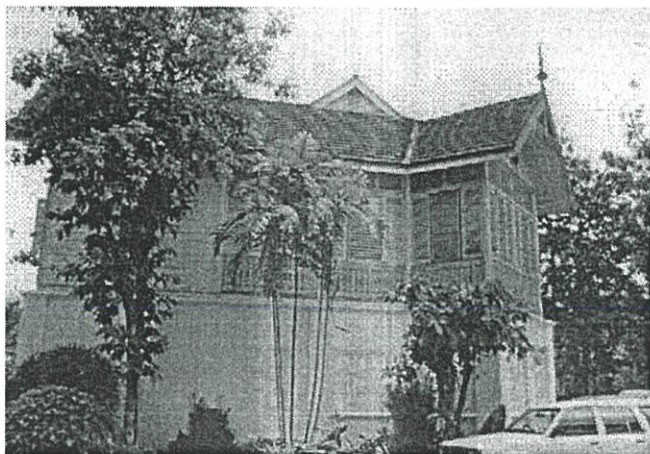
ห้มยนต์

ประดับหน้าจั่วด้วยจ๋องด้านหล้งบ้าน

ภาพที่ 4.18 บ้านหลังที่ 9 สำนักงานยาสูบ จังหวัดเชียงใหม่

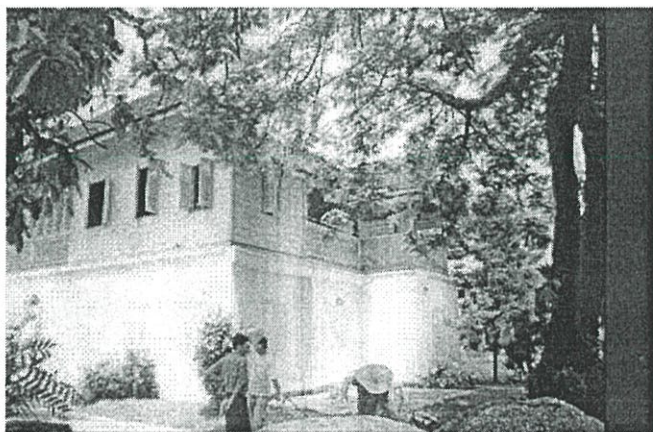
สถานที่ตั้ง ข้างโรงเรียนอาชีวะ จังหวัดเชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

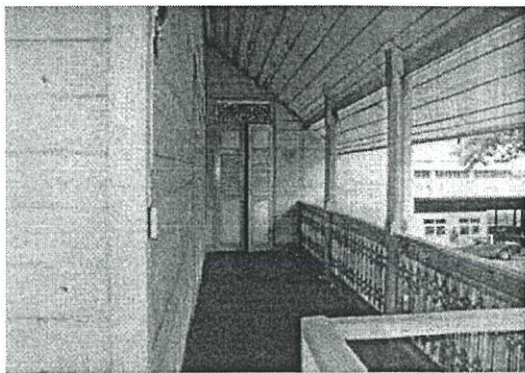
บริเวณหน้าบ้าน

ด้านข้างบ้าน

ประดับหน้าจั่วด้วยจ้อง
ด้านหลังบ้าน

ภาพที่ 4.18 (ต่อ)

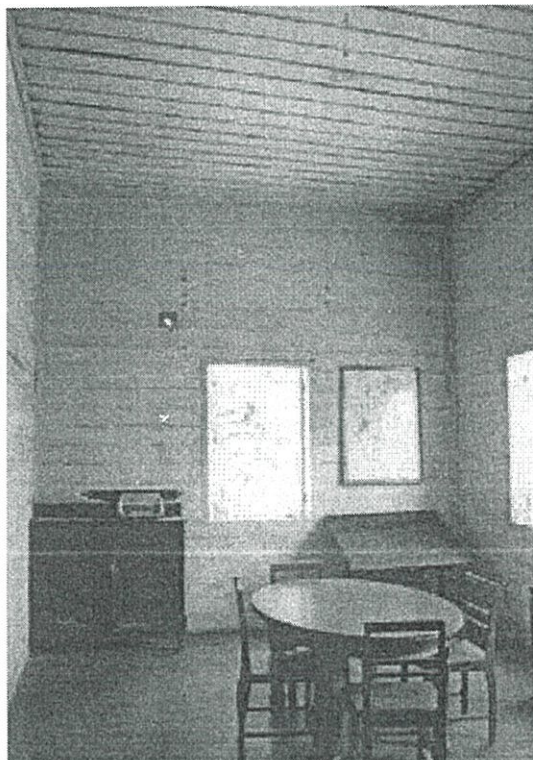
ชานห่อม

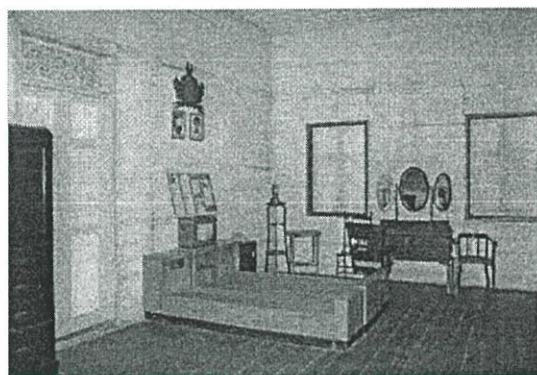
ทานอาหาร

ส่วนรับแขก(เดิน ชั้นล่าง)

พักผ่อน(เดิน ชั้นบน)

ห้องนอน

ภาพที่ 4.18 (ต่อ)

เรือนหลังที่ 10	ศึกษาเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2544
สถานที่ตั้ง	เลขที่ 141 ถนนราชภาคินัย อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ผู้อยู่อาศัย	คุณยายคำเที่ยง คุณรังษี อายุ 69 ปี และครอบครัวลูกชาย 4 คน
อายุเรือน	อายุเรือนจากที่ปลูกจนถึงปัจจุบันประมาณ 57 ปี แต่อายุของเรือนจริงๆ เกือบ 100 ปี

ความเป็นมาของเรือน

เป็นเรือนเก่าแก่ทรงกาแล ที่ปลูกอยู่ อ.เชียงดาว ได้ทำการซื้อมาปลูกเมื่อ พ.ศ.2487 ต่อมาเมื่อเชียงใหม่เจริญขึ้น และมีการสร้างถนนตัดผ่านหน้าบ้านทำให้ต้องรื้อถอนระเบียบออกไป เพราะลำที่สาธารณะ

ลักษณะโดยทั่วไป

แต่เดิมนั้นมีการใช้งานแต่ต่อมาเมื่อลูกชายมีครอบครัวก็สร้างเรือนใหม่ในบริเวณด้านหลัง ทำให้บ้านหลังนี้ไม่มีคนอยู่ ใช้เป็นที่เก็บของอย่างเดียว สภาพเรือนค่อนข้างทรุดโทรมแต่ในส่วนห้องนอนนั้นยังมีการใช้งานอยู่บ้างในบางครั้ง

ลักษณะของเรือนเดิม

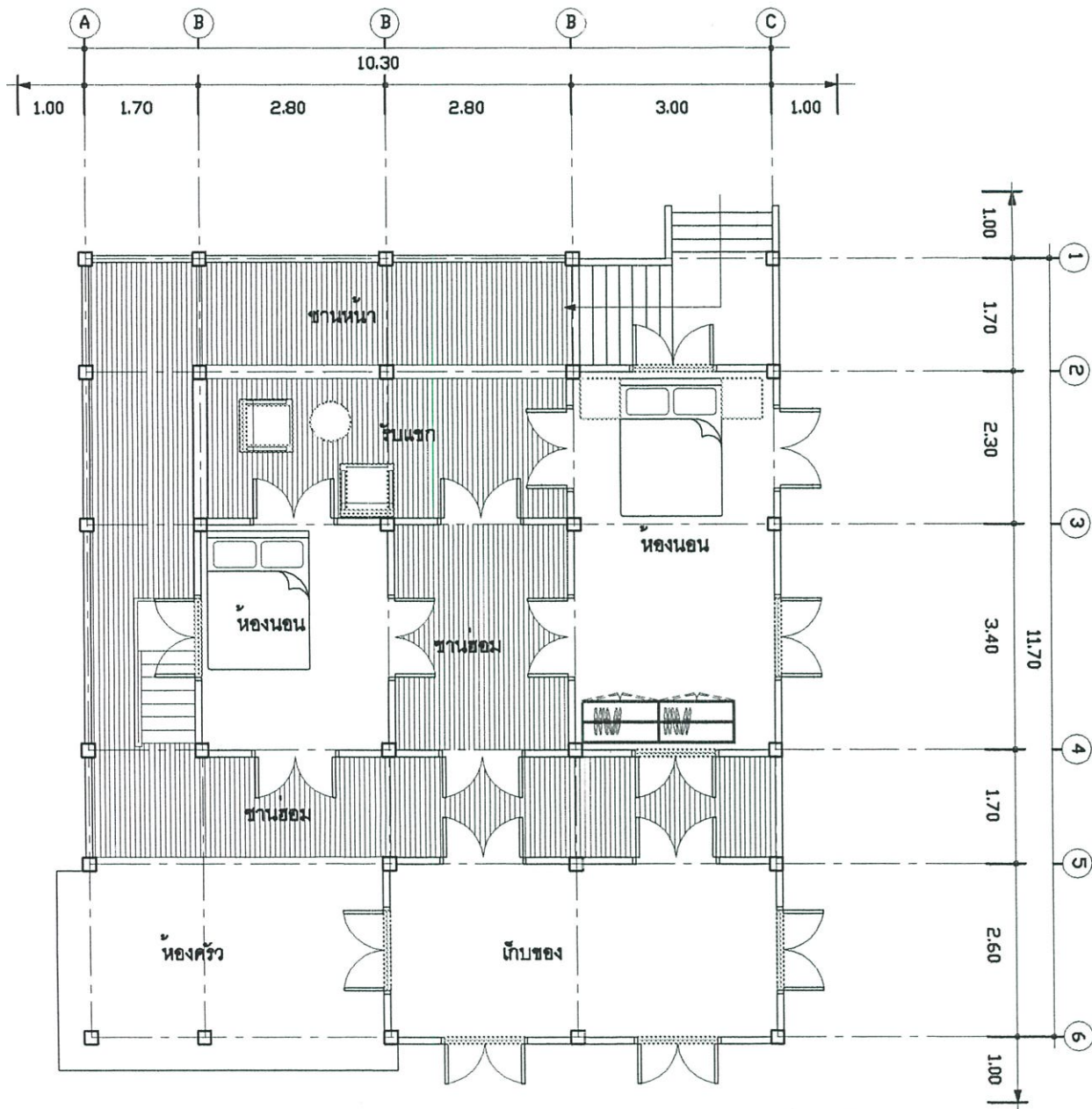
ลักษณะโครงสร้างเสา และการแบ่งห้องต่างๆ ตลอดจนการจัดวางหิ้งพระ และตำแหน่งครัว จะเป็นรูปทรงเดิม ส่วนผนังด้านหลังเป็นฝากระบายสามารถเลื่อนปิดเปิดได้ที่เรียกว่า “ฝาไหล” ในห้องนอนก็จะมีหิ้งผีปู่ย่าไว้ที่ผนังห้องนอน ทางทิศตะวันออก

ลักษณะที่เปลี่ยนแปลง

ในส่วนของบันไดขึ้นด้านหน้าที่มีการรื้อถอนออก ตลอดจนชาน และเฉลียวด้านหน้าส่วนของยุงข้าวได้ทำเป็นที่เก็บของ และทำรางระบายน้ำฝนเพิ่มเติม

ลักษณะการใช้พื้นที่

1. ชาน - มีการรื้อถอนออก
2. ยุงข้าว - ใช้เป็นที่เก็บของ
3. ห้องนอน - มี 2 ห้องนอนชั้นบน
4. ห้องครัว - อยู่ด้านหลังบ้านลักษณะยังเป็นครัวไฟอยู่
5. ห้องน้ำ - อยู่ใกล้ห้องครัว

ภาพที่ 4.19 ภาพแผนผังเรือนที่ 10

ทิศเหนือ

แปลนพื้นที่

มาตราส่วน

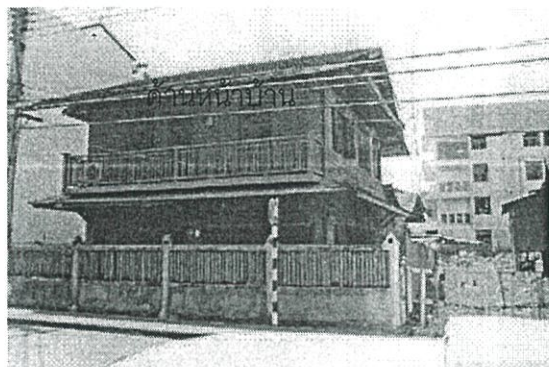
1 : 100

ด้านหน้าบ้าน

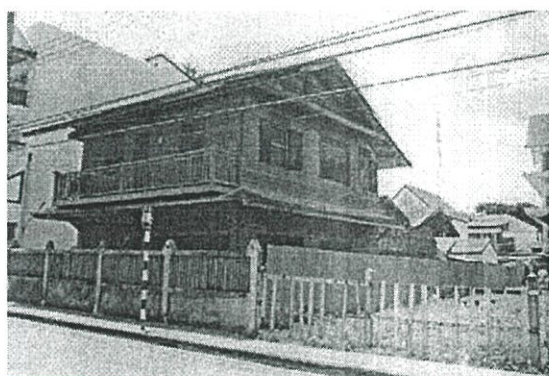
ด้านข้างบ้าน

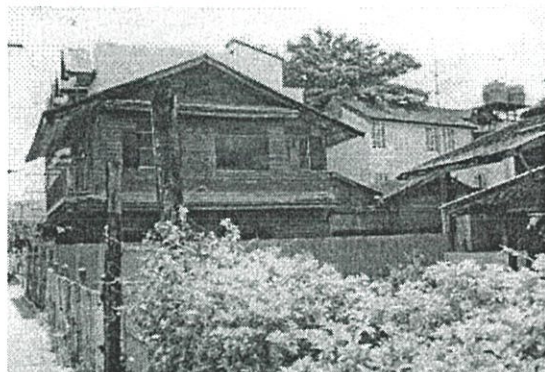
ถนนด้านหน้า

ครัวไฟด้านหลังบ้าน

ถนนด้านหน้า

ด้านข้างบ้าน

ภาพที่ 4.20 บ้านหลังที่ 10 คุณคำเที่ยง คุณรังษี
สถานที่ตั้ง ถ. มูลเมือง อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ตารางที่ 4.2 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณะเชิงรูปธรรมของเรือน
ล้านนาที่ทำการศึกษา (จำนวน 10 หลัง)

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม	มี	ไม่มี	จำนวน (ร้อยละ)
	หลัง	หลัง	
1. บันไดและเสาแหล่มา	8	2	80.20
2. เติ่น	7	3	70.30
3. รั้วน้ำ	4	6	40.40
4. ห้องนอน	10	-	100
5. ระเบียงทางเดิน	10	-	100
6. ชานเรือน	10	-	100
7. ห้องครัว	6	4	80.20
กลุ่มอาคาร			
1. การจัดกลุ่มอาคาร	4	6	40.60
2. การวางผัง	3	7	30.70
ภูมิทัศน์			
1. ป่อน้ำ	4	6	40.60
2. ครกกระเดื่อง	2	8	20.80
3. ยุงข้าว	6	6	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่าลักษณะกายภาพของเรือนล้านนาที่แสดงออกถึงเอกลักษณะเชิงรูปธรรม ทั้ง 10 หลังส่วนใหญ่ประกอบด้วยบันไดและเสาแหล่มาคิดเป็นร้อยละ 80.20 และมีเติ่นเป็นส่วนประกอบเรือนร้อยละ 70.30 มีห้องนอน ระเบียงทางเดินและชานเรือนเป็นส่วนประกอบของเรือนทุกหลัง ส่วนการจัดกลุ่มอาคารที่แสดงออกถึงเอกลักษณะเชิงรูปธรรมคิดเป็นร้อยละ 40.60 ลักษณะการวางผังคิดเป็นร้อยละ 30.70 ส่วนในด้านภูมิทัศน์เรือนที่มีป่อน้ำเป็นส่วนประกอบคิดเป็นร้อยละ 40.60 ส่วนเรือนที่มีครกกระเดื่องเป็นส่วนประกอบคิดเป็นร้อยละ 20.80 ส่วนยุงข้าวเป็นส่วนประกอบคิดเป็นร้อยละ 40.60

ตารางที่ 4.3 แสดงผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพเอกลักษณ์เชิงนามธรรมของเรือน
ล้านนาที่ทำการศึกษา (จำนวน 10 หลัง)

เอกลักษณ์เชิงนามธรรม	มี	ไม่มี	จำนวน (ร้อยละ)
	หลัง	หลัง	
ลักษณะเบาลอยตัว			
1. การจัดพื้นที่	7	3	70
2. รูปแบบโครงสร้าง			
คติสัญลักษณ์			
1. การวางตำแหน่งเสา	8	2	80
2. การวางหิ้งบูชา	9	1	90
3. ห้ายนต์	7	3	70
4. กาแล	-	10	-

จากตารางที่ 4.3 พบว่าลักษณะกายภาพของเรือนล้านนาที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์เชิงนามธรรม ทั้ง 10 หลังส่วนใหญ่ประกอบด้วย ลักษณะเบาลอยตัวและคติสัญลักษณ์ลักษณะเบาลอยตัว ได้แก่ การจัดพื้นที่เพื่อให้เกิดที่ว่างตามหลักของเรือนล้านนา คิดเป็นร้อยละ 80.20 รูปทรง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นแบบประเพณีนิยม ซึ่งทั้งหมดยังหลงเหลือรูปแบบเดิมอยู่บ้าง ส่วนโครงสร้างและการก่อสร้างคติสัญลักษณ์ ได้แก่ การวางตำแหน่งเสาที่มีการยึดถือปฏิบัติ ตำแหน่งการวางหิ้งบูชาที่ยังเป็นส่วนประกอบของเรือนอยู่คิดเป็นร้อยละ 80.20 ห้ายนต์คิดเป็นร้อยละ 70.30 ส่วนกาแลไม่พบจากเรือนที่ทำการศึกษา

ตารางที่ 4.4 แสดงความสัมพันธ์การใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา (จำนวนร้อยละ)

สถานที่ กิจกรรม	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือ อุปกรณ์	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องน้ำ	95						70							
2. เต็น		15	65	80	50		10							
3. ระเบียง												20		
4. ชาน			20	20								10		
5. ครัวไฟ						100								
6. ร้านน้ำ				10							80			
7. หิ้ง							15							
8. หัวผีปูย่า	5						10							
9. บันได												100		
10. ใต้ถุน	5		20						5					
11. ลานบ้าน		5	20	40										
12. บ่อน้ำ											50			
13. ต่อมน้ำ														

จากตารางที่ 4.4 พบว่าลักษณะของพื้นที่ใช้สอยของห้องต่างๆ ภายในเรือนล้านนา จะมีหน้าที่ความสัมพันธ์กันดังนี้

ตารางที่ 4.5 สรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยห้องต่างๆของเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา

สถานที่	กิจกรรมหลัก	จำนวน (ร้อยละ)	กิจกรรมรอง	จำนวน (ร้อยละ)
1. ห้องนอน	นอน	95	เก็บของมีค่า	70
2. เติ่น	พักผ่อน	80	ทำงาน	15
	รับแขก	65	เก็บของมีค่า	10
	ทานอาหาร	50		
3. ระเบียง	การสัญจร-ติดต่อ	40	รับแขก	20
4. ชาน	การสัญจร-ติดต่อ	35	พักผ่อน	20
5. ครัวไฟ	ประกอบอาหาร	100		
6. ร้านน้ำ	เก็บน้ำ	80	พักผ่อน	10
7. หิ้งพระ	เก็บของมีค่า	80		
8. หิ้งผีปู่ย่า	เก็บของมีค่า	15		
9. บันได	การสัญจร-ติดต่อ	100		
10. ใต้ถุน	รับแขก	20	นอน	5
			เก็บเครื่องมือการเกษตร	5
11. ลานบ้าน	พักผ่อน	40	รับแขก	20
			ทำงาน	
12. บ่อน้ำ	เก็บน้ำ	50		5
13. ต่อมน้ำ				

ตารางที่ 4.6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

รายการ	หลังที่ 1	หลังที่ 2	หลังที่ 3	หลังที่ 4	หลังที่ 5	หลังที่ 6	หลังที่ 7	หลังที่ 8	หลังที่ 9	หลังที่ 10	ร้อยละ
1. เพศ											
ชาย	✓	✓									20
หญิง			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	80
2. อายุ											
ต่ำกว่า 35 ปี											
อายุ 30 – 45 ปี	✓										30
อายุสูงกว่า 45 ปี		✓	✓	✓	✓	✓	✓				70
3. อาชีพ											
รับราชการ											
รัฐวิสาหกิจ		✓	✓						✓		30
ลูกจ้างเอกชน											
รับจ้าง											
ค้าขาย	✓			✓			✓				30
ธุรกิจส่วนตัว					✓	✓					20
เกษตรกรรม											
ไม่ทำงาน								✓		✓	20
4. วุฒิการศึกษา											
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา				✓	✓	✓	✓	✓			60
อนุปริญญาหรือปริญญาตรี	✓	✓	✓								30
สูงกว่าปริญญาตรี											
อื่นๆ											
5. สถานการณ์อยู่อาศัยของท่าน											
เป็นเจ้าของบ้าน	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	80
เป็นผู้อาศัย				✓							10

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

รายการ	หลังที่ 1	หลังที่ 2	หลังที่ 3	หลังที่ 4	หลังที่ 5	หลังที่ 6	หลังที่ 7	หลังที่ 8	หลังที่ 9	หลังที่ 10	ร้อยละ
6. ท่านอาศัยอยู่นานเท่าใด											
1 - 5 ปี											
5 - 10 ปี											
10 ปีขึ้นไป	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	90
7. เรือนของท่านปลูกมาแล้วกี่ปี											
ต่ำกว่า 30 ปี											
30 - 50 ปี	✓				✓			✓		✓	40
มากกว่า 50 ปี		✓	✓	✓		✓	✓		✓		60
8. หากเรือนของท่านมีความจำเป็น ต้องซ่อมแซมจะทำอย่างไร											
- ซ่อมแซมเอง	✓			✓							20
- จ้างช่างมาซ่อม		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	80
9. ท่านทราบหรือไม่ว่า เรือนของท่านเป็น เรือนที่ทรงคุณค่าทาง สถาปัตยกรรมและ แสดงถึงวิถีการดำเนิน ชีวิตแบบดั้งเดิมเป็น อย่างไรบ้าง											
- ทราบ	✓	✓	✓			✓			✓	✓	60
- ไม่ทราบ				✓	✓		✓	✓			40

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

รายการ	หลังที่ 1	หลังที่ 2	หลังที่ 3	หลังที่ 4	หลังที่ 5	หลังที่ 6	หลังที่ 7	หลังที่ 8	หลังที่ 9	หลังที่ 10	ร้อยละ
10. ท่านมีโครงการจะปรับปรุง ซ่อมแซม หรือว่าต้องการที่จะปลูกเรือนของท่านใหม่บ้างหรือไม่											
- ต้องการ				✓			✓	✓			30
- ไม่ต้องการ	✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓	70

4.3 การศึกษาพฤติกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาที่ทำการศึกษา

ถ้าจะกล่าวถึงความเป็นอยู่ของชาวเมืองเชียงใหม่ นั้น ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจากผู้คนที่อยู่ในเมืองใหญ่เท่าใด แต่แตกต่างกันอยู่ที่เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีวัฒนธรรมและรูปแบบของการอยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะอีกทั้งเป็นศูนย์กลางความเจริญต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัย สืบจนปัจจุบันเชียงใหม่ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดที่ใหญ่เป็นอันดับสองรองจากรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางความสำคัญในทุกๆ ด้านของทางภาคเหนือและด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมและผู้คนจากถิ่นอื่นๆ ได้เดินทางเข้าไปใช้ชีวิต และตั้งรกรากที่จังหวัดเชียงใหม่ อยู่มากมายจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งทำให้ลักษณะของการอยู่อาศัยของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปมากตามวัฒนธรรมต่างถิ่นขยายตัวเข้ามา จากข้อมูลจากทางจังหวัดและการสำรวจจะพบว่าลักษณะของการอยู่อาศัยภายในจังหวัดมีความแตกต่างกันขึ้นกับลักษณะของผู้ที่มาจากที่ต่างกัันด้วย ถ้าแยกกลุ่มใหญ่ๆ ก็จะได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1. เป็นคนที่เกิดในจังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดใกล้เคียงได้แก่ ลำพูน , ลำปาง , เชียงราย ต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีกกลุ่มหนึ่ง
2. เป็นคนจากถิ่นอื่นที่ไม่ใช่ชาวเชียงใหม่ หรือจังหวัดใกล้เคียงมาอยู่ ซึ่งคนเหล่านี้มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันมากกลุ่มหนึ่ง คือคนทางภาคกลาง เช่น กรุงเทพฯ

ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้โดยนำกลุ่มคนเป็นชาวเชียงใหม่ โดยกำเนิดก็สามารถจะแยกออกเป็น 3 ประเภท

1. ผู้ที่นิยมในวัฒนธรรมต่างถิ่นตามค่านิยมของสังคมและปฏิเสธรวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยคิดว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย เนื่องจากเป็นผู้ที่ขาดความเข้าใจและเรียนรู้ จึงไม่เป็นคุณค่าและความสำคัญในวัฒนธรรมของตนเอง

2. ผู้ที่นิยมวัฒนธรรมต่างถิ่น ที่ดูมีความเจริญมากกว่าแต่ก็ยังเป็นความสำคัญในการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาประสมประสานกันได้ตามความพอใจที่ตนเองต้องการรู้จักเลือกมาใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

3. ผู้ที่มีความรักและผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่น พยายามที่จะนำวัฒนธรรมส่วนที่ดึงมาเผยแพร่และพยายามปลูกฝังค่านิยมอันดีแก่ชาวเมืองและลูกหลาน เพื่อรักษาไม่ให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นสูญสิ้น

แต่ถ้าจะกล่าวถึงผู้ที่อพยพย้ายมาจากจังหวัดอื่น ที่มาใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ใหม่ นั้นไม่มีส่วนในการสืบสานวัฒนธรรมเลยนั้นก็ไม่ใช่เสมอไป เพราะมีผู้คนบางส่วนเมื่อเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เขาก็ซึมซับวัฒนธรรม และเห็นคุณค่าที่จะร่วมกันกับเจ้าของถิ่นอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นไว้ก็มีอยู่มาก

4.3.1 ลักษณะของครอบครัวที่อยู่อาศัยในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษ

จากการสำรวจบ้านต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้ว พอที่จะสรุปลักษณะของครอบครัวที่อยู่อาศัยในบ้านไทยล้านนาในปัจจุบันนี้ โดยแยกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1

เป็นผู้สูงอายุ ที่เป็นเจ้าของเรือนดั้งเดิม ที่ได้เคยอยู่อาศัยในบ้านนี้ตลอดมา มีความรักความผูกพันต่อที่อยู่อาศัยของตน ไม่คิดที่จะโยกย้ายไปไหน ถึงแม้ว่าตนเองจะมีฐานะดี มีโอกาสอยู่บ้านที่ใหม่และสะดวกสบายกว่านี้

เจ้าของบ้านประเภทนี้ เป็นผู้ที่มีค่านิยม และความรัก และภาคภูมิใจในมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้และยังเป็นที่อยู่สืบทอด โดยไม่รู้ตัว คือ มีการปรับปรุงลักษณะการใช้สอยให้สอดคล้องกับเครื่องใช้ไม้สอยตามสภาพสังคมสมัยใหม่ ที่แพร่ขยายเข้ามามีการปรับปรุงและจัดวางอุปกรณ์เครื่องใช้ให้เหมาะสมแก่การใช้งานของตนได้เป็นอย่างดี ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมักไม่กระทบต่อรูปแบบของรูปทรงของอาคารมากนัก เพียงแต่มีการจัดวางและต่อเติมในส่วนปลีกย่อยให้เหมาะสมเท่านั้น ในส่วนที่เป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ ก็ยังคงรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ มีตัวอย่างให้เห็นชัดเจน ได้แก่ เรือนประเภทประเพณี

ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านดังกล่าวนี้ จะมีอายุประมาณ 60-70 ปี บางหลังจะอยู่กัน 2 คน ตายายหรือบางหลังจะเหลืออยู่คนเดียว ซึ่งจะมีลูกหลานที่ปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือบริเวณใกล้เคียงแวะเวียนมาคอยดูแล ซึ่งกิจวัตรประจำวันจะไม่มาก อาจมีการทำงานอดิเรกเล็กน้อย ปลูกต้นไม้ เลี้ยงนก หรือทำขนมขาย ฯลฯ และคอยดูแลบุตรหลาน หลังจากเลิกเรียนเพื่อรอพ่อแม่ กลับมารับ ซึ่งเป็นชีวิตแบบไทย ๆ ที่อบอุ่น

ประเภทที่ 2

ครอบครัวอายุปานกลาง ที่เป็นคนรุ่นหลังที่อยู่อาศัยต่อมา โดยบางหลังก็จะมีญาติผู้ใหญ่อยู่อาศัยร่วมด้วย หรือบางหลังได้ตายจากไปแล้ว และได้บ้านเป็นมรดกตกทอดกันมา อยู่กันเป็นครอบครัว มีลูกหลานเพิ่มเติมขึ้น และโดยที่บ้านมีการพัฒนารูปแบบและวัสดุให้ดีขึ้นใช้สอยให้สะดวกขึ้น ทำให้บ้านในลักษณะนี้ยังมีอยู่มากในจังหวัดเชียงใหม่ ตัวอย่างได้แก่ เรือนประเภทที่มีการพัฒนาแล้ว ของสำนักงานยาสูบ จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้มาจากถิ่นอื่น ได้มาอยู่อาศัยและตั้งรกรากสร้างครอบครัวอยู่ที่เชียงใหม่ ไม่น้อยกว่า 20 ปี มาแล้ว มีความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของล้านนา เปรียบเสมือนว่าเป็นชาวเชียงใหม่แต่กำเนิดได้ปลูกบ้านทรงล้านนาที่มีการประยุกต์การใช้สอยให้อำนวยความสะดวกได้มากขึ้น

ประเภทที่ 3

ลักษณะการอยู่อาศัยไม่แน่นอน คือ มีการอยู่อาศัยหรือมีการใช้งานเป็นครั้งคราว โดยผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนไปไม่มีพฤติกรรมต่อเนื่องในระยะยาว ซึ่งเจ้าของเรือนจะใช้เป็นเรือนรับรอง และมีบ้านที่อยู่อาศัยประจำอยู่แล้ว ซึ่งในลักษณะของเรือนรับรองนี้บางแห่งเป็นเรือนเก่าในสถานที่ดั้งเดิม หรือบางแห่งมีการย้ายมาปลูกใหม่มีการประยุกต์การใช้สอยให้เหมาะสมกับความต้องการมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นเรือนลักษณะเอนกประสงค์สามารถใช้รับรองแขก และผู้คนได้หลายๆ ในลักษณะต่างๆ

เรือนประเภทนี้นั้นเน้นลักษณะการตกแต่งด้านสุนทรียภาพ มากกว่าเรือนทั่วไปมีการจัดมุมต่างๆ ของพื้นที่ใช้สอยให้ดูสวยงาม และสนองประโยชน์การใช้สอยได้ดีด้วย แต่ลักษณะการใช้งานจะไม่เจาะจงตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนสถานที่ตามเหตุการณ์ความต้องการต่างๆ ได้

ดังนั้นเรือนลักษณะนี้จะไม่มียุทธศาสตร์ของการใช้สอยเนื้อที่ที่ตายตัว แต่ก็เป็นที่น่าจะนำมาสังเกตในลักษณะของการจัดการสนองประโยชน์ในรายละเอียดของการออกแบบด้านหน้าที่ใช้สอยและความงามด้านสุนทรียภาพ ให้ประกอบกับการศึกษาลักษณะการอยู่อาศัยในเรือนประเภทอื่นๆ

4.3.2 วิเคราะห์ผู้อยู่อาศัยภายในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา

ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาออกแบบเรือนล้านนา มีผู้อยู่อาศัยจำนวน 2 ประเภทเท่านั้นที่มีการใช้พื้นที่ใช้สอย ภายในบ้านเป็นระยะเวลานาน พอที่จะนำรูปแบบของพฤติกรรมมาศึกษาถึงลักษณะการใช้พื้นที่บ้านได้ ลักษณะของเจ้าของบ้าน 2 ประเภทที่กล่าวมาได้แก่

1. เจ้าของบ้านที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งอยู่อาศัยอยู่กัน 2 คน ตา - ยาย ซึ่งลูกๆ ได้แยกบ้านกันไปหมดแล้ว

2. เจ้าของบ้านที่เป็นคนรุ่นหลัง ซึ่งอาจเป็นลูกหลานของเจ้าของบ้าน ครอบครัว บ้านต่อมาพร้อมกันกับครอบครัว

ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และสัมภาษณ์ พฤติกรรมของเจ้าของบ้าน ตลอดจน ข้อมูลงานวิจัยที่ได้มีผู้ศึกษาไว้นำมาประกอบพอสรุปเป็นพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยได้ดังนี้

1. เจ้าของบ้านเป็น ผู้สูงอายุ ได้อยู่อาศัยกัน 2 คน ตา – ยาย หรือบางหลังก็อยู่อาศัย แต่ละพังเพียงผู้เดียว จากการสำรวจเจ้าของบ้านที่อยู่ในลักษณะแบบนี้ได้แก่ คุณศรีเรียง ชาตูลงาน , คุณจรัส ไชยทอง, คุณแหวน ณ. บางช้าง และคุณบุญชู ใจจิตร

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์ ความสัมพันธ์กันกับสภาพแวดล้อม ภายนอกจะแคบกว่าคนหนุ่มสาว และจะมีการคบหากันในแวดวงคนในวัยเดียวกัน หรือคนอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น และคนในวัยนี้จะมีบทบาททางสังคมกับชุมชนภายนอกน้อยมาก กิจกรรมที่เข้าร่วมเป็นประจำ คือ กิจกรรมทางศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้คนสูงอายุเหล่านี้จะใช้ชีวิตในบริเวณบ้านของตนมากกว่า โดยมีหน้าที่หลักในการช่วยดูแลบ้านและเด็กๆ ให้กับครอบครัว ของบุตรหรือหลาน เวลาที่เหลือใช้พักผ่อนโดยการอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ หรือเขียนหนังสือฝึกสมาธิ นอกจากนี้จะมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนและพบปะพูดคุยกันกับเพื่อนฝูงในวัยเดียวกันอยู่เป็นประจำ จึงจะเป็นการพบกันที่บ้านใดบ้านหนึ่งมากกว่าจะไปพบตามร้านอาหาร หรือศูนย์การค้าเหมือนพวกวัยรุ่น ซึ่งพอที่จะจัดเป็นตารางเวลาของพฤติกรรมของการดำเนินชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัย โดยแสดงสภาพที่ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 4.7 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูงอายุ (อายุประมาณ 60 – 80 ปี)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
เช้า 6.00 – 9.00	ตื่นนอน ล้างหน้าแปรงฟัน ทำบุญใส่บาตร ดูแลเด็ก (ส่งหลานไป โรงเรียน) ทานอาหารเช้า ให้อาหารสัตว์เลี้ยง	ห้องนอน/เดิน ห้องน้ำ ชานหน้า ห้องน้ำ ถนนหน้าบ้าน ลานหน้าบ้าน - เดิน ลานหน้าบ้าน หรือใต้ถุนบ้าน	ตื่นนอน ล้างหน้าแปรงฟัน ทำอาหารใส่บาตร ทำบุญใส่บาตร (ไปตลาด) ทำกับข้าว	ห้องนอน ห้องน้ำ (ชาน หน้า, ห้องน้ำ) ครัว ถนนหน้า บ้าน - ครัว
สาย 9.00 – 13.00	ดูแลต้นไม้และ บริเวณบ้าน (ไปธุระหรือไปพบ เพื่อนฝูง) ทำความสะอาด บ้าน อ่านหรือเขียน หนังสือ ดูโทรทัศน์ หรือฟัง วิทยุรับประทาน อาหาร-กลางวัน ดูแลเด็ก	สวนรอบๆ บ้าน - ชาน / เดิน เดิน เดิน เดิน	ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน (ไปวัดทำบุญ) ทำขนมให้หลานหรือ ส่งขาย ฟังวิทยุ เตรียมกับข้าว กลางวันรับประทาน อาหารกลางวัน	ลานหลัง บ้าน เดินและ ห้องนอน - ครัวและชาน หลัง เดิน ครัว / ชาน หลังบ้าน

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
บ่าย 13.00 – 16.00	พูดคุยกับเพื่อนที่มา หา	ชาน / เต็น ⁺	ดูแลเด็ก	เต็น ⁺
	นอนพักผ่อน	เต็น ⁺	ทำงานหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ	เต็น ⁺
		พักผ่อน	เต็น ⁺	ทำขนม
	นั่งเล่น พักผ่อน เลี้ยงเด็ก	เต็น ⁺ ชาน / เต็น ⁺	พักผ่อน / ทำงาน หัตถกรรม	ครัว/ใต้ถุน บ้าน
	(ไปรับหลานจาก โรงเรียน ดูแลหลานทำ การบ้าน	- เต็น ⁺	เลี้ยงเด็ก (ไปตลาดหรือไปซื้อ ของทำธุระ)	เต็น ⁺ -
	ฟังวิทยุ หรือดู โทรทัศน์	ชาน / เต็น ⁺	ทำกับข้าวเย็น	
เย็น 6.00 – 19.00	พักผ่อนเล่นกับ หลาน	ลานบ้าน	ดูแลเด็ก พักผ่อน	ครัว
	ดูแลต้นไม้และ บริเวณบ้าน	บริเวณบ้าน	ฟังวิทยุ / โทรทัศน์	ลานบ้าน
	อาบน้ำแต่งตัว	ห้องน้ำ/ชานหลัง	อาบน้ำ แต่งตัว	ใต้ถุน
	พบปะพูดคุยกับ ลูกหลาน	ชาน / เต็น ⁺	พบปะพูดคุยกับ ลูกหลาน	เต็น ⁺ ห้องน้ำ/ ห้องนอน
	รับประทานอาหาร เย็น	เต็น ⁺ เต็น ⁺	รับประทานอาหารเย็น	เต็นเต็น / ชาน
	พักผ่อนดูโทรทัศน์		เก็บล้างทำความสะอาด	ชานหลังบ้าน

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
ค่ำ 19.00 – 21.00	พักผ่อน ดูโทรทัศน์ พักผ่อน อ่านหนังสือ	เต็น เต็น	พักผ่อนดูโทรทัศน์ พูดคุย เข้านอน	เต็น เต็น ห้องนอน

2. เจ้าของบ้านเป็นคนรุ่นหลัง ซึ่งอาจเป็นลูกหลานของเจ้าของบ้าน ครอบครองต่อมา ซึ่งในบ้านลักษณะนี้จะมีผู้อยู่อาศัยมากขึ้น ซึ่งจะมีวัยต่างๆ กันจะมีครอบครัวใน 2 ลักษณะ คือ

1. ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก 2 – 3 คน และบางที่อาจมีพี่เลี้ยงเด็กในกรณีที่ลูกยังเล็ก และไม่ได้เข้าโรงเรียน และญาติผู้ใหญ่อยู่ต่างถิ่น เช่น บ้านของคุณวิษุทธ พุทธิรินโน

2. ครอบครัวที่มีพ่อ แม่ และลูก แล้วยังประกอบไปด้วยญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุ อยู่ 1 คน ที่ต้องการการดูแล และจะต้องมีคนดูแลบ้าน เด็กและคนแก่อีก 1 คน เช่นบ้านของคุณบุญชู ใจจิตร บ้านของคุณแหวน ณ.บางช้าง

วิธีการของการดำเนินชีวิต ของผู้คนในกลุ่มนี้จะไม่เหมือนกับผู้สูงอายุในกลุ่มที่ 1 เพราะหัวหน้าครอบครัวยังจะต้องทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวรวมทั้งภรรยาด้วย ซึ่งลักษณะของการประกอบอาชีพ ในเมืองก็จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันไป คือ มีเวลาทำงานค่อนข้างจะตายตัว โดยที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้านแต่เช้า แล้วกลับบ้านในเวลาเย็น ส่วนผู้ใหญ่ที่สูงอายุมักจะมีกิจกรรมภายในบ้านที่น้อยมาก หรือบางรายจะต้องให้ลูกหลานดูแล ตลอดเพราะช่วยตัวเองไม่ได้ก็มี ซึ่งจะนั่ง ๆ นอน ๆ ในห้องนอน หรือเต็นเท่านั้น

ดังนั้นจึงจะขอก้าวถึงพฤติกรรมภายในบ้านของสมาชิกของครอบครัวคนอื่นๆ ที่มีการใช้พื้นที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ ที่มีผลต่อลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้าน ดังนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนทำงาน
(อายุประมาณ 30 – 45 ปี)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
เช้า 6.00 – 9.00	ตื่นนอน	ห้องนอน	ตื่นนอน	ห้องนอน
	อาบน้ำ	ห้องน้ำ	ล้างหน้าแปรงฟัน	ห้องน้ำ
	แต่งตัว	ชานหลัง	เตรียมอาหารให้ลูก	ห้องครัว
	ดูแลลูก (ส่งลูกขึ้นรถโรงเรียน)	บริเวณรอบบ้าน	แต่งตัวให้ลูก (ส่งลูกขึ้นรถโรงเรียน)	-
	รับประทานอาหารเช้า	-	ทานอาหารเช้า	เต็น
	อ่านหนังสือพิมพ์	ชาน / เต็น	อาบน้ำ	ห้องน้ำ
	ฟังข่าววิทยุ	-	แต่งตัว	ห้องนอน
	(ออกไปทำงานหรือส่ง ลูกไปโรงเรียน)	-	(ออกไปทำงาน)	-
สาย 9.00 – 13.00	ทำงานนอกบ้าน	-	ทำงานนอกบ้าน	-
บ่าย 13.00 – 16.00	ทำงานนอกบ้าน	-	ทำงานนอกบ้าน	-
	กลับบ้าน	-	กลับบ้าน	-
เย็น 16.00 – 19.00	พักผ่อนเดินเล่น	ลานบ้าน	(ไปตลาดหรือร้านซื้อ ของและอาหาร)	-
	เล่นกับลูก	ลานบ้าน	(ไปตลาดหรือร้านซื้อ ของและอาหาร)	-
	ดูแลสัตว์เลี้ยง	ใต้ถุน	เตรียมอาหารเย็น	ครัว
	อาบน้ำ แต่งตัว	ห้องน้ำ/ชานหลัง	อาบน้ำ / แต่งตัว	ห้องน้ำ/นอน
	ทานอาหารเย็น	เต็น	ดูแลลูกทานข้าว	เต็น
เล่นกับลูก	เต็น	ทานอาหารเย็น	เต็น	

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
ค่ำ 19.00 – 21.00	ดูโทรทัศน์ พักผ่อน สอนหนังสือลูก นอน	เดิน เดิน ห้องนอน	จัดเตรียมเสื้อผ้าของ วันรุ่งขึ้น ดูแลลูกเข้านอน นอน	ชานหลัง เดิน ห้องนอน

ตารางที่ 4.9 พฤติกรรมในแต่ละวันของผู้ที่อยู่อาศัยที่เป็นรุ่นหลัง (เด็กอายุประมาณ 5 – 20 ปี)

เวลา	พฤติกรรม (เพศชาย)	สถานที่	พฤติกรรม (เพศหญิง)	สถานที่
เช้า 6.00 – 9.00	ตื่นนอน อาบน้ำ แต่งตัว ทานอาหารเช้า ไปโรงเรียน	ห้องนอน ห้องน้ำ ชานหลัง เดิน -	ตื่นนอน อาบน้ำ แต่งตัว ทานอาหารเช้า -	ห้องนอน ห้องน้ำ ชานหลัง เดิน -
สาย 9.00 – 13.00	อยู่โรงเรียน	-	อยู่โรงเรียน	-
บ่าย 13.00 – 16.00	อยู่โรงเรียน	-	อยู่โรงเรียน	-
เย็น 16.00 – 19.00	กลับจากโรงเรียน ทำการบ้าน วิ่งเล่นบริเวณบ้าน (เล่นกับเพื่อนบ้าน) อาบน้ำ ทานอาหารเย็น ดูโทรทัศน์	- ชาน / เดิน ลานบ้าน - ห้องน้ำ เดิน เดิน	กลับจากโรงเรียน ทำการบ้าน เล่น พักผ่อน ดูโทรทัศน์ อาบน้ำ ทานอาหารเย็น ดูโทรทัศน์	- เดิน ชาน/ใต้ถุน เดิน ห้องน้ำ เดิน เดิน
ค่ำ 19.00 – 21.00	อ่านหนังสือ / ทำการบ้าน นอน	เดิน ห้องนอน	อ่านหนังสือ / ทำการบ้าน นอน	เดิน ห้องนอน

ตารางที่ 4.10 แสดงผลการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและมีความรู้ในเรื่องของ
วัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนา ที่เหมาะสมและสามารถนำกลับมาใช้ได้
ปัจจุบัน คิดเป็นจำนวนร้อยละดังนี้

ลำดับ	วัฒนธรรมการปลูกเรือน	ความคิดเห็น	
		เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)
1.	ความเหมาะสมในการเลือกสถานที่ตั้ง เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน - ความสูงต่ำของที่ดิน - การดูจากการเสี่ยงทาย	72	28
		23	77
2.	การทำพิธีโหลกเสาเรือน	21	79
3..	การทำพิธีวางผังตัวเรือน	42	58
4.	การทำพิธีเช่นสรวงพญานาค	86	14
5.	การทำพิธีขุดหลุมเสาเรือน	79	21
6.	การทำพิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสา	72	28
7.	สรุปความเหมาะสมของการนำวัฒนธรรมการ ปลูกเรือนในอดีตกลับมาใช้ในปัจจุบัน	49	51

จากตารางที่ 4.8 พบว่าลักษณะการนำวัฒนธรรมการปลูกเรือนที่สามารถใช้ในปัจจุบัน
ตามความคิดเห็นของสถาปนิกพื้นถิ่น นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 ท่าน ส่วนใหญ่มี
ความคิดเห็นว่า ความเหมาะสมในการหาพื้นที่ตั้งเรือนจากการดูความสูงต่ำของที่ดิน คิดเป็น
ร้อยละ 72.28 และการดูจากการเสี่ยงทายคิดเป็นร้อยละ 23.77 ความเหมาะสมการทำพิธีโหลก
เสาเรือนคิดเป็นร้อยละ 21.79 ความเหมาะสมการทำพิธีวางผังตัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 42.58
ความเหมาะสมการทำพิธีเช่นสรวงพญานาคคิดเป็นร้อยละ 86.14 ความเหมาะสมการทำพิธีขุด
หลุมเสาเรือน คิดเป็นร้อยละ 79.21 ความเหมาะสมการทำพิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสาคิดเป็น
ร้อยละ 72.28 และความเหมาะสมของการนำวัฒนธรรมการปลูกเรือนในอดีตกลับมาใช้ในปัจจุบัน
คิดเป็นร้อยละ 49.51

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ทราบแล้วว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม ผลของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมต่างๆ ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร 2530 : 22) ดังนี้ ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนาเป็นผลที่เกิดจากพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในบ้านหลังนั้นๆ ในสภาพแวดล้อมของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในขณะนั้น ดังนั้นกระบวนการการศึกษาแนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา เป็นการสำรวจนอกเหนือจากการเก็บข้อมูลของลักษณะบ้านแล้ว ยังจะต้องศึกษาบุคคลผู้ที่อยู่อาศัย และลักษณะของพฤติกรรมภายในบ้านมาประกอบกับการสังเกตและศึกษาจากสภาพของพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นต่างๆ ก็มีส่วนใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษา แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา อีกด้วย และต่อไปนี้ทำการวิเคราะห์ลักษณะต่างๆ ที่ทำการศึกษาไปโดยลำดับ

5.1 ลักษณะ ทางกายภาพ ของบ้านที่ทำการศึกษา

5.2 ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ (พฤติกรรม) ของผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านไทยล้านนาที่ทำการศึกษา

5.3 ลักษณะคติความเชื่อของวัฒนธรรมและประเพณีการปลูกเรือนล้านนา

5.4 ลักษณะการใช้สอยพื้นที่แต่ละส่วนภายในที่ทำการศึกษา

5.5 ลักษณะแผนผังเรือนล้านนาร่วมสมัยในปัจจุบัน จากผลการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยของบ้านที่ทำการศึกษา

5.6 ลักษณะของผู้อยู่อาศัย

5.7 สรุปผลการวิเคราะห์

5.1 วิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ ของเรือนล้านนาที่ได้ศึกษา

สำหรับหลักเกณฑ์ ที่ใช้พิจารณาน้ำหนักที่จะทำการศึกษา จะใช้ลักษณะบ้านล้านนาในรูปแบบประเพณีนิยมเป็นหลักซึ่งมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะดังนี้

1. เป็นเรือนใต้ถุนสูง ซึ่งใต้ถุนใช้ทำกิจกรรมต่างๆ
2. บ้านหนึ่งจะประกอบด้วยเรือน 2 หลัง เป็นอย่างน้อยมีความยาวไม่น้อยกว่า 5 ช่วง

เสา

3. ห้องนอนประธาน (เจ้าของบ้าน) อยู่ทางทิศตะวันออกจะมีขนาดใหญ่กว่าห้องนอนห้องอื่น
4. ระหว่างเรือน 2 หลัง จะมีทางเดินไม่กว้างมาก (ชานฮ่อม) เชื่อมจากหน้าบ้านไปหลังบ้าน
5. มีเต็นท์ อยู่หน้าบ้าน (ด้านสกัด) ติดกับห้องนอน
6. มีชานจะเป็นส่วนที่เชื่อมต่อส่วนต่างๆ ของบ้าน
7. บันไดขึ้นเรือนจะอยู่ส่วนหน้า บ้านบางหลังจะมี 2 บันได
8. มีห้องครัวแยกออกต่างหาก
9. มีหิ้งบูชาพระ ซึ่งตั้งอยู่ผนังบริเวณเต็นท์จะทำหิ้งยื่นออกไปจากตัวบ้าน
10. หิ้งผีปู่ย่า หิ้งเล็กๆ ในห้องนอนอยู่ผนังด้านตะวันออกมุมใน (ใกล้เสาพญา)
11. ห้ายนต์ ไม้และจลุลวดลายติดเหนือประตูเข้าห้องนอนเต็นท์
12. ป้านลม ไม้ปิดโครงสร้างด้านหน้าหลังคัจั่ว ประดับยอดด้วยไม้แกะสลัก ในลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเด่นของเรือนล้านนาแบบประเพณีนิยมดั้งเดิม ซึ่งในสภาพปัจจุบันมีให้เห็นไม่ครบถ้วน และมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมต่างถิ่นมากหรือน้อยแตกต่างกันไป และในแง่มุมของการศึกษาเพื่อหาแนวทางออกแบบพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาบ้านในรุ่นหลังที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับเรือนประเพณีนิยม

จากที่เข้าสำรวจในจังหวัดโดยทั่วไปแล้ว จะมีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยในหลายรูปแบบจะมีมากบ้างน้อยบ้างตามความนิยมและการได้รับวัฒนธรรม ความเจริญและวัฒนธรรมต่างๆ ถิ่นที่แพร่กระจายเข้ามามีผลอย่างมากต่อรูปแบบและลักษณะการอยู่อาศัยในเมือง ซึ่งพอที่จะแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. แบบประเพณีนิยม

เป็นบ้านแบบล้านนาที่เรียกกันว่า “เรือนกาแล” ปัจจุบันจะเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อย ซึ่งนับวันจะผุพังเสื่อมสลายไป เนื่องจากจะต้องมีค่าใช้จ่ายพอควรที่จะต้องใช้ในการดูแลรักษา ซึ่งเท่าที่เห็นว่าถ้าเจ้าของบ้านเป็นผู้มีฐานะดีและเห็นคุณค่าก็จะดูแลรักษาให้คงสภาพดี และจะอยู่ทั่วไปได้นาน แต่บางหลังเป็นเรือนชาวบ้าน ที่มีรายได้ไม่มากหรือเจ้าของเป็นผู้เฒ่า ถ้าหมดยุคนี้แล้วลูกหลานอาจจะไม่ดูแลรักษาต่อ อาจปล่อยให้ผุพังหรือขายไป บ้านแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบน้อยมาก ผู้อยู่อาศัยมักจะเป็นทายาทของเจ้าของเดิมที่มีอายุเรือนเป็น 100 ปีขึ้นไป

2. แบบประยุกต์

บ้านในลักษณะเรือนล้านนาแบบประเพณีนิยม แต่มีการปรับปรุงลักษณะต่างๆ ให้เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อการใช้งานในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างในส่วรายละเอียดแต่โครงสร้างและลักษณะหลักๆ ยังเป็นเรือนแบบประเพณีนิยมอยู่ ซึ่งมีอายุราว 100 ปี มีการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้สอยให้ดีขึ้นแต่ตัวเรือน และวัสดุก่อสร้างยังใช้ของเดิมเป็นส่วนมาก หรือเลียนแบบรูปแบบเดิม โดยผู้อาศัยจะเป็นเจ้าของใหม่หรือทายาทของเจ้าของเดิม

3. แบบพัฒนาร่วมสมัย

คือ บ้านที่สร้างขึ้นใหม่ ได้พัฒนารูปแบบต่างๆ จากเรือนแบบประเพณีนิยม และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้ดีขึ้น ประโยชน์ใช้สอยมากขึ้นตามความต้องการและความนิยมในขณะนั้น ซึ่งเมื่อทำการศึกษาค้นคว้ามีองค์ประกอบหลายอย่างที่สำคัญของแบบประเพณีนิยมนำมาเป็นรูปแบบของเรือนพัฒนา เป็นเรือนที่มีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ไม่ถึง 100 ปี ใช้วัสดุอุปกรณ์ในยุคหลังเข้ามาใช้มากขึ้น และผู้อาศัยมักเป็นเจ้าของเดิมหรือทายาท

ในงานวิจัยลักษณะการหาแนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนานี้ จำเป็นที่จะต้องศึกษาบ้านในหลายลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการแสดงถึงวิวัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพบ้าน ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อหาแนวทางในการออกแบบได้สอดคล้องกับสภาวะการใช้สอยในปัจจุบันดังนี้ บ้านที่จะทำการศึกษามี 3 ประเภท โดยแบ่งจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้แก่

1. แบบประเพณีนิยม มีลักษณะของเรือนในอดีตอยู่มากเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยน้อย
2. แบบประยุกต์ ยังคงลักษณะของเรือนในอดีตอยู่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอย

ในลักษณะต่างๆ กันออกไป

3. แบบพัฒนาร่วมสมัย นำเอกลักษณ์ของเรือนบางส่วนมาผสมกับลักษณะของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาเป็นที่นิยมกันในแต่ละยุคแต่ละสมัย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้คัดเลือกบ้านที่อยู่ในเกณฑ์ ที่ทำการศึกษาโดยได้ทำตารางเปรียบเทียบองค์ประกอบของโครงสร้าง กับเรือนล้านนา แบบประเพณีนิยม ที่มีลักษณะเฉพาะจากที่ได้ทำการศึกษาไว้ในบทที่ 4

จากตารางเปรียบเทียบลักษณะของบ้าน ที่ได้ทำการศึกษากับลักษณะของเรือนล้านนาประเพณีนิยม พอสรุปได้ว่าในกลุ่มของแบบเรือนประยุกต์จะใช้ลักษณะโครงสร้างและส่วนประกอบแบบเดียวกันกับเรือนล้านนาดั้งเดิม (ในบ้านหลังที่ 1 – หลังที่ 5) แต่เรือนที่เป็นแบบร่วมสมัยในโครงสร้างเปลี่ยนไปมากจะมีเหลือก็เพียงการวางลักษณะพื้นที่ใช้สอยที่จะกล่าวต่อไป (ในบ้านหลังที่ 6 – หลังที่ 10)

5.2 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ เรือนล้านนาที่ทำการศึกษา

จากที่มีการนำลักษณะโครงสร้างเรือนมาศึกษาดู ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของโครงสร้างหลายส่วน ตามยุคสมัยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมากกระทบ ซึ่งจะสรุปกล่าวเป็นส่วนๆ เฉพาะที่สำคัญดังนี้

เอกลักษณ์เชิงรูปธรรม

1. ลักษณะที่ตั้ง

ในปัจจุบันนี้ที่บริเวณตัวเมืองมีความสำคัญที่จะถูกนำไปใช้ประโยชน์มาก บริเวณบ้านเดิมกว้างขวาง ถูกตัดทอนลงใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ถ้าใกล้ถนนจะมีการปลูกเรือนแถวให้เช่าแบ่งขาย หรือแบ่งให้ลูกหลานและบริเวณบ้านที่อยู่ในตัวเมืองจะมีขนาดเล็กกว่าบ้านที่อยู่ชานเมืองออกไป

2. การวางแผนเรือน

โดยมากแล้วยังยึดถือคติลักษณะ วางหน้าเรือนหันหน้าไปทางทิศใต้เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นบ้านที่อยู่ในเมืองหรือทางสัญจร ผ่านที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของเรือน

3. ลักษณะบ้าน

จะประกอบด้วยเรือน 2 หลัง ขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าบ้านในยุคหลังที่มีการปรับปรุงโครงสร้างแบบร่วมสมัยแล้ว เมื่อศึกษาถึงการวางแผนผังแบ่งห้องก็ยังยึดวิธีการแบ่งแบบเรือนล้านนาประเพณีเป็นส่วนใหญ่

4. ขนาดตัวเรือน

ซึ่งขนาดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับระบบโครงสร้างถ้าเป็นโครงสร้างแบบประเพณีนิยม ฝัคจำกัดของขนาดไม้ที่ใช้มีความยาวจำกัด ขนาดของเรือนจะไม่แตกต่างจากที่สำรวจมากนัก ยกเว้นว่าเป็นเรือนที่มีโครงสร้างแบบใหม่เข้ามา ทำให้ข้อจำกัดบางอย่างหมดไปสามารถก่อสร้างบ้านตามขนาดที่ต้องการ

5. ลักษณะของหลังคา

ทรงจั่วมียอดเป็นกาแล ยังคงเป็นส่วนที่ทำให้เกิดลักษณะของรูปทรงแบบเฉพาะตัวที่ลงตัวและสวยงาม ซึ่งขาดไม่ได้สำหรับเรือนแบบประเพณีนิยม ถึงแม้ว่าเครื่องมุงที่เป็นกระเบื้องดินขอจะมีปัญหาเกี่ยวกับการรั่วซึม และแตกร้าวอยู่มากก็ยังคงนิยมใช้ ถ้าสามารถหาวิธีแก้ปัญหาและหาวัสดุมาทดแทน เพื่อให้คงเอกลักษณ์ที่มีความสวยงามไว้ได้

6. ลักษณะโครงสร้าง

ถ้าเป็นเรือนแบบประเพณีนิยมองค์ประกอบของโครงสร้างหลักๆ จะมีเหมือนกันยกเว้นรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่จำเป็นในปัจจุบันจะหายไป เช่น ซ่วย่านไม้แป้นดอง เป็นต้น แต่

ลักษณะโครงสร้างของพื้นที่เป็นพื้นไม้จะไม่เปลี่ยนระบบโครงสร้าง แต่ระยะห่างของช่วงเสาจะกว้างขึ้น

7. ประตูและหน้าต่าง

มีการปรับปรุงขนาดและลักษณะการใช้งานให้เหมาะสมมากขึ้น เช่น เมื่อชีวิตกลางแจ้ง ทำกสิกรรมและการใช้งานโล่งและได้ฤกษ์ทำประโยชน์น้อยลง ผู้อยู่อาศัยจะใช้พื้นที่บนบ้านมากขึ้น ลักษณะสวนเปิด หรือหน้าต่างจะมากขึ้นหรือกว้างขึ้น สามารถถ่ายเทอากาศร้อนได้ดี ถึงแม้ว่าจังหวัดเชียงใหม่จะเป็นเมืองในภาคเหนือที่จะต้องมีโอกาสหนาว แต่ในปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองที่ขยายตัวมาก มลภาวะสภาพแวดล้อมที่เป็นผลทำให้ลักษณะของสภาพแวดล้อมร้อนขึ้น เช่นเดียวกับเมืองใหญ่อื่นๆ แต่อาจจะดีกว่าเล็กน้อย

8. การลดระดับพื้นดิน ชาน และระเบียง

ในเรื่องประเพณีนิยมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก นอกจากเกี่ยวข้องกับระบบโครงสร้างแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับการระบายอากาศ ภายใน กับภายนอกเรือน ตลอดจนเป็นการแบ่งเนื้อที่ใช้สอย และเป็นที่นั่งได้อย่างสบาย แต่จากการศึกษาพบว่าถ้าเป็นเรือนประเภทนิยมที่มีการประยุกต์รูปแบบการใช้สอยมักจะไม่ทำระดับต่างกันมาก เท่าที่พบชานบ้านจะหดหายไป ส่วนเดินที่เป็นส่วนเอนกประสงค์จะกว้างขึ้น และจะมีระดับเดียวกันกับชานห่อม และห้องนอน ชานจะหดหายไปเนื่องจากเมื่อมีการผูกเรือนมากๆ เจ้าเจ้าของไม่สามารถบำรุงรักษาได้ ก็จะตัดทอนให้เหลือน้อยลงตามความจำเป็นและทำหลังคายื่นคลุม ผนังระแนงโปร่ง หรือ บานฝาไหล

9. รั้วน้ำ

ในลักษณะใช้งานจริงจะหมดไป แต่บ้านบางหลังยังเก็บไว้เพื่อเป็นประโยชน์ด้านสุนทรียภาพที่แสดงวัฒนธรรมคັນเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยใช้ประดับตกแต่งบ้าน

จากที่ได้กล่าวทั้งหมดข้างต้นนี้ พอสรุปความได้ว่าองค์ประกอบของโครงสร้างเรือนที่ขึ้นอยู่กับลักษณะของรูปทรงที่เกิดขึ้นประกอบกับวัสดุก่อสร้างที่มีใช้ในแต่ละสมัย ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันลักษณะโครงสร้างบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป แต่โครงสร้างหลักๆ ก็ยังคงเดิม ตลอดจนรูปแบบการวางผังเรือน การแบ่งห้องการต่อเติม ซึ่งจะต้องอาศัยแนวทางจากบ้านแบบประเพณีนิยมเป็นส่วนมาก ซึ่งเมื่อมีความต้องการต่อเติมห้องน้ำ ครุ หรือการทำได้ฤกษ์เป็นที่อยู่อาศัยได้ เจ้าของบ้านและช่างก่อสร้างจะต้องใช้ความรู้ ความสามารถในการต่อเติมโครงสร้างเพื่อให้ได้พื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นตามต้องการ

10. บันได และเสาแหลงหมา

ยังคงไว้ให้เห็นอยู่ในเรือนแบบประยุกต์ แต่ไม่ได้ใช้ผูกสุนัข เหมือนในสมัยก่อน ส่วนมากจะใช้เป็นคองสร้างมากกว่า

11. ห้องครัว

ในปัจจุบันได้มีการนำห้องครัวมาไว้ในตัวเรือน เพื่อประโยชน์ใช้สอยแล้วกันด้วยผนังคอนกรีต ส่วนภายในอุปกรณ์ที่ใช้ตั้งเตาไฟเพื่อจะประกอบอาหารก็เปลี่ยนเป็นการใช้เตาแก๊สในการหุงต้มแทน ซึ่งจะเห็นได้จากเรือนแบบประยุกต์ และแบบร่วมสมัย

เอกลักษณ์เชิงรูปธรรม

1. หิ้งพระ

มักจะวางไว้ที่ตำแหน่งฝาเรือน ด้านตะวันออกในบ้านแบบประเพณีนิยม ซึ่งต่อมาในลักษณะของการประยุกต์ใช้ หรือในเรือนแบบร่วมสมัยที่มีการทำโครงสร้างใหม่ ส่วนนี้จะขาดไปคงเหลือแต่หิ้งพระหรือทำเป็นห้องพระตามความเหมาะสมและความต้องการของเจ้าของบ้าน

2. ห้ายนต์

มีหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้างหลัง ส่วนใหญ่อยู่ในส่วนของเรือนแบบประยุกต์

3. กาแล

ไม่มีให้เห็นเพราะ เรือนส่วนใหญ่ ไม่ได้เป็นเรือนประเพณีนิยม

5.3 สรุปผลการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ที่อาศัยในเรือนล้านนาล้านนาที่ทำการศึกษา

1. พฤติกรรมของผู้สูงอายุในบ้านไทยล้านนา

ผู้สูงอายุเพศชาย จะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการพักผ่อน ดูแลบ้าน ดูแลหลานและพูดคุยกับเพื่อน ออกไปธุระนอกบ้านเป็นครั้งคราว บริเวณ ที่ใช้งานมาก ได้แก่บริเวณชานและเดิน ลักษณะของพฤติกรรมจะไม่เปลี่ยนแปลงมาก และเนื้อที่ใช้สอยบริเวณนี้พอเพียงแก่การใช้งาน

ผู้สูงอายุหญิง จะเป็นผู้ทำหน้าที่แม่บ้านเองทั้งหมดตั้งแต่ดูแลทำความสะอาดบ้าน ทำกับข้าว จ่ายตลาดซื้อของเอง และบางท่านที่เวลาว่างก็จะทำขนมไว้แจกลูกหลาน หรือส่งขายหารายได้พิเศษอีกด้วย นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ดูแลหลานอีกด้วย ลักษณะการใช้สอยพื้นที่จะใช้ทั่วๆ ไปทุกแห่ง แต่ที่มากได้แก่บริเวณเดิน และครัวที่จะต้องมียกजरกรรมที่ต้องทำอยู่อย่างต่อเนื่องเสมอ ๆ แต่ขนาดของพื้นที่ที่มีอยู่พอเพียงต่อการใช้สอยมีการจัดวางของใช้ที่มีเพิ่มมาให้เหมาะสมและใช้เสริมกันกับของเดิมที่มีอยู่ได้อย่างดี คือ ไม่ได้เลิกใช้ของเก่าที่เคยใช้มาแต่เดิม เพียงแต่ของใหม่เข้ามาเสริมให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น ในครัวจะยังคงใช้เตาไฟอยู่ถึงแม้ว่าจะมีเตาแก๊ส ใช้รวมไปถึงไมโครเวฟ แล้วก็ตาม ดังเช่นบ้านของคุณแก้วเรือน เมฆรา และคุณอินทร์สม ชมพัวร์ณ์

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสิ่งใหม่ที่เข้ามาช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ผู้อาศัยสามารถปรับเข้ามาใช้ได้ และรู้จักนำมาใช้ผสมผสานกับของเก่าที่มีอยู่ให้เลือกใช้ได้ตามแต่โอกาสที่เหมาะสม

2. พฤติกรรมของคนรุ่นลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่

พ่อบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหารายได้หลักมาจุนเจือเลี้ยงดูบุตรหลาน และบริวารในบ้านให้ได้รับความสุข เพราะฉะนั้นพ่อบ้านจะต้องทำงานหนัก ซึ่งสังคมถูกเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตร มาเป็นสังคมเมือง และอุตสาหกรรมขนาดต่างๆ การประกอบอาชีพ ก็จะต้องออกจากบ้านไปทำงาน นอกบ้านเป็นเวลาและใช้เวลาทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่เช้าจรดเย็น จะมีเวลากับครอบครัว เฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ และหยุดนักขัตฤกษ์ หน้าที่ส่วนใหญ่จะมอบหมายให้แม่บ้านเป็นผู้ดูแลเกือบทั้งหมด

กิจกรรมในแต่ละวันของพ่อบ้าน ภายในบ้านจะเป็นการพักผ่อนมากกว่า นอกจากนี้จะมีการช่วยดูแลลูกบ้าน และดูแลบริเวณบ้านและต้นไม้ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างหนึ่งของบ้าน ทางภาคเหนือและในบางคนอาจจะต้องมีสถานที่ที่เป็นมุมทำงานไว้ด้วย เพราะบางครั้งจะต้องเอางานมาทำที่บ้านต่อ หรือ อาจจะเป็นมุมส่วนตัวสำหรับอ่านหนังสือ เขียนหนังสือ เลิกๆ น้อยๆ บริเวณเต็น และชาน (น้อยกว่า) และในยามค่ำจะใช้ห้องนอนเป็นที่พักผ่อนนอนหลับเท่านั้น

แม่บ้าน ในยุคนี้นั้นนอกจากจะต้องทำงานนอกบ้านแล้วก็ยังจะต้องทำหน้าที่แม่บ้านดูแลบ้านอีกด้วย เนื่องจากจะต้องช่วยหารายได้เสริมเข้ามาใช้จ่ายกันในครอบครัว ซึ่งแม่บ้านบางคนก็ทำงานประจำหรือบางคนทำงานพิเศษที่ไม่กำหนดเวลาแน่นอน พอมีเวลามากกว่าแต่ถึงกระนั้นแม่บ้านก็จะมี ผู้ช่วยทำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกยามที่ต้องออกไปธุระนอกบ้าน

กิจกรรมในบ้านแต่ละวันก็จะเกี่ยวข้องกับ การกินอยู่ของลูกและสามี ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ที่จะต้องคอยดูแลให้ได้รับความสุข และความสะดวกสบายเท่าที่จะทำได้ บริเวณหลักๆ ที่ใช้งานประจำได้แก่บริเวณครัว ทำอาหาร และเดินซึ่งเป็นบริเวณทานอาหารตลอดจนเป็นที่เลี้ยงดูลูก และเป็นบริเวณพักผ่อน ดูโทรทัศน์ทำงานหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ ด้วย

ลูก ซึ่งในลักษณะนี้จะขอกล่าวรวมๆ โดยลูกจะมีอายุประมาณ 5 ปี ถึง 12 ปี ซึ่งเป็นลูกที่จะยังอยู่ในวัยช่วงเป็นเด็กที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้จะต้องมีคนคอยดูแลให้คำแนะนำ และสั่งสอนอยู่ในทุกๆ เรื่องกิจกรรมของเด็ก ในแต่ละวันก็จะมีทั้งกลางแจ้ง และในร่ม โดยเวลาเย็นหรือตอนเช้า (ในวันหยุด) เด็กวิ่งเล่นกันที่ลานบ้านหรือบริเวณสวนรอบๆ บ้าน ในเวลากลางวันถ้าพักผ่อนจะดูโทรทัศน์ที่บริเวณเต็น ซึ่งเป็นที่เอนกประสงค์ของบ้าน รวมไปถึงบริเวณที่ทำกรบ้านจะอยู่บริเวณนี้ด้วย แต่อาจมีการแบ่งพื้นที่เป็นมุม ส่วนตัวของลูกในการทำงานบ้าน และเก็บอุปกรณ์การเรียนต่างๆ ซึ่งเต็นนี้นับเป็นส่วนสำคัญของบ้านเป็นอย่างมาก

ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งบางครั้งจะเป็นคุณพ่อ หรือคุณแม่ของพ่อบ้าน หรือแม่บ้านที่หลังจาก คู่ชีวิตได้ตายจากไปเหลืออยู่คนเดียว ซึ่งเมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ โดยมากจะอยู่อาศัยที่คนไปมาหาสู่ สะดวก และสามารถมองเห็นความเป็นไปของคนในบ้านได้ ซึ่งคงเป็นบริเวณเดิน บางท่านไม่สามารถเข้านอนในห้องได้ก็จะมีเตียงนอนที่บริเวณเดินเลย เพื่อสะดวกไม่ต้องเดินมากจะมีแม่บ้าน คอยดูแลตามสมควร

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ในลักษณะของพฤติกรรมของการอยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นกิจกรรมของทุกคนภายในบ้าน มีมากขึ้นชีวิตกลางแจ้ง บริเวณการทำงานที่ ลานโล่ง และได้ถุนน้อยลงหรือบางบ้านมีการกันใต้ถุนเสริม เป็นห้องอเนกประสงค์ไว้ใช้งานให้ พอเพียงกับความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยให้มีพื้นที่มากขึ้น ดังนั้นลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย ในลักษณะประเพณีนิยมจะมีพื้นที่ไม่พอเพียงกับความต้องการเพื่อที่ใช้สอยของคนในครอบครัวจำเป็น ที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของบ้านเพื่อให้มีเนื้อที่ใช้สอยให้มากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลง รูปแบบโดยยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ที่สำคัญของเรือนล้านนาไว้ได้

3. วิเคราะห์ลักษณะการใช้สอยพื้นที่แต่ละส่วนภายในบ้านที่ทำการศึกษา

จากการที่ได้ศึกษาลักษณะของบ้านแต่ละหลัง ว่ามีพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากผู้ที่อาศัยใช้พื้นที่ภายในบ้าน เพื่อตอบสนองความต้องการของพฤติกรรมของ ผู้อาศัยที่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาลักษณะของพื้นที่ใช้ สอยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัย ได้เพียงพอ หรือไม่เพื่อจะได้เป็นข้อมูลใช้ประกอบการจัดเนื้อที่ใช้สอยของเรือนล้านนาให้เหมาะสมและ สอดคล้องกับการใช้งาน ในสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงได้นำบ้านจำนวน 10 หลังทำการศึกษามาเปรียบเทียบขนาดพื้นที่ของเรือน ใน แต่ละส่วน ตลอดจนความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย และลักษณะการสัญจรการติดต่อส่วนต่างๆ ภายในบ้าน สรุปเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างเพื่อหาค่าเฉลี่ยในแต่ละส่วนได้อย่างถูกต้อง ดังนี้

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบขนาดต่าง ๆ ของเรือนที่ทำการศึกษา

ขนาดต่าง ๆ ของเรือน	เรือน หลังที่ 1	เรือน หลังที่ 2	เรือน หลังที่ 3	เรือน หลังที่ 4	เรือน หลังที่ 5	เรือน หลังที่ 6	เรือน หลังที่ 7	เรือน หลังที่ 8	เรือน หลังที่ 9	เรือน หลังที่ 10	ค่าเฉลี่ยรวม เกณฑ์ประมาณ ของค่าเฉลี่ย
1. มีพื้นที่รวม/ตรม.	182	140	156	81	252	130	112	249	240	110	100-250
2. ช่วงเสาด้านกว้าง (เรือนประธาน)	4.00	2.10	2.80	1.90	1.90	2.50	2.50	3.00	2.50	3.00	1.96-3.50
3. ช่วงเสาด้านยาว	1.95	1.75	2.00	3.00	2.00	2.20	2.00	3.00	2.50	2.40	2.00-3.40
4. ความกว้างเรือน (ประธาน)	4.00	4.00	3.80	3.80	6.00	4.00	4.00	6.00	4.50	4.50	4.00-5.00
5. ความยาวเรือน (ประธาน)	7.80	8.20	14.00	6.00	8.00	4.00	4.00	12.00	11.00	1.90	8.00-12.00
6. ความสูงพื้นเรือนและพื้นบ้าน	1.95	1.60	2.10	1.95	1.90	2.40	2.00	2.00	2.10	2.70	1.80-2.10
7. ความสูงพื้นเรือนและพื้นช่อ	2.50	2.60	2.50	3.30	2.80	2.80	3.00	3.00	2.90	2.50	2.50-3.00
8. ระยะห่างระหว่างเรือน	1.50	1.50	1.70	1.90	1.40	1.50	2.00	3.00	2.50	3.00	1.50-3.00
9. ความกว้างเรือน (เรือนแฝด)	4.00	2.80	3.00	3.00	2.50	4.00	2.50	3.00	3.50	3.00	2.80-3.80

หน่วยเป็นเมตร

5.4 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะการใช้สอยพื้นที่แต่ละส่วนภายในบ้าน ที่ทำการศึกษา

จากการที่ได้ทำการสำรวจบ้านไทยล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพอจะทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของบ้าน และการจัดแบ่งเนื้อที่ใช้สอย ตลอดจนการจัดวางเครื่องใช้ที่ไม่มีในสมัยก่อนให้เหมาะสมกับการใช้งานยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ ของบ้านบางส่วนก็ยังคงอยู่แต่บางส่วนก็ไม่มี ความจำเป็น หรือลดขนาดลงหรืออาจจะมีการต่อเติมขึ้นใหม่ก็มี จึงขอกล่าวถึงส่วนประกอบต่างๆ ของเรือนแบบประเพณีนิยมที่ได้ทำการศึกษา ดังนี้

1. ช่อบ้าน (บริเวณบ้าน)

จะมีพื้นที่เป็นบริเวณบ้านน้อยลง มีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ถ้าริมถนนก็จะมี การจัดทำห้องแถวค้าขาย และบางที่จะแบ่งให้ลูกปลุกบ้าน หรือขายไปบางส่วนเพราะในปัจจุบันใช้พื้นที่น้อยลงคนไม่นิยมทำสวนครัวเท่าใดนักเพราะอยู่ในเมืองใกล้ตลาดซึ่งหาซื้อได้ทุกอย่าง จะมีก็แต่ไม้ยืนต้น ไม้พุ่มบ้าง และไม่กระถางประดับตกแต่ง ช่อบ้านใช้ประโยชน์เป็นที่พักผ่อน บางแห่งยังเป็นลานดินอย่างเดิม หรือบางแห่งนิยมนำหญ้ามาเลเซีย (ใบใหญ่) มาปลูกคลุมดินก็มี

2. ฮั่วบ้าน (รั้วบ้าน)

มีความสำคัญขึ้น และวัสดุเปลี่ยนแปลงให้มีความมั่นคงแข็งแรงขึ้น วัสดุดังกล่าวได้แก่ไม้ ระแนง สังกะสี หรือก่ออิฐโปร่ง เป็นต้น ซึ่งรั้วที่ใช้ปลูกพืชผักสวนครัวแทบไม่มีหลงเหลือ มีแต่ปลูก ไม้ดอก ไม้เลื้อยประดับตามรั้วบ้าน

3. ต่อมน้ำ

ห้องอาบน้ำกลางแจ้งไม่มีการใช้แล้ว เพราะมีการสร้างห้องน้ำไว้ในตัวเรือนแล้วเป็นส่วน ใหญ่ เพราะต้องการความเป็นส่วนตัว เนื่องจากบริเวณบ้านมีน้อยลง และบ้านใกล้เคียงเป็น ตึกสูง

4. บ่อน้ำ

ในปัจจุบันมีระบบประปาแล้วบ่อน้ำหมดความสำคัญของไม่ได้มีการใช้งาน บางแห่งแห้ง ไปหรือขาดการดูแลรักษาไปไม่ถึงน้ำเน่าเสีย

5. หลอดข้าว (ยุ้งข้าว)

ของเดิมที่มีเปลี่ยนจากการเก็บข้าวเปลือกปัจจุบันใช้เป็นที่อยู่อาศัยหนึ่งปิดไป เพราะไม่มี การทำเกษตรกรรมในบริเวณเมือง หรือชานเมืองเหมือนสมัยก่อน และเมื่อได้ข้าวเปลือกส่งโรงสี ในระบบอุตสาหกรรม ไม่ได้ใช้ครกกระเดื่องอย่างเก่าแล้ว

6. เื่ออน (เรือน)

มีลักษณะเป็นเรือน 2 หลัง ร่วมพื้นโดยยังคงเป็นส่วนห้องนอน และเต็นอยู่เหมือนเดิมแต่ ขนาดของเรือนจะแตกต่างกันไปตามความต้องการ และขนาดของครอบครัว สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาเป็นสิ่ง

อำนวยความสะดวก ได้แก่ แก้ว อี๋ ตู้อี๋ โต๊ะ ต่างๆ รวมไปถึงโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียงอื่นๆ ที่จะต้องมีการจัดวางให้เหมาะสมกับการใช้งาน ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อขนาดของเรือน

5.4.1 สรุปลักษณะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

1. ใต้ถุนบ้าน

การใช้งานเปลี่ยนแปลงจากเดิมอยู่มาก ในปัจจุบันจะมีการใช้งานใน 2 ลักษณะคือ

1. โดยมากจะใกล้บันไดหน้าและลานบ้าน จะเป็นที่เลี้ยงเด็ก ทำขนม หรืองานฝีมือเล็กๆ น้อย ซึ่งแต่เดิมจะมีที่ทอดผ้าประจำทุกบ้าน เดิมนั้นในบริเวณตัวเมืองไม่นิยมทอดผ้าพื้นเมือง ยกเว้นในการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ที่มีเป็นโรงงานมากกว่า นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่พักจอดรถ และเลี้ยงสัตว์เล็กได้ เช่น ไก่ , กระจ่าง , ไล่สุ่ม หรือกรงไว้ใต้ถุนเรือน

2. ในกรณีนี้เกิดเมื่อครอบครัวขยายใหญ่ขึ้นเนื้อที่บนเรือนไม่พอความต้องการใช้งาน และเป็นที่ยุ้งยากในการสร้างเรือนขึ้นใหม่เพราะ เรือนล้านนาจะไม่ต่อเติมเรือนใหม่จากชาน เชื่อมแบบเรือนภาคกลาง โดยมากจะกำหนดขนาดของเรือน (ความยาว) ให้ได้ตามความต้องการตั้งแต่เริ่มก่อสร้าง ด้วยเหตุนี้จะนิยมใช้ใต้ถุนต่อเติมห้องตามความต้องการ สามารถแยกได้ใน 2 ลักษณะคือ

- ต่อเติมห้องนอน และส่วนพักผ่อนเป็นส่วนตัวแยกจากส่วน ชั้นบน
- กันชั้นบนเป็นห้องนอนเพิ่มส่วนใต้ถุนจะเป็นส่วนรับแขก พักผ่อน

ทานอาหาร

ซึ่งจะให้สะดวกจะมีการเสริมบันไดภายในเรือนระหว่างชั้นบน และการต่อเติมนี้จะต้องคำนึงถึงความสูงของใต้ถุนว่าสูงพอที่จะทำเป็นที่อยู่อาศัยได้หรือไม่

2. ชาน

ในสมัยก่อนชานจะเป็นส่วนเปิดโล่งอยู่ติดกับบันไดขึ้น ซึ่งจากการสำรวจชานจะหุดห้ายมีพื้นที่น้อยลง และโดยมากจะมีการเสริมสร้างหลังคาไว้ เพื่อไม่ให้โดยฝน เพราะพื้นไม้จะผุพัง และต้องซ่อมแซมบ่อยๆ ซึ่งเป็นปัญหาที่เจ้าของบ้านจะต้องดูแลหรือเรือนบางหลัง ขึ้นเรือนมาจะไม่มีชานบ้านจะมีเต็นท์ เชื่อมต่อกับบันไดเลย และชานเชื่อมไปสู่หลังบ้านจะมีระดับเดียวกับกับเต็นท์ก็เหมือนกัน ส่วนหลังบ้านเชื่อมครัว และห้องน้ำด้วยชานที่ลดระดับลงมา

3. เต็นท์

ตามที่ได้สำรวจเป็นบริเวณที่สำคัญที่สุดของบ้าน เป็นที่ของสมาชิกในบ้าน เป็นที่พักผ่อนที่ทำงาน เลี้ยงเด็กที่รับประทานอาหาร และรับแขก ซึ่งในทุกๆ วันคนที่อยู่ในบ้าน จะต้องได้ใช้บริเวณนี้ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากมีความสำคัญในลักษณะห้องอเนกประสงค์แล้วความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเครื่องใช้และอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกในบ้านที่มีมาก

ขึ้นกว่าในสมัยก่อนได้ถูกนำมาไว้ในบริเวณนี้หลายอย่าง เช่น โทรทัศน์ (บางบ้านมีตู้เย็น) ตู้เก็บของ ตู้โซฟา ชุดเก้าอี้รับแขก เป็นต้น ซึ่งทำให้ขนาดของเดินใหญ่ขึ้นตามลักษณะของการใช้พื้นที่

4. ห้องนอน

ใช้เป็นที่พักผ่อนนอนหลับในยามค่ำคืน ซึ่งในปัจจุบัน ทั้งลูกชายลูกสาวเมื่อโตขึ้นจะมีห้องนอนของตนเอง ซึ่งสมัยก่อนลูกชายจะใช้เดินเป็นที่นอน นอกจากห้องนอนจะไว้พักผ่อนใช้เป็นที่เก็บของเสื้อผ้าของใช้ส่วนตัวของเจ้าของห้อง และในเฉพาะห้องเจ้าของบ้านที่ตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันออกนั้นจะมีทั้งตู้เสื้อผ้า และมีชั้นเก็บพระเครื่องและของบูชาทั้งหมดมีค่าเพราะไว้ที่เดินเกรงว่าจะสูญหาย

5. ระเบียง

โดยทั่วไปจะใช้ในลักษณะเสริมพื้นที่ใช้งานด้านข้างตามแนวยาวของเรือน ซึ่งในลักษณะนี้ จะมีการใช้งานน้อยลงนอกจากบ้านที่มีลักษณะการใช้งานเป็นเรือนรับรองผู้คนจำนวนมาก ซึ่งจะต่อระเบียงจากชานหน้าเรือน เป็นส่วนนอกประสงค์เพิ่มเติมได้อีก แต่บ้านในเขตเมืองโดยทั่วไประเบียงใช้น้อยมาก หรือถ้ามีก็จะมีพื้นที่น้อย

6. ห้องครัว

ในส่วนที่ต่อจากชานบริเวณด้านหลังเรือนในส่วนที่กึ่งเปิดโล่ง ซึ่งแต่เดิมใช้เตาที่มีพื้นเป็นเชื้อเพลิง ให้ความไพเราะบายได้ง่ายและลดความร้อนที่เกิดขึ้นด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีเตาแก๊สที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่เข้ามาใช้กันแพร่หลายในทุกครัวเรือน บ้านบางหลังจะมีการใช้เตาทั้ง 2 แบบ บางหลังเลิกการใช้เตาพื้น และมีบ้านบางหลังจัดครัวในลักษณะสากลมีรู และเคาน์เตอร์เตรียมอาหาร และตู้เขวนเก็บของ ซึ่งมีการปรับแต่งผนังบ้านจากกิ่งโปรงเป็นทึบและเอาช่องหน้าต่างแทน เป็นการใช้งานที่สะดวกได้คึกแบบหนึ่งโดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างมากมายนัก

7. ห้องน้ำ

เป็นส่วนที่มีขึ้นในบ้านระยะหลัง ใช้บริเวณที่เป็นชานติดกับห้องครัวตามที่สำรวจมีห้องน้ำบนบ้านทุกหลัง ซึ่งบางหลังจะใช้เป็นห้องส้วมอย่างเดียว หรือเป็นทั้งห้องอาบน้ำและห้องส้วมด้วยในห้องเดียวกัน ในบางหลังจะมีประปาต่อน้ำขึ้นมาใช้โดยตรงได้ ในจังหวัดเชียงใหม่มักจะมีปัญหาเรื่องน้ำ บ้านส่วนใหญ่จะมีแท็งก์น้ำและปั๊มใช้กันมาก

จากการศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้านไทยล้านนาที่ไม่สามารถกำหนดลักษณะที่จะต้องเปลี่ยนแปลงต่ออยู่หลายประการ ซึ่งถ้าจะมีการสรุปลักษณะของเนื้อที่ใช้สอยของบ้านไทยล้านนาให้ได้เหมาะสมก็จะต้องมีการกำหนดตัวแปรให้ชัดเจน เพื่อจะได้มีการจัดวางลักษณะพื้นที่ต่างๆ ได้ตรงตามความต้องการในแต่ละเงื่อนไขที่จะกำหนดขึ้น แต่ทั้งนี้การ

จัดพื้นที่ใช้สอยในรูปแบบใดก็ดี ก็จะต้องอยู่ในพื้นฐานของลักษณะที่เป็นแก่นแท้ของเรือนไทย
ล้านนาประกอบอยู่ด้วย

5.5 สรุปลักษณะแผนผังเรือนล้านนาร่วมสมัยในปัจจุบัน จากผลการวิเคราะห์ พื้นที่ใช้สอยของบ้านที่ทำการศึกษา

หลังจากได้ศึกษาพื้นที่ใช้สอยตามลักษณะพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยแล้ว เพื่อให้สามารถ
นำผลการศึกษพื้นที่ใช้สอยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม ไทยร่วมสมัยที่มี
การปรับปรุงวัสดุก่อสร้าง และเทคโนโลยีระดับกลางได้ต่อไปนั้นผู้วิจัยจึงทำการออกแบบแผนผัง
การจัดวางพื้นที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ ของบ้านมีลักษณะของผู้อยู่อาศัยทั้งสองประเภท ได้แก่

1. ผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูงอายุ
2. ผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนรุ่นใหม่ (รุ่นใหม่)

5.6 สรุปผลการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยที่แบ่งตามลักษณะของผู้อยู่อาศัย

1. ผู้สูงอายุ (เจ้าของบ้านเดิม) อยู่ลำพัง

ผลที่ได้จากการศึกษา พบว่าบ้านที่จัดอยู่ในประเภทของเรือนประเพณีนิยม (ปัจจุบัน) นี้
เป็นผู้สูงอายุพักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ และค่าเฉลี่ยของพื้นที่ได้ทำการศึกษา (141 ตารางเมตร)
ใกล้เคียงกันกับค่าเฉลี่ยของเรือนประเพณีนิยมในอดีต (124 ตารางเมตร) และรูปแบบของการจัด
วางพื้นที่ใช้สอยยังคงยึดรูปแบบของเรือนประเพณีนิยม

2. ผู้อยู่อาศัยรุ่นหลังที่เป็นครอบครัวใหม่

ผลจากการศึกษาพบว่า บ้านแบบร่วมสมัยที่มีการพัฒนา พื้นที่ใช้สอยให้เพียงพอในการ
ตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยจะมีการใช้พื้นที่ของเรือนแบบประเพณีนิยม เนื่องจากมี
จำนวนผู้ใช้มากขึ้นตลอดจนพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมปัจจุบัน ขนาด
พื้นที่ที่คำนวณได้จากค่าเฉลี่ยของบ้านแบบพัฒนาร่วมสมัยมีพื้นที่เท่ากับ 195 ตารางเมตร ซึ่ง
ลักษณะของที่อยู่อาศัยที่ปรากฏพบว่า รูปทรง และขนาดของบ้านยังยึดขนาดของเรือนประเพณี
นิยมเป็นส่วนใหญ่ ในลักษณะของส่วนต่างๆ ที่เป็นพื้นที่หลักได้แก่ ซานหน้า และ ตัวเรือนหลัก (2
หลังที่คู่ขนานกันที่ประกอบด้วยห้องนอน และเต็น) จะมีขนาดใกล้เคียงกันกับขนาดเรือนประเพณี
แต่ในส่วนที่ทำให้มีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นมีลักษณะของการเพิ่มเติมเนื้อที่ใช้สอยโดยการต่อเติมพื้นที่ให้
เพิ่มขึ้น หรือ มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่บางส่วนนำมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ตามความต้องการของผู้
อยู่อาศัย ซึ่งผู้วิจัยจะแบ่งวิธีการเพิ่มเติมพื้นที่มีอยู่ 2 วิธี คือ

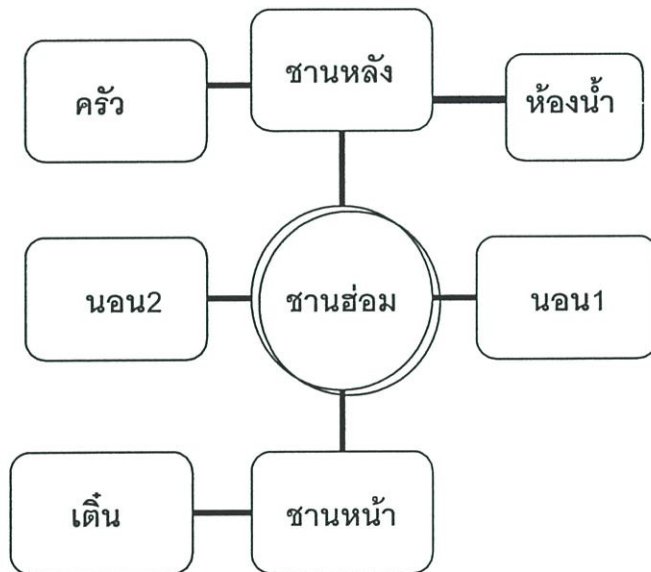
1. วิธีเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยในโครงสร้างบ้านเดิม

ได้แก่ การต่อเติมระเบียงเป็นห้องเพื่อใช้ประโยชน์ทำเป็นห้องครัวการต่อเติมหลังคาหรือกันสาดคลุมชานหน้า เพิ่มพื้นที่นอกประสงค์ การต่อเติมห้องครัวด้านหลังเป็นห้องน้ำ ห้องเก็บของ

2. วิธีก่อสร้างเพิ่มเติมจากโครงสร้างเดิม

โดยมากจะมีการสร้างเรือนต่อชานหลังบ้าน ขวางกับตัวเรือนแฝดเดิม เสริมเป็นห้องนอน และส่วนครัวอาจจะสร้างต่อไปในระดับชั้นบนหรือเปลี่ยนให้อยู่ในชั้นล่าง โดยมีบันไดหลังเชื่อมต่อพื้นที่

จากการวิเคราะห์ขนาดและการขยายตัวของบ้านที่มีการพัฒนาแบบร่วมสมัยที่ทำการศึกษາ สามารถแสดงให้เห็นแผนผังของการจัดพื้นที่ใช้สอยในลักษณะดังนี้

ภาพที่ 5.1 แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนล้านนาที่ทำการศึกษา

5.7 สรุปผลการวิเคราะห์

ตารางที่ 5.2 เปรียบเทียบลักษณะองค์ประกอบต่างๆ ของเรือนล้านนาประเพณีนิยมยุคอดีตกับ บ้านไทยล้านนาที่ทำการศึกษายุคปัจจุบัน

เรือนประเพณีนิยมยุคอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษา
<p>ลักษณะที่ตั้ง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ส่วนหน้าบ้านจะอยู่ทางทิศใต้เป็นส่วนใหญ่ แต่จะอยู่ในแนวเหนือ – ใต้ 2. ทางเข้าออก จะอยู่ที่ฝั่งซ้ายของรั้วด้านหน้า 3. พื้นที่บริเวณบ้านมีขนาดกว้างขวางมาก <ul style="list-style-type: none"> - ลานกว้าง ใช้กิจกรรมด้านเกษตรกรรม - ยุ้งข้าว - โรงเลี้ยงสัตว์และเก็บเครื่องมือเกษตรกรรม - บ่อน้ำ และ ตีอบน้ำ - สวนครัว 4. รั้วบ้านเป็นรั้วไม้ไผ่สาน ด้านหน้าทึบ ด้านข้างโปร่ง สำหรับไม้เลื้อย <p>การวางแผนเรือน</p> <p>วางเรือนแนวเหนือใต้โดยหน้าเรือน (ด้านสกัด) หันทางทิศใต้</p>	<p>ลักษณะที่ตั้ง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หน้าบ้านจะอยู่ทิศเหนือ – ใต้ แต่ขึ้นอยู่กับถนนที่เป็นทางสัญจร 2. ทางเข้าออกปรับตามความเหมาะสมของผังบริเวณทั้งภายนอกและภายใน 3. พื้นที่บริเวณบ้านจะมีขนาดทดลอง <ul style="list-style-type: none"> - ไม่ได้มีการใช้ลาน ในด้านเกษตรกรรม - ยุ้งข้าว โรงเลี้ยงสัตว์และที่เก็บเครื่องมือเกษตรกรรมไม่มีการใช้งานแล้ว - ใช้ประปา และทำห้องน้ำ อยู่ในตัวบ้าน แทนบ่อน้ำ และ ตีอบน้ำ - สวนครัว ถ้ามีจะมีขนาดใหญ่ นิยมซื้อหาจากตลาดสด - พื้นที่เหลือใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น เช่น แบ่งขาย , ทำตึกแถว , ทำร้านขายของ หรือแบ่งให้ลูกปลูกรับ <p>รั้วแข็งแรง ขึ้นเป็นรั้วก่ออิฐฉาบปูนหรือรั้วกุสังกะสี</p> <p>การวางแผนเรือน</p> <p>โดยมากยังยึดคตินิยมที่วางเรือนทางแนวเหนือใต้ ยกเว้นบางหลังที่มีเนื้อที่ และทางสัญจรมาบังคับ</p>

ตารางที่ 5.2 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมยุคอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษา
<p>ลักษณะและขนาดของตัวเรือน</p> <p>- ลักษณะของเรือน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เรือนแฝด ประกอบกัน 2 หลังขึ้นไป 2. ใต้ถุนสูงโล่ง 3. ฝาเรือนด้านข้าง (ยาว) ฝาออก 4. มีห้องครัวแยกอยู่หน้าบ้านหรือหลังเรือน 5. มีบันไดขึ้นด้านหน้าบางหลังมี 2 บันได 6. ส่วนประกอบ รั้วน้ำ , หิ้งพระ , หิ้งผีปู้ย่า 7. ส่วนใหญ่จะมีกาแลประดับยอดจั่ว 8. มีห้ายนต์ประดับเหนือประตูห้องนอนทางเข้าด้านเดิน <p>ขนาดของพื้นที่เรือน</p> <p>- พื้นที่ทั้งหมดโดยเฉลี่ยมีประมาณ 100 – 150 ตารางเมตร</p> <p>การลดระดับของพื้นเรือน</p> <p>ระดับเดิน และชานหรือระเบียงจะอยู่คนละระดับเนื่องจากระบบโครงสร้าง และการระบายลม</p>	<p>ลักษณะและขนาดของตัวเรือน</p> <p>- ลักษณะเรือน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เรือนแฝด 2. ใต้ถุนใช้ ประโยชน์ทำที่อยู่อาศัย 3. ฝาของเรือนในยุคหลังจะตั้งฉาก 4. ครัวจะอยู่ชั้นล่างด้านหลังเชื่อมด้วยบันได 5. มีบันไดขึ้นลงจากด้านหน้า มักจะมี 2 บันได มักจะมีหลังคาคลุม 6. รั้วน้ำ จะเป็นเพียงส่วนประดับมากกว่า หิ้งพระ และหิ้งผีปู้ย่า มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป 7. หลังคามีการเปลี่ยนแปลงวัสดุ มุง หรือ โครงสร้างหลังคา ลักษณะหลังคาเปลี่ยนรูปทรงไปตามระบบโครงสร้าง 8. ห้ายนต์เป็นส่วนตกแต่ง ห้องนอนนิยมเข้าออกด้านข้าง (ชานฮ่อม) มีน้อยลง <p>ขนาดของพื้นที่เรือน</p> <p>- พื้นที่ทั้งหมดในองค์ประกอบต่างๆ ที่เท่ากัน จะมีพื้นที่ไม่แตกต่างกันมาก แต่ถ้ามีการเพิ่มเติมพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้นตามความต้องการของผู้ใช้ที่เป็นครอบครัวใหม่จะมีพื้นที่ประมาณ 102 – 245 ตารางเมตร</p> <p>การลดระดับของพื้นเรือน</p> <p>เดินและชานจะถูกปรับให้อยู่ในระดับเดียวกัน เนื่องจากมีกิจกรรมการใช้สอยมากขึ้น ต้องการพื้นที่อเนกประสงค์กว้างขึ้น</p>

ตารางที่ 5.2 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมยุคอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษา
<p>ขนาดความกว้างของชานฮ่อม</p> <p>ใช้เป็นทางเดินเชื่อมต่อส่วนหน้าเรือนกับหลังเรือน ความกว้างจะไม่มากนักวัดจากกลางเสาเรือนทั้ง 2 หลังห่างประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อื่นเนื่องจากส่วนหลังคาที่อยู่เหนือชานฮ่อมจะเป็นแนวต่อของหลังคา ซึ่งถ้ากว้างมาก แนวชายคาที่มาบรรจบจะต่ำมากไม่พ้นแนวศีรษะ ซึ่งระยะห่างของชานฮ่อมจะสัมพันธ์กับขนาดต่างๆ ของตัวเรือนด้วย นอกจากนี้หลังคาที่มาบรรจบมีโอกาสรั่วซึมได้ง่ายเพราะรางน้ำรับชายคาเป็นไม้ บริเวณชานฮ่อมจึงไว้ให้เดินผ่านเท่านั้น ไม่สามารถใช้งานอื่นได้</p>	<p>ขนาดความกว้างของชานฮ่อม</p> <p>มีขนาดเฉลี่ยมากขึ้นกว่าเดิม ถ้าเป็นหลังคาแบบเดียวกัน ที่มีข้อ กำหนดด้านโครงสร้างจะมีความกว้าง ไม่แตกต่างจากของเดิมเท่าใด นอกจากหลังคา เปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบอื่น สามารถปรับความกว้างได้มากขึ้นกว่า และใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้เพราะกว้างขึ้น และยังไม่อยู่ในแนวรอยต่อหลังคา ทำให้รั่วซึมได้ง่าย และหลังคาจะสูงขึ้น</p>

ตารางที่ 5.3 เปรียบเทียบลักษณะการใช้สอยพื้นที่แต่ละส่วนของบ้านที่ทำการศึกษากับเรือน
ประเพณีนิยมในอดีต

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษาในปัจจุบัน
<p>1. ช่วงบ้าน (บริเวณบ้าน) บ้านจะประกอบด้วยสถานที่ต่างๆ นอกจากตัวเรือนแล้วยังมีส่วนครัว สวนผัก ไม้ประดับบ่อน้ำ ยุ้งข้าว ลานบ้าน โดยจะล้อมรอบด้วยรั้วบ้าน (รั้วบ้าน) ช่วงบ้านคือ ลานหน้าบ้านซึ่งสามารถใช้ประโยชน์อย่างมากมาย เป็นที่ตากพืชผลทางการเกษตร หัตถกรรม และเป็นที่วิ่งเล่นของเด็กๆ ลานบ้านนี้จะได้รับการดูแลให้สะอาด ไม่รกรุงรังมีเอกลักษณ์อีกอย่างก็คือ ต้นบันไดเรือนล้านนา จะมีสวนหย่อมจำพวกไม้ดอกปลูกข้างๆ ตุ่มน้ำล้างเท้า</p> <p>2. ฮั้วบ้าน (รั้วบ้าน) เป็นส่วนที่ใช้ล้อมรอบกับตัวบ้าน หากล้อมด้วยไม้ไผ่ที่สานเป็นตาสี่เหลี่ยมเรียกฮั้วตาแสง หากสานเรียงกันด้วยไม้ไผ่ขนาดประมาณ 2 – 3 ซม. ตัดกันเป็นแถวยาวเรียกว่าฮั้วสะลาบ และมีรั้วอีกแบบหนึ่งโดยใช้ไม้ไผ่ ปักผิวดินห่างกันพอควรแล้วเจาะรูที่ไม้ไผ่ให้ระดับเดียวกัน 4 – 5 ชั้น เพื่อสอดไม้ไผ่รองที่มีลำต้นเล็กกว่า เรียกว่าฮั้วตั้งปอง นอกจากนี้ยังมีรั้วไม้จริงและรั้วต้นไม้อื่น เช่น ต้นชา (เมี่ยง) ต้นมะขามเทศ เป็นต้น ประตูบ้านอาจมีหรือไม่มีก็ได้ ส่วนรั้วเดี่ยวๆ ที่ทำเป็นสวนครัวปลูกผัก เช่น พริก มะเขือเทศ ผักชี โหระพา กระเพรา ฯลฯ เรียกว่าฮั้วฮั้ว</p>	<p>1. ช่วงบ้าน (บริเวณบ้าน) จะมีพื้นที่เป็นบริเวณบ้านน้อยลง มีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ถ้าริมถนนก็จะมี การจัดทำห้องแถวค้าขาย และบางที่จะแบ่งให้ลูกปลุกบ้าน หรือขายไปบางส่วนเพราะในปัจจุบันใช้พื้นที่น้อยลงคนไม่นิยมทำสวนครัวเท่าได้นัก เพราะอยู่ในเมืองใกล้ตลาดซึ่งหาซื้อได้ทุกอย่าง จะมีก็แต่ไม้ยืนต้น ไม้พุ่มบ้าง และไม่กระถางประดับตกแต่ง ช่วงบ้านใช้ประโยชน์เป็นที่พักผ่อน บางแห่งยังเป็นลานดินอย่างเดิมหรือบางแห่งนิยมนำหญ้ามาเลเซีย (ใบใหญ่) มาปลูกคลุมดินก็มี</p> <p>2. ฮั้วบ้าน (รั้วบ้าน) มีความสำคัญขึ้นและวัสดุเปลี่ยนแปลงให้มีความมั่นคงแข็งแรงขึ้น วัสดุดังกล่าวได้แก่ ไม้ระแนง สังกะสี หรือก้ออิฐโปร่ง เป็นต้น ซึ่งรั้วที่ใช้ปลูกพืชผักสวนครัวแทบไม่มีหลงเหลือมีแต่ปลูกไม้ดอก ไม้เลื้อยประดับตามรั้วบ้าน</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เงื่อนไขประเพณีนิยมในอดีต	เงื่อนไขล้าหน้าที่ทำการศึกษาในปัจจุบัน
<p>3. ต้อบน้ำ , ต้อบอาบน้ำ เป็นที่อาบน้ำสร้างบนดิน นิยมสร้างใกล้บ่อน้ำทำเป็นหลังสี่เหลี่ยมไม่มีหลังคา และที่ทางเข้าทำเป็นหลีกผนังทำด้วยไม้ไผ่สาน หรือไม้แผ่นส่วนลัวมนั้นสมัยก่อนไม่มี แต่สมัยหลังนิยมสร้างไว้บนเรือน</p>	<p>3. ต้อบน้ำ ห้องอาบน้ำกลางแจ้งไม่มีการใช้แล้ว เพราะมีการสร้างห้องน้ำไว้ในตัวเรือน แล้วเป็นส่วนใหญ่ เพราะต้องการความเป็นส่วนตัวมิดชิด เนื่องจากบริเวณบ้านมีน้อยลง และบ้านใกล้เคียงเป็นตึกสูง</p>
<p>4. บ่อน้ำ ทุกบ้านจะมีบ่อน้ำไว้หลังบ้านเพื่อเก็บน้ำไว้กินไว้ใช้ หรือไว้อาบใกล้บริเวณฟอจะปลูกไม้พุ่มและไม้ดอกไว้เป็นแนวราบ เพื่อบังสายตา เวลาอาบน้ำมีการทำรางระบายน้ำเล็กๆ ไปยังแปลงปลูกต้นไม้เป็นการประหยัดน้ำ นอกจากนี้ยังมีพืชคลุมดินจำพวกชะพลู กระจ๊ะแห่น ปลูกไว้เป็นหย่อมๆ โดยรอบ</p>	<p>4. บ่อน้ำ ในปัจจุบัน มีระบบประปาแล้วบ่อน้ำหมดความสำคัญของบ่อน้ำไม่ได้มีการใช้งาน บางแห่งแห้งไป หรือขาดการดูแลรักษาไปไม่ลงไปน้ำเน่าเสีย</p>
<p>5. หลองข้าว (ยุงข้าว) เรือนกาแลทุกหลังจะมีหลองข้าวปลูกอยู่ในบริเวณบ้านเป็นส่วนใหญ่ จะอยู่บริเวณหน้าบ้านเยื้องมาด้านข้าง มีลักษณะเฉพาะของล้านนาคือ เป็นอาคารไม้ได้สูง บางแห่งสูงกว่าบ้าน มีระเบียบ โดยรอบ หลังคาเป็นจั่วลาดต่ำคลุมระเบียบ 40 ซม. และเสาจะสอดส่วนบนเข้าหากันรอบนอกระเบียบปล้อยโล่ง หรือมีไม้ฉลุเป็นแผ่นๆ โดยรอบ หลังคามีรูปทรงคล้ายเรือนกาแลทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นทางภาคเหนือ</p>	<p>5. หลองข้าว (ยุงข้าว) ของเดิมที่มีเปลี่ยนจากการเก็บข้าวเปลือก ปัจจุบันใช้เป็นที่อยู่อาศัย หนึ่งปิดไปเพราะไม่มีการทำเกษตรกรรมในบริเวณเมือง หรือชานเมืองเหมือนสมัยก่อน และเมื่อได้ข้าวเปลือกส่งโรงสี ในระบบอุตสาหกรรม ไม่ได้ใช้ครกกระเดื่องอย่างเก่าแล้ว</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	เรือนล้าหน้าที่ทำการศึกษาในปัจจุบัน
<p>6. เือน (บ้านเรือน)</p> <p>ส่วนที่สำคัญที่สุดของเรือนเพราะใช้เป็นที่อยู่อาศัย ลักษณะเฉพาะของเรือนล้าหน้าในรูปแบบประเพณีมีลักษณะเป็นเรือน 2 หลังร่วมพื้น มีส่วนประกอบในการใช้สอยทั้งเป็นที่นอนและส่วนรับแขกส่วนครัวนั้นอาจจะมีเป็นเรือนเพิ่มเติม หรือไม่มีก็ได้ ทิศทางของเรือนจะปลูกเรือนขวางตะวัน โดยหันหน้าเรือน (ด้านจั่ว) ไปทิศใต้การประกอบตัวอาคารเรือนต่างๆ เข้าด้วยกันไม่นิยมวางองค์ประกอบ 2 ซ้างเท่ากัน (Symmetry) เรือนต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างหลวมๆ เป็นแบบ Dynamic Balance คือ ตัวเรือน 2 ซ้าง ไม่ต้องห่างกัน</p> <p>7. ใต้ถุนบ้าน</p> <p>ใช้เป็นส่วนพักผ่อน ทำงานหัตถกรรม บริเวณทอผ้า และทำงานเล็กๆ น้อยๆ ต่างๆ ในเวลากลางวัน ซึ่งจะมีการตั้งแคร่ไวนั่งพักผ่อนมีอุปกรณ์ทอผ้า และเย็บปักถักร้อย นอกจากนี้ยังเป็นที่ยกเครื่องมือทางการเกษตรและเลี้ยงสัตว์</p>	<p>6. เือน (เรือน)</p> <p>มีลักษณะเป็นเรือน 2 หลัง ร่วมพื้นโดยยังคงเป็นสองห้องนอน และเต็นอยู่เหมือนเดิม แต่ขนาดของเรือน จะแตกต่างกันไปตามความต้องการ และขนาดของครอบครัว สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ เก้าอี้ ตู้โต๊ะ ต่างๆ รวมไปถึงโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียงอื่นๆ ที่จะต้องมีการจัดวางให้เหมาะสมกับการใช้งาน ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อขนาดของเรือน</p> <p>7. ใต้ถุนบ้าน</p> <p>การใช้งานเปลี่ยนแปลงจากเดิมอยู่มาก ในปัจจุบันจะมีการใช้งานใน 2 ลักษณะ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ใต้ถุนเปิดโล่ง (แบบเดิม) จะใช้เก็บของเครื่องใช้เก่าๆ ที่ไม่ใช้แล้วบางส่วน โดยมากจะใกล้บันไดหน้าและลานบ้าน จะเป็นที่ยกเด็กทำขนม หรืองานฝีมือเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งแต่เดิมจะมีที่ทอผ้าประจำทุกบ้าน เดียวนี้ในบริเวณตัวเมืองไม่นิยมทอผ้าพื้นเมือง ยกเว้นในการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ที่มีเป็นโรงงานมากกว่า นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่จอดรถ และเลี้ยงสัตว์เล็กได้ เช่น ไก่ , กระจ่าง ไส้สุ่ม หรือกรงไว้ใต้ถุนเรือน

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	บ้านที่ทำการศึกษในปัจจุบัน
<p>8. ชาน</p> <p>เมื่อเดินขึ้นบันไดมาจะเป็นบริเวณโล่งของเรือนไม่มีหลังคาคลุมจะมีคลุมก็เป็นการต่อเติมในภายหลัง ชานจะมีเนื้อที่กว้างมาก เมื่อเทียบกับส่วนใช้สอยอื่นๆ ลดระดับต่ำกว่าเดินประมาณ 20 ซม. เหมาะแก่การนั่งสอยงามแบบล้านนา ชานจะเชื่อมต่อระหว่าง เติ้นด้านหน้าและเชื่อมระหว่างเรือนแฝดอีก เรียกว่า “ชานฮ่อม” และชานบริเวณครัวหลังเรือนอีกด้วย ชานมีประโยชน์อเนกประสงค์สามารถจุคนได้มากโดยเฉพาะเวลามีงานประเพณีต่างๆ ส่วน</p>	<p>2 ในกรณีนี้เกิดเมื่อครอบครัวขยายใหญ่ขึ้น เนื้อที่บนเรือนไม่พอความต้องการใช้งาน และเป็นที่ยุ่งยากในการสร้างเรือนขึ้นใหม่เพราะเรือนล้านนา จะไม่ต่อเติมเรือนใหม่จากชานเชื่อมแบบเรือนภาคกลาง โดยมากจะกำหนดขนาดของเรือน (ความยาว) ให้ได้ตามความต้องการตั้งแต่เริ่มก่อสร้าง ด้วยเหตุผลนี้จะนิยมใช้ต่อเติมห้องตามความต้องการสามารถแยกได้ใน 2 ลักษณะคือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ต่อเติมห้องนอน และส่วนพักผ่อนเป็นส่วนตัวแยกจากส่วน ชั้นบน - กั้นชั้นบนเป็นห้องนอนเพิ่มส่วนใต้ถุนจะเป็นส่วนรับแขก พักผ่อน ทานอาหาร <p>ซึ่งจะให้สะดวกจะมีการเสริมบันไดภายในเรือนระหว่างชั้นบน และการต่อเติมนี้จะต้องคำนึงถึงความสูงของใต้ถุนว่าสูงพอที่จะทำเป็นที่อยู่อาศัยได้หรือไม่</p> <p>8. ชาน</p> <p>ในสมัยก่อนชานจะเป็นส่วนเปิดโล่งอยู่ติดกับบันไดขึ้น ซึ่งจากการสำรวจชานจะหดหายไปพื้นที่น้อยลง และโดยมากจะมีการเสริมสร้างหลังคานรับ เพื่อไม่ให้โดนฝน เพราะพื้นไม้จะผุพังและต้องซ่อมแซมบ่อยๆ ซึ่งเป็นปัญหาที่เจ้าของบ้านจะต้องดูแลหรือใต้ถุนบางหลัง ชั้นเรือนมาจะไม่มีชานบ้านจะมี เติ้น เชื่อมต่อกับบันไดเลย และชานฮ่อมไปสู่อหลังบ้านจะมีระดับเดียวกันกับ เติ้น ก็มีเหมือนกัน ส่วนหลังบ้านเชื่อมครัวและห้องน้ำด้วยชานที่ลดระดับลงมา</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษในปัจจุบัน
<p>ใหญ่เป็นพื้นไม้สักโดยเว้นระยะระหว่างแผ่น เพื่อให้ฝ้าฝนไม่ซัง จะทำรั้วสูงประมาณ 80 ซม. รอบชายด้านนอก ลักษณะรั้วไม่แน่นอนส่วนใหญ่มีเสาด่อม่อแต่มีขนาดเล็กกว่ามีไม้ตีปิด ด้านบนใช้สามารถวางของได้</p> <p>9. เติ้น</p> <p>เป็นเนื้อที่ส่วนหน้าเรือน 2 ห้องแรกตามด้านขวางบางแห่งใช้ 1 ห้อง กับพะไลอีก 1 ห้อง เป็นเติ้น เติ้นมีระดับความสูงกว่าชาน 20 ซม. มีชานห่อมผ่านกลาง ถ้ามีห้องนอนใหญ่ห้องเดียวก็ไม่มีชานห่อม เติ้นใช้งานอเนกประสงค์แบบเปิดโล่ง (Semi – Living Quarter) เป็นที่นั่งเล่น รับประทานอาหาร รับแขก จัดงานศพ เมื่อมีคนในบ้านถึงแก่กรรมลง เป็นที่นอนของคนแก่ที่เป็นชาย หรือเด็กหนุ่มวัยรุ่น และแขกผู้ชายที่มาเยี่ยมเยียน ด้านข้างของเติ้นด้านทิศตะวันออกเป็นห้องพระติดอยู่กับฝาเรือน นิยมติดรูปพระธาตุเจดีย์รูปพระเถระที่มีชื่อเสียงได้แก่ พระครูบาศรีวิชัย เกือบสมุดข่อย และรูปตัวเบ็ญ คือรูปปีนักษัตรปีเกิด ภาพเขียนนี้เป็นภาพธาตุประจำปีเกิดของคนที่อยู่อาศัยในบ้าน</p> <p>ในกรณีที่มีการใช้ปริมาตรที่ว่างเหนือเติ้นอย่างเต็มที่ โดยใช้ไม้ไผ่สารหรือระแนงไม้เนื้อแข็งสานเป็นตะแกรงโดยยึดขนาดคนโหน้ำเป็นหลักเพื่อใช้เก็บคนโหน้ำ โดก หม้อ ถ้วยชาม ส้วม ภาชนะ ฯลฯ ซึ่งจะยึดติดกับซื่อและแปะหัวเสาของเรือน โดยมีเคร่าไม้แขวนโครงตะแกรง</p>	<p>9. เติ้น</p> <p>ตามที่ได้สำรวจเป็นบริเวณที่สำคัญที่สุดของบ้าน เป็นที่ของสมาชิกในบ้าน เป็นที่พักผ่อน ที่ทำงาน เลี้ยงเด็กที่รับประทานอาหารเช้าและรับแขก ซึ่งในทุกๆ วันคนที่อยู่ในบ้านจะต้องได้ใช้บริเวณนี้ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากมีความสำคัญในลักษณะห้องอเนกประสงค์แล้วความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเครื่องใช้และอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกในบ้านที่มีมากขึ้นกว่าในสมัยก่อนได้ถูกนำมาไว้ในบริเวณนี้หลายอย่าง เช่น โทรทัศน์ (บางบ้านมีตู้เย็น) ตู้เก็บของ ตู้โชว์ ชุดเก้าอี้รับแขก เป็นต้น ซึ่งทำให้ขนาดของเติ้นใหญ่ขึ้นตามลักษณะของการใช้พื้นที่</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เงื่อนไขประเพณีนิยมในอดีต	เงื่อนไขที่ทำการศึกษในปัจจุบัน
<p>จันทัน ซึ่งเพดานตะแกรงนี้ชาวเหนือเรียกว่า “ควั่น”</p> <p>10. ห้องนอน</p> <p>เป็นส่วนที่แยกออกจากส่วนอื่นๆ ของเรือน ในลักษณะที่เป็นส่วนตัว หรือเรียกได้ว่าเป็นเขตหวงห้าม (Private Zone) แยกส่วนออกจากเต็นที่เรียกว่าส่วนนอก และห้องนอนเป็นส่วนในการแบ่งเขตจากเต็น โดยมีขั่มประตู (คล้ายธรณีประตู) ทำด้วยไม้หนาประมาณ 1 ฝ่ามือ วางติดพื้นไว้เป็นเส้นอาณาเขตส่วนรอบด้านบน ประตู จะมีแผ่นไม้แกะสลักอย่างสวยงาม เรียกว่าห้ายนต์ ถือเสมือนยันต์อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยปกป้องกันภัยอันตรายใดๆ จากภายนอก ผู้ที่ใช้ห้องนอนได้แก่ พ่อ – แม่ ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและลูกสาว โดยภายในห้องนอนที่มีความกว้างจะมีการแบ่งส่วนโดยใช้มุ้งหรือม่านให้เกิดเป็นบริเวณที่เป็นส่วนตัวขึ้น นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่เก็บของที่มีค่า และสิ่งที่สำคัญภายในห้องนอนอีกอย่างหนึ่งคือ ห้องบูชา “ผีปู่ย่า” ซึ่งเป็นห้องวางเครื่องบูชา คือพานดอกไม้ธูปเทียนเขียนหมาก คนโหนดวางเอาไว้ ตั้งอยู่ที่คานหัวนอน ซึ่งห้องนอนจะอยู่ชีกตะวันตกของบ้าน และห้องนอนจะหันไปทางทิศตะวันออกเช่นกัน นอกจากนี้ยังมี “ไม้แป้นดอง” ปูพื้นเพื่อแยกส่วนห้องนอนด้านตะวันออกกับด้านตะวันตก</p>	<p>10. ห้องนอน</p> <p>ใช้เป็นที่พักผ่อนนอนหลับในยามค่ำคืน ซึ่งในปัจจุบัน ทั้งลูกชายลูกสาวเมื่อโตขึ้นจะมีห้องนอนของตัวเอง ซึ่งสมัยก่อนลูกชาย จะใช้เต็นเป็นที่นอน นอกจากห้องนอนจะไว้พักผ่อนใช้เป็นที่เก็บของเสื้อผ้าของใช้ส่วนตัวของเจ้าของห้อง และโดยเฉพาะห้องเจ้าของบ้านที่ตั้งอยู่ฝั่งทิศตะวันออกนั้นจะมีทั้งผีปู่ย่า และมีชั้นเก็บพระเครื่อง และของบูชาทั้งของมีค่าเพราะไว้ที่เต็นเกรงว่าจะสูญหาย</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษในปัจจุบัน
<p>โดยเมื่อมีคนเดินผ่านชานช่อมแล้วจะไม่เกิดเสียงดังรบกวนผู้อยู่ในห้องนอน</p> <p>11. ครัว</p> <p>นับเป็นส่วนที่สำคัญของบ้าน อีกส่วนหนึ่งมักจะตั้งอยู่ด้านหลัง หรือด้านข้างของเรือนโดยชานบ้านเป็นตัวเชื่อม ครัวมีขนาดย่อมกว่าเรือนนอน ฝา มักทำโปร่งมีช่องระบายควัน ที่ตั้งเตาไฟทำด้วยแทนไม้อัดดินแน่น บนแทนดินจะเป็นที่ตั้งเตาไฟในสมัยก่อนใช้ฟืน ผู้ประกอบอาหารนั่งกับพื้น หรืออาจมีที่รองนั่งเป็นไม้ต่ำๆ เรียกว่า ก้อบภายในครัว มีที่กว้างพอที่จะนั่งรับประทานอาหารได้ด้วย โดยนั่งกับพื้นและมีโตกไว้ใส่กับข้าว เนื่องจากหน้าครัวเป็นเติน เป็นส่วนมากประตูเข้าครัวจึงอยู่ด้านขวา เดินเข้าครัวจากชานช่อมบริเวณด้านหลังครัว มักจะเป็นระเบียบและชานใช้ประโยชน์ในการประกอบอาหารและตากของที่ชานบางแห่งมีร้านน้ำเย็นออกรากริ้วของชานด้วย และเพื่อความสะดวกในการอยู่อาศัย ยังนิยมมีบันไดหลังบ้านทอดสู่เรือนครัว นอกจากนี้ยังมีเสาสั้นๆ ปักจากพื้นลอดผ่านพื้นครัวสูงจากพื้นเล็กน้อย เรียกว่า “เสาป้อก” ไว้สำหรับตำน้ำพริก จะได้ไม่กระเทือนถึงพื้นเรือนด้วย</p>	<p>11. ครัว</p> <p>ในส่วนที่ต่อจากชานบ้านบริเวณด้านหลังเรือนในส่วนที่กึ่งเปิดโล่ง ซึ่งแต่เดิมใช้เตาที่มีพื้นเป็นเชื้อเพลิงให้ควันไประบายได้ง่ายและลดความร้อนที่เกิดขึ้นด้วย แต่ในปัจจุบันนี้มีเตาแก๊สที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่เข้ามาใช้กันแพร่หลายในทุกครัวเรือน บ้านบางหลังจะมีการใช้เตาทั้ง 2 แบบ บางหลังยกเลิกการใช้เตาพื้นและมีบ้านบางหลังจัดครัวในลักษณะสากล มีตู้และเคาน์เตอร์เตรียมอาหาร และตู้แขวนเก็บของ ซึ่งมีการปรับแต่งผนังบ้านจากกึ่งโปร่งเป็นทึบและเอาช่องหน้าต่างแทน เป็นการใช้งานที่สะดวกได้อีกแบบหนึ่ง โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างมากมายนัก</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เงื่อนไขประเพณีนิยมในอดีต	เงื่อนไขล้าหน้าที่ทำการศึกษาในปัจจุบัน
<p>12. ห้องน้ำ</p> <p>ในสมัยก่อนไม่มีการสร้างห้องน้ำ ต่อมาเมื่อการทำห้องน้ำ จะอยู่ในบริเวณบ้านแต่ไม่ได้สร้างไว้บนเรือน</p>	<p>12. ห้องน้ำ</p> <p>เป็นส่วนที่มีขึ้นในบ้านระยะหลัง ใช้บริเวณที่เป็นชานติดกับห้องครัวตามที่สำรวจมีห้องน้ำบนบ้านทุกหลัง ซึ่งบางหลังจะใช้เป็นห้องส้วมอย่างเดียว หรือเป็นทั้งห้องอาบน้ำและห้องส้วมด้วยในห้องเดียวกัน ในบางหลังจะมีประปาดอน้ำขึ้นมาใช้โดยตรงได้ ในจังหวัดเชียงใหม่มักจะมีปัญหาเรื่องน้ำ บ้านส่วนใหญ่จะมีแท็งก์น้ำและปั๊มใช้กันมาก</p> <p>จากการศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในบ้านไทยล้านานี้ ไม่สามารถกำหนดลักษณะที่ต้องเปลี่ยนแปลงต่ออยู่หลายประการ ซึ่งถ้าจะมีการสรุปลักษณะของเนื้อที่ใช้สอย ของบ้านไทยล้านาน นี้ให้ได้เหมาะสมก็จะต้องมีการกำหนดตัวแปรให้ชัดเจน เพื่อจะได้มีการจัดวางลักษณะพื้นที่ต่างๆ ได้ตรงตามความต้องการในแต่ละเงื่อนไขที่จะกำหนดขึ้น แต่ทั้งนี้การจัดพื้นที่ใช้สอยในรูปแบบใดก็ดี ก็จะต้องตั้งอยู่ในพื้นฐานของลักษณะที่เป็นแก่นแท้ของเรือนไทยล้านานประกอบอยู่ด้วย</p>
<p>13. ระเบียง</p> <p>โดยทั่วไปจะมีระเบียงหน้าบ้านหรือหลังบ้าน ซึ่งเป็นระเบียงโล่งไม่มีหลังคาใช้ประโยชน์เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ตากพืชผลการเกษตร ตากผ้าเครื่องใช้ต้อนรับแขกผู้คนได้มาก เมื่อมีงานประเพณีต่างๆ และได้ทุนได้ร่มเงาใช้ประโยชน์ได้อีก เช่น นั่งพักผ่อน ทำงาน</p>	<p>13. ระเบียง</p> <p>โดยทั่วไป จะใช้ในลักษณะเสริมพื้นที่ใช้งานด้านข้างตามแนวยาวของเรือน ซึ่งในลักษณะนี้จะมีการใช้งานน้อยลง นอกจากบ้านที่มีลักษณะการใช้งานเป็นเรือนรับรอง ผู้คนจำนวนมาก ซึ่งจะต้องระเบียงจากชานหน้าเรือนเป็นส่วนนอกประสงค์เพิ่มเติมได้อีก แต่บ้าน</p>

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เรือนประเพณีนิยมในอดีต	เรือนล้านนาที่ทำการศึกษาในปัจจุบัน
หัตถกรรมและเลี้ยงสัตว์ นอกจากกระเบียงหน้า และหลังแล้วจะมีการต่อเติมด้านข้างโดยเชื่อมจากชานได้อีก ซึ่งบางหลังจะทำหลังคาคลุมกระเบียงทั้งหมดก็มี	ในเขตเมืองโดยทั่วไปกระเบียงใช้น้อยมาก หรือถ้ามีก็จะมีพื้นที่น้อยและมีหลังคาคลุมกันแดดและฝน

5.8 ข้อเสนอแนะ

ในการสร้างที่อยู่อาศัยของแต่ละภูมิภาคส่วนใหญ่จะมีสภาพแวดล้อม พฤติกรรมและความเชื่อ เป็นตัวกำหนดลักษณะของสถาปัตยกรรม เพื่อสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัย แต่ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเสนอแนวความคิดในการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมล้านนา นำมารวบรวมกับการสำรวจและการสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบถึงความต้องการของผู้อยู่อาศัย แล้วสรุปเป็นแนวความคิดในการพัฒนาการออกแบบ ซึ่งแนวความคิดที่เสนอในบทที่ 5 นี้มีได้หมายความว่า เป็นแบบที่ถูกต้องตามหลักการออกแบบตามเอกลักษณ์และวัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนา เป็นแต่เพียงแนวความคิดในการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา ตามความคิดของผู้วิจัยเท่านั้น

5.8.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงลักษณะการตกแต่งลวดลายต่างๆที่ประดับไว้บนประตูทางเข้าห้องนอน ซึ่งเป็นคติสัญลักษณ์ที่เรียกว่า"นายนต์"
2. เนื่องจากปัจจุบันเรือนล้านนาได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อม รูปแบบจึงมีลักษณะผิดเพี้ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงมีการศึกษาค้นคว้ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อกำหนดการใช้สอยของพื้นที่ภายในเรือน ดังนั้นจึงควรมีการทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการต่อเติมเรือนล้านนา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาและผู้สนใจ
3. ควรมีการนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาการออกแบบศาสนสถานของสถาปัตยกรรมล้านนา

5.9 การนำเสนอแนวความคิดในการออกแบบ

แนวทางประการสำคัญในการทำการศึกษ เพื่อการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยมีเป้าหมายการออกแบบที่สอดคล้องกับหลักพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งจะต้องประกอบด้วย

- การก่อให้เกิดสุนทรียภาพ ของรูปทรง
- ก่อให้เกิดการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์
- ก่อให้เกิดการตอบสนองในด้านหน้าที่ใช้สอย

(วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2530 : 26 – 27)

จากแนวคิดและทฤษฎีข้างต้น จึงได้แนวทางการออกแบบที่เป็นทางหนึ่งที่ถูกวิจัย จะนำเสนอ เป็นตัวอย่างโดยนำผลของการศึกษา มาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบโดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ แยกเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ส่วนประกอบต่างๆ ที่สำคัญของเรือนล้านนา (จากผลของการศึกษา) ที่นำมาใช้ในการออกแบบ

2. วิธีการและการดำเนินการออกแบบ

1. ส่วนประกอบต่างๆ ที่สำคัญที่จะนำมาใช้ในการออกแบบ

ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการออกแบบ ทั้ง 3 ประการ โดยการแบ่งรายละเอียด ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นแก่นแท้ที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านไทยล้านนา

2. ส่วนที่เป็นส่วนประกอบ และประดับตกแต่งให้เกิดความหมายและความสวยงามด้านสุนทรียภาพ

1. ส่วนที่เป็นแก่นแท้ ที่จะนำมาใช้ในการออกแบบจากผลการศึกษา

1.1 การวางตัวเรือน ในทิศทางแนวเหนือใต้ (ถ้าทำได้) เพื่อให้สอดคล้องกับ

สภาพแวดล้อม และสภาพภูมิอากาศ และคตินิยม

1.2 การวางผังพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน (SPACE PLANING)

1.3 ลักษณะรูปทรง (ภายนอก) ที่ยังดูเบา ลอยตัว และร่มรื่น โดยอาศัยการ

ออกแบบ จัดสวนเปิดโล่ง , การยกกระดาน , และความลาดเอียงของผนัง และการจัดสภาพแวดล้อมรอบๆ

1.4 ลักษณะโครงสร้าง และส่วนประกอบบางส่วนที่เปลี่ยนแปลงไป

- การยกกระดานของพื้น เช่น ชาน – เติ้น เมื่อนำมาอยู่ในส่วนของพื้นที่

ภายในบ้านและก็ไม่มีความจำเป็นในการยกกระดาน นอกจากมีความต้องการในด้านหน้าที่ใช้สอย

- ชานหน้า หรือส่วนระเบียง ภายนอก ควรจะมีบ้างเพื่อใช้ประโยชน์ใช้เป็นที่พักผ่อน , รับแขก , ใช้ตากหรือผึ่งเสื้อผ้าข้าวของ (ชานหลังบ้าน)
- ความกว้างช่วงเสา เปลี่ยนแปลงให้กว้างขึ้น เสาเปลี่ยนเป็นทรงสี่เหลี่ยม แต่ความกว้างระหว่างตัวเรือน 2 หลังที่ขนานกัน (ชานร่วม) มีข้อจำกัดขึ้นอยู่กับรูปทรงหลังคาและความสูง ที่เหมาะสม
- หลังคาทรงจั่ว 2 หลังขนานกัน แต่เครื่องมุงหลังคา (กระเบื้อง) และโครงสร้าง สามารถเปลี่ยนแปลงตามเทคโนโลยีในปัจจุบัน
- บันไดขึ้นลงด้านหน้าเรือน จำเป็นจะต้องมี นอกจากตามลักษณะการใช้สอย แล้วยังเป็นเอกลักษณ์ ของรูปทรงด้วย นอกจากนี้ยังประกอบด้วยบันได ช่าง หรือบันไดหลังไว้ใช้ขึ้นลงอีกทางหนึ่งด้วย
- ลักษณะฝาเรือน โครงสร้างเปลี่ยนฝาเรือนไม่ผายออก และรูปแบบฝาจะเปลี่ยนตามวัสดุปิดผิว

5. รั้วบ้าน จะมีความมั่นคงแข็งแรงขึ้น โครงสร้างไม้หรือคอนกรีตก่ออิฐได้ โดยเฉพาะด้านหน้าจะมีการใช้วัสดุที่แข็งแรงมั่นคง ด้านข้างและด้านหลัง อาจใช้วัสดุอย่างอื่นแข็งแรง แต่ โปร่งกว่าพร้อมกับการใช้พันธุ์ไม้เสริมรั้วให้มีสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติ แก้วไขขนาดพื้นที่เล็กลงให้ไม่ทึบเกินไป

2. ส่วนที่เป็นส่วนประกอบ และประดับ ตกแต่งให้เกิดความงามด้านสุนทรียภาพ ส่วนประกอบเหล่านี้มีความสวยงาม เพื่อเสริมความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปธรรมที่สื่อให้เข้าใจได้ง่าย แต่การนำมาใช้ก็ต้องให้เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะร่วมสมัย ที่ทำการออกแบบด้วย ส่วนประกอบที่กล่าวถึงมีดังนี้

- กาแล ตกแต่งยอดจั่ว (ไม่ใช่เอกลักษณ์ เฉพาะของล้านนา) เป็นลักษณะที่เด่นสำหรับตกแต่งยอดจั่วให้ดูอ่อนช้อยขึ้น
- ห้ายนต์ ตกแต่งเหนือประตูห้องนอนด้านหน้ามีลักษณะ และลวดลายแตกต่างกันออกไป
- หิ้งพระ ตกแต่ง ในระยะหลังจะทำเป็นทั้งภายในบ้าน แล้วติดรูปพระหรือกษัตริย์
- รั้วน้ำ ตกแต่งชาน
- ระเบียงมีหมอน้ำวางอยู่ภายใน

2. วิธีการ และการดำเนินการออกแบบ

เมื่อได้ข้อมูลที่จะใช้เป็นข้อกำหนดในการออกแบบแล้วนั้นจะมีการกำหนดความต้องการในด้านต่างๆ เพิ่มเติม ดังนี้

1. ต้องการออกแบบบ้านที่มีขนาดเล็กสำหรับครอบครัวใหม่ โดยมีการพัฒนา ร่วมสมัย จากบ้านแบบประเพณีนิยม (TRADITIONAL HOUSE) ในส่วนที่สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้าง และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งเริ่มจากส่วนประกอบหลักที่เป็นส่วนที่พักอาศัย (พักผ่อน , นอน และเก็บของมีค่า) และบริการ (ครัว ห้องน้ำ ห้องส้วม) ซึ่งเมื่อมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น สามารถขยายพื้นที่เพิ่มเติมขึ้นได้โดยไม่ขัดแย้งกันกับรูปทรงแบบเดิม และไม่รบกวนโครงสร้างเดิม

2. การออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านจะต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย ที่เป็นครอบครัวใหม่ ที่มีชีวิตในสังคมเมืองที่มีรูปแบบแผนการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งสามารถจัดวางอุปกรณ์ใช้หลักที่จำเป็นในการใช้สอยให้เหมาะสมกับการใช้งาน

3. ใช้ระบบการก่อสร้าง และเทคโนโลยีขนาดกลาง ที่หาง่ายราคาถูกนิยมใช้แพร่หลาย และ มีความมั่นคงแข็งแรงในระดับมาตรฐาน และจะต้องไม่ทำลายสภาพแวดล้อมที่เสื่อมถอยให้เสียหาย ยิ่งขึ้น แต่กลับจะต้อง มีส่วนช่วยทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น

4. ขนาดของบ้านควรจะต้องเหมาะสมกับขนาดของพื้นที่บ้านในเมืองที่มีขนาดน้อยลง จากการศึกษาขนาดเฉลี่ยของพื้นที่ของบ้านประมาณ 200 ตารางวา – 1 ไร่

ตัวอย่างการออกแบบ

ผังการจัดวางเนื้อที่ใช้สอยภายในบ้าน ในลักษณะเรือนล้านนาร่วมสมัย ตามพฤติกรรมการอยู่อาศัย ของคนรุ่นหลังในลักษณะครอบครัวใหม่ มีส่วนประกอบ และขนาดของพื้นที่ใช้สอย ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ ดังนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงพื้นที่ใช้สอยของเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

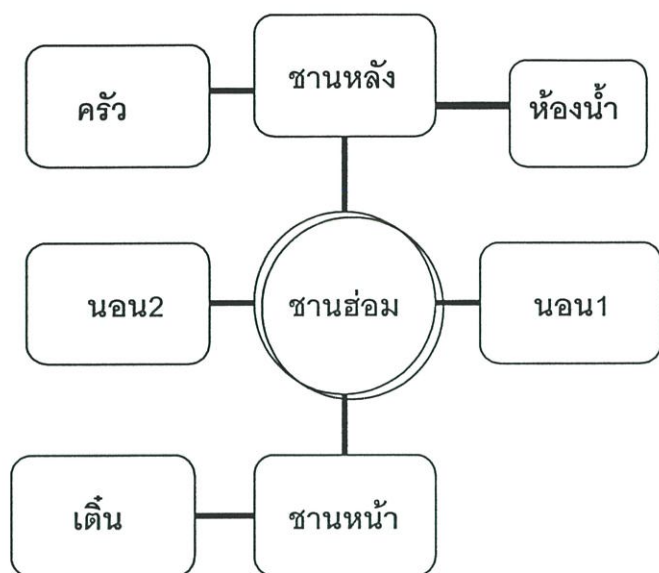
บริเวณ	ลักษณะการใช้สอย	ใช้พื้นที่ (ตร.ม.)
1. โถงอเนกประสงค์	<ul style="list-style-type: none"> - รับแขก - พักผ่อน - รับประทานอาหาร - ทำงาน 	16 – 20 ตรม. 16 – 20 ตรม. 11 – 18 ตรม. 9 ตรม.
2. ห้องนอน (ประธาน)	<ul style="list-style-type: none"> - นอน - เก็บเสื้อผ้า - แต่งตัว - เก็บของมีค่า 	13.5 – 20 ตรม.
3. ห้องนอน 2	<ul style="list-style-type: none"> - กั้นเป็นห้องนอนได้ - หรือปล่อยโล่งใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่นทำงาน 	13.5 – 16 ตรม.
4. ห้องน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> - ชำระล้าง และขับถ่าย 	3.5 x 6 ตรม.
5. ห้องครัว (ชั้นล่าง)	<ul style="list-style-type: none"> - ทำกับข้าว - ซักผ้า 	9 – 16 ตรม.
6. ชาน (บันได)	<ul style="list-style-type: none"> - ทางเดินเชื่อม พื้นที่ใช้สอยต่างๆ 	23 – 26 ตรม.
7. ใต้ถุน	<ul style="list-style-type: none"> - มุมนั่งเล่น พักผ่อน 	16 – 20 ตรม.

ตารางที่ 5.5 สรุปความถี่ของพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่ทำการศึกษา

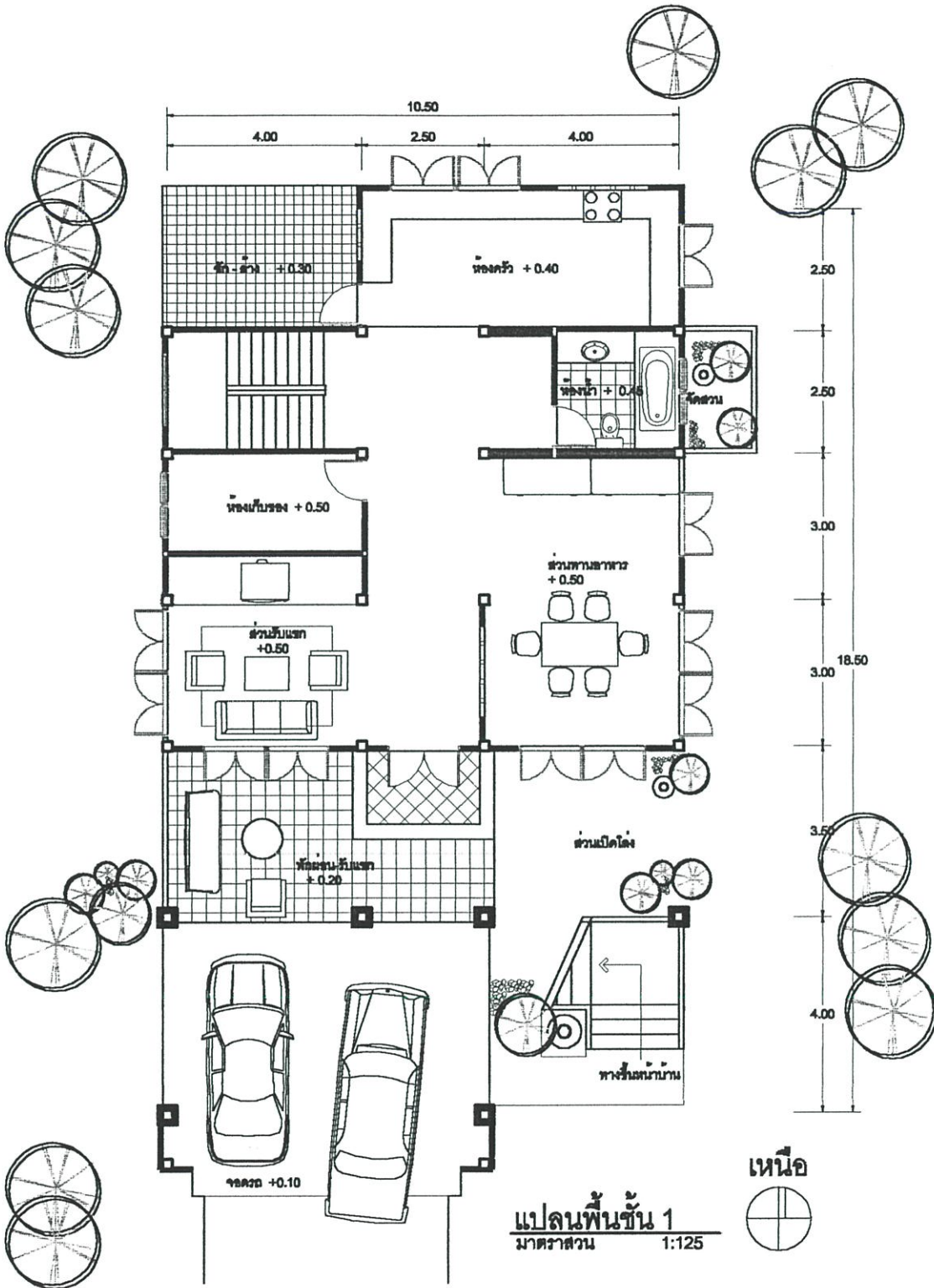
กิจกรรม สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บของ	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	ติดต่อ	รับถ่าย
1. ห้องน้ำ	3						2							
2. เดิน		2	1	3	2									
3. ระเบียง														
4. ซาน			3	2								3		
5. ครุฑไฟ		2				3		3						
6. รั้วน้ำ										3				
7. หิ้งพระ														
8. ห้องเก็บของ									3					
9. บันได														
10. ใต้ถุน		1												1
11. ลานบ้าน				1										
12. แท่งกั้นน้ำ												3		

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมา

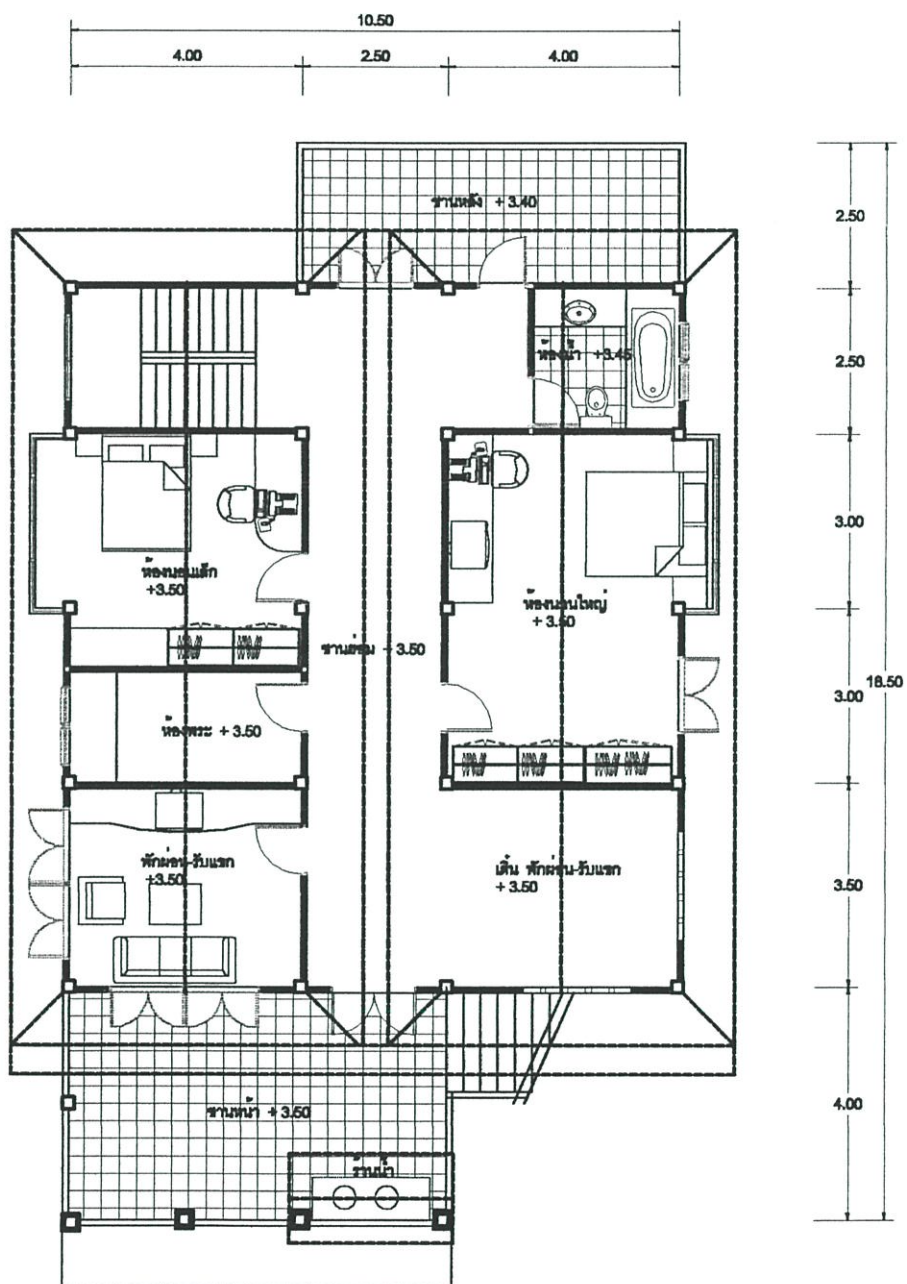
ลักษณะการเชื่อมติดต่อกันของพื้นที่ใช้สอย

ภาพที่ 5.2 แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

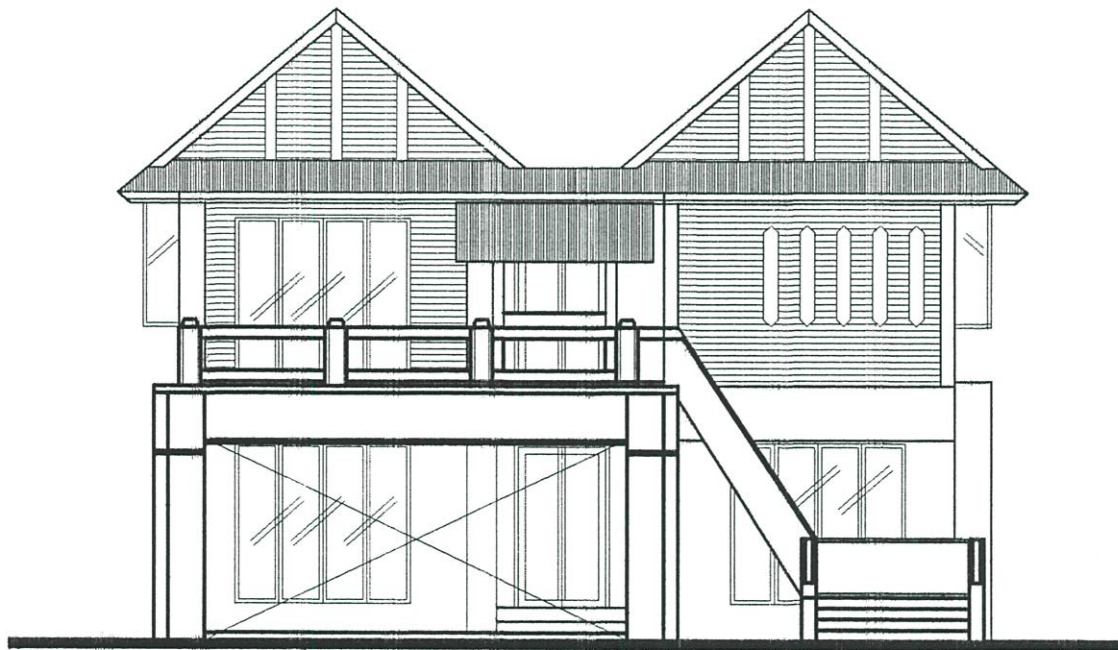

ภาพที่ 5.3 แผนผังชั้นล่างเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

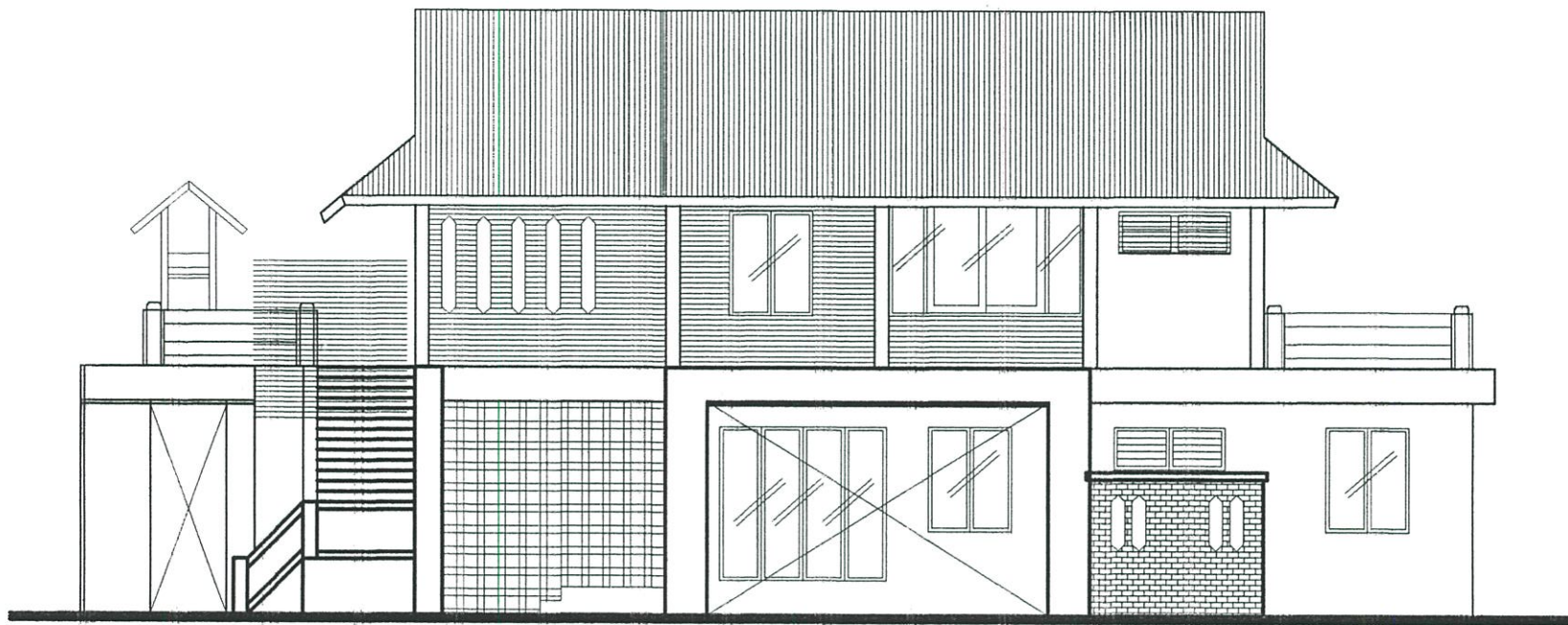
แปลนพื้นที่ 2
มาตราส่วน 1:100

ภาพที่ 5.4 แผนผังชั้นบนเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

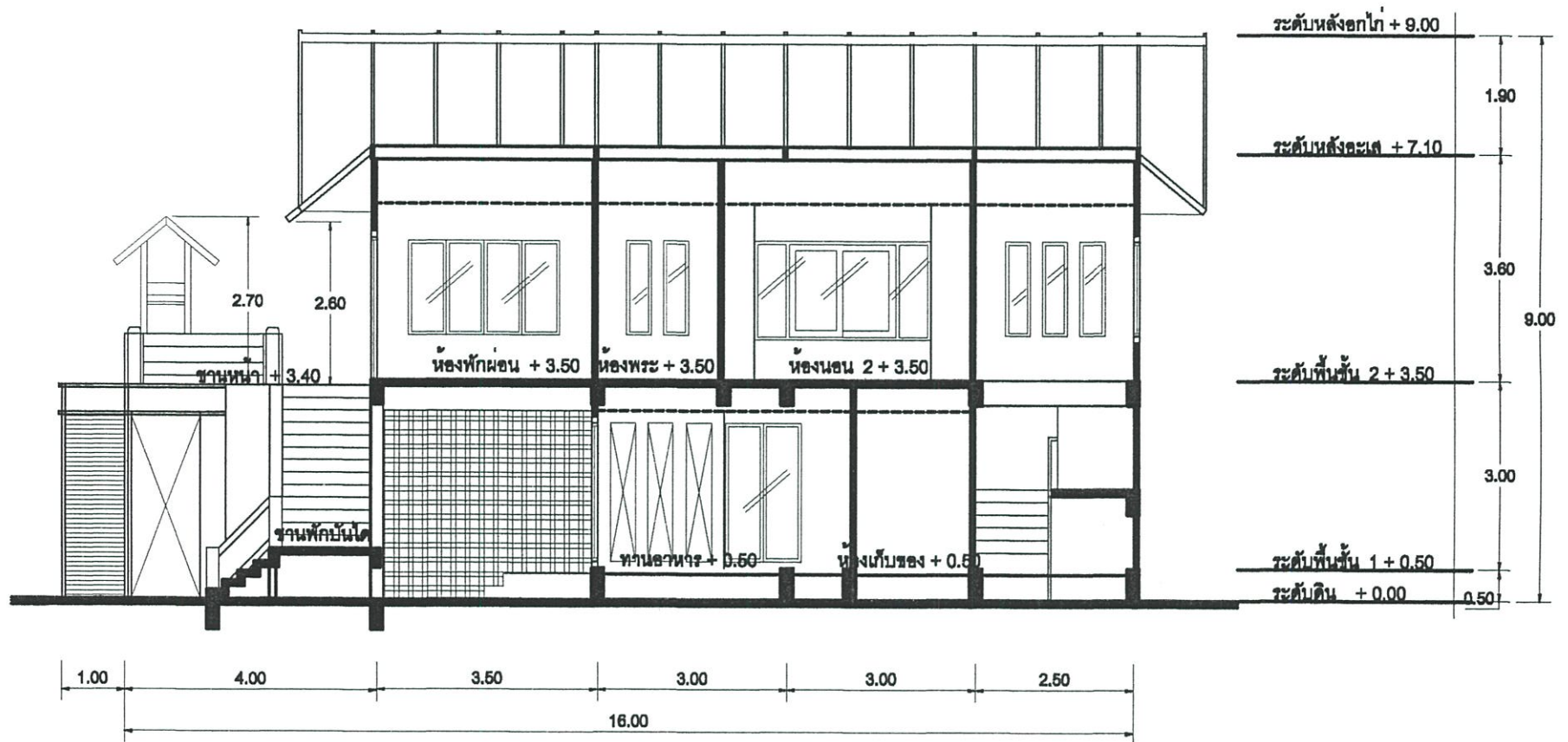
รูปด้านหน้า
มีอัตราส่วน 1:100

ภาพที่ 5.5 รูปด้านหน้าเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

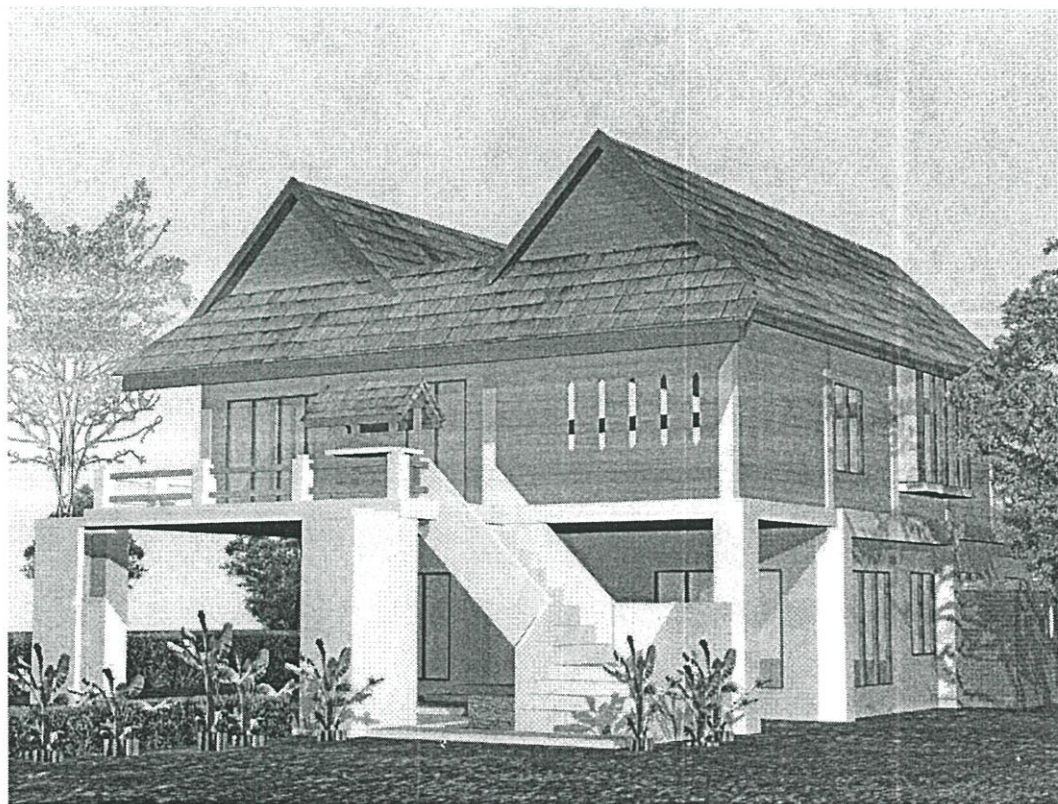
รูปด้านข้าง
มาตราส่วน 1:100

ภาพที่ 5.6 รูปด้านหน้าเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

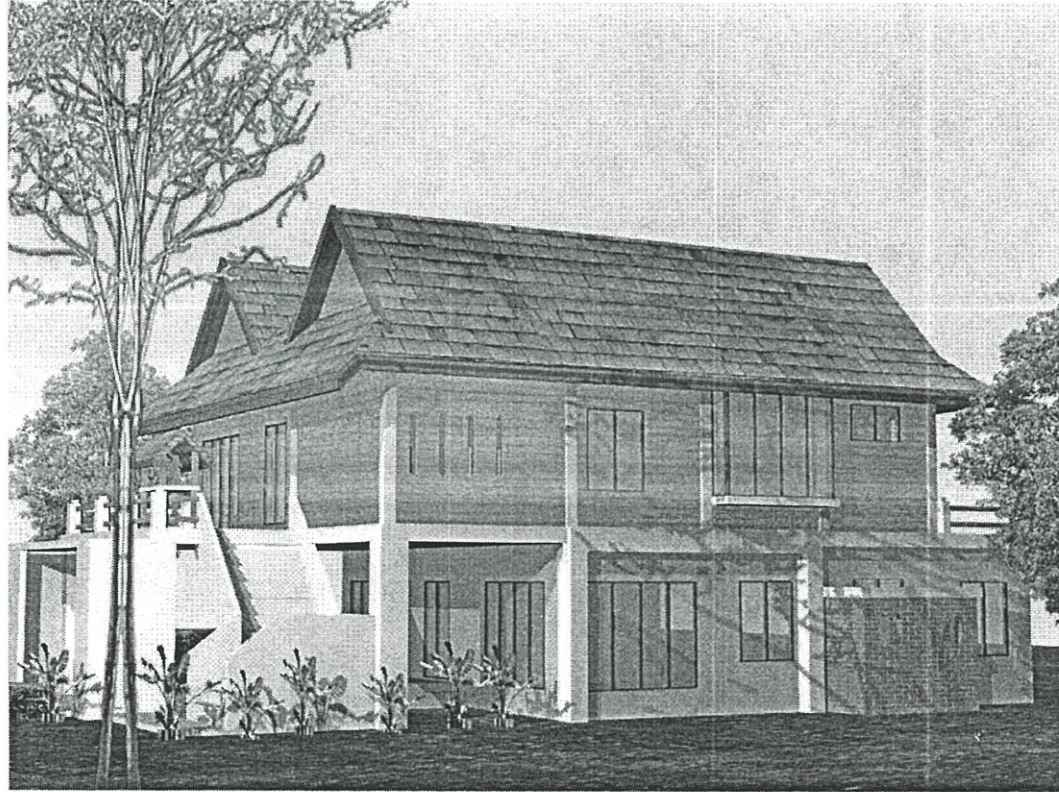
รูปตัด
มาตราส่วน 1:100

ภาพที่ 5.7 รูปตัดแสดงโครงสร้างเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

ทัศนียภาพ

ภาพที่ 5.8 ทัศนียภาพเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

ทัศนียภาพ

ภาพที่ 5.9 ทัศนียภาพเรือนล้านนาที่ทำการออกแบบ

บรรณานุกรม

- ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. 2524. "วรรณกรรมล้านนา." เอกสารประกอบสัมมนาทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตุลาคม : หน้า 30-54.
- เฉลียว ปิยะชน. 2532. **เรือนกาแล.** (ม.ป.ท.).
- นิจ หิญาชีระนันท์. "สถาปัตยกรรมไทย." การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม. (ม.ป.ท.) หน้า 51-52.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2541. **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อมมูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬามหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. 2537. "ความสำคัญของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น." วารสารอาษา. ฉบับที่ 39. เดือนพฤศจิกายน : หน้า 44-45.
- ศรีเลา เกษพรหม. (ม.ป.ป.) **ประเพณีชีวิตคนเมือง.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- สามารถ สิริเวชพันธ์. 2535. "บทความวิเคราะห์สถาปัตยกรรมล้านนา." วารสารอาษา. เดือนเมษายน หน้า 8-10.
- สุธนา สารวิวัฒน์. 2541. การศึกษาลักษณะการใช้พื้นที่ภายในบ้านล้านนาไทยในเขตเมืองเก่า **จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมภายใน บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สุรพล ดำริกุล. 2539. "แผ่นดินล้านนา." เมืองโบราณ. พฤศจิกายน : หน้า 25.
- สุรีย์ บุญญาณพงศ์. 2529. **รูปแบบและองค์ประกอบของบ้านชนบทในเขตภาคเหนือตอนบน** 2528. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และวิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. 2539. **เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.
- อัน นิมมานเหมินทร์. 2537. "เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย." เอกสารประกอบการสัมมนา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร : หน้า 45-70.

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก ตารางแสดงการติดต่อ – สัญจร ภายในเรือนล้านนาที่
ทำการศึกษา จำนวน 10 หลัง
- ภาคผนวก ข แผนที่แสดงตำแหน่งเรือนล้านนาที่ขึ้นทะเบียนการอนุรักษ์ จาก
กรมศิลปากร ในเขตคูเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ภาคผนวก ค คำศัพท์เรียกชื่อส่วนต่างๆของโครงสร้างเรือนล้านนา
- ภาคผนวก ง แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ก.

ตารางแสดงการติดต่อ – สัญจร ภายในเรือนล้านนา
ที่ทำการศึกษา จำนวน 10 หลัง

ตารางที่ ก.1 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 1

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3						2							
2. เติ้น			3	3	3									
3. ระเบียง				2										
4. ชาน														
5. คร้วไฟ						3	2							
6. ราน้ำ														
7. หิ้งพระ							2							
8. หิ้งผีปวยลา							2							
9. บันได											3			
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน				2										
12. บ่อน้ำ														
13. ต่อมน้ำ														
14. พุงนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.2 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 2

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3													
2. เติ้น			2	3										
3. ระเบียง														
4. ชาน			2		3									
5. คร้วไฟ														
6. รั้วน้ำ				2										
7. หิ้งพระ														
8. หิ้งผีปวยลา	2													
9. บันได													3	
10. ใต้ถุน										2				
11. ลานบ้าน		2		3										
12. บ่อน้ำ												2		
13. ต่อมาน้ำ														
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.3 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 3

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขี้บถ่าย
1. ห้องนอน	3													
2. เติ่น							3							
3. ระเบียง														
4. ชาน			2	3	3									
5. คร้วไฟ						3		2						
6. ร้านน้ำ														
7. หิ้งพระ							3							
8. หิ้งผีปวย่า														
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน									3				3	
11. ลานบ้าน												3		
12. บ่อน้ำ											3			
13. ต่อมาน้ำ											3			2
14. ทุ้งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.4 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 4

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3						3							
2. เติ้น			3	3	3									
3. ระเบียง														
4. ซาน												2		
5. คร้วไฟ						3								
6. รัานน้ำ														
7. หิ้งพระ							2							
8. หิ้งผีปวยลา							2							
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน									2	3				2
12. บ่อน้ำ														
13. ตีอมน้ำ														
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.5 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 5

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3						3							
2. เดิน		2		3	3		3							
3. ระเบียง														
4. ชาน			3									2		
5. ครุฑไฟ						3								
6. รั้วน้ำ														
7. หิ้งพระ														
8. หิ้งผีปวย่า														
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน	1			3										1
11. ลานบ้าน														2
12. บ่อน้ำ												1		
13. ต่อมน้ำ										2				2
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.6 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 6

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ซบถาย
1. ห้องนอน	3						2							
2. เดิน			3	2	2									
3. ระเบียง														
4. ชาน				2								3		
5. ครุฑไฟ						3								
6. ร้านน้ำ														
7. หิ้งพระ														
8. หิ้งผีปวย่า														
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน												3		
12. บ่อน้ำ											2			
13. ต่อม้ำ														
14. ทุงนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.7 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 7

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อกับ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3						2							
2. เต็น			3	2	2									
3. ระเบียง														
4. ซาน				2								3		
5. คร้วไฟ						3								
6. รั้วน้ำ														
7. หิ้งพระ							2							
8. หิ้งผีปวย่า	3						2							
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน				3										
11. ลานบ้าน												3		
12. บ่อน้ำ											2			
13. ต่อม้ำ														
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.8 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 8

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ขับถ่าย
1. ห้องนอน	3						2							
2. เดิน		2	3	3								2		
3. ระเบียง														
4. ซาน														
5. ครุฑไฟ						3								
6. ร้านน้ำ														
7. หิ้งพระ							2							
8. หิ้งผีปวย่า							2							
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน														
12. บ่อน้ำ											2			
13. ต่อม้ำ														
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.9 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 9

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	ซบถาย
1. ห้องนอน	3						2							
2. เดิน			3	3										
3. ระเบียง				2								3		
4. ชาน												2		
5. ครุฑไฟ						3								
6. ร้านน้ำ														
7. หิ้งพระ														
8. หิ้งผีปวย่า														
9. บันได														
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน			3	3								3		
12. บ่อน้ำ											2			
13. ต่อมน้ำ														
14. ทุ่งนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ตารางที่ ก.10 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย เรือนหลังที่ 10

สถานที่	กิจกรรม													
	นอน	ทำงาน	รับแขก	พักผ่อน	ทานอาหาร	ประกอบอาหาร	เก็บของมีค่า	เก็บอาหาร	เก็บเครื่องมือการเกษตร	อาบน้ำ	เก็บน้ำ	การสัญจรติดต่อ	เลี้ยงสัตว์	รับถ่าย
1. ห้องนอน	3						3							
2. เติ้น			3	3	3									
3. ระเบียง														
4. ซาน												2		
5. ครุฑไฟ						3								
6. ร้านน้ำ														
7. หิ้งพระ							2							
8. หิ้งผีปวย่า							2							
9. บันได												3		
10. ใต้ถุน														
11. ลานบ้าน									2	3				2
12. บ่อน้ำ														
13. ต้อมน้ำ														
14. พุงนา														

	ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น
1	กิจกรรมเกิดขึ้นจำนวนน้อย
2	กิจกรรมเกิดขึ้นปานกลาง
3	กิจกรรมเกิดขึ้นมาก

ภาคผนวก ข.

แผนที่แสดงตำแหน่งเรือนล้านนาที่ขึ้นทะเบียนการอนุรักษ์
จากกรมศิลปากร ในเขตคูเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก ค.

คำศัพท์เรียกชื่อส่วนต่างๆของโครงสร้างเรือนล้านนา

- กาแล - ไม้บ้านลมที่ปลายถูกปล่อยเลยขึ้นไปไขว้กัน และเฉพาะส่วนไขว้กันนั้นมัก สลักลวดลายสวยงาม พึงสังเกตว่ากาแลใช้ในบ้านคนไทยหลายกลุ่มไทย ทรงดำที่ราชบุรีก็ใช้ ไทยดำที่รำพันอยู่ในญวนก็มี แต่ใช้เฉพาะตามบ้าน เท่านั้น ที่โฮง (อาคารสาธารณะ) ที่คุ้ม (วังเจ้านาย) ที่พระหาร (วิหาร) ฯลฯ ท่านไม่เคยใช้กาแลเลย
- ปิ๊ะ - ชื่อเรียกหลังคาที่ทิ้งชายลงมาคลุมบันได และที่ปลายบันไดนั้นมีเสาสองต้น รับหลังคาเรียก เสาแหล่งหมา เพราะใช้เป็นที่ผูกหมา
- ลวงเปลวชื่อ - ด้านยาว (ด้านแป) และด้านสกัด (ด้านชื่อ) ของตัวบ้าน อันมีสัดส่วนสัมพันธ์ กันอยู่ ถือว่างามในหมู่ช่าง และถือว่าเป็นมงคลแก่ผู้พักอาศัย ดังโบราณว่า "อันว่าแป ๒๔ ชื่อ ๘ คอก ชื่อสีหลักขณะอุตตมะนังแล จำพวกหนึ่งแป ๑๘ ชื่อ ๗ คอก ชื่อสีหลักขณะมัชฌิมะแล จำพวกหนึ่งแป ๓๐ ชื่อ ๙ คอก ชื่อสุก ลักษณะ เหลือกว่านี้ปดีแล"
- ชื่อ - ไม้ยึดปลายเสาด้านสกัด มักเป็นไม้แบบเจาะรูรับใบตั้งตรงกลางช่วงหัวชื่อ ต้องไม่ใหญ่กว่าเสา จะทำให้หุ้มฝายาก ในโครงหลังคาที่ใช้ชื่อหลายตัว เรียกชื่อประธานว่า ชื่อหลวง และเรียกชื่อตัวรองว่า ชื่อปีก หรือ ชื่อก้อม
- ก้าบ - ไม้ตัวที่ภาคกลางเรียกว่า แป ทอดยาวไปตามด้านยาวของตัวเรือน
- แปปร่าง - ไม้ตัวที่ภาคกลางเรียกอะเส ทอดยาวเหนือหัวเสาไปตามด้านยาวของ ตัวเรือน
- แปจง - ไม้ตัวภาคกลางเรียกอกไก่ ทอดยาวไปตามสันหลังคา โครงหลังคา บางชนิด มีอกไก่สองตัว อกไก่อ้วนเรียก แปญี่ปุ่น อกไก่อ้วนเรียกว่า แปแม่
- ตัวโย - คือจันทัน จันทันพรางในบ้านล้านนาไม่มี มีการบากตัวโยพังก้าบพาด ระหว่างโครง
- กอน - กลอน เป็นตัวไม้ที่ใช้ในเรือนไม้บัว ภาคกลางทับแปทับก้าบอีกทีหนึ่งไว้ใช้ เป็นที่ผูกเครื่องมือ
- ข่มหลบ - ในเรือนที่มีเครื่องมือ เป็นตับคา ตับตองตึง ต้องมีไม้ตัวนี้ผูกกระหนาบหัว ตับด้านหลังบ้านลม ตลอดแนวจากแปจงลงมาจนสุดชายคา
- กาเกาะ - จมหน้าก้อง ก็เรียก เป็นไม้เกาะสลักลายเมฆลายเมืองเล็ก ๆ ปิดหัวก้าบ หัวแป

- แป้นก้นก่อง - ไม้ปานลมที่ปิดหัวท้าย
- หน้าแหนบ - หน้าจั่วด้านนอกของตัวบ้าน
- ชัวย่าน - ไม้เสี้ยน หรือ ไม้แล่นดินจ้อง ก็เรียก เป็นไม้คู่ขนานตั้งไปตามความยาวอยู่ใต้หลังคา ใช้เป็นทางเดินช่องหลังคา ถ้าเป็นไม้ไผ่ก็มีหวายมัดติดกันด้วยการขึ้นไม้เสี้ยนปกติจะต้องมีเกินเดียว (บันไดเสาเดียว) เตรียมเอาไว้
- เทิง - โครงไม้อยู่ระดับเพดานห้อง ทำแต่บางส่วนไม่เต็มห้องและมักโปร่ง ใช้เป็นที่วางของเบา ๆ เช่น คนโทน้ำ ฯลฯ บางที่เรียก "ควั่น"
- ดินขอ - วัสดุถุงหลังคา เป็นกระเบื้องดินเผาแผ่นเล็ก ๆ บาง ๆ ปลายตัดหักเป็นขอเต็มความกว้างของแผ่น ไม่เคลือบผิว เนื่องจากบ้านในลานนาไม่มีการทำเพดาน ลมจึงผ่านคอสองระบายเข้าบ้าน ผ่านยกกระเบื้องดินขอขึ้นเป็นดับ ๆ เกิดเสียงหน้าฟัง
- แป้นเกล็ด - วัสดุถุงหลังคาเป็นไม้แผ่นเล็ก ๆ เท่ากระเบื้องมีสลักเดียวที่ตอนบนของแผ่น ปลายตัดก็มี ปลายมนก็มาก
- ฮ่างปู้ - ชื่อเรียกทรงหลังคาที่เหยียดตรงลงมาตามลาดยาว ๔๕ องศา ดูแข็งกระด้าง มักใช้กับเรือนสะควย (เศรษฐี) ที่ทำฝาป่าง
- ฮ่างแม่ - ชื่อเรียกทรงหลังคาที่อ่อนปลายเล็กน้อย ทำให้รู้สึกนุ่มนวลอ่อนโยนขึ้น
- ฮ่อมลิน
- ฝาไม้บัว - ร่องรางน้ำ ระหว่างชายคาที่ชนกันของเรือนแฝดฝาป่าง
- ฝาसान ก็เรียก คือฝาที่ทำด้วยไม้ไผ่ ฝาขัดตาน เป็นฝาที่ขัดลงในทางตั้ง ฝาขัดตะ เป็นฝาที่ขัดขวางในแนวราบ ฝาแฝง คือ ฝาที่ประกอบขึ้นจากแผ่นแฝงใส่ไม้ไผ่จัดลายสองทำเป็นแผ่นสำเร็จขนาด ๒-๓ ศอก ฝาลายอำ คือฝาที่ประกอบจากผิวไม้ขัดเป็นลายก้างปลา มักทำก่อนไว้เป็นม้วนสำเร็จสูง ๕-๖ ศอก แม้การกรุฝาด้วยเสื่อลายอำจะแข็งแรงดี ลมโกรกได้แต่ก็ไม่นิยมนำมาทำฝาบ้านอ้างว่าจะทำให้อับชื้น
- ฝาไม้แป้น - ฝาที่ทำด้วยไม้จริง มีฝาแป้นหลัง เป็นฝาไม้แผ่นใหญ่ตีชิดกันทางตั้งสูงเต็มช่วงฝา มีฝาดตาผ้า เป็นฝาแบ่งเป็นช่อง ๆ ลักษณะอย่างฝาปะกน แต่ลูกปะของฝาดตาผ้าใหญ่กว่าของฝาปะกน มีฝาไหล คือ แผ่นไม้แผ่นเล็ก ๆ ผูกกันเป็นชุด แผ่นสลัดแผ่นให้เลื่อนไปมา แทนหน้าต่างปิดเปิด

- ฝาบ้าน - ฝาหูช้าง ก็เรียกคือ ฝาเรือนลานนาแบบหนึ่ง ซึ่งตั้งเฉียงออกทั้งสองข้าง ด้านแป (ด้านยาว) ดูดูหูช้าง ฝาแบบนี้จะไม่มีป่อง (หน้าต่าง) มีแต่ช่องลมที่คอสองไว้ระบายอากาศ
- ย่าง - ย่างก็ว่าคือ ไม้ยันระหว่างเสากับตอนบานของฝาบ้าน ตรงที่ชนกับหลังคา
- หย่างกำ - ทำวแขนรับปลายหลังคา เอียงออกจากเสาเป็นไม้ก็มีเป็นเหล็กก็มาก
- ฝากันตู - ฝาด้านซื่อ (ด้านสกัด) ของเรือน แผ่นหลังสุดมักเป็นที่ตั้งหิ้งผีปู่ย่า
- ฝาน้ำด้าน - ฝาน้ำแหนบ ก็เรียก คือฝาด้านสกัดของเรือนแผ่นหน้าสุด
- ฝากันกวัก - คือฝาด้านหลังของเรือน ส่วนที่เป็นโค้งกันกวักของบ้าน ไทยใหญ่มักใช้เป็นที่ตั้ง เชนผีเรือน (หิ้งผีปู่ย่า)
- ห้ายน - ลายไม้แกะสลัก ตรงติดเหนือประตูห้องนอน ถือกันว่าคลายอาคมได้ ป้องกันการปล่อยคุณ ถูกไสย ส่วนตอนล่างประตูหรือธรณีเรียกว่า แม่ประตู
- เด็ยลุ่ม - เครื่องล่าง หรือช่วงล่างของอาคารอันประกอบด้วยเสาป็อก (เสานม้อ) เสาแวง ตุง (ตง) ไม้หนองหนัก (ไม้ยัดแถวตงกันแอน) และแป้นปู (พื้นกระดาน) ฯลฯ ตำราปลูกเรือนว่า เด็ยลุ่ม ๔ คอก เด็ยบน ๕ คอก จึงจะงาม
- เบ็งต้อ - ไม้แก่นต้อ ก็เรียก คือ ไม้แก่นกว้างและหนามาก ซึ่งพาดกลางห้อง คาบแรงเสมอขึ้นตรงเสาดั้ง ใช้ในเฮือนเสาดั้งจำดินเป็นทางเดินกลางบ้าน (แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน) ลูกสาวใช้เดินตอนเช้ามืดเมื่อลุกขึ้นมาหุงข้าวพ่อแม่จะได้ไม่ตกใจตื่น พ่อแม่ใช้เดินย่องออกมามองที่ช่อง ปองแมว (ช่องลอดแมว อยู่สุดห้องตรงที่ไม้แป้นต้อชนฝา) เพื่อดูหนุ่มที่นั่งคุยกับลูกสาวที่เต็น
- ฮองตั้นเสา - ใโปไม้มงคลใช้รองตั้นเสา ๓-๗ ใปก่อนทำการปักเฮือน (ปลูกบ้าน)
- ปักเสา - การยกเสาเรือน ถือว่าเป็นการเริ่มต้นปลูกบ้าน จึงมีวิธีเตรียมเสาก่อนปักด้วยวิธีหาโฉลก คือ ตัดตั้นเสาก่อนแล้วสิ่วรูแวง (คาน) และปลายเสาเป็นลำดับขึ้นไปห้ามลำดับลง แล้ววัดรูแวง คือ จับขนาดแวงประมาณ ๖ นิ้ว วัดจากตั้นเสาถึงห้องรูแวงนั้น ลำดับว่า สิทธิกิจจ้ง - สิทธิกัมมัง - สิทธิระนัง - สิทธิลาภัง - สิทธิมัจจุ จบแล้วตั้งต้นใหม่พยายามจัดให้ลงตรง สิทธิลาภัง จึงจะดีนอกนั้นร้าย

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

บัณฑิตศึกษา

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

แบบสอบถามประกอบการวิจัย

เรื่อง แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือลำนานา

โดย

นาย อรรถพล นิลยกานนท์

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม

ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้อยู่อาศัยในเรือลำนานา

กรุณา / ในข้อที่ท่านเห็นว่าตรงกับความเป็นจริงและกรุณาตอบคำถามทุกข้อ

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 อายุต่ำกว่า 35 ปี อายุ 36-45 ปี อายุสูงกว่า 45 ปี

3. อาชีพ

 รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ลูกจ้างเอกชน รับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว เกษตรกรรม ประมง อื่นๆโปรดระบุ.....

4. วุฒิการศึกษา

 ต่ำกว่ามัธยมศึกษา อนุปริญญาหรือปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี อื่นๆโปรดระบุ.....

5. สถานะการอยู่อาศัยของท่าน

 เป็นเจ้าของ เป็นผู้อาศัย

6. ท่านอาศัยอยู่มานานเท่าใด
- () 1-5 ปี
 - () 5-10 ปี
 - () 10 ปีขึ้นไป
7. เรือนของท่านปลูกมาแล้วกี่ปี
- () ต่ำกว่า 30 ปี
 - () 30-50 ปี
 - () มากกว่า 50 ปี
8. หากเรือนของท่านมีความจำเป็นต้องซ่อมแซมท่านจะทำอย่างไร
- () ซ่อมเองได้
 - () จ้างช่างมาซ่อม
 - () อื่นโปรดระบุ.....
9. ท่านทราบหรือไม่ว่าเรือนของท่านเป็นเรือนที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและแสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างไร
- () ทราบ
 - () ไม่ทราบ
10. ท่านมีโครงการที่จะปรับปรุง ซ่อมแซม หรือว่าต้องการที่จะปลูกเรือนของท่านใหม่บ้างหรือไม่
- () ต้องการ
 - () ไม่ต้องการ

แบบสอบถามประกอบการวิจัย
เรื่อง แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา

ตอนที่ 2 ให้ตอบโดยกาเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความจริง

ตารางที่ ง.1 ลักษณะทางกายภาพของเรือนล้านนา

ลำดับ	ลักษณะทั่วไปของเรือน	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
1.	เรือนของท่านมีบันไดและเสารับโครงสร้างหลังคาข้างบันไดหรือไม่			
2.	เรือนของท่านมีชาน(เดิน)บริเวณหน้าบ้านหรือไม่			
3.	เรือนของท่านมีรั้วน้ำบริเวณชานหรือไม่			
4.	ห้องนอนของท่านมีการแบ่งเป็น2ส่วนโดยใช้แผ่นไม้กั้นกลางหรือไม่			
5.	ครัวไฟของท่านมีอยู่ในตัวเรือนหรือไม่			
6.	บริเวณเรือนของท่านมียุงข้าวหรือไม่			
7.	บริเวณเรือนของท่านมีบ่อน้ำหรือไม่			
8.	บริเวณเรือนของท่านมีครกกระเดื่องหรือไม่			
9.	บริเวณเรือนของท่านมีที่อาบน้ำหรือไม่			
10.	บริเวณเรือนของท่านมีลานบ้านหรือไม่			
11.	บริเวณเรือนของท่านมีศาลปูย่าหรือไม่			
12.	หน้าจั่วหรือหน้าเรือนของท่านหันไปทางทิศใดหรือไม่			
13.	ภายในกรอบประตูด้านบนประตูห้องนอนของเรือนท่านมีสัญลักษณ์ที่เรียกว่าห้ายนต์หรือไม่			
14.	เรือนของท่านมีตัวเรือนมากกว่าหนึ่งหลังเชื่อมกันอยู่หรือไม่			
15.	ฝาเรือนของเรือนท่านเป็นฝาไม้แป้น(ไม้แผ่น)หรือไม่			

บัณฑิตศึกษา
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
แบบสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย
เรื่อง แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือลำนานา

โดย

นาย อรรถพล นิลยกานนท์

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขานวัตกรรมมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ (สถาปนิกพื้นถิ่น , ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นลำนานา)

1. ชื่อ.....นามสกุล.....

2. เพศ

1) ชาย

2) หญิง

3. อายุ.....

4. อาชีพ.....

5. ตำแหน่ง.....

6. สังกัดหน่วยงาน

1) บริษัทสถาปนิก.....

2) ทบวงมหาวิทยาลัย.....

3) กรมศิลปากร.....

4) อื่นๆโปรดระบุ.....

7. ประสบการณ์และผลงานที่ผ่านมา

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ความเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการปลูกเรือนล้านนา
ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน

1. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องลักษณะการเลือกที่ตั้งเรือนมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่
- การดูความสูงต่ำของพื้นที่

.....

.....

.....

.....

การดูจากการเสี่ยงทาย

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องการโฉลกเสาเรือนมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องการวางผังมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องการทำพิธีเช่นสรงพญานาคมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องการทำพิธีชุดหลุมเสาเรือนมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องพิธีเสกน้ำและทรายรองดินเสามีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

7. ท่านคิดว่าประเพณีการปลูกเรือนในเรื่องการปลูกเรือนมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไรและท่านคิดว่าจะมีความเหมาะสมกับปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

.....

.....

บัณฑิตศึกษา
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
แบบสอบถามประกอบการวิจัย
เรื่อง แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือนล้านนา

โดย

นาย อรรถพล นิลยกานนท์

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม

ตารางที่ ง.2 แสดงพฤติกรรมในแต่ละวันของผู้อยู่อาศัยเรือนล้านนา

1. ผู้อยู่อาศัยเป็นเจ้าของบ้าน (อายุ.....)

เวลา	พฤติกรรม	สถานที่	อุปกรณ์ประกอบ พฤติกรรม
เช้า 6.00 – 9.00 น.			
สาย 9.00 – 13.00 น.			

ตารางที่ ง.2 (ต่อ)

เวลา	พฤติกรรม	สถานที่	อุปกรณ์ประกอบ พฤติกรรม
บ่าย 13.00 – 14.00 น.			
เย็น 16.00 – 19.00 น.			
ค่ำ 19.00 – 21.00 น.			

บัณฑิตศึกษา
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
แบบสอบถามประกอบการวิจัย
เรื่อง แนวทางการพัฒนาการออกแบบเรือลำนานา

โดย

นาย อรรถพล นิลยกานนท์

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม

ตารางที่ ง.3 แสดงลักษณะของเครื่องใช้และเครื่องเรือนที่ใช้สอยอยู่ในเรือลำนานา

บริเวณ	เครื่องใช้และเครื่องเรือน	ตำแหน่งการจัดวาง	หน้าที่ใช้สอย
1. ห้องนอน			
2. เต้น			
3. ชานหน้าบ้าน			

ตารางที่ ง.3 (ต่อ)

บริเวณ	เครื่องใช้และเครื่อง เรือน	ตำแหน่งการจัดวาง	หน้าที่ใช้สอย
4. ซานฮ่อม			
5. ซานหลังบ้าน			
6. ห้องครัว			

ตารางที่ ง.3 (ต่อ)

บริเวณ	เครื่องใช้และเครื่อง เรือน	ตำแหน่งการจัดวาง	หน้าที่ใช้สอย
7. ห้องน้ำ			
8. ห้องเก็บของ			
9. อื่นๆ			

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – สกุล	นาย อรรถพล นิลยกานนท์
วัน เดือน ปีเกิด	25 กันยายน 2518
สถานที่เกิด	อ. เมือง จังหวัดเชียงใหม่
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	70 หมู่ 10 ต.เชิงดอย อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนลำปางเทคโนโลยี ถ. ลำปาง – เด่นชัย ต.พระบาท อ. เมือง จ. ลำปาง
ตำแหน่ง	อาจารย์แผนกสถาปัตยกรรม
ประวัติการศึกษา	ปีการศึกษา 2540 สำเร็จการศึกษา ครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ ทหารลาดกระบัง ปีการศึกษา 2545 สำเร็จการศึกษา ครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอม เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง